

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**

**МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ
ЁНДАШУВЛАР : ИСТИҚБОЛЛАР, МУАММОЛАР
ВА ЕЧИМЛАР**

(Республика масофавий илмий-амалий анжумани)

БУХОРО, 2020 йил, 3-ноябрь

“Мақтабгача таълимда компетенциявий ёндашувлар: истиқболлар,
муаммолар ва ечимлар” мавзусидаги Республика илмий-амалий
анжумани илмий моқола ва тезислар тўплами (2020-йил, 3-ноябрь).
Бухоро: 2020 йил.

Бош муҳаррир:

Педагогика фанлари номзоди, доцент Г.А.Камилова

Тақризчилар:

Авезов С.С. – ф.ф.н, доц.

Тўхсанов Қ.Р. – ф.ф.н, доц.

Тўпловчи ва нашрга тайёрловчи:

М.Б.Шарипова – Мақтабгача таълим кафедраси ўқитувчиси

Н.Н.Ҳамроева - Мақтабгача таълим кафедраси ўқитувчиси

Ушбу Республика масофавий илмий-амалий анжуманининг
илмий мақола ва тезислари тўпламида Ўзбекистон
Республикасининг “Мақтабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги
Қонуни, “Ўзбекистон Республикасида илк ва мактабгача ёшдаги
болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари”, “Илк
қадам” Давлат ўқув дастури, шунингдек, мактабгача таълим
tizimini ривожлантириш борасидаги ислохотларда белгиланган,
соҳада амалга оширилаётган ишларни таҳлил қилиш ва бу борадаги
таклифларни ишлаб чиқиш бўйича илмий, амалий ва услубий
тавсиялар ишлаб чиқилган.

*Мазкур тўпламга киритилган мақолалар ва тезисларнинг мазмуни,
статистик маълумотлар ҳамда билдирилган фикр ва мулоҳазаларга
муаллифларнинг ўзлари масъулдирлар.*

Бухоро - 2020 йил, 3-ноябрь

КИРИШ

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ- МАМЛАКАТИМИЗ ТАЪЛИМ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ПОЙДЕВОРИ

*О.Х.Хамидов, БухДУ ректори, иқтисодиёт фанлари доктори,
профессор*

Мактабгача таълим тизимини ислоҳ қилиш, унга узлуксиз таълимнинг асосий босқичи сифатида қараш мамлакатимизда устувор вазифа сифатида қаралмоқда. Хусусан, 2017-йилнинг 30-августида Президентимизнинг ”Мактабгача таълим тизимини 2017-2021-йилларда янада ривожлантиришнинг чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони бу соҳада амалга ошириладиган ишлар концепциясини белгилаб берди. Ўсиб келаётган ёш авлоднинг баркамол инсон сифатида шаклланишида жисмоний, ақлий ва ахлоқий тарбиянинг кенг кўламли педагогик жараёни кўрсатиб берилди. Бу эса, ушбу соҳадаги педагогларимиз олдига жуда катта масъулият ва вазифалар юкламоқда.

Юртбошимиз Ш.М.Мирзиёевнинг: ”Яшашдан мақсадим нима?- деган саволга жавоб ҳам шу тарзда идрок этилади. Яхши тарбия топиб, ҳунар ва илм эгаллаб, Ватанга, халқига хизмат қилишдан ҳам ортиқ бахт йўқ инсон фарзанди учун“, –деган доно фикрларида болаларни эрта ёшлик давридан ҳар томонлама баркамол, жисмонан бақувват ва кенг дунёқарашлилиқ руҳида тарбиялашни назарда тутганлари табиийдир. Юртбошимиз яна бир нутқларида ”Комил инсон деганда биз, аввало, онги юксак, мустақил фикрлай оладиган, хулқ-атвори билан ўзгаларга ибрат бўладиган билимли, маърифатли кишиларни тушунамиз. Ва яна «Юқори малакали, замонавий фикрлайдиган одамларнинг етишмаслиги бизнинг олға силжишимизда ҳамон катта тўсиқ бўлиб турибди. Бундай кадрларни, авваламбор, ёш кадрларни топиш, ўстириш, эстетик тарбиялаш бугунги куннинг энг долзарб масаласига айланмоқда»,- деб жуда ўринли таъкидлаганлар.

Мактабгача таълим узлуксиз таълимнинг бошланғич қисми ҳисобланади. У боланинг соғлом ва ривожланган шахс бўлиб шаклланишини таъминлаб, ўқишга бўлган иштиёқини уйғотиб,

тизимли ўқитишга тайёрлаб боради. 6-7 ёшгача бўлган мактабгача таълим давлат ва нодавлат болалар мактабгача таълим муассасаларида ва оилада амалга оширилади. Мактабгача таълимнинг мақсади – болаларни мактабдаги ўқишга тайёрлаш, болани соғлом, ривожланган, мустақил шахс қилиб шакллантириш, қобилиятларини очиб бериш, ўқишга, тизимли таълимга бўлган иштиёқини тарбиялашдир. Мактабгача таълим муассасасида болаларнинг ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилиш мактабгача таълим муассасаси ҳамда штатдаги тиббиёт ходимлари, шунингдек, мактабгача таълим муассасасига бириктирилган соғлиқни сақлаш органларининг тиббиёт ходимлари томонидан амалга оширилади. Мактабгача таълим муассасасида болаларнинг ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилишни ташкил этиш тартиби ва қоидалари, мактабгача таълим муассасасига болаларни олиб келиш ва олиб кетиш қоидалари, мактабгача таълим муассасаси биноларида хавфсизликни ташкил этишга оид талаблар, мактабгача таълим муассасасида ёнғин хавфсизлигини ташкил этишга оид талаблар, ҳудуд хавфсизлигига бўлган талаблар бир қатор қонуний ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Бугунги кунда мактабгача таълим тизимида кадрлар салоҳиятини янада ошириш мақсадида республикада ўтган йилга нисбатан қабул квоталари бу соҳада 2,5 баравар ошди. Кундузги, сиртқи шаклларида ташқари кечки ўқув шаклида ҳам талабалар қабул қилинди. Бундан ташқари, мамлакатимизда Россия давлат педагогика университетининг мактабгача таълим йўналиши филиалининг очилиши ҳам мазкур соҳадаги таърихий ўзгаришлардан биридир.

Бу борадаги дастлабки қадам Республикада президент Ш.Мирзиёев томонидан 2016 йилда қабул қилинган ПҚ-2707 – сон “2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари бўлди. 2017 йил 30 сентябрда “Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5198-сон фармонида асосан республикада Мактабгача таълим вазирлиги ташкил этилди. Барча вилоятларда мактабгача таълим бошқармалари ҳамда туман ва шаҳарларда мактабгача таълим бўлимлари фаолият бошлади. Мактабгача таълим вазирлигининг марказий аппарати ва ҳудудий бўлимларига тажрибали ва малакали мутахассислар жалб этилди.

Ўзбекистон Республикаси президентининг 2018 йил 30 сентябрдаги ПҚ-3955-сон “Мактабгача таълим тизимини бошқаришни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Ушбу қарорга асосан Мактабгача таълим вазирлигининг ташкилий тузулмаси белгиланди. Унинг таркибига давлат мактабгача таълим муассасалари, нодавлат мактабгача таълим муассасалари, туман, шаҳар мактабгача таълим бўлимлари, Қорақалпоғистон Республикаси мактабгача таълим вазирлиги, Тошкент шаҳар мактабгача таълим бошқармаси, вилоятлар мактабгача таълим бошқармалари, Инфро тузулмани ривожлантириш бўйича инжиниринг компанияси, Тошкент шаҳридаги Пучон университети, “Ахборот ва педагогика технологиялари инновацион марказ” МЧЖ, “Илк кадам”(ИК)журнали таҳририяти, Мактабгача таълим муассасалари раҳбар ва мутахассисларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти, Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармаси, Ихтисослаштирилган лойиҳа-планлаштириш институтлари киритилди. 138 нафардан иборат Мактабгача таълим вазирлиги марказий аппарати шакллантирилди. Фармонда белгиланганидек, 2018-2019 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар дастури белгиланди ва унинг бажарилиши босқичма-босқич амалга оширилди. Бу дастур жуда кенг қамровли бўлиб, қисқа муддатда мактабгача таълим соҳасида доир бир қатор ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8-майдаги ПҚ-4312-сонли қарорига асосан “Ўзбекистон Республикасида мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” ишлаб чиқилди. Ушбу концепция республикада ўрта ва узоқ муддатли истиқболдаги мактабгача таълимни ривожлантириш босқичларини белгилаб берди. Натижада республикада 2016 йилда мактабгача ёшдаги болаларни мактабгача таълим муассасаларига қамраб олиш 30 фоизни ташкил этган бўлса, 2020 йилга келиб республикада яшовчи аҳолининг 2,5 миллиондан ортиғини 3-7 ёшли болалар ташкил этиб, 3-7 ёшли болаларни қамраб олиш бўйича бу кўрсаткич 54 фоизни ташкил этди.

Ҳозирги кунда Республикада 13500 та мактабгача таълим муассасаси фаолият кўрсатмоқда. Унда давлат, нодавлат ва оилавий мактабгача таълим муассасаси иш олиб бормоқда.

Шундай бўлишига қарамай, давлатимизда болаларни қамраб олиш 40,5 фоизни ташкил этмоқда. Бу еса ушбу соҳада янада кенг фаолият кўрсатишимизни талаб этади.

Университетимизда ҳали уч йиллик фаолиятга эга бўлган мактабгача таълим кафедраси жамоаси мувафакқиятлари ҳам сезиларли бўлмоқда. Айсикса, кафедра доценти, филология фанлари номзоди С.Авезовнинг ”Нутқ ўстириш назарияси ва методикаси“ дарслиги Олий ва ўрта махсус вазирлиги томонидан тасдиқланиб, республикаимиздаги барча олий таълимнинг мактабгача таълим йўналишларида ўқитилиб келинмоқда. Бундан ташқари, кафедра доценти, педагогика фанлари номзоди Г.Камилованинг ”Мактабгача таълимда экология“, кафедра катта ўқитувчиси М.Нигматованинг ”Ҳусайн Воиз Кошифийнинг педагогик қарашлари“ ўқув қўлланмалари ушбу соҳадаги ютуқлар саналади. Хусусан, кафедранинг ёш педагоглари илмий, илмий-усулий ва педагогик соҳада қувончли мувафакқиятларга эришмоқдалар.

Бугун ўтказилаётган ”Мактабгача таълим соҳасида компетенциявий ёндашув: истиқболлар, муаммолар ва ечимлар“ мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси бу соҳадаги истиқболли вазифаларимизни белгилаб олиш учун хизмат қилади, деган умиддамиз. Чунки компетенция–билим, кўникма, қарашлар, шахс қадрияти ва шахс сифатлари квалификациясининг номоён бўлиши ёки таъсир кўрсатиш қобилиятидир. Ана шундай юксак мақсад йўлида жамланган барча конференция иштирокчиларига улкан-улкан мувафакқият ва зафарлар ёр бўлишини тилайман.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

*Қ.Т.Олимов, Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим
вазирининг биринчи ўринбосари, педагогика фанлари доктори,
профессор,
З.А.Уматалиев, Мактабгача таълим муассасалари раҳбар ва
мутахассисларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малкасини
ошириш институти катта ўқитувчиси*

Сўнгги уч ярим йил мобайнида мамлакатимизда олиб борилган кенг кўламли ислохотлар ўзининг натижасини кўрсатмоқда. Барча соҳаларнинг жаҳон стандартлари даражасида ривожланиши учун йўл очиб берилди. Бутун дунё жамоатчилиги ҳам Ўзбекистондаги ўзгаришларни янги кўтарилиш босқичи сифатида тан олаяпти.

Давлатимиз раҳбарининг ташаббуси ва фидойилиги туфайли ижтимоий-сиёсий ва маънавий ҳаётимизда амалга оширилаётган ўзига хос стратегия барча соҳаларда, жумладан, тубдан ислоҳ қилинган мактабгача таълимда ҳам янгиланишлар ва ўзгаришларни тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия” тўғрисидаги Қонуни ҳамда мактабгача таълим тизимини узоқ ва қисқа муддатли истиқболини белгиловчи **67** та норматив – ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниб ҳуқуқий асос яратилди.

Мактабгача таълимга болаларни қамровини ошириш, таълим ва тарбия жараёнига замонавий инновацияларни, янги педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини ҳамда илғор усулларини жорий этиш ва моддий техник базасини ривожлантириш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Мактабгача таълимнинг ўқув дастурлари хорижий тажрибалар асосида мутлақо янгидан ишлаб чиқилиб амалда жорий қилинди. Мактабгача таълимнинг муқобил турлари ривожлантирилиб мобил ва модулли МТТ кенг жорий этилмоқда. Мактабгача таълим ташкилотлари янги жиҳозлар, ўйинчоқлар, ўқув-дидактик материаллар билан таъминланмоқда.

Мактабгача ёшдаги болаларни мактабга сифатли тайёрлаш мақсадида бир йиллик бепул мактабга тайёрлов тизими жорий этилди.

Ихтисослаштирилган мактабгача таълим ташкилотларининг мутахассислари учун “Илк қадам” Давлат ўқув дастури асосида махсус эҳтиёжга эга бўлган болалар учун **5** та мутахассислик йўналиши бўйича мослаштирилган ва уйғунлашган таълим дастури яратилди.

Педагог кадрлар сони **2** бараварга ошди олий маълумотли педагог кадрларнинг умумий улушини **33,3%** ни ташкил этмоқда. Мактабгача таълим ташкилотлари учун илмий педагог кадрлар тайёрлаш мақсадида 13.00.08 Мактабгача таълим назария ва методикаси йўналиши бўйича педагог фанлари фалсафа доктори (PhD) илмий даражаси олиш бўйича илмий кенгаш фаолияти ташкил қилинди.

Тошкент шаҳрида Кореянинг “Пучон” университети филиали ташкил этилди. Олий таълим муассасаларида “Мактабгача таълим” йўналиши бўйича қабул квотаси 2 ярим бараварга оширилди.

Шуни таъкидлаш жоизки, бугунги кунга келиб мактабгача таълимни ривожлантириш учун ҳуқуқий, ўқув-меъёрий, ташкилий асослар яратилди. Биз 2020-21 ўқув йилидан бошлаб фаолиятларимизни мактабгача таълим сифатини кўтаришга йўналтирдик ва асосий йўналишларимизни белгилаб олдик.

Биринчи йўналиши, мактабгача таълим ташкилотларида фаолият кўрсатаётган тарбиячилар ва педагогларнинг касбий билим, кўникма ва малакаларини ҳамда педагогик маҳоратини оширишга қаратилган фаолиятлар бўлиб, бунда асосан “UNISEF” Халқаро болалар фонди етакчи экспертлар ва хорижий мутахассислар иштирокида семинар, тренинглар ва мастер класслар ва онлайн машғулотлар ташкил этилади. Шунингдек, малкака ошириш курслари ўқув режа ва дастурлари хорижий тажриалар асосида қайта куриб чиқилади. Хориждаги етакчи университетлар, илмий марказлар ва бошқа ташкилотларда педагог кадрларни малакасини ошириш ва стажировкадан ўтказишни йўлга қўйилиши режалаштирилган.

Иккинчи йўналишда, Мактабгача таълим ташкилотларида таълим ва тарбия жараёнига илғор педагогик ва рақамли

технологияларини, янги мукобил шаклларни жорий қилиш кўзда тутилган.

Учинчи йўналишда, Мактабгача таълим учун янги авлод ўқув адабиётларини, дидактик материаллар, электрон таълим ресурсларини яратиш ва амалда жорий этиш, мактабгача таълим ташкилотларини тўлиқ кенг послодали Интернет тармогига улаш режалаштирилган.

Туртинчи йўналишда, «Мактабгача таълим» ва «Бошланғич таълим» тизимидаги узвийлик ва узлуксизликни таъминлайдиган дастур ишлаб чиқиш ва амалда тадбиқ этиш назарда тутилган.

Бешинчи йўналиш, Мактабгача таълим ва тарбия жараёнини анаънавий йўналишдан воз кечиб шахсга йуналтирилган таълим тамойиллари ва методикалари асосида режалаштириш ва ташкил қилиш назарда тутилади. Бунда болани жисмоний ва ижтимоий ҳиссий ривожлантириш, нутқ , мулоқот, ўқиш ва ёзиш ҳамда ижодий ривожланиши шахсга йуналтирилган таълим асосланиб амалга оширилади. Яъни болага кўпроқ эркинлик берилади, ўз қобилиятини ва имкониятини руёга чиқариш мустақиллик берилади.

Буларнинг барчаси ҳозирги замон цивилизацияси даражасидаги ҳар тарафлама етук янги авлод миллатни шакллантиришнинг асоси ҳисобланади.

6-7 ЁШЛИ БОЛАЛАРДА КИТОБГА МУҲАББАТ ҲИССИНИ ТАРБИЯЛАШ

Р.Г.Сафарова

*Қори Ниёзий номидаги ЎзПФТИ лаборатория мудир,
педагогика фанлари доктори, профессор*

Ёш авлодни интеллектуал жиҳатдан ривожлантиришда китобхонлик ва китоб мутолаасининг аҳамияти беқиёс. Болаларда китобга муҳаббат ҳиссини тарбиялаш асосида мустақил фикрлаш соҳаларини ривожлантириш мактабгача таълим жараёнининг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади. Кўп асрлар мобайнида аجدодларимиз ўз фарзандлари ва шогирдларини китоб мутолаасига ўргатишга алоҳида эътибор қаратганлар. Китобхонлик ёрдамида ёш авлодни улкан маданий меросимиз ва жаҳон илм-фани ютуқлари билан яқиндан таништириш имконияти вужудга келади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ўз фаолиятининг дастлабки кунларидан бошлаб, ёш авлодни китоб мутолаасига ўргатиш, педагогларнинг китобхонлик даражасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратди. Шу мақсадда 2017 йил 12 январда “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида”ги фармойишни қабул қилган. Бу эса ёш авлодни китоб мутолаасига ўргатишга кенг йўл очди. Чунки китоб мутолааси барча даврларда инсонни айниқса ёшларни эзгуликка ундаган.

Сўнгги йилларда интернет китоб ўрнини босади, деган нотўғри ёндашув вужудга келди. Ёшлар китобни хис қилиш туйғусидан узоқлашдилар. Лекин ўзбек халқининг кўп асрлик тажрибаси унинг руҳияти китоб билан боғлиқ эканлигини намоён қилмоқда. Бугунги кунда ҳам ёшлар ҳаётида китоб муҳим ўрин эгаллаётганлигини сўнгги йилларда ўтказилаётган танловлар яққол кўрсатди. Ёш авлодни интеллектуал жиҳатдан ривожлантиришда китобнинг ўрнини ҳеч нарса боса олмаслиги бугунги кунда исбот талаб қилмайдиган ҳақиқат ҳисобланади.

Китобларнинг жозибadorлигини таъминлаш, болалар эътиборини унга жалб қилишда муҳим аҳамиятга эга. Кўп асрлар

мобайнида китобхонлик ота-оналардан фарзандларга, устозлардан шогирдларга мерос бўлиб ўтган. Бугунги кунда ҳам таълим муассасалари ҳамда оилаларда ушбу анъаналарни давом эттириш лозим. Бунинг учун педагоглар билан бир қаторда ота-оналар ҳам китоб тарғиботига мунтазам эътибор қаратишлари керак. Азал-азалдан ҳар бир оилада мўъжаз кутубхоналар бўлган. Ота-оналар турли китоблар ҳақида ўз фарзандларига маълумот берганлар. Китобхонлик, дostonхонлик, қиссахонлик кечалари ҳар бир оилада ўтказилган. Китоб болаларни хозиржавобликка, изланувчанликка, топқирликка ундайди.

Бугунги кунда китоб тарғиботи соҳасида янги давр бошланди. Ушбу йўналишда радио, телевидение ва бошқа оммавий ахборот воситаларида турли суҳбатлар, савол-жавоблар ташкил этилмоқда. Бироқ оммавий тарзда ушбу тарғиботнинг самараси етарлича кўринмаяпти.

Биз китоб тарғиботида ахборот технологиялари имкониятларидан кенг фойдаланишимиз, болаларга тақдим этиладиган асарларни саралаб, уларни мазмуни ҳақида маълумот берувчи қисқа аннотацияларни СМС хабарлари сифатида ота-оналарга тақдим этишимиз лозим. Китоб тарғиботининг худди шу каби самарали методларидан, жумладан рекламалардан кенг фойдаланиш ҳам мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Педагог-тарбиячилар эса болаларга тақдим этиладиган китобларни саралаш лаёқатига эга бўлишлари керак.

Алломаларимиз Абу Али Ибн Сино, Ал Хоразмий, Абу Райҳон Беруний, Ахмад Фарғоний, Амир Темур, Захириддин Мухаммад Бобурлар китоб мутолаасига алоҳида эътибор қаратганлар. Масалан Захириддин Мухаммад Бобур ўз фарзандлари Хумоюн Мирзо ва Гулбаданбегимдан ҳар куни ўқиган китоблари ҳақидаги фикрларини сўраб, уларнинг китоб мутолаасини мунтазам кузатиб борган. Шундай суҳбатлар асносида Гулбаданбегимда насрий асарлар ижод қилишга бўлган мойилликни сезган ва унинг қизиқишларини рағбатлантирган. Кўплаб ёзувчи ва шоирларнинг ижодий етукликка эришувида оиладаги аёллар, айниқса оналар, бувилар, энагаларнинг уларнинг болалигида китоб мутолаасига алоҳида эътибор қаратганлиги халқ оғзаки ижоди намуналари билан яқиндан таништирилганлиги пойдевор вазифасини ўтаган. Бугунги кунда мамлакатимизда Учинчи Ренесансга пойдевор қўйиш йўлидаги ҳаракатлар

бошланган экан, бунда китоб мутолаасига алоҳида эътибор қаратиш муҳим аҳамият касб этади. Чунки IX-XII, XII-XIV асрларда вужудга келган ренесансларда ҳам китобхонлик ва китоб мутолааси катта аҳамиятга эга бўлган.

Китобхонлик ва китоб мутолааси нафақат маданий-интеллектуал, балки маънавий-ижодий тараққиётнинг ҳам манбаи ҳисобланади. Шунинг учун ҳам 6-7 ёшли болаларда китобга муҳаббат ҳиссини тарбиялаш уларнинг қизиқишлари, хохиш-истаклари билан боғлиқ ҳолда амалга ошади. Агар болада қизиқиш ва интилиш бўлмаса, уни китобни севишга мажбурлай олмаймиз. Биринчи навбатда, болаларда китобхонлик, китоб мутолаасига нисбатан иммунитет ҳосил қилиш лозим. Бунинг учун биринчи навбатда педагог-тарбиячи ва ота-оналар болаларни мутолаага даъват этиш усул ва методларини яхши билишлари керак. Эдуар Лабуленинг таъбирича, “китобхонликнинг умумий кўлами ҳар бир халқнинг қандай ва қанча китоб ўқиганлиги билан белгиланади”. Китобга муҳаббат ҳар бир инсонда фикрий теранликни таркиб топтиради.

Бадиий адабиёт намуналари фикрий теранликни вужудга келтирувчи асосий омил ҳисобланади. Интернет ва бошқа медиавоситалар эса китобга асосий кўмакдош ҳисобланади. Ушбу воситалар болаларни ижтимоий воқелик билан яқиндан таништиришга хизмат қилади. Улар бадиий асар қаҳрамонларининг хатти-ҳаракатлари ёрдамида халқнинг турмуш тарзи, маданиятини ўзлаштирадilar. Жамият аъзоларининг дунёқараши билан яқиндан танишадilar. Шу асосда болаларда ижтимоий-маданий, маънавий, илмий, диний дунёқараш шаклланади. Улар эзгулик ва ёвузликни фарқлашга ўрганадилар. Танқидий фикрлаш имкониятлари кенгайди. Атрофдагиларга объектив баҳо бера бошлайдилар.

Бугун инсониятнинг илғор вакиллари китобнинг саккизинчи мўжиза эканлигини эътироф этмоқдалар. Дунёнинг чекка-чекка жойларида хали китоб ўқиш бахтидан бебахра бўлган болалар бор. Улар учун китоб ўқиш энг буюк орзу ҳисобланади. Бизда эса болаларни китобхон қилиб тарбиялаш учун барча имкониятлар мавжуд. Ҳар йили мамлакатимизда юз минглаб илмий-бадиий, тарихий асарларни ўз ичига олган асарларни ўз ичига олган китоблар чоп этилмоқда. Молиявий жиҳатдан қиммат бўлишига қарамасдан дарсликлар ва ўқув адабиётлари янгиланмоқда. Уларда

халқнинг рухияти, маданияти ва интеллектуал соҳаларини ривожлантиришга хизмат қиладиган материаллар жойлаштирилмоқда. Буларнинг барчаси миллатимиз вакилларининг маънавий интеллектуал савиясини ривожлантириш, уларнинг илмий дунёқарашини кенгайтириш саккизинчи мўжиза бўлган китоб орқали мамлакатимизда учинчи ренесанснинг мустаҳкам пойдеворини вужудга келтиришдан иборат.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ СОҲАСИДА ПЕДАГОГЛАР КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ

Қ.Р.Тўхсанов, БухДУ Мактабгача ва бошланғич таълим факультети декани, филология фанлари номзоди, доцент

Ўзбекистон Республикасизда сўнгги уч йилда кадрлар тайёрлаш ва таълимни ташкил этишнинг жаҳон стандартларига жавоб берадиган самарали тизими яратилди ва бугунги кунда ҳам олий таълимни модернизациялашга давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида эътибор қаратилмоқда.

Асосан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон қарори, 2017 йил 27 июлдаги “Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3151-сон қарори, 2017 йил 9 августдаги “Олий таълим муассасаларида педагогика йўналишларида махсус сиртки бўлимларни ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3183-сон қарори, 2018 йил 5 июндаги “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3775-сон қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон қарори Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси қабул қилинди.

Шу билан бирга, мамлакатимизда мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш, турли шаклдаги мактабгача таълим ташкилотларини барпо этиш, уларни юқори малакали, замонавий фикрлайдиган тарбиячилар ва мутахассислар билан таъминлаш, мактабгача таълим сифатини ошириш, таълим-тарбия жараёнига илғор хорижий тажрибаларни жорий этишга қаратилган кенг кўламли ислохотлари амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги Қонуни, “Ўзбекистон Республикасида илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари”, “Илк қадам” Давлат ўқув дастурига асосан мактабгача таълим тизимини тубдан ислох қилиш мақсадида Бухоро давлат

университети Мактабгача ва бошланғич таълим факултети Мактабгача таълим кафедрасида “Мактабгача таълимда компетенциявий ёндашувлар” мавзусида Республика масофавий илмий-назарий анжуман ташкил этишдан кўзланган асосий мақсад ҳам замонавий мактабгача таълимнинг долзарб муаммолари, асосий тенденциялари ва ривожланиш истиқболларини муҳокама қилиш ҳамда мактабгача таълимда нодавлат секторини ривожлантириш бўйича ўзаро тажриба алмашишдан иборат.

Ушбу Республика масофавий илмий-назарий анжуманнинг ташкил этилиши Ўзбекистон Республикасида мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси билан тасдиқланган устувор вазифаларнинг бажарилишида муҳим қадамлардан биридир.

Мазкур анжуман давлат ва нодавлат мактабгача таълим муассасаларини ташкил қилиш ва бошқариш тизимларини такомиллаштириш, Мактабгача таълимни ривожлантиришга замонавий ёндашувлар ва халқаро тажриба, Болаларни ривожлантиришга қўйиладиган Давлат талаблари мазмунининг қўлланилиши, таълим ва тарбия дастурлари, Мактабгача таълим соҳасида педагоглар ижтимоий компетентлиги ва болаларнинг ижодий салоҳиятини ривожлантириш йўналишларида энг сўнги тенденциялар ва замонавий ёндашувларни ёритиш, мавжуд муаммолар ва амалга ошириладиган ишларни муҳокама қилишга қаратилган.

Маълумки, 2018 йил 4 июнда Президентимиз томонидан “2018/2019 ўқув йилида Ўзбекистон Республикасининг олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилиш тўғрисида”ги ПҚ-3769-сон қарори қабул қилинди. Қарорга мувофиқ 2018/2019 ўқув йилидан бошлаб “Мактабгача таълим” бакалавриат таълим йўналишлари бўйича кадрлар тайёрлаш ўқиш муддати 3 йил бўлган бакалавриат таълим дастурлари доирасида амалга оширилиши белгилаб берилди.

Мактабгача таълимнинг асосий мақсади – бола шахсини мактабгача ёшдаги болалар таълим-тарбиясига қўйиладиган давлат талабларига мувофиқ, жисмоний, маънавий ва интеллектуал жиҳатдан мактабда ўқишга тайёрлашни назарда тутати. Мактабгача таълимдаги бундай муҳим вазифаларни амалга

оширишда тарбиячи-педагоглик касби айниқса, алоҳида аҳамиятга эга.

Юқоридаги фикрлардан кўриниб турибдики, ушбу вазифаларни амалга ошириш биз яъни олий таълим профессор-ўқитувчиларидан маҳоратли тарбиячи-педагог тайёрлашга катта масъулият талаб қилади.

Тарбиячи ёш авлодни халқимизнинг муносиб фарзандлари қилиб тарбиялашдек муҳим, фахрли ва шу билан бирга масъулиятли вазифаларни бажаради. Бола шахсининг шаклланишида тарбиячининг етакчи рол ўйнаши, унинг ҳар бир болани шахс сифатида шаклланишида жавобгар эканлигини тақозо этади. Тарбиячи болаларга кундалик ҳаётда, ўйинларда, машғулотларда, биргаликдаги меҳнат фаолиятида ва улар билан бўладиган муомалада таъсир кўрсатади. У ҳар бир болани диққат билан ўрганиши, унинг шахсий хусусиятларини, қобилиятларини билиши, педагогик назокатини намоён қилиши, болаларнинг хулқ-атворини, иш натижаларини ҳаққоний баҳолаши керак ҳамда уларга ўз вақтида ёрдам кўрсата олиши, оиладаги аҳволи билан қизиқиши зарур.

Шундай экан, мактабгача таълимда тарбиячилар боланинг индивидуал ва ёш хусусиятларини инобатга олган ҳолда унинг жисмоний ва психик ривожланишини таъминловчи, уни узлуксиз таълимнинг кейинги босқичи – мактабга боришига замин яратувчи, ҳар томонлама мақсадли йўналтирилган таълим ва тарбия жараёнини ташкил этиш лозим.

Бунинг учун аввало, мактабгача таълим соҳасидаги тарбиячи-педагоглар касбий компетентликка эга бўлишлари муҳим ҳисобланади. Касбий-педагогик компетентликнинг бош кўрсаткичи бу инсонга, шахсга йўналганликдир. Касбий-педагогик компетентлик педагогик воқеликни изчил идрок эта билиш ва унда изчил ҳаракат қила олиш малакасини қамраб олади. Таълимда компетентлик билан ёндашув тарбиячиларни турли кўникмаларни эгаллаш, келажакда ижтимоий, касбий ва шахсий ҳаётларида самарали ҳаракат қилишга йўналтиради.

Болани мактабга тайёрлаш жараёнида уларда фаолиятнинг янги тури бўлган таълим олишга, ўқишга иштиёқ уйғотиб борилади. Бу ўринда болаларни руҳан таълим жараёнига киришишга тайёрлаш мақсадида, дастлабки ўқув элементларини

ўргатиш лозим. Бунинг учун мактабга тайёрлов ёшидаги боланинг ривожланиши ва унинг мактабга тайёргарлиги куйидаги кўрсаткичлари жихатдан таълим олишга тайёр бўлиш керак:

- жисмоний тайёргарлик (боланинг мазмуний жихатдан ривожланишининг физиологик даражаси);
- психологик тайёргарлик (бола шахси таркибининг хиссий, ментал (ақлий), иродавий ривожланиш даражаси);
- ижтимоий тайёргарлик (боланинг мазмуний жихатдан ижтимоий ривожланиш даражаси).

Бугунги мактаб боласидан аниқ билимларгина эмас, фикрлаш кўникмаси, катталар ва тенгдош ўртоқларини тушуниш, улар билан ҳамкорлик қилиш ҳам талаб этилади. Шунинг учун бола мактабга қадам кўяётганида қанчалик билимга эга эканлиги эмас, балки, унинг янги билимларни эгаллашга тайёрлиги, атроф-оламга мослашиши кўникмаси, воқеа-ҳодисани мустақил равишда таҳлил этиши ва мустақил ҳаракат қилиши муҳимроқ ҳисобланади.

Мактабгача ёшдаги боланинг мактаб таълимига ўтиши ҳамиша унинг ҳаёти, ахлоқи, қизиқиш ва муносабатларида жиддий туб ўзгаришларни юзага чиқаради. Шунинг учун мактабгача ёшдаги болани мактабгача таълим муассасасида ёки уйдаёқ мактаб таълимига тайёрлаш, боланинг ёш хусусиятига доир билим, кўникма ва малакалар билан таништириш керак бўлади. Бундай таништирув мослашув даврининг жиддий қийинчиликларидан халос бўлишга ёрдам беради. Оқилона ташкил этилган соғлом ижтимоий-маънавий муҳит болаларда изланишга, ташаббус кўрсатишга ва ижодкорлик қобилиятларини намоён этишга рағбат уйғотади. Бунда тарбиячилар бола ривожланиши қандай кечаётганлиги тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлишлари, бунинг учун эса уларни доимий равишда назорат қилиб боришлари зарур бўлади.

Мактабгача таълим муассасалари педагогик жамоасининг ўрни шундан иборатки, улар ҳар бир боланинг қизиқиши, қобилияти ва эҳтиёжини инобатга олган ҳолда мос келадиган мақсадлар қўйишлари, болалардаги табиий қизиқишларни қўллаб-қувватлашлари, уларда борликни биргаликда ўзлаштириш кўникмаларини шакллантиришлари керак. Тарбиячилар болаларни айнан бир хил, ўхшаш нарсалар ва фаолият турлари билан таъминлашлари учун уларнинг ўзига хос, бошқалардан ажралиб

турадиган ривожланиш кўрсаткичлари тўғрисида тўлиқ тасаввурга эга бўлишлари лозим. Шунингдек, тарбиячилар бир хил ёшдаги турли болаларнинг қобилиятлари ва қизиқишларидаги фарқларга эътибор билан муносабатда бўлишлари кераклигини мутахассислар алоҳида таъкидлашади.

Бугунги кунда таълимнинг етакчи устувор йўналишларидан бири таълим жараёнининг коммуникатив йўналиши ҳисобланади. Чунки у шахслараро муносабатларни тартибга солишга, коммуникатив муаммоларни ҳал қилишга қодир шахсни шакллантириш, унинг замонавий ижтимоий-маданий маконда муваффақиятли мослашишини таъминлаши билан аҳамиятлидир. Шунинг учун, болаларни мактаб таълимига тайёрлашда тарбиячиларнинг коммуникатив компетенцияни ривожлантириш ҳамда болаларнинг мактаб билимларини ўрганишга тайёр бўлиш малакасини шакллантириб бориши талаб этилади.

Ушбу илмий-назарий конференциянинг натижалари, ишончимиз комилки, келажакда мактабгача таълим тизими учун кадрлар тайёрлашнинг янги йўналишлари ҳамда замонавий ёндашувларини амалиётга жорий этишга муносиб ҳисса қўшади.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИНГ СИФАТ ВА САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ЯНГИЧА ЁНДАШУВ

Гулшода Каримова, Бухоро вилоят мактабгача таълим бошқармаси бошлиғи ўринбосари

Маълумки, мактабгача таълим вазирлиги ташкил этилмасдан аввал тизимда замонавий дастурлар жорий этилмаган, болаларни мактабга тайёрлаш бўйича муқобил, мослашувчан моделлар етарли даражада ривожланмаган, тараққий этган мамлакатлар сингари ижтимоий, шахсий, ҳиссий, нутқий, математик, жисмоний ва ижодий ривожлантириш, атроф-муҳит билан танишувга йўналтирилган махсус давлат таълим дастурлари татбиқ қилинмаган эди. Давлат мактабгача таълим муассасаларида фаолият юритаётган педагог кадрларнинг аксарияти ўрта махсус маълумотга эга бўлиб, болаларни мактаб таълимига талаб даражасида тайёрлаш имконини бермас эди.

Мактабгача таълим соҳасида ягона давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, болаларни мактабгача таълим билан босқичма-босқич тўлиқ камраб олишни таъминлаш мақсадида Президентимизнинг 2017 йил 30 сентябрдаги “Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони билан Мактабгача таълим вазирлиги ташкил этилди.

Бу давр мобайнида соҳада ўн йилликка тенг улкан ўзгаришлар, изчил ислоҳатлар амалга оширилди. Буни биргина Бухоро вилояти мисолида ҳам яққол кўриш мумкин.

2017 йилда вилоятда мактабгача таълим муассасалари сони атиги 343 тани ташкил этган. 335 та давлат, 1 та ташкилот тасарруфидаги ва 7 та хусусий шаклда бўлган мазкур ташкилотларга жами 39 минг 740 нафар бола камраб олинган. Бу вилоятда мавжуд 3-7 ёшдаги умумий болалар сони(133 243 нафар) нинг 29,8 фоизини ташкил этган, холос.

Бугунги кунга келиб вилоятдаги мактабгача таълим ташкилотлари сони 1041 тани ташкил этмоқда. Болалар камрови эса 84 минг 711 нафар, яъни 58,1 фоизни ташкил этади. Ушбу

кўрсаткич қамровнинг 2017 йилга нисбатан қарийб 28,3 фоизга ошганлигини кўрсатади.

Сифатли мактабгача таълим бериш асосларидан бири-бошқарув педагог кадрларни тайёрлаш даражаси ва уларнинг профессионализи ҳисобланади. Ўтган давр мобайнида мамлакатимизда ушбу йўналишда кенг кўламли ишлар бажарилди. Чунончи, “Мактабгача таълим” бакалаврият таълими йўналиши бўйича олий таълим муассасаларига қабул қилиш квоталари оширилди, мазкур йўналишда ўқиш муддати уч йилга қисқартирилди.

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳамда Мактабгача таълим вазирлигининг **2018 йил 25** январдаги “Мактабгача таълим муассасаларини юқори малакали кадрлар билан таъминлаш мақсадида қайта тайёрлов курсларини ташкил этиш тўғрисида”ги 11-сонли қўшма қарорига асосан, Бухоро вилояти Халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий марказига вилоят бўйича **900** нафардан ортиқ номутахассис педагоглар қайта тайёрлов курсларини ўташди.

2018 йил 2 апрелдан бошлаб **300дан ортиқ** олий маълумотли нопедагог мутахассислар касбий қайта тайёрлов курсларидан ўтди. Таълим-тарбия сифати ва самарадорлигини оширишда қулай шарт-шароитларнинг яратилганлиги алоҳида аҳамият касб этади. Янги объектларнинг қурилиши, мавжудларининг кенгайтирилиб, уларни замонавий ва зарурий жиҳозлар билан таъминланиши мактабгача таълим ташкилотлари қамровини оширишда муҳим ўрин тутди.

2018-2019 йил мобайнида инвестиция дастури ҳамда “Обод қишлоқ” ва “Обод маҳалла” ҳамда “Обод марказ” дастурлари доирасида жами 130 та мактабгача таълим ташкилотлари реконструкция қилиниб, жаҳон андозаларига мос замонавий шарт-шароитлар яратилди. 2020 йилда 30 та мактабгача таълим ташкилотларида таъмирлаш ишлари якунида.

Мактабгача таълим ташкилотлари тармоғини кенгайтириш ва моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, болаларнинг мактабгача таълим тизимига янада кенгроқ қамраб олинишини таъминлаш мақсадида соҳада давлат-хусусий шерикчилиги асосида нодавлат таълим муассасаларини ташкил этишга ҳам кенг йўл очиб берилди. Айни пайтда 26 та хусусий, 51 та давлат-хусусий шерикчилиги асосида МТТ ташкил этилган бўлиб, уларга 4 минг 700 нафардан

ортиқ болалар қамраб олинган. Шунингдек, 561 та оилавий нодавлат таълим ташкилотлари фаолияти йўлга қўйилган бўлиб, ушбу ташкилотларга 13 минг 394 нафар тарбияланувчи жалб этилган.

2019 йилнинг январидан бошлаб мамлакатимиздаги барча Давлат мактабгача таълим ташкилотлари қўшимча равишда пуллик таълим-тарбия хизматлари кўрсатиш ҳуқуқига эга бўлди. Вилоятимиз мактабгача таълим ташкилотларида ҳам ўқув дастуридан ташқари соғломлаштириш, бадий-эстетик ва фан тўғараклари фаолияти йўлга қўйилди.

Мактабгача таълим тизимида муқобил шакллар ривожлана бошланди. Халқаро тажрибаларга кўра боланинг интеллектуал салоҳиятини ривожлантириш учун ҳафтасига 9 соатдан 15 соатгача бўлган таълим фаолияти етарли ҳисобланади. Бундай гуруҳлар кўп харажат талаб қилмайди ва яхши самара беради. Бизда бундай гуруҳлар сони 457 та бўлиб, уларда 10151 нафар болалар қамраб олинган.

“Мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси”да 6 ёшга тўлмаган болаларни мактабга мажбурий бир йиллик бепул тайёргарлик кўришга алоҳида эътибор қаратилди. 2020 йилда вилоятда 6 ёшлиларни қамраб олиш даражаси 88,4 фоизни, 2021 йилга келиб 100 фоиз ташкил этиш режалаштирилган.

Олис ҳудудимиз Қоракўл туманида Сайёр мактабгача таълим ташкилоти яъни ISUZU автобусида мобил гуруҳ ташкил этилган бўлиб, унда 144 нафар болалар қамраб олинган, мобил гуруҳда болажонларимиз учун барча қулайликлар яъни ёз-қиш мавсумида ишловчи совитгич, қуёш панеллари, ўйинчоқлар, китоблар, ривожлантирувчи дидактик материаллар билан таъминланган.

Мактабгача таълим вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган Илк ва мактабгача таълим ёшидаги болалар ривожланишига қўйилган давлат талаблари, “Илк қадам”, “Илм йўли” ўқув дастурлари педагог ходимларнинг фаолиятида мақсад ва вазифаларни аниқ белгилаб берди.

Педагог боланинг индивидуал эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда илк ва мактабгача ёшдаги болаларни ривожланишига оид Давлат талаблари асосида ҳамда Давлат ўқув дастурига мувофиқ унинг ҳар томонлама ва баркамол ривожланиши учун қулай шарт-

шароитлар яратиш орқали ўқув-тарбиявий фаолиятини ташкил қилиши, болаларнинг илк ривожланиши масалаларида оила ва жамият билан ўзаро ҳамкорликда билимлар бериш ва амалга ошириш кўрсатиб берилган.

1- SHO'BA : MAKTABGACHA TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA XALQARO TAJRIBALARNI QO'LLASH

JAHON MAKTABGACHA TA'LIMI RIVOJIDA MONTESSORI PEDAGOGIKASINING AHAMIYATI.

*BuxDU Makabgacha ta'lim kafedراسى mudiri, p.f.n. dotsent
Hasanova G. Q.*

Annotatsiya: maqolada jahon rivojlangan davlatlari maktabgacha ta'lim tizimida noan'anaviy mashg'ulotlarning o'rni va bu mashg'ulotlarni tashkil etishda Montessori pedagogikasi va uning ahamiyati haqida bayon etilgan.

Tayanch iboralar: noan'anaviy mashg'ulotlar, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, noan'anaviy metodlar texnologiyasi, Montessori pedagogikasi.

Аннотация: В статье рассматривается роль нетрадиционных уроков в системе дошкольного образования в развитых странах мира, педагогика Монтессори и ее роль в организации этих уроков.

Ключевые слова: нетрадиционные уроки, современные образовательные технологии, нетрадиционные методы технологии, педагогика Монтессори.

Annotation: The article reveals the role of non-traditional classes in the system of preschool education in developed countries and the importance of Montessori concept in the organization of these classes.

Key words: traditional lessons, modern educational technologies, technology of non-traditional methods, Montessori pedagogy.

“Barcha ota – onalar farzandlarini aqlli, maktabda yaxshi baholarda o'qishini xohlashadi. Buning uchun esa maktabgacha davrdan boshlab bolalarni mashg'ulotlarga, o'qishga qiziqтира borish kerak”, - deb ta'kidlaydi rivojlangan davlatlar psixologlari. Davr rivojlanib borayotganligi sababli oddiy faoliyat turlari bilan bolalarni qiziqtirib bo'lmaydi. Shuning uchun ham barcha rivojlangan davlatlar

maktabgacha ta'lim tizimida an'anaviylikdan yiroqlashib bolalar ta'lim – tarbiyasida ijodiy yondashmoqdalar. Montessori maktabgacha ta'lim muassasalari bunga namunadir. Montessori maktabgacha ta'lim muassasalari 25 ta rivojlangan mamlakatlarda tarqalgan bo'lib, bu muassasalardagi barcha mashg'ulotlar noan'anaviy tarzda tashkil etiladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarining asosiy maqsadi - bolalarga kontsentratsiya, motivatsiya, o'zini tuta bilish va o'rganishga bo'lgan erkin qiziqishni rivojlantirishdan iboratdir. Montessori maktabgacha tarbiya muassasasida bolalar an'anaviy sinflarda o'z tengdoshlari bilan bir xil tushunchalarni anglaydilar, ammo bu g'oya shundan iboratki: bolalar xona atrofida erkin harakatlanish va keng ko'lamli amaliy mashg'ulotlardan birini tanlash orqali individual va o'z xohish – istaklari asosida bilim olishlari kerak. Montessori maktabgacha ta'lim muassasalarida bolaga yo'naltirilgan ta'lim asosida pedagoglar mas'uliyatni his etgan holda mashg'ulotlar tashkil etishadi. Bola dastlab maktabgacha ta'lim muassasasiga tashrif buyurganda faqatgina o'z-o'ziga xizmat qilishni o'rganadi. Shaxsiy buyumlarini shkafga joylashtiradi, guruhni tartibga solishga yordamlashadi va eng qiziqarlisi barcha guruh bolalari pedagog bilan birgalikda o'zlari uchun turli tuman mevali va sabzavotli gazaklar tayyorlashadi. Iste'moldan so'ng esa har bir bola o'z idishini o'zi yuvib qo'yadi.

Sut, suv, sharbatlarni o'zlari xohlagan vaqtda iste'mol qilishadi. Ya'ni oddiy kundalik hayot yumushlari orqali bolada mustaqillik tuyg'usi o'rgatilib boriladi. Keyingi bosqichda bolalar mashg'ulotlar davomida bajargan ijodiy asarlarini o'zlari baholashadi, kamchiliklarini aytib o'tib, yutuqlarini ta'kidlashadi. Buning natijasida esa barcha bolalarda erkin fikrlash qobiliyati vujudga keladi va bolalar o'z fikrlarini kattalar yonida qo'rqmasdan ayta oladilar. Montessori maktabgacha ta'lim muassasalarining o'quv dasturi besh qismdan iborat. Bular quyidagilar:

- Amaliy mashg'ulotlar;
- Hissiy rivojlanish;
- Matematika mashg'ulotlari;
- Chet tillari mashg'ulotlari;
- Madaniyatshunoslik mashg'ulotlari.

Amaliy mashg'ulotlarda bolalar kiyinish, gazak tayyorlash, dasturxon yozish, o'simliklar va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish kabi kundalik

hayotiy ko'nikmalarni o'rganadilar. Shuningdek, amaliy mashg'ulotlar davomida ijtimoiy hayotda tengdoshlari bilan muloqot qilish va muloqotdagi eng zaruriy iboralar bilan tanishadilar. Masalan:

- iltimos qilish;
- minnatdorchilik bildirish;
- mehribon va foydali bo'lish
- gapni to'xtatmasdan tinglash;
- nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish.

Amaliy mashg'ulotlarda o'ziga xos ko'nikmalarni o'rgatishdan tashqari, mustaqillikni va biron kishining fikriga qo'shilmasa norozilik bildirish ham o'rgatiladi. Hissiy rivojlanish yo'nalishida bolalar dunyoni turli xil sezgi azolari bilan his etish, sezgilar orqali predmetlarni idrok etish mahoratini takomillashtiradilar va mustaqil tarzda o'zlarining tajribalarini o'tkazadilar. His – tuyg'ularini mustaqil tarzda tushuntira berishni o'rganadilar. Mashg'ulotlar davomida predmetlar, buyumlarni o'zlari xohlaganicha yangicha nomlaydilar. Sensorli o'rganish bolalarga atrofni tasniflashga va sezgi organlarining rivojlanishiga yordam beradi. Bu matematikada, geometriyada va tilda zarur bo'lgan qobiliyatlarni tasniflash, saralash va ajratish qobiliyatini rivojlantirish orqali o'rganish uchun asos yaratadi. Matematika mashg'ulotlarda bo'limida bolalar amaliy mashg'ulotlar orqali raqamlarni aniqlashni, amallarni buyumlar orqali miqdoriga moslashtirishni va 10 lik tizimini, qo'shish, ayirish, ko'paytirish va bo'lishni mashq qiladilar. Shuningdek, ular raqamlash tizimidagi mashqlarni o'rganadilar. Bolalar matematik faktlarni yodlashdan tashqari ko'proq amaliy jihatdan narsalar yordamida (kub, shar, o'yinchoqlar, idishlar) miqdor qiymatini, misollarni hisoblab beradilar.

Tilshunoslik mashg'ulotlarida bolalar o'z ona tillarini o'rganadilar. Mashg'ulotlarda bolalarning so'z boyligi oshiriladi yozish va o'qish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Amaliy materiallardan foydalangan holda, bolalar harflar tovushlarini, so'zlarni qanday qilib birlashtirishni, qanday qilib jumlar tuzishni o'rganadilar. Ushbu ko'nikmalarga ega bo'lgach, bolalarda o'z-o'zidan o'qish ko'nikmasi hosil bo'ladi. Montessori maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarga yozish faqat qalamlarda o'rgatiladi. Madaniyatshunoslik mashg'ulotlari. Tarix, geografiya, san'at va musiqa kabi ko'plab mavzular o'quv dasturining madaniy yo'nalishi bo'yicha darslarda birlashtirilgan. Bolalar o'zlarining hamjamiyati va atrofidagi

dunyo haqida ma'lumot olishadi. Odamlar va joylar o'rtasida o'xshashliklar va farqlarni aniqlash ularga dunyomizning xilma-xilligi to'g'risida tushuncha va ma'lumotlarni to'laligicha berib borishadi. Borliqdagi barcha jonzotlarni asrashni, ular haqida g'amxo'rlik qilishni o'rgatishadi. Madaniyatshunoslik mashg'ulotlari ham amaliy tarzda tashkil etiladi. Bolalar muzeylarga, madaniyat tashkilotlariga, mashhur insonlar uylariga, hayvonot bog'lariga, hattoki davlat organlari uyushmalariga pedagoglar bilan birgalikda tashrif buyurishadi. Ularning ishlarini kuzatishadi. Savollar berib, o'zlarini qiziqtirgan hodisalar haqida bahs-munozaralar tashkil etishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Александра Лосева. Монессори, Мария // Энциклопедия «Кругосвет».

1. Монтеessori, Мария // Многоножки — Мятлик. — М: Советская энциклопедия, 1954. — С. 260. — (Большая советская энциклопедия : [в 51 т.] / гл. ред. Б. А. Введенский ; 1949—1958, т. 28).

2. <https://amshq.org/About-Montessori/Inside-the-Montessori-Classroom/Early-Childhood>

3. Камилова Г.А, Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Аособенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ. Научно-методический журнал, 2020 №5 (56). С.25-27.

BOLALAR NUTQINI O‘STIRISHDA KOMUNIKATIV MULOQOT O‘RNI

Maktabgacha ta’lim kafedrası dotsenti, f.f.n. S.S.Avezov

Annotatsiya: *Maqolada maktabgacha ta’lim muassasasida bolalarni atrofdağı kishilar bilan o‘zaro muloqotga tayyorlash metod va usullari haqida fikr munosabatlar bildirilgan.*

Аннотация : *Указано методы в развитии детей коммуникативни отношения дошкольные обучение.*

Аннотация: *The methods and ways of using interaction patterns with the kindergarden children are given in this article*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, maktabgacha ta’lim muassasasi, pedagog, tarbiyalanuvchi, kommunikativ muloqot, suhbat*

Ключевое слово: *дошкольные обучение, дошкольные обучение, организация, учителя, воспитанник, методы и приёмы, коммуникативные отношения.*

Key words: *kindergarden, conversation, communicative meeting, educator(teacher)*

Maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish davlat siyosati darajasida ko‘tarilgan ulug‘vor vazifalaridan biridir. Bu tizimning asosiy maqsadi bolalarni sog‘lom va rivojlangan shaxs bo‘lib shakllanishini ta’minlash, erta yoshlikdan o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqini uyg‘otib, tizimli o‘qishga tayyorlab borishdan iborat. TMM ning asosiy maqsadi bolalarni maktabdagi o‘qishga tayyorlash barkamol rivojlangan mustaqil shaxs bo‘lib shakllantirish va qobiliyatlarni ochib berish tizimli ta’limga bo‘lgan ishtiyoqini tarbiyalashdir. Bundan tashqari Prezidentimiz bu haqda shunday degan edi: **”Oldimizda turgan eng muhim va dolzarb masalalardan biri yuksak ma’naviyatli, zamonaviy bilim va kasb – hunarlarga, o‘z mustaqil fikriga ega bo‘lgan yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iborat ...”**

Maktabgacha ta’lim muassasasida bolalarni har tomonlama, ya’ni jismoniy, aqliy, axloqiy, estetik tomondan tarbiyalashdek, maqsadni o‘z oldiga qo‘ygan. Bu maqsad esa, bolalarga ona tilini o‘rgatish jarayonida amalga oshiriladi. Bog‘chada og‘zaki nutqni

o'stirish natijasida bola aqlan rivojlanib, uning umumiy madaniy saviyasi oshadi. U tevarak-atrofdagi voqea-hodisalar, tabiat va jamiyat qonuniyatlarini tushunib boradi. Bolada nutqning rivojlanishi uning ruhiy jihatdan ham takomillashib borishiga yordam beradi.

Bola tashqi dunyoni xotira, tasavvur, xayol, tafakkur kabi ruhiy jarayonlar yordamida, shuningdek, nutq yordamida bilib olish qobiliyatiga ega. Ammo, bolalardagi intellekt, ya'ni ruhiy jarayonlar (xotira, tasavvur, xayol, tafakkur va hokazo) shunchaki bola organizimining o'sib borishi va takomillashishi bilangina paydo bo'lmay, balki nutqning rivojlanishi bilan paydo bo'ladi va takomillashadi.

Agar bola kichik yoshidan boshlab to'g'ri gapirishga (so'zlashishga) o'rgatib borilsa, u vaqtda bunday bola meyoriy holatda rivojlanadi, ya'ni avval tasavvur etish, keyin esa fikr yuritish, xayol qilish qobiliyati paydo bo'ladi va bu qobiliyat har bir yosh bosqichida takomillashib boradi. Bolalarda intellekt bilan barobar ravishda iroda kabi ruhiy jarayon ham takomillashib boradi.

Ko'pgina tajribalar shuni ko'rsatadiki, nutqi rivojlanmagan bola to'liq shaxs sifatida kamol topmaydi. Demak, tarbiyachi har doim shuni esda tutishi kerakki, nutq bu maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda barcha ruhiy jarayonlar rivojlanishiga ko'maklashuvchi vositadir. Bolaga ona tilini o'rgatish bilan bir vaqtda, uni maktabda muvaffaqiyatli o'qishi uchun zamin tayyorlanadi, mehnat faoliyatiga ijodiy yondashishga o'rgatiladi. Bolalar bog'chasining barcha tarbiyaviy-ta'limiy ishlarida bolalarga ona tilini o'rgatish orqali ularning nutqi o'stiriladi. Ayniqsa, nutq o'stirish mashg'ulotlarida har bir bolaning nutqini o'stirish bo'yicha ishlar rejalashtiriladi. Bolalarga barcha mashg'ulotlarning mazmuni faqat ona tili orqali singdiriladi.

So'z boyligi barcha mashg'ulotlarda beriladigan bilimlarni tez va puxta o'zlashtirib olish va bu bilim, tushunchalarni nutq orqali ifodalash imkonini beradi. Bu o'z navbatida bola kamoloti uchun ham keng yo'l ochadi. Bilimlarni puxta egallashga, uni sekin hayotga tatbiq etishga ham o'rgatadi. Ona tili aqliy tarbiyaning manbai va vositasi hamdir.

Ona tili bolalarda vatanparvarlik, baynalmilal tuyg'ularni o'stirib borishda, bolalarning madaniy saviyalarini oshirib borishda qudratli vosita bo'lib xizmat qiladi. Demak, ona tili bolalarni axloqiy tomondan tarbiyalash vositasidir.

Bola kuzatish va nutq orqali dunyoni, borliqni bilib oladi: tevarakatdagi narsa va buyumlarning, voqea va hodisalarning nomini, sifatlari va belgilarini, xususiyatlarini, o'xshash va farqli tomonlarini aytishga o'rganadi.

Ona tili orqali bolalar o'z ajdodlarining tarixini, madaniyatini, qadriyatlarini, urf-odatlarini bilib oladilar, xalq og'zaki ijodiyoti, badiiy adabiyot, san'at bilan tanishadilar.

1 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan bolalar nutqini o'stirishga doir mashg'ulotlarni didaktik o'yinlar, ermak o'yinlar, sahna ko'rinishlari shaklida o'tkazish tavsiya qilinadi. Ular nafaqat ko'ngilochar tusga, albatta, ta'lim tusiga ega bo'lishi lozim. 3 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan bolalar nutqini o'stirishemotsional tusga ega bo'lishi lozim. Bunda ko'rgazmaviylik, o'yin usullari va didaktik o'yinlarni keng qo'llash zarur. 5 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalar nutqini o'stirishga doir mashg'ulotlar muayyan vazifaga ega – ya'ni, u bolalarni maktabda o'qishga tayyorlashni ko'zda tutadi.

Mashg'ulotlarda pedagog nutqiy vazifalardan tashqari o'quv faoliyatini yo'lga qo'yish qobiliyatini shakllantirish (diqqat-e'tiborli bo'lish, pedagog topshirig'ini tinglash, tushunish va uni aniq bajarish, bolalar jamoasi oldida fikr yuritish, tengdoshining javobiga baho bera olish va h.k.) vazifasini ham bajaradi.

To'g'ri ta'lim berilgan taqdirda yetti yoshga kelib bola og'zaki nutqniegallaydi hamda:

- katta yoshli, yaqinlari va tengdoshlari bilan erkin muloqotga kirisha oladi;
- dialogda tashabbus ko'rsatib fikr bildiradi, suhbatdoshie'tiborini o'ziga jalb qilish, unga so'z, harakat va so'zsiz usullar bilan javob bera olishni biladi;
- fikrlarini to'liq va noto'liq oddiy gaplar, qisqa matnlar shaklida ifodalay oladi;
- tanish ertaklarni hikoya qilib berish, multfilmlar, kitoblar mazmunini aytib berish hamda biron-bir voqeani to'qib chiqarishga qiziqqa boshlaydi;
- fikr bildirishlarda nutqning turli qismlarida tashbehlar, qiyoslashlar va sinonimlarni qo'llaydi;
- nutqqa tanqidiy munosabat bildira boshlaydi, grammatik jihatdan to'g'ri so'zlashga intiladi, shu tufayli so'z to'qish barham topadi, agrammatizmlar soni kamayadi;

- ona tilidagi barcha tovushlarni to'g'ri talaffuz etadi.

Shunday qilib, ona tili maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni ruhiy jihatdan o'stirishda, ularning madaniy saviyasini oshirishda, tevarak-atrofdagi voqea-hodisalar, tabiat va jamiyat qonuniyatlarini tushunib olishlarida, maktabda muvaffaqiyatli o'qishlari uchun zamin yaratishda, mehnat faoliyatiga ijodiy yondashishga o'rgatishda, aqliy va axloqiy tarbiyani amalga oshirishda, dunyoni, borliqni bilib olishda, xalqimiz madaniy merosini o'rganishlarida asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.Mirziyoyev SH.M.“2017 – 2021 yillarda maktabgacha ta`lim tizimini yanada takomillashtirish chora – tadbirlari to`g`risida” 2016 yil 29 dekabrda PQ 2707 – son qarori.

2.Ahmedjanov M.M, Avezov S.S, G'afforov F.H Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi - Buxoro. Durdona, 2019-21b

3.Камилова Г.А,Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5 (56).С.25-27.

МАКТАБГАЧА ТА`ЛИМДА КОМПЕТЕНТСИЯВИЙ YONDASHUV

BuxDU katta o`qituvchisi M.M.Nigmatova

Annotatsiya: *Maktabgacha ta'limning ustuvor yo'nalishlari o'zgarib, bola rivojlanishining subyektiga, o'ziga xos individuallik egasiga, shaxsiy sifat tashuvchisiga aylanib borishi, maktabgacha ta'limning yangi amaliyotini yaratish orqali ta'limni rivojlantirish yo'llarini izlash lozimligi, asosiy kompetentsiyalarni shakllantirishni ta'minlaydigan innovatsion faoliyatning ishlanmalarini joriy etishni talab etayotganligi to'g'risida fikr bildirilgan.*

Kalit soʻzlar: kompetentsiya ,kommunikativ, kognitiv, reproduktiv, qobiliyat, individual, shaxsiy sifat, tajriba, qadriyatlar.

Аннотация: Необходимость поиска путей развития образования через создание новых практик дошкольного образования, изменение приоритетов дошкольного образования, возможность стать субъектом развития ребенка, обладателем уникальной индивидуальности, носителем основных, личных качеств. Было отмечено, что инновационная деятельность, обеспечивающая формирование компетенций, требует внедрения разработок.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативная, когнитивная, репродуктивная, способность, личность, личные качества, опыт, ценности.

Annotation: The need to find ways to develop education through the creation of new practices of preschool education, the need to change the priorities of preschool education and become a subject of child development, the owner of a unique individuality, a carrier of personal qualities. It was noted that innovative activities that ensure the formation of competencies require the introduction of developments.

Keywords: competence, communicative, cognitive, reproductive, ability, individual, personal quality, experience, values.

Zamonaviy jamiyatimiz rivojlanib, tez va dinamik ravishda o'zgarib bormoqda. Ushbu o'zgarishlar ularga ta'lim tizimining eng muhim elementlaridan biri - maktabgacha ta'lim muassasasi tomonidan javob berilishini anglatadi. Ushbu tizimning rivojlanishi uning barcha havolalari qanchalik samarali boshqarilishi bilan belgilanadi. Maktabgacha ta'limning ustuvor yo'nalishlari o'zgarib bormoqda, bola rivojlanishining mohiyatiga nisbatan an'anaviy qarashlar buzilmoqda, bola asta-sekin o'z rivojlanishining subyektiga, o'ziga xos individuallik egasiga, shaxsiy sifat tashuvchisiga aylanmoqda. Bularning barchasi maktabgacha ta'lim muassasasining boshqarish yondashuvlarini yangilash, maktabgacha ta'limning yangi amaliyotini yaratish orqali ta'limni rivojlantirish yo'llarini izlash, maktabgacha yoshdagi bolalarda asosiy kompetentsiyalarni shakllantirishni ta'minlaydigan innovatsion faoliyatni ko'rib chiqadigan ilmiy va usuliy ishlanmalarni joriy etishni talab qiladi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida

kompetentsiyaviy yondashuvni amalga oshirish muammosi juda muhimdir.

Pedagogikada quyidagi kompetentsiya tushunchasi kiritildi: bu bilim, tajriba, qadriyatlar, moyillikka asoslangan umumiy qobiliyat; bu bilim va vaziyat o'rtasida bog'liqlikni o'rnatish, muammoni hal qilish uchun mos bo'lgan faoliyatni (bilim va harakat) topish qobiliyatidir.

Kompetentsiya tushunchasi bilim, malaka yoki mahorat tushunchasidan kengroq bo'lib, ularning barchasini o'z ichiga oladi. Qobiliyat tarkibida nafaqat bilim va operatsion-texnologik tarkibiy qism (o'quv natijalari shaxsiy yutuqlar sifatida), balki motivatsion, axloqiy, ijtimoiy va xulq-atvor (qiymat yo'nalishlari tizimi, odatlar, sodir etilgan harakatlar uchun javobgarlik va boshqalar) ajralib turadi.

Qobiliyat o'quv jarayonida shakllanadi, lekin nafaqat maktabda yoki bolalar bog'chasida, balki oila, do'stlar, ish, siyosat, din, madaniyat va boshqalar ta'sirida o'sib boradi. Shu munosabat bilan kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish butun ta'lim va madaniy vaziyatga bog'liq, bola yashaydi va rivojlanadi. Maktabgacha yoshdagi asosiy kompetentsiyalarni shakllantirish va amalga oshirishning o'ziga xos xususiyati, bizning fikrimizcha, bilimlarni nazariy rivojlantirish jarayoni va olingan bilimlarni qo'llash jarayonini ajratib bo'lmaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda asosiy malakalarni shakllantirish zarurati "Ilk qadam" Davlat dasturidan belgilab berilgan bo'lib, butun ta'lim va tarbiya jarayonida, faol bolalar faoliyatining har xil turlarida (o'yin, tadqiqot, kommunikativ o'quv-bilish, mehnat va boshqalar) shakllanadi.

Men sizning e'tiboringizga maktabgacha yoshdagi bolalarning har bir asosiy kompetentsiyasining mazmunini taqdim etaman.

Texnologik kompetentsiya - subyektning ko'rsatmalarni, texnologiyaning tavsifini, faoliyat algoritmini tushunishga, faoliyat texnologiyasiga qat'iy rioya qilishga tayyorligi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda obyektlar, ularning xususiyatlari va tegishli tushunchalarni o'zlashtirish haqidagi g'oyalarning shakllanishi ko'proq darajada bolaning shaxsiy tajribasi natijasida yuzaga keladi. Maktabgacha yoshi esa bolaning o'z faoliyati subyekt sifatida shakllanishi va rivojlanishiga sezgir bo'lib, bu uning texnologik (faoliyat) vakolatlarini shakllantirish to'g'risida gapirishimizga imkon beradi. Texnologik kompetentsiyani aniqlashda asosiy so'z "faoliyat" dir, shuning uchun texnologik

kompetentsiyaning mazmuni quyidagi texnologik ko'nikmalarga ega bo'ladi:

- bola uchun yangi, nostandart vaziyatda harakat qilish qobiliyati;
- o'z faoliyati bosqichlarini rejalashtirish qobiliyati;
- tushunish qobiliyati va harakatlar algoritmini bajarish;
- sababiy munosabatlarni o'rnatish qobiliyati;
- ilgari o'rganilgan usullardan harakat usullarini tanlash qobiliyati;
- transformatsiya usullaridan foydalanish qobiliyati (shakli, o'lchamining o'zgarishi, dam olish uchun funktsiyalar, o'xshashlik va hokazo.);
- kattalarning vazifasi va taklifini tushunish va qabul qilish qobiliyati;
- qarorlarni qabul qilish va ma'lum hayotiy vaziyatlarda bilimlarni qo'llash qobiliyati; ish joyini tashkil qilish qobiliyati;
- boshlangan ishni oxirigacha yetkazish va natijalarga erishish qobiliyati.

Axborot kompetentsiya si - bu subyektning atrofdagi haqiqatni axborot manbai sifatida qabul qilishga tayyorligi, tanqidiy ma'noga ega bo'lgan ma'lumotlarni tanib olish, qayta ishlash va o'z faoliyatini rejalashtirish va amalga oshirish uchun foydalanish qobiliyatidir. Maktabgacha yoshdagi bolada turli xil dalil manbalaridan foydalanish orqali ma'lumotlarni (ma'lumot, sensatsiya - bilim) olish va qayta ishlash uchun yetarli imkoniyatlar mavjud. Maktabgacha yoshdagi bolaning o'z faoliyati subyekt sifatida rivojlanishi uchun sezgirligi uning axborot kompetentsiyasini shakllantirishning o'z vaqtida ekanligini ko'rsatadi.

Axborot kompetentsiyasi tarkibida maktabgacha yoshdagi bolaning quyidagi axborot ko'nikmalari ajratib ko'rsatiladi:

- ba'zi ma'lumot manbalarida navigatsiya qilish qobiliyati;
- olingan ma'lumotlardan xulosa chiqarish qobiliyati;
- u yoki bu ma'lumotlarning siz uchun zarurligini tushunish qobiliyati.

Ijtimoiy-kommunikativ kompetentsiya subyektning dialogda kerakli ma'lumotlarni olishga, o'z pozitsiyalarining xilma-xilligini va boshqa odamlarning qadriyatlarini hurmat qilishni e'tirof etish asosida o'z nuqtai nazarini taqdim etishga va himoya qilishga, o'z xohish-istaklarini boshqa odamlarning manfaatlari bilan bog'lashga, umumiy

muammolarni hal qiladigan guruh a'zolari bilan samarali aloqada bo'lishga tayyorligi vazifasini bajaradi.

Maktabgacha yoshdagi bola turli xil kontekstda turli xil ijtimoiy guruhlar bilan muloqot qilish, o'rnatish, aloqalarni saqlash, ya'ni, ijtimoiy va kommunikativ kompetentsiyani amalga oshirish uchun aqliy qobiliyatlarga ega. Bolani ijtimoiy, shuning uchun kommunikativ munosabatlar subyekti sifatida rivojlantirish uchun qulay maktabgacha yoshdagi davr uning ijtimoiy va kommunikativ vakolatlarini shakllantirishning dolzarbligini ko'rsatadi.

Ijtimoiy-kommunikativ kompetentsiyaning mazmuni quyidagi ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalarni o'z ichiga oladi:

- tengdoshning, kattalarning hissiy holatini tushunish va bu haqda gaplashish qobiliyati;
- aloqada zarur ma'lumotlarni olish qobiliyati; boshqa odamni uning fikri, qiziqishi bilan tinglash qobiliyati;
- kattalar va tengdoshlar bilan oddiy dialog o'tkazish qobiliyati; o'z fikringizni xotirjamlik bilan himoya qilish qobiliyati;
- istaklaringizni, intilishlaringizni boshqa odamlarning manfaatlari bilan bog'lash qobiliyati;
- jamoaviy ishlarda ishtirok etish qobiliyati; atrofdagi odamlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish qobiliyati;
- yordam olish va yordam ko'rsatish qobiliyati;
- janjal qilmaslik, ziddiyatli vaziyatlarda xotirjam munosabatda bo'lish qobiliyati.

Shunday qilib, kompetentsiyaga asoslangan yondashuv bilan maktabgacha ta'lim sifati muammosi nafaqat bolalar tomonidan olingan bilimlar nuqtai nazaridan, balki ularning aqliy rivojlanishidagi yutuqlar nuqtai nazaridan har bir yosh bosqichida tegishli kompetentsiyalar to'plami sifatida shakllangan va yechilgan.

Maktabgacha ta'lim muassasasida kompetentsiyaviy ta'limni amalga oshirishning quyidagi psixologik-pedagogik shartlari mavjud:

- kattalarning bolalar bilan predmetga yo'naltirilgan o'zaro munosabati, ya'ni har bir bolaga faoliyat, sherik, vosita va boshqalarni tanlash imkoniyati berilganda, yangi bilimlarni o'zlashtirishda bolaning shaxsiy tajribasini qo'llab-quvvatlash;
- pedagogik bahoning bolalar muvaffaqiyatining nisbiy ko'rsatkichlariga yo'naltirilganligi, ya'ni bolaning o'z qadr-qimmatini

rag'batlantiradigan, hozirgi yutuqlarini o'zining kechagi yutuqlari bilan taqqoslash;

- bola rivojlanishidagi eng muhim omil sifatida o'yin faoliyatini shakllantirish;

- bolaning hissiy-qiymatiga, ijtimoiy-shaxsiy, kognitiv, estetik rivojlanishiga va uning individualligini saqlashga yordam beradigan ta'lim muhitini yaratish;

- ta'lim muhiti guruhdagi ijtimoiy muhitni, monitoring usullarini, predmetli muhitni rivojlantirish;

- reproduktiv (tayyor namunani takrorlash) va ishlab chiqarish faoliyati (subyektiv ravishda yangi mahsulot ishlab chiqarish) muvozanati, ijodiy faoliyat, faoliyatning qo'shma va mustaqil, harakatchan va statik shakllarini yaratish;

- oilaning bevosita ishtirokini ta'minlash.

Shunday qilib, "Ilk qadam" davlat dasturini amalga oshirish doirasida maktabgacha ta'limda kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish asosiy vazifalardan biri bo'lib, kattalar (tarbiyachilar, ota-onalar, MTT xodimlari va boshqalar) bolalarning bir-biri bilan o'zaro munosabatlarning yangi shakllari va turlarini yaratishni talab qiladi. eng to'liq, ko'p o'zgaruvchan aloqani ta'minlash uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. –T., 2018.
2. Qodirova F., Toshpo'latova Sh., A'zamova M. Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari. –T.: Ma'naviyat, 2013.
3. Hasanboeva O. va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. –T.: Ilm ziyo, 2006.
4. Djurayeva B., Tojiboyeva H., Nazirova G.M. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari. –T., 2015. -104 b.
5. Нигматова М.М., Мирзаева Д.Ш. Коррекционная Педагогическая деятельность – процесс, направленный на воспитание и развитие полноценной личност. // АКАДЕМИЯ. Научно-методический журнал, 2019. № 11(50). С.29-31.
6. Nigmatova Mavjuda Makhmudovna, Eshova Dilbar Shonazarovna, Mirzaeva Dilfuza Shavkatovna, Niyazova Gulbakhor

Davronovna. Language is a Means of Cognition and Communication for Teaching in Education International//Journal of Psychosocial Rehabilitation. Volume 24 - Issue 1.2020.Pages: 247-256.

7. Khasanova Gulnoz Kasimovna, Nigmatova Mavjuda Mahmudovna. Classification of Educational Activities and Assessment Classifications Improvement of Pedagogical Problems//International Journal of Advanced Science and Technology. Vol. 29, No. 11s, (2020), pp. 1958-1961

MAKTABGACHA TA'LIM - JAMIYAT TARAQQIYOTINING POYDEVORI

Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti, p.f.n. G.A.Kamilova

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim butun jamiyatning asosi ekanligi ma'lum. Maqolada maktabgacha ta'limni rivojlantirish istiqbollari va muammolarni hal qilishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiyachi, bola, jamiyat taraqqiyot, qo'llanmalar, texnik vositalar, o'yinchoqlar.

Аннотация: Дошкольное образование, как известно, является основой всего общества. В статье рассматриваются перспективы и проблемы развития дошкольного образования.

Ключевые слова: воспитатель, ребенок, развитие сообщества, учебные пособия, техника, игрушки.

Annotation: Preschool education is known to be the foundation of the whole society. The article focuses on the prospects and challenges of developing preschool education.

Key words: educator, child, community development, teaching aids, technique, toys

Ta'lim-tarbiya jamiyat taraqqiyotining asosidir. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachisi va uning ahloqiy sifatlarini takomillashtirib borish uchun hozirgi paytda qator ilmiy-metodik va pedagogik muammolarni, ya'ni tarbiyachilarning pedagogik mahoratlarini oshirish, yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini yuqori darajada o'zlashtirganlik talab etiladi.

Hozirgi kunda maktabgacha ta`lim muassasalari tarbiyachisining ahloqiy sifatlaridan foydalanish muammosi ta`limning dastlabki bosqichlarida muxim ahamiyat kasb etadi. Bu muammoni xal etishda nafaqat maktabgacha ta`lim muassasasi, bolalar psixologiyasini yaxshi biladigan tarbiyachi psixologlar, balki mashg'ulotlar yordamida masalalar yecha oladigan yetuk mutaxassislar kerak.

Shuning uchun maktabgacha ta`lim muassasalaridagi tarbiyachilar bolalarning ijodiy fikrlashini, turli xolatlarni tez ilg'ay olishini, atrof muhitni tasavvur eta olishini, intellektual rivojlanishini ta`minlashda muhim omil sanaladi.

Tarbiyachi maktabgacha yoshdagi bolalarning ta`lim va tarbiyasida o'yinlarining rolini to'liq anglay olishi lozim. Maktabgacha ta`lim bolani sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanishini ta`minlaydi, unda o'qishga intilish hissini uyg'otadi, uni muntazam ta`lim olishga tayyorlaydi. Maktabgacha ta`limda olti-etti yoshga yetgunicha davlat va nodavlat maktabgacha ta`lim bolalar muassasalarida hamda oilalarda amalga oshiriladi. Maktabgacha ta`lim maqsadi va vazifalarini ro'yobga chiqarishda mahallalar, jamoat va xayriya tashkilotlari, xalqaro fondlar faol ishtirok etadi. Maktabgacha ta`limni rivojlantirish uchun quyidagilarni amalga oshirish lozim bo'ladi:

- malakali tarbiyachi va pedagog kadrlarni ustuvor ravishda tayyorlash;
- maktabgacha ta`limning samarali pedagogik uslublarini izlash va joriy etish;
- bolalarni oilada tarbiyalashni tashkiliy, pedagogik va uslubiy jihatdan ta`minlash;
- zamonaviy o'quv-uslubiy qo'llanmalar, texnik vositalar, o'yinchoqlar va o'yinlar yaratish hamda ularni ishlab chiqarish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarni xalqning boy madaniy-tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida ma`naviy-ahloqiy jihatdan tarbiyalash uchun shart-sharoitlar yaratish ;
- maktabgacha muassasalarning har xil turlari uchun turli variantlardagi dasturlarni tanlab olish,
- maktabgacha ta`limning barcha masalalari bo'yicha malakali maslahat xizmati ko'rsatish imkoniyatini yaratish;
- maktabgacha ta`lim va sog'lomlashtirish muassasalari tarmog'ini qo'llab- quvvatlash va rivojlantirish mexanizmini ishlab chiqishdan iboratdir.

XXI asrga kelib barkamol avlod ta`limoti ijtimoiy fanlarning dolzarb muammosiga aylandi. Kishilik jamiyati tarixiy taraqqiyotida komil inson, barkamol shaxs g'oyasi har bir davrda o'ziga hos mazmun, mohiyat kasb etgan.

Har bir xalq, millat, davlatning tarixiy taraqqiyoti ta`lim-tarbiya, ma`naviyat darajasiga bog'lik bo'lgan.

“Avesto”da “ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal” komil inson mezoni sifatida talqin etiladi. Aziziddin Nasafiy “Bilgilki, komil inson deb, shariat va tariqatda va xaqiqatda yetuk bo'lgan odamlarga aytilar, bilgilki, komil inson shunday insondirkim, unda quyidagi to'rt narsa kamolotga yetgan bo'lsin: yaxshi fe'l, yaxshi so'z, yaxshi axloq va maorif”. Demak, komil inson barkamol shaxs premetida fan va din tarixan va mantiqan uzviy bog'liq rivojlangan.

Abu Nasr Farobiy “Fozil odamlar” fazilatlarini tahlil etsa, tasavvufda “inson o'ziligini bilishi Olloxni bilishi” komillik mezoni sifatida ifodalanadi.

Kadrlar tayyorlash modelida uzluksiz ta`lim tizimining barkamol avlodni shakllantirish imkoniyatlari vazifalari belgilab berildi. Maktabgacha ta`limning yangi konsepsiyasi yaratildi. Chunki xanuzgacha maktabgacha ta`lim va tarbiya deyilsa, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va Ta`lim to'g'risidagi Qonunda maktabgacha ta`lim uzluksiz ta`limning poydevori sifatida belgilandi. “Maktabgacha ta`lim vazifasi barkamol, sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanishini ta`minlaydi, bolalarda o'yinga, mehnatga, o'qishga intilish uyg'otadi, bolalarni maktabda ta`lim olishga tayyorlaydi.

Maktabgacha ta`limda bolalar olti-etti yoshga yetguncha davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya bolalar muassasalarida xamda oilalarda tarbiyalanadi. Maktabgacha ta`lim maqsadi va vazifalarini ro'yobga chiqarishda mahallalar, jamoa xayriya tashkilotlari, halqaro fondlar faol ishtirok egadilar.

Demak, barkamol avlodni shakllantirishda maktabgacha ta`lim muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta`lim tizimi bolaning dunyoqarashi shakllanishining muhim bo'g'ini, asosiy omildir.

Bolaning ongi asosan 5-7 yoshda shakllanishini inobatga oladigan bo'lsak, aynan shu davrda uning qalbida oiladagi muhit ta'sirida ma`naviyatning ilk kurtaklari namoyon bo'la boshlaydi. Halqimizning “Qush uyasida ko'rganini qiladi” degan dono maqoli, o'ylaymanki, mana shu azaliy haqiqatni yaqqol aks ettiradi.

Ta`limga yangi pedagogik texnologiyalarini tatbiq etishdan iborat. Mamlakatimizdagi pedagogika fanlarini o`qitishda ta`lim-tarbiya jarayoniga texnologiyani tadbik etishga jiddiy e`tibor qaratib, rivojlangan davlatlar darajasiga yetib olishdan iborat. Buning uchun, shu yo`nalish bo`yicha ilmiy-tatqiqot ishlarini rivojlantirish va respublikaning ilmiy salohiyatini ushbu yo`nalishga qaratish zarur deb takidlanadi.

Tarbiyachi mashg`ulotda bosh figura, bolalarda esa tarbiyachilarning topshiriqlarini, tushuntirishlarini, turli yangiliklarini qabul qilish darajalari xar xil hohish-istaklari turlicha. Agar tarbiyachi faqat tushuntirish bilan ovora bo`lsa bola mustaqil fikr yuritish mushohada qilish, xulosa chiqarishdan yiroqda bo`ladi.

Farzandlarimizning mustaqil va fikrlash qobiliyatiga ega bo`lgan ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish, ta`lim-tarbiya soxasining asosiy maqsadi va vazifalaridir. Nutq o`stirish mashg`ulotlarida bolalar xalq qo`shiklari, erkalashlari, ovutishlari, maqollar va tez aytishlari, dostonu ertaklar, she`rlar orqali o`zi tug`ilib o`sgan vatanidan, uning xalqidan, milliy an`ana va bayramlaridan, urf-odatlaridan, qadriyatlaridan baxra olib, xalq qahramonlari singari jasur, paxlavon, uddaburon, aqlli, mexnatsevar bo`lishga intiladilar, orzu qiladilar. Masalan, o`g`il bolalar "Balli yigitlar", qiz bolalar esa "Jajji qizalok" ko`rik tanlovlarida o`z mahoratlarini ko`rsatadilar va bundan o`zlari xam behad mamnun bo`ladilar.

Bu vazifalarni amalga oshirishda kompyuter texnologiyasining o`rni katta. Mashg`ulotlarda tarbiyachi kompyuter savodxonligini o`rgatish "Aqliy xujum", "Bumerang" va boshqa usullarni qo`llasa, o`tilgan mavzu bola yodida uzoq vaqt saqlanadi va yangi mavzuni o`zlashtirishni osonlashtiradi.

Maktabgacha tarbiya pedagogikasining ilmiy-nazariy asoslari va tarbiyaviy (jismonny aqliy, axloqiy, mexnat, estetik) jixatlari bo`yicha ko`pgina olimlari amaliyotchilar, pedagoglar o`z fikrlarini bayon etganlar.

Bu borada vatandoshlarimizdan Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, A.Navoiy, Al- Xorazmiy, shuningdek, xorij pedagoglaridan Ya.A.Komyonskiy, L.D.Ushinskiy, N.K.Krupskaya, L.S.Vo`godskiy, A.P.Usova, I.Ya.Lerner, M.N.Skatkin va boshqalarning ishlari e`tiborga loyiqdir.

Ma'lumki, o'zbek halqi azal-azaldan tijorat bilan shug'ullanib kelgan, butun o'zining donoligi, tadbirkorligi, mehnatsevarligi bilan nom taratgan ajdodlarimiz hayotining asosini tashkil etgan iqtisodiyot va tijoratga oid boy bilim, tajriba turini tanlar. Ko'plab ilmiy va badiiy manbalar sharq, shu jumladan, o'zbek xalqining turmush tarzi xaqida ma'lumotlar beruvchi tarixiy, falsafiy adabiyotlar bunga misol bo'ladi. Xalollik, poklik, birovning haqiga hiyonat etmaslik odamiylik, odobiylilik bo'lib, odamni inson sifatida yuksak darajada e'zozlaydi, ulug'laydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachisining ahloqiy sifatлари tatqiqot natijalarida muxim o'rin egallashi mumkin. Ishtimoiy yondashuv esa tarbiyachidagi ijtimoiy o'ziga hoslikni belgilab beradi. Faylasuflar fikrlariga ko'ra tarbiyachi - keng ma'noda - inson individi, kishi tor ma'noda ruxiy jihatlari taraqqiy etgan, o'z hislatlari bilan boshqalardan farq qiladigan muayyan jamiyat a'zosi. Bugungi kunda tarbiyaning eng oliy maqsadi barkamol shaxsni shakllantiradi. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi fanlarini nazariy manbalar bilan boyitishga hizmat qiladi. Ta'lim jarayonida yangi pedagogik talablar, ya'ni pedagogik texnologiyalarni qo'llashning samaradorligi, ulardan foydalanishga oid pedagogik talablar, ya'ni pedagogik tamoyillarni ishlab chiqishni xamda amalga tatbiq etishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M. Mirziyoyev "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi". T; 2016 y.
2. Sh.M. Mirziyoyev "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". T; 2017 y.
3. Bolalarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi konsepsiyasi. – Toshkent: Rahbar, 1998. –15 b.
4. Uzbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2018.
5. Камилова Г.А, Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ. Научно-методический журнал, 2020 №5 (56). С.25-27.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MUSIQA VOSITASIDA MA'NAVYIY-AXLOQIY TARBIYALASH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

*N.O.Safarova, f.f.n., dotsent,
N. Farhodova, BuxDU talabasi.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni musiqa vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning pedagogik muammolari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Musiqa, axloqiy barkamollik, musiqa asari, tarbiya.

Аннотация: В данной статье освещены проблемы связанные с педагогическим воспитанием детей дошкольного возраста посредством музыки.

Ключевые слова: музыка, моральное совершенство, музыкальное произведение, воспитание.

Summary : This article highlights the problems associated with the pedagogical education of preschool children through music.

Keywords: music, moral perfection, musical composition, education.

Musiqa o'z tabiatiga ko'ra inson ruhini tabiat, jamiyat va kundalik voqelik bilan uyg'un holda ushlab turuvchi vosita hisoblanadi. Bunday uyg'unlik to'laqonli bo'lishi uchun umuminsoniy tarbiyaning tarkibiy qismlari bo'lgan aqliy, axloqiy, mehnat, nafosat va jismoniy tarbiya bir-biri bilan qonuniy uyg'unlikda bo'lishi lozim. Ma'lumki, uyg'unlik buzilgan joyda muvozanat va munosabatlar buziladi. Yaratuvchiga, tabiatga, jamiyatga o'z qalbi, ongi shuuriga nisbattan aniq maqsadga qaratilgan munosabatni saqlay olmagan inson mustaqil fikrdan ham mahrum bo'ladi. Har qanday jamiyatda yangicha dunyoqarash insonning insoniy xususiyatlarini belgilashda o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bugungi kunda har bir shaxsning ma'naviy-axloqiy olamida estetik tushuncha tobora kengayib bormoqda. Chunki tarbiyaning xususiy jihatlaridan tashqari bevosita ijtimoiy hayotning iqtisodiy, huquqiy, siyosiy, axloqiy tomonlari bilan qonuniy bog'liqligi oydinlashmoqda. Ma'naviy, axloqiy hamda madaniy xususiyatlar bevosita nafosat tuyg'usining shakllanishiga o'z ta'sirini ko'rsatib bormoqda. Shu o'rinda aytish mumkinki, ruhiyatning sog'lom bo'lishi va insonning go'zallik olamiga olib kelishida musiqiy tarbiyaning o'zni beqiyos. Inson ruhiyati go'zallikda behad halovat topadi. Kuy-qo'shiq tinglagan ko'ngilda yorug' hislar paydo bo'ladi. Ulug' allomalarimiz Abu Nasr

Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abdurahmon Jomiy, Mahmud Qoshg'ariy, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy va boshqalarning shaxs kamolotida musiqa tarbiyasining o'rnini hamda estetik mohiyati haqidagi qarashlari bugungi kunda ham tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Insonniy ruhiy tushkunligi va ojizligi avvalo o'z-o'ziga bo'lgan ishonchini yug'otadi. Shuning zamirida loqaydlik, nodonlik, beqarorlik kayfiyati vujudga keladi. Iroda, vijdon va g'urur o'z imkoniyatini yuzaga chiqara olmaydi. Bunday vaziyatdan qutilishda musiqa tarbiyasining ta'siri kuchli. Musiqaning bolalar tarbiyasida tutgan o'rnini xususida O.Ibrohimov, K.Mamirov, N.Norxo'jaev, H.Nurmatov, D.Omonullaeva, F.Xalilov, R.Qodirov va boshqa qator pedagog, olim va kompozitorlarimiz ijobiy ishlari amalga oshirib kelinmoqda. Musiqa vositasida ma'naviy-axloqiy barkamollikka erishish o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Inson ruhan, qalban uni his eta oladigan shart-sharoit yaratishi lozim. Musiqa asaridan zavq olish uchun his eta biladigan ijodkor faoliyatini to'g'ri baholay olish bilan uzviy bog'liqdir. Musiqa asariga shunchaki yengil-yelpi qarash va uni dildan his eta olmaslikning o'zi nodonlik hamda madaniyatsizlik alomatidir. Shuning uchun maktabgacha va boshlang'ich ta'lim davridayoq musiqa vositasida ma'naviy axloqiylikni shakllantirish, bolani nafosat olamiga olib kirish, tabiat va jamiyat go'zalliklarini his etishga chorlash, insoniylik tuyg'usining asta-sekin shakllanishiga olib keladi. Musiqa tarbiyasini aqliy, axloqiy, jismoniy va nafosat tarbiyasidan ayri his etib bo'lmaydi. O'sib kelayotgan yosh avlodning musiqa vositasida ma'naviy-axloqiy tarbiyasi pedagogika fani oldida turgan dolzarb muammolaridan biri bo'lib, milliy madaniyatimiz, xalqimizning ma'naviy boyliklari negizi, yuqorida ko'rib o'tilgan mutafakkirlarimiz, olimlarimiz qarashlari va madaniy merosimizdan samarali foydalanish iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, mafkuraviy ahamiyat kasb etadi. Musiqa vositasida bolalarni ma'naviy-axloqiy shakllantirish musiqaga qiziqish, musiqaviy sezuv, musiqaviy idrok, musiqaviy xotira, musiqaviy tafakurning nechog'lik rivoj topganligiga bog'liq bo'ladi. Musiqaviy tafakkurda esa boladagi sub'ektiv faoliyat shaxsning musiqiy qobiliyatini yuzaga chiqaradi va ma'naviy-axloqiylikni shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizimda intiluvchanlik bilan maqsadga itiluvchanlik bir oz bo'lsa-da bir-biridan farq qilishi ko'zga tashlanib turadi. Chunki bolaning musiqaga intiluvchanligi har doim maqsad sari intilishni o'ziga aks ettira olmasligi mumkin. Buning uchun musiqaviy tafakkurga xos tahlil va

o‘z-o‘zini tahlil eta olish hamda iduktiv-deduktiv ko‘rinishida oz bo‘lsada xulosa chiqara olish qobiliyati bo‘lishi lozim.

Maktabgacha ta‘lim muassasalarida bolalarga musiqiy ta‘lim-tarbiya berish va shu orqali ularni ma‘naviy-axloqiy jihatdan to‘g‘ri shakllantirib borishda alohida e‘tibor berilmoqda. Jumladan, o‘zbek musiqa madaniyatini bog‘chalarga keng tadbiiq etishga berilayotgan e‘tibor milliy-ma‘maviy qadriyatlarimiz bilan uyg‘unlashib, chuqur ma‘no va mazmun kasb etmoqda. Bu jarayon uluksiz musiqa tarbiyasi texnologiyasini yaratish shart-sharoitlarini keltirib chiqarmoqda. Bolalarbop milliy musiqa asarlarining ran-barang shakl va janrlarini bolaning yosh va induvidual xususiyatlariga qarab tanlash, tizimiylik va izchillik tamoillari asosida uyg‘unlik sari berib borilishi, yosh davrlarga mos musiqiy tarbiya dinamikasini aniqlash va uni takomillashtirish shakllarini beradi.

Shunga muvofiq, maktabgacha ta‘lim muassasalarida bolalarni ma‘naviy-axloqiy shakllantirish maqsadida DTS talablariga rioya qilish va shu asosda musiqiy ta‘lim-tarbiyani uzluksiz takomillashtirib borish dolzarb muammo hisoblanadi. Musiqa vositasida bolalarni ma‘naviy-axloqiy shakllantirish ularni dunyoni estetik his etish, olam ichidagi olamni tasavvur etish va anglashda yuksak parvozlar sari etaklaydi. Ruhiiy uyg‘unlik shaxs kamolotining ma‘naviy axloqiy va kasbiy mezoniga aylanadi. Shunday ekan, musiqa vositasida bolalarni ma‘naviy-axloqiy shakllantirish uzluksiz davom etadigan jarayon bulib, bog‘cha yoshi davridan boshlab go‘zallik tuyg‘ularini bolaning ongi shuuriga singdirib borishini taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоқов Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. - Т.: Ўқитувчи, 1990. – Б. 216-226.
2. Афанди латифалари. - Т., 1989.
3. Саримсоқов Б. Лоф / Ўзбек фольклори очерклари. 2-том. - Т.: Фан, 1989.
4. Adilova M., Akramova F. Bog‘cha tarbiyalanuvchilariga milliy istiqlol g‘oyasini singdirish.// Pedagogik mahorat j. 2002. 1-son. 42-44 bet.
5. Qudratov I. Musiqa ta‘limida xalq qo‘shiqalaridan foydalanish. // Xalq ta‘lim j. 20010. 1-son, 87-89 bet.
6. Hakimov N. Qo‘shiq vositasida o‘quvchilarda milliy g‘ururni shakllantirish “Xalq ta‘limi” 4-son. 2005, 106-110 b

7.Камилова Г.А,Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Аособенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5 (56).С.25-27.

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕТОДЛАРИ.

Мақтабгача та'лим кафедраси оқитувчиси З.В. Жалилов, (Phd)

*Мақтабгача та'лим yo'nalishi magistrлари S.Рахмонова,
N.Азимова.*

Аннотация : Ушбу мақолада мактабгача таълим ташиқлотларида жисмоний тарбияни амалга оширишда ўйин машғулотларининг роли ва ахамияти, жисмоний тарбия фаолиятлари орқали болаларни чиниктириш буйича фикр мулохазалар юритилган.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль и значение игровых уроков в реализации физического воспитания в дошкольных образовательных организациях, физкультурно-оздоровительной деятельности в условиях закаливания детей с ОВЗ.

Annotation: in this article, the role and importance of Playing Lessons in the implementation of physical education in pre-school educational organizations, physical education activities are discussed in terms of tempering children with arches.

Tayanch so'zlar: jismoniy tarbiya , jismoniy madaniyat, sog'lomlashtiruvchi vazifalar, kompetensiyalar, chidamlilik, chiniqtirish

Ключевые слова: физическое воспитание, физическая культура, оздоровительные задачи, компетентность, выносливость, гигиеническая подготовка

Keywords: physical education, physical culture, health-improving tasks, competence, endurance work, hygiene training

“Aziz do’stlar! Bugun biz yurtimizda keng ko’lamli islohotlar va jadal o’zgarishlarni amalga oshirmoqdamiz va bu yo’lda jismoniy sog’lom va barkamol avlodni voyaga yetkazish bizning ustuvor vazifamiz va biz buning uchun bor kuch va mablag’imizni safarbar etamiz. Shu ma’noda biz jismoniy tarbiya va sportga alohida e’tibor bermoqdamiz.”
O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev

Bolaning sog’lom va barkamol shaxs bo’lib yetishishida aqliy rivojlanishi bilan birgalikda uning jismoniy rivojlanishi ham asosiy tamoyillardan biri hisoblanadi. Bolaning jismoniy rivojlanishi esa sport va jismoniy tarbiya bilan muntazam shug’ullanishiga bog’liq. Jismoniy tarbiya bu- badan tarbiya sog’liqni mustahkamlashga, odam organizmini uyg’un ravishda rivojlantirishga qaratilgan umumiy tarbiyaning uzviy qismi. Jamiytdagi jismoniy madaniyat ahvolini bildiruvchi ko’rsatkichlardan biri. Jismoniy tarbiyaning asosiy vositalari: jismoniy mashg’ulotlar, organizmni chiniqtirish, mehnat va turmush gigeenasi. Jismoniy tarbiya aqliy, axloqiy, mehnat va estetik tarbiya bilan qo’shib olib boriladi.

Ibtidoiy davrdan boshlab jismoniy tarbiyaga alohida e’tibor qaratilgan. Dastlab u jismoniy mashqlar, turli o’yinlar, mehnat jarayonlari, ovchilik, harbiy harakatlarga o’xshatilgan musobaqalar va sinovlar shaklida mavjud bo’lgan, turli marosimlarni aks ettirgan. Uyg’onish davrida jismoniy tarbiyaga e’tibor yanada kuchaydi, gumanistlar jismoniy tarbiyani o’quv dasturiga kiritishga uringanlar. Jismoniy tarbiyaga o’rta asrlarda oilaviy tarbiya va maktabdagi pedagogik jarayonning muhim qismi sifatida qarala boshlandi. J.J.Ruso “Emil, yoki Tarbiya to’g’risida” deb atalgan pedagogik risolasida jismoniy tarbiyaning bolalarning aqliy kamoloti va mehnat tarbiyasidagi ahamiyatini ta’kidlagan.

Biz yuqorida jismoniy tarbiyaning tarixi va uning qanday rivoj topganini qisqacha ko’rib chiqdik. Endilikda esa Maktabgacha ta’lim tizimida uning ahamiyati va shu tizimda jismoniy madaniyat va jismoniy tarbiyani shakillantirish haqida to’xtalib o’tamiz.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarining asosiy vazifalaridan biri o’sib rivojlanib kelayotgan bolalarni har tamonlama aqliy va jismoniy , sog’lom va barkamol, yetuk shaxs qilib tarbiyalash va bundan tashqari maktab ta’limiga sifatli tayyorlash hisoblanadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar organizmining o’ziga xosligi shundaki, u juda tez

o'sadi va rivojlanadi. Shu bilan birga organizm funksiyalari va sistemalarining shakllanishi hali tugallanmagan bo'ladi, shunga ko'ra u tez jarohatlanadi. Bolaning asab tizimining rivojlanishiga esa atrof-muhit butun shart-sharoit o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bolaning imun tizimini shakllantirishda jismoniy tarbiya katta rol o'ynaydi. Shu bilan bir qatorda jismoniy tarbiya bolalarning tipologik xususiyatlariga individual tartibda yondashish, tartib uchun optimal sharoit ,chiniqish faol harkat faoliyati,bolaning emotsional holatini amalga oshirish maqsadida hisobga olinadi. Chiniqishga oid tadbirlar asab tizimini mustahkamlaydi va uning faoliyatini yaxshilaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim oluvchi har bir guruh yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'yin ekanligi hech kimga sir emas. O'yin faoliyati esa bevosita jismoniy harakatlar bilan bog'liq. Jismoniy tarbiya shaxsni har tomonlama tarbiyalash ishining muhim komponenti hisoblanadi, ayni paytda u aqliy, axloqiy, estetik, mehnat tarbiyasi vazifalarini kompleks tarzda hal etadi. "ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasasining davlat o'quv dasturiga nazar tashlaydigan bo'lsak: unda bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari qismi quyidagicha keltirib o'tilgan.

Bolaning kompetensiyalari bola rivojlanishining quyidagi sohalarida belgilanadi:

- Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi
- Ijtimoiy –hissiy rivojlanish
- Nutq , muloqot, o'qish va yozish malakalari
- Bilish jarayonining rivojlanishi
- Ijodiy rivojlanish

"Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishi" sohasidagi o'quv tarbiyaviy faoliyat yakunlanganidan so'ng 6-7 yoshli bola:

- O'z imkoniyatlari va yoshi bilan bog'liq jismoniy rivojlanish me'yorlariga mos ravishda jismoniy faollik ko'rsatadi
- Turli harakatchanlik faolligini uyg'un ravishda va maqsadli bajarishni biladi
- Turli hayotiy va o'quv vaziyatlarida mayda motorika ko'nikmalaridan foydalanadi
- O'z harakatlarini hissiyot va sezgi organlari yordamida boshqaradi
- Shaxsiy gigiyena malakalarini qo'llaydi
- Sog'lom turmush tarzi va ovqatlanish asoslarini biladi
- Xavfsiz hayotiy faoliyat asoslari qoidalariga rioya qiladi

Bundan ko'rinib turibdiki, bolaning jismoniy tarbiya bilan shug'ullanishi uning jismonan, ruhan va aqlan rivojlanib shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarga jismoniy beishda quyidagi birinchi darajali vazifalar berilgan:

1. Sog'lomlashtiruvchi vazifalar – bolalar sog'lig'ini mustahkamlash, uzoq umr ko'rishni ta'minlash
2. Ta'limiy vazifalar – jismoniy sifatlarni shakllantirish, gigiyenik ko'nikmalarni tarbiyalash, jismoniy tarbiya haqidagi bilimlarni berib boorish
3. Tarbiyaviy vazifalari – sportga munosabatini oshirish, ijobiy xislatlar(uyishqoqlik, kamtarlik, intizomiylik), irodaviy fazilatlar(chaqqonlik, botirlik, qatiiylik, chidamlilik) va boshqa fazilatlarini shakllantirib takomillashtirish

Bu vazifalar bolalarning jismoniy mashg'ulotlar davomida nimalarni o'zlashtirishi kerakligini bosqichma – bosqich belgilab bergan. Yuqoridagi vazifalarni amalga oshirishda eng avvalo tarbiyachi pedagoglar katta rol o'ynaydi. Tarbiyachilar jismoniy mashg'ulotlarni olib borayotganda quyidagilarga e'tibor bermoqligi zarur.

- I. Mashg'ulot davomida bolaning yoshiga
- II. Mashqlarning qiyinchilik darajasiga
- III. Mashgu'lotlarning to'g'ri ketma – ketlikda tuzilganiga
- IV. Mashg'ulot o'tkaziladigan maydonning gigiyenik tozaligi va xavfsizlik darajasiga
- V. Mashg'ulot jaryonining boshlashdagi va tugallash jarayonidagi bolaning holatiga e'tiborli bo'lmog'i zarur.

Jismoniy tarbiya berish jarayonida qo'llanuvchi ta'lim metodlari quyidagilar: Bolaga jismoniy tarbiya berish jarayonida eng asosiy metodlardan biri “Jismoniy zo'riqishni muhofiqlashtirish usuli hamda bu zo'riqishlarni dam olish bilan qo'shib olib borish” tartibi hisoblanadi. Bolaning shu jarayon davomida ijodiy imkoniyatlarini shakllantirish maqsadida ta'limning axbarot – retseptiv va reproduktiv metodlaridan, umumiy didaktik usullardan foydalaniladi. Misol uchun :

- a. Reproductiv metod – axbarot berish, topshiriq berish
- b. Ko'rgazmali metod – taqlid qilish, ko'rsatib berish
- c. Og'izaki metod – izohlab tushuntirish ko'rsatma va farmoyishlar
- d. Amaliy metod – mashqni takrorlash, o'yin, musobaqa va boshqalar kiradi.

Barchamizga ayonki, bola tarbiyaning asosiy qismini oila davrasida shakllantiradi. Bundan kelib chiqib shuni ta'kidlash joizki, bolarga jismoniy tarbiyani va madaniyatni shakllantirishda ham oilaning o'rnini sezilarli. Maktabgacha ta'limda olib boriladigan jismoniy mashg'ulot yoki musobaqalarda oila a'zolarining ishtirok etishi ham bolada bu mashg'ulotlarga qiziqishi va hayotiy faoliyatiga qanchalik muhim va kerakli mashg'ulotlar ekanligini tushunib yetishi oson va tez kechadi, samaradorlik darajasi ham oshadi.

Jismoniy tarbiya bu faqatgina jismoniy harakatlar bilan bog'liq bo'libgina qolmayuning tarkibiga quyidagilarni kiritsa ham bo'ladi;

- ✓ Kun tartibini to'g'ri olib borish
- ✓ Umumiy va shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish
- ✓ Tabiat qo'ynida chiniqish
- ✓ Mehnat faoliyatini to'g'ri tashkil qilish va hokazolar.

Yuqorida ko'rib chiqqanlarimizning barchasi bola o'sib rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar hisoblanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maktabgacha ta'lim tizimida jismoniy tarbiyani shakllantirish bolaning eng avvalo sog'ligi va rivojlanishiga qaratilgan harakatlar hisoblanadi. Bola qancha jismonan sog'lom bo'lsa uning har tomonlama rivojlanishi, bilim olish jarayonida ishtirok etuvchi barcha psixologik jarayonlar (diqqat, xotira, tafakkur va boshqalar) va shu bilan birga uning kelajakdagi mehnat va keyingi o'qish faoliyatlarining ham sifati oshib boradi. Yoshlar qanchalik sog'lom bo'lsa, davlat kelajagining yuksalib rivojlanishi shuncha oson va tez sur'atlarda kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi "ilk qadam" o'quv dasturi
2. "jismoniy tarbiya va sport tarixi fani bo'yicha maruzalar matni" L.A.Jalilova Toshkent – 2015-y
3. "Maktabgacha yoshdagi bolalar jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi" M.X.Tadjiyeva, S.I.Xodjayeva Toshkent – 2017-y
4. "Maktabgacha pedagogika" o'quv qo'llanma Nargiza Kayumova Toshkent – 2013-y
5. "Xalq so'zi" gazetasi
6. <https://uz.m.wikipedia>

7.Камилова Г.А,Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Асобенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5 (56).С.25-27.

**ATROF – OLAM BILAN TANISHTIRISH
MASHG’ULOTLARIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI
BOLALARDA OILAGA NISBATAN MUNOSABATNI
SHAKLLANTIRISH**

*BuxDU Maktabgacha ta’lim kafedrasi o’qituvchisi
N.N.Hmaroyeva,*

*Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 2 – bosqich talabasi
D.X.Hikmatova.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda oilaga bo’lgan munosabatning atrof – olam bilan tanishtirish mashg’ulotlari davomida shakllantirib borish, oilaning inson hayotidagi o’rni, ota – ona va oila a’zolariga nisbatan mehr – muhabbatni oshirib borish haqida so’z boradi.

Kalit so’zlar : maktabgacha ta’lim tashkiloti, tarbiyachi, mashg’ulot, oila, didaktik o’yinlar.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль семьи в жизни человека, формирование отношения к семье у дошкольников, роль семьи в жизни человека, развитие любви к родителями и членам семьи.

Ключевые слова: дошкольная организация, воспитатель, занятия, семья.

Annotation: This article discusses the role of the family in human life and the development of love for parents and family members.

Key words: presschool organization, family, values, attitude, family.

Oila – avloddan-avlodga meros bo’lib o’tadigan urf – odatlar, an’ analar, qadryatlarning uzviyligini saqlaydigan muqaddas maskandir. O’rta asrlarda bizning Sharq diyorimizda, islom ta’limotida ham oila – har doim tarbiyaning muhim bo’g’ini sifatida qadrlangan . Aynan oilada itoatkorlik, kamtarlik, ishonch, mehr – muhabbat, do’stlik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, sadoqat kabi ijobiy fazilatlar shakllanadi.

Buyuk mutafakkirlarimizning asarlarida ham, hayot faoliyatlarida ham oilaning qay darajada ulug'langanligining guvohi bo'lamiz. Bobokalonlarimiz Abu Ali ibn Sino, Forobiy, G'azzoliy kabi mutafakkirlar bola tarbiyasiga jiddiy qarashga undab, tarbiyani "ona qorinligidayoq" boshlashga da'vat etganlar, ya'ni ota – onaning o'zi ham hamisha o'z ustida ishlashlariga alohida urg'u berganlar. Bola qanday sharoitda tarbiyalanadi, uning oilasi qanday yo'l tutadi, bu o'zining kelajakdagi oilasining umidlarining shakllanishi uchun asosdir. Shuning uchun ham bolalarga to'g'ri xulq – atvor, ota – onalar o'rtasidagi yaxshi munosabatlar namunasini berish juda muhimdir. Bolalar bilan qadryatli munosabatlarda odob – axloq qoidalariga doir suhbatlar olib borish o'z o'rniga ega. Oila – inson hayotida muhim ahamiyatga ega, zero inson oilada tug'iladi, kamol topadi, yashaydi. Inson uchun bu hayotda eng mehribon insonlar bu: ota – onalar va oila a'zolaridir. Har bir insonning oilasi oldida o'z burch va majburiyatlari mavjud. Bolalarga oilaning muqaddasligi, ota – onaning farzand tarbiyasidagi ahamiyatlari, inson hayotidagi tutgan o'rni, oila a'zolariga hamisha iliq va muhabbat bilan munosabatda bo'lishi, oilada uy yumushlariga qarashish, oiladagi har bir buyumni asrab – avlash kabi ijobiy fazilatlarni yoshlikdan o'rgatib borish zarur. Yaxshi amallarni o'z oilasida qilgan inson keyinchalik butun bir xalqqa va vatanga beminnat xizmat qiladigan barkamol shaxs sifatida kamol topadi.

Xalqimizda bolalarning tarbiyasiga azaldan jiddiy yondashilgan. Bunday ishlar hozir ham izchillik bilan davom ettirilmoqda. Yurtimizda uzluksiz ta'limning dastlabki bo'g'ini bo'lgan Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi mashg'ulotlarda ham alohida e'tibor qaratilgan. Zero maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'quv dasturi "Ilk qadam" Davlat dasturining "Sentabr oyi" dagi "O'zbekiston – mening vatanim" mavzusi tarkibida, oyning uchinchi haftasida "Mening oilam" haftalik mavzu sifatida, "Mart oyi" ning birinchi haftasi" da esa "Onamning tug'ilgan kuni" sifatida, shuningdek, ertalabki suhbatlarda ham oila mavzusi qamrab olingan. Diqqat qiladigan bo'lsak, "Mening oilam" mavzusi "Vatan" mavzusi bilan bevosita bog'langan holda olinganini ko'ramiz. Chunki xalqimizda "Vatan – ostonadan boshlanadi" degan maqol ham buning yaqqol isbotidir. "Mening oilam" haftalik mavzusi davomida bolalar "Uy qurish", "Buvimiznikida mehmonda", "Kim nima bilan band?", "Mening oilam" mavzusida rasm va applikatsiya ishlari bajarish va "Onam uchun geometrik

shakllardan munchoq teramiz” kabi mavzular bilan tanishishadi hamda bularning barchasi bolaning mayda va yirik motorikalarini, ziyrakliklarini, diqqatni jamlashlarini, xotiraning mustahkamlanishiga xizmat qilibgina qolmay, oilaga nisbatan mehr – muhabbatning yanada oshishiga xizmat qiladi. Mashg’ulot davomida tarbiyachi bolalar bilan har bir bolaning oilasi haqida suhbatlar uyushtiradi va bu jarayonida, bola uchun oila a’zolarining qilayotgan ishlari va berayotgan mehr – muhabbatlariga nisbatan uning qalbida iliq hislar paydo bo’ladi, o’z uyining va oila a’zolarining rasmini chizayotganida ularning qadrlari haqida tafakkur qiladi, oila a’zolariga atab bayramlarda she’rlar yodlashga, o’z qo’li bilan oila a’zolariga atab turli buyumlar yasashga harakat qilish – bularning barchasi bolaning oilaga nisbatan mehrli, mas’uliyatli bo’lishiga, shunigdek bola tarbiyasidagi ijobiy fazilatlarning shakllanishi va yanada rivoj topishiga alohida xizmat qiladi. Shu o’rinda muhtaram Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyevning quyidagi so’zlari yodimizga tushadi: “Odamlarning manfaatlarini o’ylab yashash – odamiylikning oliy ko’rinishidir”. Inson, avvalo, o’z oila a’zolariga nisbatan e’tiborli va ularga chin dildan yordam qila olsagina, xalqi va vataniga foydasi tegadigan shaxs bo’la oladi. Yuqorida keltirilgan fikrlardan shu ma’lum bo’ladiki, insonning barkamol va komil inson sifatida kamol topishida va yashashida Oilaning o’rni beqiyos ekan. Shuning uchun ham oilaga nisbatan mehr – muhabbatning shakllanishtirilishi, maktabgacha tarbiya yoshidan boshlanishi bejiz emas.

Xulosa sifatida shuni ta’kidlash joizki, MTT tarbiyalanuvchilarida oilaga nisbatan iliq munosabatni shakllantirish uchun, oilaga mehr hissini uyg’otib, milliy qadryatlar, urf – odatlar orqali bolani tarbiyalashda MTTda ta’lim – tarbiya jarayoni uchun yetarli muhitni yaratish, MTT va oila o’rtasida hamkorlikni yanada rivojlantirishga e’tibor qaratish zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Mirziyoyev. Sh. Sh “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak” – T, 2017.
2. Mirziyoyev. Sh. Sh “Erkin va farovon, demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” – T, 2017

3. Abdurahmonova. D. A “Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni axloqiy ruhda tarbiyalashda xalq ertaklaridan foydalanish” Ped. fanl.nom. diss – T, 1998
4. Ahmedova. Q, Yudina. T “Bolangiz maktabga tayyormi? “ – T, 2000
5. Barbara Keller. ” O’zbek oilasiga havasim keladi? ” ”Ma’rifat” , 1998
- 6.Камилова Г.А,Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Аособенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5 (56).С.25-27.

МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ ТИЗИМИДА МИЛЛИЙ ЭПИК ДОСТОНЛАРИМИЗНИ О’РГАТИШ ОРҚАЛИ YOSH AVLODNING RUHIY VA MA’NAVIY DUNYOSINI BOYITISH

*Maktabgacha ta’lim kafedrasi o’qituvchisi M.B.Sharipova,
14-5MT-20 guruh talabasi S.Z.Jalolova.*

Annotatsiya: *Maqolada maktabgacha ta’lim tizimida milliy epik dostonlarimizni o’rgatish orqali yosh avlodning ruhiy va ma’naviy dunyosini boyitish masalasi bayon etilgan.*

Аннотация: *В статье рассматривается проблема обогащения духовного и духовного мира подрастающего поколения путем преподавания нашего национального эпоса в системе дошкольного образования.*

Annotation: *The article addresses the issue of enriching the spiritual and spiritual world of the younger generation by teaching our national epic epics in the preschool education system.*

Kalit so‘zlar: *xalq og‘zaki ijodi, folklor, ma’naviy, tarbiyashunos, hikmat, donolik, aql-zakovat, oqilona, yozma adabiyot, maqol, naql, otalar so‘zi, donolar so‘zi.*

Ключевые слова: *устное народное творчество, фольклор, духовный, воспитатель, мудрость, ум, сообразительность, разумный, литература, пословица, афоризм, слово отцов, слово мудрецов.*

Kewwords: *folklore, folklore, wise, spiritual, tutor, orally, wisdom, mind, ingenuity, reasonably, literature, proverb, aphorism, words of fathers, words of wise men.*

Mamlakatimizda xalqimizning yuksak badiiy ijodiyoti asosida yaratilgan nomoddiy madaniy meros durdonalarini asrab-avaylash, xalq ogʻzaki ijodining qadimiy anʼanalarini tiklash va milliy qadriyatlarni izchil rivojlantirish, ijodiy uyushmalar hamkorligida baxshi va dostonchilar ijodining eng yaxshi namunalari targʻib qilish borasida keng koʻlamli ishlar amalga oshirildi. Bu borada Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori(304-26.04.2018) “Baxshichilik va dostonchilik sanʼatini yanada rivojlantirish hamda takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi hujjat xalq dostonlarining oʻzbek madaniyati va sanʼatidagi oʻrni hamda ahamiyatini yanada oshirish, shuningdek, oʻquv-uslubiy adabiyotlar yaratish, baxshichilik va dostonchilik sanʼatini ommaviy axborot vositalari, internet tarmogʻi orqali mamlakatimizda hamda chet ellarda targʻib etish, ustoz baxshilar va dostonchilar, soha olimlari va mutaxassislari, iqtidorli yosh baxshilar hamda doston ijrochilari faoliyatini moddiy va maʼnaviy jihatdan qoʻllab-quvvatlash, yosh avlodni mardlik, halollik, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ona yurtga va ajdodlar merosiga yuksak sadoqat ruhida tarbiyalash koʻzda tutilgan.

Oʻzbek folklorshunosligi, matnshunoslik, etnografiya yoʻnalishida taʼlimning insonparvar, demokratik tamoyillari negizida shaxs maʼnaviyatini erkinlashtirish hamda uning ustivor yoʻnalishlarini amalga tatbiq etishga oid nazariy yondashuvlar; Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 13 maydagi «Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universitetini tashkil etish toʻgʻrisida»gi PF-4794-son Farmoni, 2017 yil 17 fevraldagi PQ-2728-son «Markazlar akademiyasi faoliyati, ilmiy tadqiqot ishlarini tashkil etish, boshqarish va moliyalashtirishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2017 yil 24 maydagi «PQ-2995-son «Qadimiy yozma manbalarni saqlash, tadqiq va targʻib qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2017 yil 9 sentyabrdagi PQ-3261-son «Maktabgacha taʼlim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi, 2017 yil 13 sentyabrdagi PQ-3271-son «Kitob mahsulotlarini nashr etish va

tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida»gi qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 7 oktyabrdagi «2010–2020 yillarda nomoddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida» 222-son qarori, 2018 yil 24 apreldagi 304-son «Baxshichilik va dostonchilik san'atini yanada rivojlantirish hamda takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori, shuningdek mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda xizmat qiladi.

Yurtimizda olib borilayotgan islohotlar natijasida Maktabagcha ta'lim mazmuni tubdan o'zgardi. Milliy va ma'naviy qadriyatlar asosida yangi dasturlar, mashg'ulotliklar, o'quv metodik tavsiyalar, ilmiy-metodik qo'llanmalar yaratildi. Xalq ma'naviy dunyosi uning bebaho asarlariga bog'liq. Ertangi yurt egalarining ma'naviyati yuksak, kelajagi porloq bo'lishi, xalqimiz tomonidan yaratilgan xalq dostonlari, o'lmas o'zbek qadriyat va an'analariga tayanishi shubhasiz. Milliy epik dostonlarimiz asrlar mobaynida xalqimizga juda katta ruhiy va ma'naviy quvvat berib kelayotir. Shuning uchun ular ma'naviy qadriyatlarimizning alohida tarkibiy qismi sanalanadi. Xalq dostonlari nafaqat og'zaki ijod bilan bog'liq badiiy an'analarimizni, balki milliy maishiy an'analarimizni, betakror va go'zal urf-odatlarimizni avloddan-avlodga yetkazishda alohida e'tiborga loyiqdir. Shu sabab ularni o'rganish milliy an'analarimiz tarixini, olis madaniyatimiz kuch-qudratini chuqur idrok etishga katta yordam beradi. Eng muhimi, xalq dostonlari milliy an'analarimizni yoshlar ongiga chuqur singdirish, har tomonlama yetuk barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishda muhim rol o'ynaydi. «Alpomish» dunyo estetik tafakkuri tarixida kamdan-kam uchraydigan favqulodda va noyob badiiy hodisalardan biridir. Uning favqulodda va noyobligi shundaki, qadimiyatda yaratilgan bu ulkan epos baxshilar tomonidan asrlar davomida kuylanib, jonli epik an'analarda og'zaki ravishda bizgacha yetib keldi. Shuning uchun ham u bugungi kunda qadimiyatning buyuk bir ehsoni, o'zi yaratilgan davrning umumiy dunyoqarashi, ayni paytda jonli an'anaviy ijod va ijro sharoitlarida xalq ommasi ruhining ob'ektiv holatini davrlararo ifodalab, mazmun va shakl jihatidan goh kengayib, goh torayib, ko'plab variantlarda va xilma xil ko'rinishlarda ajdodlardan

avlodlarga yetib kelgan adabiy yodgorlik, xalq milliy tarixidagi qahramonlik voqealarining afsonalar qobig'iga o'ralgan o'ziga xos badiiy ifodasi, buyuk epos sifatida baholanadi. «Alpomish» dostoni bundan ming yil oldin turkiy xalqlarning qadim dostonchilik an'analari asosida xalq og'zaki ijodi namunasi sifatida yaxlit doston shaklini olgan bo'lsada, aslida "Alpomish" dostonining eng qadim qatlamlari miloddan avvalgi yuz yilliklarda yurtimizda kechgan jarayonlarning badiiy talqinini o'zida aks ettirgan. Qo'ng'iroq qabilasining turli hududlarga siljishi va ularning yangidan shakllanayotgan xalqlar tarkibiga kira borishi natijasida doston boshqa urug' va elatlarga ham o'tib, ularning epik an'analari asosida qayta ishlana borib, juda keng tarqaldi va nihoyat, uning yaratilishida ota-bobolari ishtirok etgan har bir xalqning o'z eposiga aylandi.

“Alpomish dostonining badiiyatini, asosiy an'anaviy epik motivlarini, unda epos va marosim munosabatini ilmiy tadqiq qilishda H.T.Zarifov, M.Afzalov, T.Mirzaev, M.Murodov, B.Sarimsoqov, S.Ro'zimboev, M.Jo'raev, A.Musaqulov, I.Yormatov, M.Yoqubbekova, S.Yo'ldosheva, S.Mirzaeva, Sh.Turdimov, J.Eshonqulov, D.O'raeva kabi folklorshunos olimlarning asarlari asosiy ilmiy-nazariy manba vazifasini o'tadi.

Jahon folklorshunosligi dostonlari yuzasidan tadqiqot olib borayotgan dunyodagi yirik ilmiy markazlarda ta'limning ilk negizi bo'lmish maktabgacha ta'lim tizimida xalqning boy manbaasi ma'naviy ehtiyoj sifatida xalq dostonlarini o'rgatish axloqiy va ta'limiy tarbiyaning asosi hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalar adabiyoti, pedagogika, bolalar nutqini o'stirish, bolalarni sahnalshtirish va ijodiy faoliyatga o'rgatish sohalari bo'yicha ko'rsatilgan yo'nalishlarda tarbiyalanuvchilarning umummadaniy va axloqiy ko'nikmalari, savodxonlik malakalarini shakllantirish bilan birga bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyatini, aqliy rivojlanishini, dunyoqarashini, kommunikativ savodxonligini oshirishga, jismonan sog'lom bo'lishga, moddiy borliq go'zalliklarini his etishga, go'zallik va nafosatdan zavqlana olishga, milliy urf - odatlarni iziga singdirishga va ardoqlashga, ularga rioya qilishga alohida ahamiyat berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Каримов И.А. "Алпомиш" достонининг 1000 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзланган нутқ. – 1999 йил 6 ноябрь.
2. Алпомиш. Достон. Ўзбек халқ қахрамонлик эпоси / Айтувчи Фозил Йўлдош ўғли. Нашрга тайёрловчилар Ҳ.Зарифов ва Т.Мирзаев. – Т.: Шарқ, 1998. – 400 б.
3. Жўраев М. Ўзбек мавсумий маросим фольклори. – Т.: Фан, 2008.–290 б.
4. Жўраев М. Фольклоршунослик асослари.: Ўқув кўлланма. – Т.: Фан, 2009. – 192 б.
5. Ўраева Д. Яхшиларга ёндашиб // Охунжон Сафаров. Ижодий портрет. – Т.: Муҳаррир, 210. – Б.75-78.
6. Камилова Г.А, Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Асобенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5
6. (56).С.25-27.

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING IJODIY QOBILIYATLARINI O'YIN ORQALI RIVOJLANTIRISH

Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi D.Sh.Eshova,

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi Sh.H.Ibragimova

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning adabiy, badiiy va musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga turli o'yinlar orqali ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik usullari haqida fikr boradi.

Kalit so'zlar : ijodiy qobiliyat, tasviriy faoliyat, badiiy-estetik rivojlantirish, manipulyatsiya ,musiqiy qobiliyat, harakatli o'yinlar, syujetli-rolli o'yinlar.

Аннотация: в этой статье обсуждаются педагогические способы развития творческих способностей детей дошкольного возраста с помощью различных игр для развития литературных, художественных и музыкальных способностей дошкольников.

Ключевые слова: творческие способности, изобразительное деятельность, художественно-эстетическое развитие, манипуляция, музыкальные способности, игры-действия, сюжетно-ролевые игры.

Annotation: This article discusses pedagogical methods of developing creative abilities through various games to develop the literary, artistic and musical abilities of preschool children.

Keywords : creative abilities, visual activity, artistic and aesthetic development, manipulation, musical abilities, action games, story-role-playing games.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019–yil 8-maydagi “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi PQ-4312-sonli qarori qabul qilindi. Prezident qaroriga ko’ra, O’zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlangan va u quyidagilarni nazarda tutadi: maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish; maktabgacha ta’lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg’or pedagogik va axborot- kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish: maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik va musiqiy tarbiya hamda ta’lim darajasini oshirish kabi masalalarni o’z ichiga olgan.

Maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayonining tarbiyachilar tomonidan to’g’ri tashkil etilishi maqsadida O’zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo’yiladigan Davlat talablari, Maktabgacha ta’lim muassasasining “Ilk qadam” davlat o’quv MTM pedagog xodimlari uchun muhim maqsad va vazifalar berilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning **ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar** bolaning shaxsini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu sohada olimlar va psixologlar tomonidan olib borilgan barcha tadqiqotlar, ijod qobiliyatiga ega bo'lgan bolalarning yanada barqaror ruhga ega ekanligi, ular bilan muloqot qilish va do'stona munosabatda bo'lishlarini isbotlaydi. Kichik yoshda, kompleks rivojlanishga, ya'ni maktabgacha yoshdagi bolalarning adabiy, badiiy va musiqiy qobiliyatlarini

rivojlantirishga alohida e'tibor berish tavsiya etiladi. O'yin orqali ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish eng yaxshisidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatini aniqlash uchun tashhisning maqsadi bolaning qaysi turiga ko'proq mos kelishi va u qanday tasavvur paydo bo'lganligini aniqlashdir. Bu maxsus testlarni o'tkazadigan psixologlar yordamida amalga oshirilishi orqali, natijada maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun o'yinlarni tanlash mumkin. Shuningdek, bolaning imkoniyatlarini mustaqil ravishda aniqlash, unga turli tadbirlarni taqdim etish va eng qiziqarli sabablarni kuzatish mumkin. Qanday tasavvur paydo bo'lganini ham belgilab olib, o'yinda xatti-harakat bilan ham yondoshish mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy rivojlanishi ob'ektlarni kuzatish va manipulyatsiyalash orqali sodir bo'lsa, ko'proq kattalar bolalarining rivojlanishi ularning his-tuyg'ularini o'zlari uchun mavjud vositalar orqali etkazish urinishlari orqali amalga oshiriladi. Oddiy qilib aytganda, kuzatish bosqichi asta-sekin harakatga keladi, shuning uchun rivojlanish usullari bolani harakatga undaydi. Buning eng yaxshi tomoni shundaki, maktabgacha yoshdagi bolalarning *ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradigan* bolalar *o'yinlari orqali* uslubiy jihatdan taklif qiladi.

O'yin mazmuniga ko'ra quyidagilarga bo'linadi: **sport o'yinlari, qoidali harakatli o'yinlar va rolli-syujetli o'yinlar**. Sport o'yinlarida eng avvalo maktabgacha yoshidagi bolalarning yosh xususiyatlari hisobga olinadi, shuning uchun faqat ularbop, sodda, biroq harakat texnikasi qoidalari, o'yinni tashkil etishning haqiqiy elementlari tanlanadi. Shu tufayli o'yin omillari bolalarda katta kishilarda bo'lganidek, jismoniy va asabiy zo'riqish uyg'otmaydi. Ayni paytda ular bolalarda harakatlarning maqsadga intilganligini qunt, intizomlilik, o'rtoqlik va ma'suliyat hissini, sportga muhabbatni tarbiyalaydi.

Sog'lomlashtirish, ta'limiy va tarbiyaviy vazifalarning birligi, ular yordamida hosil bo'ladigan emmotsional ko'tarinkilik, harakatlarni takomillashtirish mumkinligi u yoki bu o'yinni birlashtirib turuvchi belgi hisoblanadi. Biroq, agar harakatli o'yinlarda bolalar ijodiy tashabbus ko'rsatgan holda turli harakatlardan foydalansalar, sport o'yinlarida harakatlarning bir qadar chegaralanganligi kuzatiladi, bu mazkur o'yinning o'ziga xos xususiyati va harakat faoliyat texnikasining aniqligi bilan belgilanadi. Sport o'yinida qatnashuvchilar soni aniq taqsimlangan, o'yin muddati vaqti chegaralangan bo'ladi.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda milliy harakatli o'yinlardan foydalanishning didaktik asoslarini yaratish ta'lim – tarbiya mazmuni va milliy o'yinlarini boyitish, yangilash mavzu doirasida muhim ahamiyat kasb etadi. Harakatli o'yinlar rolining muhimligi ular mavzusini, mazmunini sinchiklab analiz qilish va shunga muvofir turli yoshdagi bolalar uchun tanlashni talab etadi.

Har qanday o'yin – xoh u ijodiy, didaktik, musiqali, shuningdek, harakatli bo'lmasin bolalarning atrof – muhitni bilishida o'ziga xos vosita hisoblanadi. Qoidalar katta tarbiyaviy ahamiyatga molik. Ular o'yinning borishini belgilaydi, bolalar harakat faoliyatini, ularning hatti – harakati, o'zaro munosabatlarini yo'lga soladi, axloqiy – irodaviy sifatlarini tarbiyalashga yordam beradi. Qoida o'yinda muayyan sharoit yaratadi. Bu qoida bolalarni diqqatni, o'zini tuta bilishini, chidamlilikni, berilgan signalga tezkor reaksiyani, fazoda mo'ljal olishini hosil qiladi.

Dastlab bolalar o'yin vazifalarini tezroq bajarish payida bo'lib qoidalarni unutib qo'yadilar, bundan tashqari yutuqqa va unga eng oson yo'l bilan erishishga intilish ham qoidani buzishga sabab bo'ladi. Bu o'z navbatida o'yinchilarda norozilik uyg'otadi, ziddiyat tug'diradi va bolalar o'rtasidagi munosabatni yomonlashtiradi. Har bir bolaning o'yin qoidasini anglash va unga rioya qilishda kattalarning talabi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Asta – sekin tarbiyaviy ta'sir qilish tufayli bolalarning o'yin jarayoniga munosabati o'zaro boshlaydi, o'yin harakatlari va qoidalarini birmuncha aniq bajarishga qiziqish va intilish paydo bo'ladi. O'yin qoidalarni bajarmaslik sabablari ham o'zgaradi. Endi bolalar ularni atayn emas, tasodifan buzadilar, biroq shu zahoti yo'l qo'yilgan xatoni tuzatishga harakat qiladigan bo'ladilar. Bolalarni qoidalarning ijtimoiy ahamiyatini anglashga sistemali, chidam bilan tayyorlaydigan tarbiyachi rahbarligida ular halollik, adolatlilik, do'stlik, botirlik, o'zini tuta bilish, qat'iyatlik, iroda kabi yaxshi sifatlarini shakllantirishning samarali vositasiga aylanadi.

Bolalar adabiy asarlar, ertakalr syujeti asosida kichik o'yinlar o'ylab topishlari, aqliy va ijodiy kamolotning yuqori darajasiga erishganlarida esa, o'zlari ijod qilgan syujetlari asosida harakatli o'yinlar yaratishlari mumkin. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar ijodiy faoliyatining rivojlanish jarayoni barcha yosh sinflardagi tarbiyachilarning topshiriqlarga va ularni amalga oshirishga emotsional munosabati bilan xarakterlanadi. Bunda tarbiyachi rahbarligining umumiy ijodiy yo'nalishi, uning bolalar izlanishlariga xayrixohlik

munosabati katta ahamiyatga ega. Harakatli o'yinlarning ko'p qirrali tarbiyaviy ahamiyati, ularning maktabgacha yoshidagi bolalar uchun mosligi o'yinlar yordamida yaratiladigan quvonch, bolalarni jalb qiluvchi faoliyat muhiti bularning hammasi harakatli o'yinlar yordamida, ular kundalik hayotining eng qimmatli ajralamas yo'ldoshi o'yinlar orqali ekanligini ko'rsatadi. Maktab yoshidagi bolalarga mo'ljallangan o'yinlarning turli tavsiflari mavjud.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning ijod qobiliyatlari intellektual rivojlantirish muhim rol o'ynaydi. Axir biz bilimni aqliy uchun oziq-ovqat deb hisoblasak, unda ijodkorlik ruh uchun oziq-ovqat deb nomlashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyev "Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan quramiz" T.2017y.
2. Sh.M.Mirziyoyev "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.T.:2016y. 29-dekabr
3. Sh.Shodmonova. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. Fan va texnologiya.-T.;2008
4. Sh.A.Sodiqova Maktabgacha pedagogika.T.:Tafakkur bo'stoni 2013
5. Камилова Г.А,Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5 (56).С.25-27.
6. [http:// www.ziyonet.uz/](http://www.ziyonet.uz/)
7. [http:// www.google.co.uz/](http://www.google.co.uz/)

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ SOHASIDA PEDAGOGLAR КОМПЕТЕНТЛИГИ VA BOLALARNI МАКТАВ ТА'ЛИМГА ТАЙЙОРЛАШ

*Bux DU Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi G.B.Ergasheva,
14-6MT-20 guruh talabasi M.Shavkatova.*

Аннотация: Maktabgacha ta'lim mazmunini yanada takomillashtirish moddiy texnika bazasini mustahkamlash maktabgacha ta'lim

muassasalari tarmomig'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash ta'lim tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni tadbiq etish bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy ,estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida keng imkoniyatlar yo'lga qo'yildi.

Kalit suzlar: tarbiya, bilim, rivojlanish, barkamol, bola, innovatsiya, shaxs, sifat, kadr, pedagog.

Аннотация: Дальнейшее улучшение содержания дошкольного образования. Укрепление материально-технической базы. Расширение сети дошкольных образовательных учреждений, обеспечение квалифицированными педагогическими кадрами. Коренное повышение уровня подготовки детей к школьному образованию.

Ключевые слова: воспитание, знания, развитие, компетентность, ребенок, новаторство, личность, качество, кадры, педагог.

Annotation: Further improvement of the content of preschool education Strengthening the material and technical base Expansion of the network of preschool educational institutions, provision of qualified pedagogical staff Radical improvement of the level of preparation of children for school education Introduction of modern educational programs and technologies in the educational process .

Keywords: upbringing, knowledge, development, competence, child, innovation, personality, quality, staff, educator.

“ Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron –bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni , millatning sog'lom genofondini tayyorlash , avvalo, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi”, deb ta'kidlagan edilar. **Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev.**

Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021- yillarga mo'ljallangan dasturning asosiy maqsadi vazifalari, va yo'nalishlari quyidagilardan iborat. Maktabgacha ta'lim mazmunini yanada takomillashtirish moddiy texnika bazasini mustahkamlash maktabgacha ta'lim muassasalari tarmomig'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash ta'lim tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni tadbiq etish bolalarni har tomonlama

intelektual, axloqiy ,estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida keng imkoniyatlar yo'lga qo'yildi. Ilg'or xorijiy tajribalarni hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy estetik va rivojlanish sharoitlarini yaratish. Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash ta'lim tarbiya jarayoniga jahon ahamiyatida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari texnologiyalarni joriy etish maktabgacha ta'lim muassasalarida 5-6 yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash bo'yicha 6100 ta qisqa muddatli guruhni tashkil etish, 2200 ta maktabgacha ta'lim muassasalarini moddiy texnika bazasini mustahkamlash shu jumladan qishloq joylarda maktabgacha ta'lim muassasalarini yangidan qurish ularni zamonaviy talablarga javob beradigan inventar, jihoz, o'quv metodik qo'llanmalar va multimediyali vositalar bilan ta'minlash chora tadbirlari yo'lga qo'yildi. Yuqori sifatli maktabgacha ta'limni ta'minlash bolalarni sifatli maktabga tayyorlashni tubdan yaxshilash ta'lim tarbiya jarayonini rivojlantirish dasturlarni joriy etildi. 3-6 yoshdagi maktabgacha ta'lim muassasasiga qamrab olinmagan bolalarni ularning ota-onalarini metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash orqali maktab ta'limiga tayyorlashni tashkil etish yollari ishlab chiqildai . Maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini 50ta yangi qurilish hamda mavjud muassasalarining 1167tasini rekonstruksiya qilish va 983tasini mukammal ta'mirlash orqali kengaytirish qishloq joylaridagi maktabgacha ta'lim muassasalarida ota-onalar badal to'lovini 30% gacha kamaytirish joriy qilindi.

Dasturning samarali amalga oshirilishi unda ko'zda tutilgan ko'rsatmalar ijrosining borishini tizimli monitoring qilib berish orqali davlat organlarining doimiy nazoratda bo'ladi. Bu qarorning amalga oshirilishi davlat siyosatining asosiy ustuvir yo'na'ishlaridan biri sifatida respublikamizning uzluksiz talabi tizimini yanada rivojlantirish yo'lining uzviyligini ta'minlaydi. Maktabgacha ta'im tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'inidir. Mutaxasislarning xulosalariga ko'ra, inson o'z umri davomida oladigan barcha axborotlarni , ma'lumotlarning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Shu bois bolalarning sog'lom va bilimli, yetuk kadrlar bo'lib voyaga yetishida bog'cha tarbiyasi juda muhim o'rin tutadi. Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyev bu tizimga alohida e'tibor qaratmoqda. Shu masalaga doir bir necha yig'ilish o'tkazildi, tarixiy qarorlar qabul

qilinmoqda. Shuningdek maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachi va bolalar uchun yangi o'quv metodik va didaktik adabiyotlar nashr etilmoqda, ta'lim muassasasida malakali shifokorlar, dori-darmon va tibbiyot buyumlari, sanitariya-gigiyena vositalari ajratildi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida bosqichma-bosqich zamonaviy axborot – kommunikatsiya texnologiyalari va zarur texnika vositalari bilan ta'minlandi. Prezidentimizning yuqorida qayd etilgan qarori bilan tasdiqlangan Maktabgacha ta'lim tizimini tanqidiy o'rganish bo'yicha komissiya zimmasiga maktabgacha ta'lim tizimining oliy ma'lumotli kadrlarga ehtiyojini hududlar bo'yicha o'rganish va tahlil natijalariga ko'ra pedagogik yonalishga ixtisoslashtirilgan oliy ta'lim muassasalarida qabul kvotari bo'yicha takliflar qabul qilindi. Bu tizim shuni talab qiladiki oliy ma'lumotli shaxslar tizim rivojlanishida katta ahamiyat kasb etib boriladi. Mamlakatimizda bugungi kunda tarixiy yangiliklardan biri bo'lmish ta'lim tizimining turi maktabgacha ta'lim muassasalarida tub o'zgarishlarning maqsadi har tomonlama yetuk barkamol hamda komil shaxsni tarbiyalash, ularni intellektual va jismoniy jihatdan rivojlangan etib tarbiyalash bo'yicha zamonaviy tizim yaratib berildi. Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risidagi qarori 30- sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida"gi farmoni hamda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risidagi qarori qabul qilindi. Qarorda maktabgacha ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish, bolalarni sog'lom va barkamol etib tarbiyalashning barcha jihatlari belgilab berildi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.A. Sodiqova "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkursarchashmalari" T5.
2. Sh.M. Mirziyoyev Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T.: "O'zbekiston". – 2017. – 102b.
3. Камилова Г.А., Курбанова Г.Р., Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений. // АКАДЕМИ. Научно-методический журнал, 2020 №5 (56). С.25-27.

ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Д.Ш.Мирзаева - преподаватель кафедры «Дошкольного образования» БухГУ

Студенты: Нуриддинова Вазира и Турсунова Нозима (БухГУ)

Аннотации. В условиях динамично развивающегося общества, когда переход от индустриального к информационному и далее, как прогнозируют некоторые эксперты, к нано-обществу происходит в исторически короткие сроки, проблемы преемственности и преемственности образования как условий для развития и самосовершенствования. на первое место выходит развитие личности. Дошкольное образование здесь служит отправной точкой, которая на будущее определяет успешность жизненного пути человека. Система дошкольного образования за годы своего существования и в период кризиса социальной системы накопила множество проблем и противоречий, которые необходимо решать как теоретически, так и практически. Значительная часть этих проблем связана с деятельностью одного из субъектов образовательного процесса в дошкольном образовании - педагогов дошкольного образования.

Ключевые слова: образование, дошкольное, проблемы, условия, развивающие, некоторые, дальнейшие, специалисты, производственные, информационные, нано, общество, исторически, сжатые, проблемы, сроки, прогноз, переход

Annotation. Under the conditions of a dynamically developing society, when the transition from industrial to informational and further, as some experts predict, to nano society takes place in a historically short time, problems of continuity and succession of education as conditions for the development and self-development of the individual come to the first place. Preschool education here serves as a starting point, which for the future determines the success of a person's life path.

The system of preschool education during the years of its existence and during the period of the crisis of the social system has accumulated a lot of problems and contradictions that need to be solved

both theoretically and practically. A significant part of these problems is connected with the activity of one of the subjects of the educational process in pre-school education - teachers of pre-school education.

Keyword: *education, preschool, problems, conditions, developing, some, further, specialists, industrial, informational, nano, society, historically, compressed, problems, terms, forecast, transition*

При определении характеристик подготовки педагогов дошкольного образования в современных условиях они исходили из двух позиций: характеристики современного детства и специфика подготовки педагогов дошкольного образования на основе требований проекта профессионального стандарта образования.

В современном мире изменилось социальное пространство существования ребенка, система его отношений, изменился ребенок. Взросление детей происходит в новых условиях, их опыт существенно отличается от родительского, меняются привычные механизмы семейного воспитания. В современной семье больше возможностей для построения карьеры, соответственно, у родителей не хватает времени на воспитание детей. Снижение общения в семье, отсутствие эмоционального накала приводят к трудностям в развитии детей дошкольного возраста. Дети получают меньше заботы, ласки, родительской любви, которая не удовлетворяет их потребности. Сегодня дети объективно вне системы постоянного контакта со взрослыми. Если два-три десятилетия назад ребенок развивался в условиях маленького общества - семьи, ближайшего окружения, то сегодня он находится в принципиально новой ситуации, когда уже с дошкольного возраста он находится в развитом социальном, в том числе новом пространстве знаний, где влияет хаотичный поток информации из телевизора, Интернета, блокируя знания, полученные от родителей, учителей.

В контексте современной, быстро меняющейся общедоступной информации взрослые перестали быть авторитетными руководителями для детей. Вышеупомянутые проблемы в воспитании детей дошкольного возраста отмечены также в Указе Президента Республики Узбекистан Ш.М. Мирзиязева «О мерах по коренному совершенствованию управления системой дошкольного образования».

Первичным элементом системы непрерывного образования является сфера дошкольного образования, которая имеет первостепенное значение в формировании здоровой и всесторонне развитой личности ребенка, подготовке его к школе.

Анализ показывает некачественность и недостаточность реализованных мероприятий системы дошкольного образования.

Большинство педагогических кадров государственных дошкольных образовательных учреждений имеют среднее специальное образование, что не обеспечивает надлежащей подготовки детей к школе.

Изучение передового опыта зарубежных стран показывает, что для современных дошкольных образовательных учреждений характерно создание таких условий для развития дошкольников, которые открывают возможности для позитивной социализации ребенка, его всестороннего личностного, нравственного и познавательного развития, формирования творческих способностей. Способности и проактивный поведенческий профиль на основе соответствующего дошкольного образования. Возраст деятельности, познавательный диалог, контакты со взрослыми и сверстниками в сфере его возрастных интересов.

В этом Указе особое внимание уделяется роли профессионализма и высокой квалификации учителей дошкольного образования в работе. В этом контексте большое значение имеют особенности современных детей дошкольного возраста и изменившееся положение взрослого по отношению к ребенку.

Технологии подготовки будущих педагогов дошкольного образования к профессиональной деятельности включают: обеспечение адекватной

характер процесса подготовки будущих педагогов дошкольного образования к специфике решения профессионально-профессиональных задач учащимися в будущей деятельности и субъективность, определяемая включением будущих педагогов в формирование мотивационно-личностного отношения к данному виду деятельности, а также осознанное владение ими необходимыми знаниями и умениями через актуализацию личного педагогического опыта; личностно-ориентированное взаимодействие участников образовательного процесса,

вариативность их ролевых позиций, индивидуализация обучения, стимулирование самостоятельной деятельности и творчество. Умение устанавливать профессионально личный контакт с детьми и гуманные отношения между участниками педагогического процесса, основанные на диалоге, эмоциональном контакте с детьми дошкольного возраста.

Глава нашего государства уделяет особое внимание развитию дошкольного образования, которое является первым и важным звеном в системе образования подрастающего поколения.

Без правильного формирования мышления детей с самого раннего возраста, вовлечения педагогического коллектива в процесс воспитания детей, применения индивидуального подхода к каждому ребенку, в будущем нам будет сложно воспитать гармонично развитое поколение, с высоким интеллектуальным потенциалом, знаниями и духовностью, - сказал Шавкат Мирзиёев.

Исследование, проведенное в этом направлении, показало, что в ближайшие 3 года системе дошкольного образования потребуется более 47,3 тысячи учителей с высшим образованием, в том числе 28,3 тысячи педагогов, дефектологов, психологов, музыкальных лидеров. Поэтому с 2018/2020 учебного года в высших учебных заведениях введена система трехлетнего бакалавриата по дошкольному образованию дневной и ночной формы обучения. Новые учебные планы и программы будут разрабатываться на основе передового международного опыта, в том числе ведущих университетов Южной Кореи.

Список литературы:

1. Николаева С.Н. Юный эколог. Москва, «Мозаика – Синтез», 2005.
2. Литвинова Л.С., Жиренко О.Е. Нравственно – экологическое воспитание. Москва, 2007.
3. Николаева С.Н. Экологическое воспитание младших дошкольников. Москва, «Мозаика – Синтез», 2004.
4. Волосникова, Т.В. Основы экологического воспитания дошкольников // Дошкольная педагогика. – 2005
5. Нигматова М.М., Мирзаева Д.Ш. Коррекционная Педагогическая деятельность – процесс, направленный на воспитание и развитие

полноценной личност.//АКАДЕМИЯ.Научно-методический журнал,2019.№ 11(50).С.29-31.

6.Nigmatova Mavjuda Makhmudovna,Eshova Dilbar Shonazarovna,Mirzaeva Dilfuza Shavkatovna, Niyazova Gulbakhor Davronovna. Language is a Means of Cognition and Communication for Teaching in Education International//Journal of Psychosocial Rehabilitation. Volume 24 - Issue 1.2020.Pages: 247-256.

7.Khasanova Gulnoz Kasimovna,Nigmatova Mavjuda Mahmudovna. Classification of Educational Activities and Assessment Classifications Improvement of Pedagogical Problems//International Journal of Advanced Science and Technology.Vol. 29, No. 11s, (2020), pp. 1958-1961

8.Камилова Г.А,Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5

1. (56).С.25-27.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI HAR TOMONLAMA TARBIYALASH VOSITALARI.

*G. Qurbonova- Buxoro shahar 84- MTT
pedagogi*

Annotasiya: Makola metodologik mazmunga ega bulib, unda maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama ukitish va tarbiyalash masalalari ta'kidlab utiladi.

Аннотация: Статья имеет методическое содержание, в котором освещаются вопросы комплексного образования и воспитания дошкольников.

Annotation: The article has a methodological content, which emphasizes the issues of comprehensive education and upbringing of preschool children.

Tayanch suzlar : atrof-muxit, ekologiya, mexnat, tarbiyaviy, didaktik, ijtimoiy munit.

Ключевые слова: среда, экология, труд, образовательная, дидактическая, социальная среда

Key words: environment, ecology, cocktail, educational, didactic, social environment

Atrof-muhitni muhofaza qilish Respublikamiz mustaqillikka erishgandan keyin dolzarb muammolardan biriga aylandi. Bu muammo hukumatimizning siyosati bilan bog'liq bo'lganligi tufayli O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiklangan barcha konun xujjatlarida alohida tilga olingan.

So'nggi yillarda atrof-muhitni, tabiatni, o'simliklar va hayvonot dunyosini muhofaza qilish haqida qator qonunlar hamda ko'plab me'yoriy metodik hujjatlar qabul qilindi. Bu qonunlarda Respublikamizning hozirgi ekologik-iqtisodiy siyosati umuminsoniy ekosistemaning muhofazasini ta'minlashga, inson hayoti mohiyatining barcha qirralarini kafolatlashga qaratilgan.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan keyin maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilari uchun yangi tipdagi milliy dasturlar ishlab chiqishga e'tibor kuchaytirildi. Natijada 2001, 2010 va 2018 yillarda ishlab chiqilgan dasturlar bu borada yangi qadam bo'ldi. Ularda maktabgacha yoshdagi bolalarga tabiat olami, undagi voqea-hodisalar o'rtasidagi bo'liqlik to'frisida aniq tasavvur va bilimlar berish, tabiatni asrab-avaylash, boyitish uchun faol harakat qilish ko'nikma hamda malakalarini shakllantirish ko'zda tutilgan. Bu maqsadni amalga oshirish jarayonida bolalarni davlatimizning tabiat muhofazasi bo'yicha olib borayotgan ishlari bilan tanishtirib borishga e'tibor kuchaytirilgan .

Ekologik tarbiya insoniyat ijtimoiy va ma'naviy taraqqiyotining har bir bosqichida o'ziga xos tarzda amalga oshirilgan. Dastlab ibtidoiy tuzum sharoitida shakllana boshlangan ekologik tarbiya mezonlari qadimgi odamning animistik va totemistik tasavvurlari asosida tarfib qilina boshlangan bo'lsa, keyinchalik uning qo'rquvi va ixlosi zaminida yaratilgan tabu-taqiqlar ko'magida singdirila boshlandi . Nihoyat, insoniyatning badiiy tafakkuri rivojlanishi bilan uning donoligi, aqlu zakovati bilan yaratilgan ertak, qo'shiq, topishmoq, maqol kabi xalq o'fzaki ijodi namunalarida ekologik tarbiyaga oid ayrim fikr va qarashlar tarfib qilina boshlandi. Xususan, bunda topishmoqning roli va ahamiyati beqiyosdir. Topishmoq o'z xususiyatiga ko'ra tabiat predmetlari va hodisalarini to'ppadan-to'fri emas, balki yashirin tilda ifodalab kelib, u yoki bu

tabiat narsa-hodisalari haqida aniq ma'lumot bera olish imkoniyatining mavjudligi tufayli uzoq o'tmishda yoshlarga ekologik bilim va tarbiya berishda, ularning tevarak-atrofga nisbatan kuzatuvchanligini va famxo'rligini, ekologik madaniyatini oshirishda juda qo'l kelgan. Qizifi shundaki, topishmoqqa xos xalqona an'ana hozirgacha o'z qimmatini yo'qotmay kelayapti.

O'rta asrlar tuzumi sharoitida ekologik tarbiya ko'proq islom dini talablari bilan boqliq holda tarfib va tashviq qilindi. Xalqning ona tabiatni asrab-avaylash to'frisidagi o'y-kechinmalari, qarashlari, tasavvur-tushunchalari islom dini hukmronligi davrida yanada mustahkamlandi. Bolalar qalbida tabiatga muhabbat qancha erta uyfotilsa, ularning tabiat bilan boqlanishlari shunchalik uzviylashadi. Bola tabiatga erta mehr qo'yadi. Bu, shubxasiz, tarbiyachilar va kattalarning faoliyati bilan chambarchas boqlangan bo'lib, insonni o'rab olgan olamning murakkabligini anglashlariga, tabiat inson turmush tarziga ta'sir etuvchi vosita ekanligini tushunishlariga, bugunimiz va ertamiz uchun naqadar muhimligini bilib olishlariga yordam beradi. Tabiatdagi hamma narsa kichkintoylar uchun qiziqarli va sirli bo'lib, bamisoli topishmoqqa o'xshab ketadi. Ular shu topishmoqlarni bilishga, sabablarini anglashga va bu haqda fikrlashga ehtiyoj sezadilar. Asta-sekin maktabgacha ta'lim muassasalari mutaxassislari tomonidan bolalar o'rtasida ekologik tarbiyani yaxshi yo'lga qo'yish, ularning ekologik bilimini va madaniyatini oshirish uchun eng qo'l keladigan metodlarni izlab topishga, aniqlashga nisbatan qiziqish birmuncha kuchaya bordi. Natijada bu borada bir qancha metodik qo'llanmalar, maxsus ilmiy-tadqiqot ishlari yaratildi.

Ekologik tarbiya ijtimoiy-iqtisodiy va muhim davlat ahamiyatiga molik masalalardan biri bo'lib, ta'lim so'asida Respublika doirasida amalga oshirilayotgan asosiy tadbirlardan sanaladi. Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun mo'ljallab yozilgan « Ilk qadam » davlat o'quv dasturida ham bolalarga ilk tabiat xakidagi bilimlarini rivojlantirish borasida bolalarning ilk rivojlantirish masalalarida ota-onalar va jamiyatga tegishli bilimlar berishni tashkil etish va amalga oshirish masalalari kiritilgan. Dasturda bu borada ota-onalar bilan ishlash hamkorlikni rivojlantirishda quyidagi vazifalar ko'rsatib berilgan

1. Ota-onalarning maktabgacha ta'lim muassasasi borasidagi fikrlarini hisobga olish;
2. Ilk rivojlanish masalalarida ota-onalarga bilim berish;

3. Ota-onalarning o'quv-tarbiyaviy jarayonda faol qatnashishga jalb etish;
4. Ota-onalarning muassasa xayotida ishtirok etish borasidagi tashabbuslarini qo'llab -quvvatlash.

Dasturda bolaning rivojlanish sohalari kopetenstiyalari ya'ni bilish jarayonining rivojlanishi sohasi kompetenstiyalarida bolalar bilim olishga faol qiziqishni namoyon etish, atrof-muhitdagi voqea-hodisalar va ko'rinishlarni kuzatadi hamda tatqiq qilishi, o'quv- va hayotiy faoliyat uchun axborotni mustaqil ravishda topishi va undan foydalanish, predmetlar, voqealar va ko'rinishlar o'rtasida oddiy aloqalarni tushunishi atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona va fahxur munosabatni namoyon etishlari ko'rsatib o'tiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, maktabgacha yoshdagi bolalar aqliy qobiliyatini rivojlantirish, tabiat bilan tanishtirish va ularning ekologik tarbiyasini amalga oshirishning qulay pedagogik usullarini ishlab chiqish va didaktik imkoniyatlarga boy tarbiyaviy vositalarini aniqlash alohida ahamiyatga ega bulib kelmokda. Bu muammoning echimida xalq ofzaki ijodiga mansub badiiy janrlardan biri - bolalarning zehni charxlash, aqliy qobiliyatini va mantiqiy tafakkurini o'stirish, so'z boyligini oshirish, nutq madaniyatini rivojlantirish maqsadida yaratilgan, qadim zamonlardan beri xalq pedagogikasida muhim tarbiya vositalaridan biri sifatida tan olinib, keng qo'llanilib kelinayotgan topishmoqlardan o'rinli va unumli foydalanish ijobiy natija beradi. Binobarin, topishmoqlar o'z janriy tabiatiga ko'ra ixcham shaklli, mazmunan teran va hayotiy-badiiy zavqi baland barkamol namunalardir. Ular ko'proq tabiat va jamiyat hodisalari, hayvonlar va o'simliklar mavzularida yaratiladi. Shuning uchun topishmoqlar tarbiyaviy-didaktik imkoniyatlarga boy bo'lib, bolalar diqqatini o'ziga tez jalb qiladi va ular xotirasiga tez o'rnashib qoladi. Topishmoqlar deyarli barcha yoshdagi bolalarning qiziqishini o'ziga jalb etuvchi ma'naviy-axloqiy o'yin namunasidir. Ular bolalarning tevarak-atrofga kuzatuvchanligini oshiradi, tabiat voqea-hodisalarining sodir bo'lish sabablarini aniqlashga qiziqishlarini kuchaytiradi. Natijada bolalarning idroki, tasavvuri, qobiliyati, topqirligi, mustaqilligi rivoj topadi. Ayniqsa, topishmoqlar bolalarga borliqdagi narsa-hodisalarning yaxlit ko'rinishida qismlardan, qism ko'rinishida esa yaxlitlikdan tarkib topishini idrok etishlariga, olam bir butunligini anglab etishlariga, hayot go'zalliklaridan ma'naviy zavq olishlariga va shu go'zallikni qadrlashlariga o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim

sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'fini hisoblanib, u har tomonlama soflom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda foyat muhim ahamiyat kasb etadi.

Mustaqllikning ilk yillaridanoq ta'lim muassasalarini milliy an'analarimiz asosida isloh etish, ularga zamonaviy texnologiyalarni olib kirishga dolzarb vazifa sifatida qaralib kelinmoda.

Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun bola tarbiyasida turli o'quv dasturlari, tavsiyalar bilan ish ko'rishdan tashqari, mahalla, oilaviy muhit, bola bilan izchil munosabatda bo'ladigan shaxslarning tasirini ham hisobga olmoqlari kerak. Bular bolani shakllantirish muhiti, bola hayoti, tasavvuri, aqlni boyitib boruvchi manba bo'lib, ular bola psixikasi, shaxsi, hayotiy tajribasi, faoliyatini boyitishning asosiy omili amdir. Shu bilan bir qatorda bola har bir yoshda o'zini o'rab turgan muhitdan aynan o'ziga zarur bo'lgan hayotiy malakani oladi. Yuqoridagi muhit anchalik toza va musaffo bo'lsa bolaning inson sifatida shakllanishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Tabiiyki bu jarayonning o'ziga xos qonuniyatlari mavjud. Ayniqsa bolalarni yoshlikdan mehnat qilishga o'rgatish va kattalar mehnatini qadrlashga o'rgatish muhim hisoblanadi.

Mehnat tarbiyasining maqsadi bolalarda mehnatga ongli munosabatni shakllantirishdir. Mazkur maqsadga erishish yo'lida quyidagi vazifalarni ijobiy hal etish maqsadga muvofiq:

- yosh avlodda mehnat qilish istagini qaror toptirish va ularni zamonaviy ishlab chiqarishning turli sohalarida faoliyat yuritishga tayyorlash;
- bolalarda umumjamiyat manfaati yo'lida mehnat qilish etijojini hosil qilish;
- ularning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish;
- bolalarning mavjud bilimlarini uzluksiz ravishda takomillashtirib borishlari uchun zarur shart-sharoitni yaratish;
- ularda mehnat ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish;
- bolalar faoliyatida yuqori madaniyat, maqsadga intilish, tashkilotchilik, mehnat intizomi, tadbirkorlik, tejamkorlik, ishni sifatli bajarish, moddiy boyliklarga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, hayotiy faoliyat yo'nalishini belgilash malakalarini shakllantirish;
- bolalarda davlat iqtisodiy siyosati mazmuniga tayangan holda ular yashab turgan hududlar ishlab chiqarish xususiyatlariga muvofiq kasblarni egallashga bo'lgan qiziqishni oshirish;

- bolalarni kasbga yo'llash, ularni mehnat faoliyatining barcha turlari, shuningdek, ular yashayotgan hududda etiyoj mavjud bo'lgan mutaxassisliklar bilan tanishtirish.

Mazkur vazifalar tizimida bolalarni mehnatga psixologik va amaliy jihatdan tayyorlash ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash oryqali amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev. Sh .M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz.. – Toshkent: : “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Abdullaeva M. Bolalar o`yinlarida o`zaro munosabatlar. Boshlang`ich ta`lim. -T.: 2000. №3. – 22b.
3. Abdurahmonova D.A. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni axloqiy ruhda tarbiyalashda xalq ertaklaridan foydalanish: Ped. fanl. nom. diss – T.: 1998. – 171 b
4. Ahmedova Q., Yudina T. Bolangiz maktabga tayyormi?– T.: 2000.– 320 b.
5. Maktabgacha ta`lim muassasalari.(Ilk qadam) uchun dastur . – T.: O`zPFITI, 2018 y.
6. Камилова Г.А, Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ.Научно-методический журнал,2020 №5 (56).С.25-27.

СТРАТЕГИИ ОБУЧЕНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ДЕТЯМ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА

Г.И.Атаева–старший преподаватель кафедры информационных технологий, БухГУ.

Annotatsiya. Har bir bola sifatli maktabgacha ta'limni olish huquqiga ega. Ushbu huquqlarni qadrlasak, bu bizni yuqori sifatli pedagogikaga asoslangan muhitda o'qitishga majbur qiladi. Bizning erta bolalik davridagi ta'lim strategiyalarimiz haqida mulohaza yuritish pedagogikani takomillashtirish uchun juda muhimdir.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, zamonaviy yondashuvlar, o'qitish, erta bolalik, zamonaviy yondashuv.

Аннотация. Каждый ребенок имеет право на качественное дошкольное образование. Когда мы ценим эти права, это заставляет нас проводить обучение в среде, основанной на высококачественной педагогике. Обдумывание наших стратегий обучения в раннем детстве имеет решающее значение для улучшения педагогики.

Ключевые слова: дошкольное образование, современные подходы, обучение, раннее детство, современный подход.

Annotation. Every child has the right to quality early childhood education. When we value these rights, it forces us to teach in an environment based on high quality pedagogy. Reflecting on our early childhood learning strategies is critical to improving pedagogy.

Key words: preschool education, modern approaches, teaching, early childhood, modern approach.

Когда мы ставим под сомнение цель образования и исследуем современные подходы к обучению детей младшего возраста, мы пропагандируем преимущества обучения, а не универсальную стратегию, которая подходит всем.

Обучение в раннем детстве имеет исторические корни, которые мы можем проследить до времен Мартина Лютера в 1500-х годах. С тех пор несколько теоретиков обучения разработали различные подходы к обучению детей младшего возраста, но все они работают над достижением цели успешного развития детей.

Подходы к обучению детей младшего возраста

Вот несколько подходов к обучению детей младшего возраста, которые практикуют педагоги:

Теория обучения Джерома Брунера. Подход Брунера к обучению рассматривает детей как активных учеников, которые строят свои собственные знания о мире. Это мнение разделяют и другие теоретики, такие как Пиаже, и оно заложено в убеждениях о том, что каждый ребенок способен, находчив и конструктор своих собственных знаний.

Брунер, находясь под влиянием работ Выготского, также ввел термин «строительные леса» (часто приписываемый Выготскому). Концепция строительных лесов Брунера утверждает, что детям нужна помощь педагогов, когда они начинают изучать

новую концепцию, но эта поддержка может постепенно исчезнуть по мере приобретения ими новых навыков и знаний.

Теория Выготского (ЗПД). Вклад Выготского в обучение дошкольного образования включает Зону ближайшего развития (ЗПР). Он поддерживает три принципа:

- Наличие кого-то более знающего, чем учащийся.
- Социальные действия с педагогом, с которым учащийся может наблюдать и практиковать свои навыки.
- Поддерживающие мероприятия под руководством педагога (строительные леса).

Помощь детям в саморегулировании обучения лежит в основе ЗПР.

Подход Монтессори. Доктор Мария Монтессори разработала ключевые концепции подхода Монтессори в начале 1900-х годов, которые рассматривают чувствительность детей к языку, движениям, порядку и тактильным ощущениям на определенных этапах развития.

Подход Монтессори также связан с термином «подготовленная среда», который поощряет ориентированное на ребенка обучение в среде, где педагоги готовят материалы и упражнения, основанные на интересах и развитии ребенка.

Теория Пиаже и игровое обучение. Жан Пиаже, французский психолог, построил теорию когнитивного развития, которая, хотя она и не связана напрямую с образованием, оказала влияние на разработку образовательной политики. Его идеи, примененные в отчете Плаудена (1967) Центрального консультативного совета по образованию (Англия), привели к появлению следующих критериев:

- Индивидуальное обучение.
- Гибкость учебной программы.
- Центральное место в обучении детей.
- Использование окружающей среды.
- Важность оценки успеваемости детей.

Стратегии обучения в дошкольном образовании как один из аспектов педагогики. Педагогика также опирается на другие факторы, такие как опыт, доказательства из практики, размышления, ожидания сообщества, потребности наших детей и

позитивные отношения с их семьями, чтобы разработать нашу учебную программу.

Дети приходят в мир без предрасположенностей. Дошкольные учреждения руководствуемся практическим подходом к расширению их возможностей, развития, мотивации, цели и свободы воли.

Этот подход подчеркивает управляемый детьми опыт, а команда воспитателей-педагогов помогает им добиться успеха, поддерживая учебную программу, которая использует самостоятельное и экспериментальное обучение.

Для того, чтобы педагоги укрепляли свои отношения с сообществом, они должны понимать теории, лежащие в основе их решений по учебной программе. Благодаря сотрудничеству и размышлениям преподаватели могут извлечь выгоду из глубокого понимания того, как эти подходы применяются в отдельных контекстах.

Список литературы:

2. *Григорьева Г. Г.* Кроха. Программа воспитания и развития детей раннего возраста в дошкольном учреждении. Методика / Г. Г. Григорьева. — М.: Просвещение, 2013.
3. *Исаев Е. И.* Психология образования человека: Становление субъектности в образовательных процессах: учеб, пособие / Е. И. Исаев, В. И. Слободчиков. — М.: Изд-во ПСТГУ, 2013.
4. 1.Нигматова М.М., Мирзаева Д.Ш. Коррекционная Педагогическая деятельность – процесс, направленный на воспитание и развитие полноценной личност.//АКАДЕМЯ.Научно-методческий журнал,2019.№ 11(50).С.29-31.
5. 2.Nigmatova Mavjuda Makhmudovna,Eshova Dilbar Shonazarovna,Mirzaeva Dilfuza Shavkatovna, Niyazova Gulbakhor Davronovna. Language is a Means of Cognition and Communication for Teaching in Education International//Journal of Psychosocial Rehabilitation. Volume 24 - Issue 1.2020.Pages: 247-256.
6. 3.Khasanova Gulnoz Kasimovna,Nigmatova Mavjuda Mahmudovna. Classification of Educational Activities and Assessment Classifications Improvement of Pedagogical Problems//International Journal of Advanced Science and Technology.Vol. 29, No. 11s, (2020), pp. 1958-1961

7. Камилова Г.А, Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ. Научно-методический журнал, 2020 №5
(56).С.25-27.
9. Камилова Г.А, Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ. Научно-методический журнал, 2020 №5
(56).С.25-27.

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI KATTALAR MEHNATI BILAN TANISHTIRISH

*Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich magistri Sh.
Haydarova*

Аннотация: *Makolada bolalar mehnati turlari va uning tarbiyaviy ahamiyati, uyin orqali bolalarni mehnat kilishga yrgatish vazifalari kursatib berilgan.*

Калит со'злар : *mehnat, tarbiya, o'yin, oila, kattalar, ota –ona, muhit*

Аннотация: *В статье описаны виды детского труда и его воспитательное значение, задачи обучения детей работе через игру.*

Ключевые слова: *коктейль, воспитание, игра, семья, взрослые, родители, среда.*

Annotasion: *The article describes the types of child labor and its educational significance, the tasks of teaching children to work through play.*

Key words: *cocktail, education, play, family, adults, parents, environment.*

O'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashga yondashish bu axloqiy tarbiyaning muhim vazifasi hisoblanadi. Har bir bola maktabgacha tarbiya yoshidan boshlab mehnatda ishtirok etishi zarur, albatta. Bolalar maktabgacha ta'lim tashkilotida, oilada bajariladigan uncha murakkab bo'lmagan har bir topshiriq uning kundalik vazifasiga aylanishi kerak. Mehnat shundagina muayyan tarbiyaviy ta'sir ko'rsata oladi va bolalar mehnatning ma'naviy mohiyatini anglab olishlariga tayyorlab

boriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar kattalar mehnatiga qiziqish bilan qaraydilar, o'z o'yinlarida va hayotida ularga taqlid qiladilar, o'zlaricha biror ish qilishni xoxlaydilar. Ular yetti yoshlarigacha o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish, tartib intizom va ozodalikni, o'simliklarni parvarish qilish bo'yicha uncha murakkab bo'lmagan mehnat ko'nikmalarini osongina o'rganib oladilar. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar muntazam xilma-xil ishlarni bajaradilar, kattalar bolalar ko'z oldida mehnat qiladilar. Bolalar bog'chasi ishida mehnat tarbiyasini amalga oshirishning o'z qiyinchiliklari mavjud: kattalar mehnatining anchagina qismi bolalar ko'z o'ngida amalga oshmaydi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotida ishlovchi kattalar mehnatini ularga yaqinlashtirish yo'llarini qidirib topish, bolalarda mehnat malakalarini shakllantirishda kattalar mehnatining bolalar rivojlanishiga ta'siri beqiyos. Bolalar oldida kattalar mehnati haqida gapirganimizda, biz yo qilingan mehnat natijasi (yasalgan buyum, yig'ishtirishdan keyingi tartib va tozalik, yuvilgandan keyingi ozodalik va boshqalar), yoki aniq mehnat harakatlari bolalar uchun yetarlicha ko'rgazmali bo'lishini nazarda tutamiz.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mehnat ta'limi asosiy vazifalaridan biri kattalar ishi bilan tanishish va unga hurmatni rivojlantirishdir. Bolalar bog'chasidan boshlab bolalar oddiy vositalardan foydalanishni, turli xil materiallarning xususiyatlarini o'rganishni, o'z-o'zini parvarish qilish ko'nikmalarini egallashni, guruhda tozalik va tartibni kuzatishni, gullarga qarashni, stollarni o'rnatishni, o'yinchoqlarni tozalashni o'rganadilar. Uyda, ular doimiy va vaqtincha bajarilishi mumkin bo'lgan vazifalarni bajarish orqali ota-onalarga yordam berishadi. Bolalarni mehnat tarbiyasida oila, ota-onalar o'rnakining mustahkamligi muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar o'z mutaxassisligi bo'yicha muvaffaqiyatli ishlaydigan, o'z kasbini sevadigan va bolalarga mehnat haqida ma'lumot beradigan oilalarda mehnat ta'limi uchun qulay sharoitlar yaratilgan. Ota-onalar o'zlarining mehnat vazifalariga vijdonan munosabatda bo'lishlari, boshqalarning mehnatiga bo'lgan hurmat bolalarga juda katta ta'sir qilishini chuqur anglab yetishlari lozim. Kuchli ish muhiti, kattalarning shaxsiy namunasi bola uchun juda muhim rag'batdir.

Bolalar mehnatining muhim belgisi uning ma'lum maqsadga qaratilganligidir. Bog'cha yoshidagi bolalarning biror jarayonga oid harakat bo'lib, u faqat kattalarning rahbarligi natijasidagina amalga

oshirilishi mumkin. Maktabgacha tarbiya yoshi davrining o`ziga xos tomonlaridan biri bolalar mehnatining o`yin bilan bog`liqligidir.

O`yin jarayonida biror harakat doimo biror mehnat jarayonini aks ettirishga yo`naltirilgan bo`ladi. Ikkinchi tomondan, mehnat jarayonini bajarishda uni o`yin shakliga aylantirishadi. Shu bilan birga o`zining xususiyati, mazmuni, yuzaga kelish sababiga ko`ra mehnat va o`yin bir-biridan farq qiladi. Mehnatda maqsad qo`yiladi, uni amalga oshirish, natijaga erishish uchun shart-sharoit yaratiladi, vositalar izlab topiladi. O`yinda esa bolalar kattalarning mehnat faoliyatiga taqlid qiladi. O`yinda mehnat singari biror aniq natijaga erishilmaydi, ammo u mehnat singari bolalarga quvonch bag`ishlaydi, ular o`zlarida qoniqish hissini sezadilar.

Maktabgacha yoshidagi bolalar mehnatining asosiy turi o`z-o`ziga xizmatdir. Bu kichik bolalar uchun ancha mashaqqatli ish. Shuning uchun bu yoshdagi bolalarni mehnatning bu turiga o`rgatishda ko`pincha o`yin vaziyatlaridan foydalaniladi. Avvaliga bolalar o`yin obrazi orqali mehnatga o`rgatiladi. Shu orqali bolalar ishonch bilan harakat qilishni o`rganadilar. Asta-sekin bu yoshdagi bolalarda o`z-o`ziga xizmat qilish ko`nikma, malakalari shakllanib boradi.

Masalan, katta guruh bolalari jamoa bo`lib navbatchilik qiladilar. Bunda bir bola stolga dasturxon yozib chiqsa, ikkinchisi qoshiq va vilkalarni qo`yib chiqadi, uchinchi bola esa stolchalarni qo`yib chiqsa, to`rtinchi bola stolga nonlarni qo`yib chiqishi mumkin. Maktabgacha ta`lim tashkilotida navbatchilikka o`rgangan bolalar oilada ham yordamlashadigan bo`ladilar.

Umuman, o`rta va katta yoshdagi bog`cha bolalariga oilada kuchlari yetadigan mehnat topshiriqlarini berish kerak. Bu ularni mehnatsevarlikka tarbiyalashda va ularda ayrim mehnat malakalari hosil bo`lishi uchun juda kata imkoniyatlar yaratadi. Ijtimoiy foydali mehnatda ishtirok etmagan bolani keyinchalik mehnatga jalb qilish juda qiyin bo`ladi. Bog`chada bolalar jalb qilinadigan mehnat faoliyatining turi juda xilma-xildir. Masalan, ilm-fan va tabiat markazidagi o`simliklarni parvarish qilish, bog`cha hovlisida ishlash, oshxonada va guruhda navbatchilik qilish, kichikintorlarni kiyintirishga yordam berish va boshqalar. Shuni ham aytib o`tish kerakki, kichik yoshdagi bog`cha bolalari o`zlarining mehnat faoliyatlarini hali yo`lga qo`ya olmaydilar. Shuning uchun ular mehnatning juda soddalari bilan, ya`ni

o`simliklarga suv qo`yish, baliqlarga ovqat berish, hovliga suv sepish va shu kabilar bilan shug`ullanadilar.

O`rta va katta guruh bolalari mehnat faoliyatini o`yindan batamom farqlab unga nisbatan jiddiy munosabatda bo`la boshlaydilar. Ular mehnatdan kelib chiqadigan natijani, ya`ni mehnatning ijtimoiy mohiyatini, kim uchun, nima uchun mehnat qilish lozimligini tushunadilar. Ular kattalarning oiladagi uy-ro`zg`or ishlariga zo`r ishtiyoq bilan yondashadilar, kichkintoylar uchun qog`ozdan, kartondan va plastilindan turli o`yinchoqlar yasaydilar,

Xulosa qilish aytish mumkinki, pedagogik jihatdan to`g`ri tashkil qilingan mehnat faoliyati bolalarning har tomonlama, ya`ni jismoniy, ham estetik, ham axloqiy tomondan barkamol rivojlanishlariga juda katta ta`sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Yusupova.P. Maktabgacha pedagogika Toshkent “O`qituvchi” 1993 yil
2. Rahmonqulova N., Matnazarova O'.Pedagogika nazariyasi va tarixi (o`quv qo`llanma). T.: “O`zbekiston Respublikasi faylasuflari milliy jamg`armasi”. 2010.
3. Hasanboyev J va boshqalar.Pedagogika. (Pedagogika nazariyasi va tarixi). (darslik). T.: 2011.
4. Pedagogika tarixi. (darslik). Hoshimov K. T.: A.Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy k/si.
5. Po`latova R.M. Maxsus pedagogika. Oligofrenopedagogika. (darslik). T.: G`ulom nomidagi tabaa uyi. 2005. 224 bet.

TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSION YONDASHUV.

***BuxDU Jismoniy madaniyat yo`nalishi 4 kurs talabalari
M.E.Sattorov, S.A.Turayev.***

Annotatsiya: Bugungi kun innovatsion texnologiyalarini ilm-fan va ta`lim sohasida muvaffaqiyatli qo`llanilsa, yangi yosh avlod ana shu jahon tajribasi asosida saboq olib, ulg`aysa, davlatimizning ertangi istiqboli, kelajagi yorqin bo`lishiga shak-shubha yo`q.

Kalit soʻzlar: *texnologik innovatsiyalar, iqtisodiy innovatsiyalar, boshqaruvda innovatsiya, tashkiliy innovatsiyani ishlab, chiqish va amalga oshirish.*

Annotation: *if today's innovative technologies are successfully applied in science and education, and the new generation learns and grows up on the basis of this world experience, there is no doubt that the future of our country will be bright.*

Keywords: *technological innovation, economic innovation, management innovation, development, implementation and implementation of organizational innovation.*

Аннотация. *Если современные инновационные технологии успешно используются в науке и образовании, а новое поколение учится и растет на этом мировом опыте, нет сомнений в том, что будущее нашей страны будет светлым.*

Ключевые слова: *технологические инновации, экономические инновации, управленческие инновации, разработка, внедрение и внедрение организационных инноваций.*

Mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy sohalarda boʻlayotgan tezkor oʻzgarishlar taʼlim tizimini ham tubdan isloh qilishni taqozo etmoqda, chunki mukammal taʼlim tizimi orqali respublikamizning kelajak intellektual imkoniyatlarini va uni gullab yashnashi hamda rivojlanishini belgilab beruvchi yoshlarni har tomonlama ijodkor, mustaqil faoliyat yuritadigan qilib tarbiyalashda asosiy omil boʻlib xizmat qiladi. Shuning uchun taʼlimda eng muhim strategik yoʻnalish taʼlim muassasalarining innovatsion faoliyati hisoblanadi. Bu esa barcha taʼlim muassasalarida, ayniqsa ijodkor, yuqori salohiyatli mutaxassis kadrlarni tayyorlovchi oliy taʼlim maskanlarida innovatsion texnologiya koʻrinishida faoliyat olib borish dolzarb masalalardan biri boʻlib kelgan.

Innovatsiya - ilmiy-tadqiqot, tajriba-konstruktorlik va texnologik ishlarning natijasida jamiyat ehtiyojlari va yoki boshqa ijobiy taʼsir uchun yaratilgan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot (tovar, ish, xizmat va boshqalar), ishlab chiqarish jarayoni, yangi marketing usuli, yangi ish oʻrinlari yoki tashqi aloqalar hisoblanadi. Loyihada innovatsion faoliyat bilan innovatsion faoliyatga ixtisoslashtirilgan tashkilotlarni yaratish nazarda tutilgan. Davlat byudjeti mablagʻlarini sarflab yaratilgan intellektual mulk obyektlari va

texnologiyalarga bo'lgan huquqlarni uni yaratuvchilarga berish tartibga solinmoqda.

Mazkur tartib istiqbolli ilmiy tadqiqotlarning aprobatsiyasi, joriy etish va sanoatda o'zlashtirishni rag'batlantirish mexanizmini takomillashtiradi. Innovatsiya va innovatsion faoliyatni moliyalashtirish byudjet va byudjetdan tashqari mablag'lar, shu jumladan innovatsion va venchur fondlar jamg'armalari hisobidan amalga oshiriladi. Ushbu qonuning qabul qilinishi innovatsion faoliyat yuritish uchun huquqiy maydon yaratadi. Innovatsion faoliyat natijasida yaratilgan ishlanmalarning hayotga tezroq tadbiiq etiladi. Ayni paytda Interaktiv davlat xizmatlari yagona portalida muhokamaga qo'yilgan qonun loyihasi jamoatchilik takliflari asosida yanada takomillashtiriladi. Bugungi kunda har qanday davlatning barqaror taraqqiyoti asosini innovatsion faoliyat tashkil etadi. Tarix shundan dalolat beradiki, inson o'zining aql-zakovati bilan dastlabki mehnat qurollarini o'ylab topishdan, algoritm va nanozarralar, zamonaviy innovatsion kompyuter, quyosh va boshqa yuqori texnologiyalarni kashf etishgacha bo'lgan murakkab yo'lni bosib o'tdi.

Shu bilan bir qatorda ta'lim sohasi tizimiga, balki jamiyatning barcha sohalarining rivojiga o'zining aks ta'sirini ko'rsatadi. Ana shu rag'batlarni amaliy qo'llab-quvvatlash maqsadida bir qator me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Sir emaski, XXI asr - texnika va texnologiya asri. Ha, bu nom bejizga berilmadi. Atrof-muhitda sodir bo'ladigan hodisalar uni o'rganishga bo'lgan qiziqishni yanada orttirdi. Bu qiziqish ortidan ilm-fan sohasida misli ko'rilmagan kashfiyotlar paydo bo'ldi va paydo bo'lmoqda. Kundan kunga kishini hayratga soladigan yangiliklar yaratilmoqda.

Darhaqiqat, farovon kelajak poydevori hozirda unib-o'sib kelayotgan yoshlar hisoblanadi. Shu sababli, ularning yuqori bilim va ko'nikmalarga ega bo'lib voyaga yetmoqlari muhim omildir.

Xususan, hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kuchaygan. Ma'lumki, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ta'lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash, o'quv-tarbiya jarayonini yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlash" vazifalari belgilab qo'yilgan. Mamlakatimizning taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan o'rin olishi uchun aholi ta'limini

jadallashtirish va uning samaradorligini oshirish maqsadi ham ilg'or pedagogik tadbirlardan, texnologiyalardan keng foydalanishimizni talab etmoqda.

Innovatsion texnologiyalar asosida mantiqiy fikrlash uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirishning eng muhim omillaridan hisoblanadi. Ular ta'lim jarayonida ma'lum o'zgarishlarga, ta'lim mazmuni, sifati boyishiga va samarali tashkil etilishiga sabab bo'ladigan turli tashabbus va yangiliklarning yaxlit tizimida namoyon bo'ladi. Ilm, fan va texnikaning jadal rivojlanishi, yangi texnika va texnologiyalarning jamiyatning barcha qatlamlariga kirib borishi, axborot texnologiyasi vositalarining barcha davlat va nodavlat muassasalarida qo'llanilishi o'qituvchilardan uzluksiz bilim olishni talab qilmoqda. O'qituvchilarning faoliyati ko'p qirrali bo'lib, ular boshqaruvchi, muloqot qiluvchi, yo'naltiruvchi, tashkil etuvchi va baholovchi rollarini amalga oshirishlari kerak bo'ladi.

Ta'lim tizimini isloh qilishning zarurligini tushunib yetish, amaliyotda ta'lim muassasalarini innovatsion jarayonlarga qo'shilishini taqozo etmoqda, o'zini yaratish imkoni mavjud innovatsion maydonda ko'rish va eng muhimi aniq yangiliklarni o'zlashtirishdan iborat.

Bugungi kunda maktab va oliy ta'lim tizimidagi an'anaviy va ommaviy ko'rinishdagi ta'lim va tarbiya jarayonlari o'rniga ta'lim muassasalari rivojlanishida o'ziga xos yangilik bo'lib innovatsion jarayonlar kirib kelmoqda. Innovatsiya (in-"lik", novus-"yangi") yangilik kiritish, yangilik degan ma'noni anglatadi.

Ta'lim sohasi – mamlakatimizda birinchilardan bo'lib faol innovatsion harakatni boshladi. Ma'lum bosqichda XX asr oxirlarida bunday harakatlar yo'lga qo'yilgan edi. Masalan, A.G.Rivin va V.K.Dyachenko tomonidan o'qitishni jamoaviy o'qitish, D.B.Elkonin, V.V.Davidov, L.V.Zankovlar tomonidan ilgari surilgan rivojlantiruvchi innovatsion ta'lim to'g'risidagi qarashlar o'z vaqtida ma'lum ahamiyat kasb etdi. Shu bilan birga boshqa innovatsion ta'lim texnologiyalari: dialektik o'qitish usullari (A.I.Goncharuk, V.L.Zarina), o'qitishning individual yo'nalishli usuli (A.A.Yarulov), "Ekologiya va dialektika" (L.V.Tarasov), evristik o'qitish (A.V.Xutorskoy) dialog madaniyati (V.S.Bibler, S.Yu.Kurganov), loyihali o'z-o'zini refleksiya (G.P.Shedrovitskaya) va boshqalarni keltirish mumkin.

Ilm-fan va ishlab chiqarishni integratsiyalashtirish, xususiylar tadbirkorlar va davlat o'rtasidagi hamkorlik, kichik va o'rta innovatsion biznesning

xalqaro aloqalarini qo‘llab-quvvatlash innovatsion faoliyatni keng rivojlantirishning muhim shartlaridir. Shuni ta’kidlash kerakki, dunyoning rivojlangan davlatlarida yangiliklarning qariyb yarmi tashkilotlar, kichik va o‘rta biznes firmalari tomonidan amalga oshirilmoqda. Chunonchi, AQSh Milliy ilm-fan fondi ma’lumotlariga ko‘ra, kichik firmalarda hayotga tatbiq etilayotgan yangiliklar soni sarfxarajatlar birligi bo‘yicha o‘rta va yirik firmalarga qaraganda ancha ko‘pdir. Bundan tashqari, kichik firmalar yangiliklarni jadal o‘zlashtirish va iste’molchilarga yetkazib berishda ham yirik firmalarga qaraganda taxminan uchdan bir barobar ilgarilab ketgan.

Universitet va texnika institutlari ishlab chiqarish kompaniyalari va firmalar bilan birgalikda patentlangan ishlanmada o‘z ishtiroki ulushini belgilab tadqiqot va innovatsion loyihalarni amalga oshirgandagina ilm-fan va ishlab chiqarishning integratsiyalashuv jarayoni katta samara beradi. Yevropa patent idorasi tomonidan berilgan barcha xalqaro patentlarning 85 foizi aynan shunday hamkorlikdagi ishlanmalar ulushiga to‘g‘ri kelishi ham bejiz emas.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, har tomonlama rivojlangan innovatsion tizimga ega mamlakatlardagina innovatsiya jarayonlari samarali amalga oshirilib, texnologiyalar va boshqa ilmtalab mahsulotlar tijoratlashtirilmoqda. Bu jarayonda davlatning ishtiroki, iqtisodiyotning real sektori va yetakchi kompaniyalarning innovatsiya faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi muhim ahamiyatga egadir. Zero, ilm-fan davlatning texnik taraqqiyoti va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlaydigan ushbu integratsiya mexanizmining asosini tashkil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar va saytlar:

1. Shavkat Mirziyoyev, 2017-yil, 22-dekabr. Oliy majlisga murojaatnomasidagi nutqidan.
2. Камилова Г.А, Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Особенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АКАДЕМИ. Научно-методический журнал, 2020 №5 (56). С.25-27.
3. <http://uza.uz>
4. <http://new.manaviyat.uz>

2-SHO'BA: DAVLAT VA NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARINI TASHKIL QILISH VA BOSHQARUV TIZIMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

JAHON MAKTABGACHA TA'LIMI RIVOJIDA WALDORF KONSEPSIYASINING AHAMIYATI.

*BuxDU Makabgacha ta'lim kafedrasi mudiri, p.f.n. dotsent
G.Q.Hasanova*

BuxDU Makabgacha ta'lim yo'nalishi magistri Z.M.Ashurova

Annotatsiya: maqolada jahon rivojlandan davlatlari maktabgacha ta'lim tizimida noan'anaviy mashg'ulotlarning o'rni va bu mashg'ulotlarni tashkil etishda Waldorf konsepsiyasining ahamiyati haqida bayon etilgan.

Tayanch iboralar: noan'anaviy mashg'ulotlar, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, noan'anaviy metodlar texnologiyasi, Waldorf konsepsiyasi, R. Shtayner pedagogikasi.

Аннотация: В статье раскрывается роль нетрадиционных классов в системе дошкольного образования развитых стран мира и значение концепции Вальдорфа в организации этих занятий.

Ключевые слова: нетрадиционные уроки, современные образовательные технологии, технология нетрадиционных методов, вальдорфская концепция, педагогика Р. Штайнера.

Annotation: The article reveals the role of non-traditional classes in the system of preschool education in developed countries and the importance of Waldorf's concept in the organization of these classes.

Key words: non-traditional lessons, modern educational technologies, technology of non-traditional methods, Waldorf concept, R. Steiner's pedagogy.

Hozirgi kunda bolalarni an'anaviylik bilan biron bir mashg'ulot yoki faoliyatga qiziqtirib bo'lmaydi. Dunyo rivojlangan mamlakatlarning barchasida maktabgacha ta'limda noan'anaviylikka tayanib, har bir bolani maktabgacha yoshdan ijodkor, qobiliyatli qilib tarbiyalashning yangi xil metodlarini, texnologiyalarini, konsepsiyalarini ishlab chiqish ustida bosh qotirishadi. Bunday yangi konsepsiyalardan biri bu – "Waldorf" konsepsiyasidir. Waldorf konsepsiyasini yangi deb ham

bo'lmaydi. Chunki Waldorf konsepsiyasi XX asrning 20-yillarida Germaniyada R. Shtayner tomonidan tuzilgan. Lekin ko'plab rivojlangan davlatlarda XXI asrda noan'anaviylik timsoli sifatida baholanib kelinmoqda. Hozirgi kunda Wolfdor konsepsiyasi asosida yuritiladigan eng ko'p maktabgacha ta'lim muassasalari Germaniyada, so'ng Amerika Qo'shma Shtatlarida tarqalgan. Waldorf ta'limining tuzilishi Rudolf Shtayner tomonidan [ishlab](#) chiqilgan [bolalikning rivojlanish](#) nazariyasiga asoslanadi. Rudolf Shtayner bolalarning rivojlanishini uchta rivojlanish bosqichiga bo'lgan va har bir bosqich uchun uchta aniq ta'lim strategiyasidan foydalangan. Ushbu bosqichlarning har biri taxminan etti yil davom etadi. Shtayner pedagogikasiga ko'ra odamlarning etti yillik ruhiy tsikllarda rivojlanishiga ishongan. Bolalarning rivojlanish bosqichlari:

- ✓ (0-7 yosh)
- ✓ (7-14 yosh)
- ✓ (14-21 yosh)

Wolfdor konsepsiyasida maktabgacha ta'lim muassasalarining xonalaridan tortib, uning jihozlarigacha, hattoki jihozlarning xomashyolarigacha qay tarzda tashkil etish ta'kidlab o'tilgan.

Waldorf konsepsiyasi tamoyillari:

Bola yoshlikdagi quvonchdan uzoqroq bahramand bo'lishi kerak.

- Maktabgacha guruhlarda bolalar guruhlararo muloqot o'rnatib, turli yoshdagi bolalar oilaga o'xshash qulay muhitda tarbiyalanishi kerak.

- Xonalarni jihozlashda faqatgina tabiiy materiallardan foydalanish zarur. O'yinlar davomida ham tabiiy xomasholardan foydalanish kerak. Mashg'ulot davomida televizor va kompyuter ishlatish mumkin emas.

Waldorf pedagogikasining metodikasi shundan iboratki, mashg'ulotlarda bola miyasining kamolotining o'ziga xos xususiyatlari hisobga oladi. Muassasada bolalar asosan musiqa, rasm chizish, hikoyalar aytish va tinglash (hissiy sohani rivojlantirish) bilan shug'ullanadilar. Asosan ijodkorlikka e'tibor beriladi, bolalar spektakllar va sahna ko'rinishlari namoyish etishadi, festivallar tashkil qilishadi - mavhum fikrlashni rivojlantirishadi. Bolalarga matematika, ingliz tili kabi mashg'ulotlar o'tilmaydi, ularni kitob o'qishga ham Waldorf muassasalarida undashmaydi. Asosiy e'tibor bolaning ichki kechinmalariga, ijodkorligiga, erkinligiga qaratilgan. Waldorf maktabgacha ta'lim muassasalaridagi yana bir qiziqarli

mashg'ulotlardan biri bu suvga cho'milish usuli orqali bolalarning ichki xotirjamligini saqlashdir. Bu muassasalarda bitta mashg'ulot oylab o'tiladi.

Valdorf maktabgacha ta'lim muassasalarining yana bir muhim qirrasini shundaki, mashg'ulotlar tabiat bilan uyg'unlikda tashkil etiladi. Bolalar hayvonlarga g'amxo'rlik qiladilar, o'simliklar ekadilar va o'stiradilar, ko'p vaqtlarini ochiq havoda o'tkazadilar. Muassasadagi o'yinlar didaktik shaklda tashkil etiladi. Bu bolaga fantaziya qilish va o'yinning yangi rasmlari va syujetlarini yaratish imkoniyatini beradi. Guruhdagi o'yinchoqlarning aksariyatini bolalar tarbiyachilar bilan birgalikda tabiiy xomashyolardan soda usulda tayyorlaydilar.

Valdorf pedagogikasining muhim xususiyati: sinfdagi hayot ritmi faoliyatini o'zgartirish printsipiga muvofiq tashkil etilgan, ya'ni harakatchan mashg'ulotdan so'ng bolalarni xotirjam qila oladigan mashg'ulotlar tashkil etiladi.

Valdorf muassasalarida tadbirlar ko'p tashkil etilib, barcha tadbirlarda ota-onalar ishtirok etishlari shart hisoblanadi. Hattoki guruh xonalarini bezatishda, o'yinchoqlar yasashda ota-onalar ko'maklashadilar. Bu mashg'ulotlar orqali bolalar va kattalarning bir-birini tushunishi, ahil yashash, hayotdan birgalikda zavqlanish tuyg'ularini ota-onalar va bolalarga singdirishadi.

Bu muassasalarda barcha faoliyat turi bo'yicha har bir guruhga bitta tarbiyachi birlashtiriladi. Sababi bolalar boshqa tarbiyachidan cho'chishi va bu orqali o'z ijodkorligini namoyon eta olmasligida deb ta'kidlanadi. R. Shtayner konsepsiyasida bolalarda intellektual rivojlanishni erta boshlashdan bosh tortilgan. Dastlab bolalar hissiy jihatdan kamol topishlari, baxtni his etishlari guruh bolalari bilan bir oila bo'lishni o'rganishlari zarur deb belgilangan.

Keyingi qiziqarli noan'anaviy mashg'ulotlardan biri bu – bog'dorchilikdir. Bolalar va tarbiyachilar birgalikda guruh uchun belgilangan maydonchada sabzavotlar ekishadi. Har kun bu ekinlarni sug'orib, hosil olguncha amaliy tarzda sabzavotlarning foydali xususiyatlarini bilib olishadi. Hattoki hosilni bolalar o'z qo'llari bilan yi'g'ib oladilar va shu sabzavotlarni iste'mol qiladilar. Valdorf maktabgacha ta'lim muassasasining barcha guruhlari uchun maydonchalar mavjud va barcha bolalar hamjihat mehnat qilib, o'z-o'ziga xizmat qilishni o'rganib boradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Edmunds, Francis (2004). An Introduction to Steiner Education: The Waldorf School. Forest Row: Sophia Books. p. 86. ISBN 9781855841727.2
2. Jump up to:^aZdrazil, Tomas (2018). "Theorie-Praxis Verhältnis in der Waldorfpädagogik". In Kern, Holger; Zdrazil, Tomas; Götte, Wenzel Michael (eds.). Lehrerbildung in der Waldorfschule. Weinheim, DE: Juventa. p. 34. ISBN 9783779938293.
3. Jump up to:^{a b c d} "Statistics for Waldorf schools worldwide" (PDF).
4. [https://ps.goetheanum.org/paedagogik/kindergaerten/ Kindergartens>
5. "Website der Freunde der Erziehungskunst Rudolf Steiners e.V." www.freunde-waldorf.de.

РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

*М.М.Нигматова, БухГУ, старший преподаватель
кафедры*

дошкольного образования

Э.Курбанова, студентка 4 курса

***Аннотация:** нетрадиционные техники позволяют, отойдя от предметного изображения, выразить в рисунке чувства и эмоции, дают ребенку свободу и вселяют уверенность в своих силах. Владея разными техниками и способами изображения предметов или окружающего мира, ребенок получает возможность выбора.*

***Ключевые слова:** пальцевая живопись, метод тычка, проступающий рисунок, печать листьями, кляксография, монотопия, техника граттаж. Рисование является одним из важнейших средств познания мира и развития эстетического восприятия, так как оно связано с самостоятельной, практической и творческой деятельностью ребенка.*

Annotation: *non-traditional techniques allow, moving away from the subject image, to express feelings and emotions in the drawing, give the child freedom and instill confidence in his abilities. Having mastered different techniques and ways of depicting objects or the world around, the child gets the opportunity to choose.*

Key words: *finger painting, poke method, protruding drawing, leaf printing, blotting, monotopy, scratching technique. Drawing is one of the most important means of understanding the world and the development of aesthetic perception, since it is associated with the independent, practical and creative activity of the child.*

Цель работы с детьми по развитию творческих способностей средствами нетрадиционных техник и приемов рисования: сформировать у дошкольников способности выражать восприятие окружающего их мира, совершенствовать их интеллектуальные и творческие способности, креативное мышление.

Все дети любят рисовать, когда это у них хорошо получается. Рисование карандашами, кистью требует высокого уровня владения техникой рисования, сформированных навыков и знаний, приемов работы. Очень часто отсутствие этих знаний и навыков быстро отвращает ребенка от рисования, поскольку в результате его усилий рисунок получается неправильным, он не соответствует желанию ребенка получить изображение, близкое к его замыслу или реальному объекту, который он пытался изобразить.

С самого раннего возраста дети пытаются отразить свои впечатления об окружающем мире в своем изобразительном творчестве через визуальные ощущения. Вначале созданные детьми «картины», так называемые «каракули», понятны только самим «художникам». На раннем этапе им иногда не нужны краски, кисточки и карандаши. Малыши рисуют пальчиками, ладошками на запотевшем стекле, палочкой на песке, мелом на асфальте, иногда оставленной без присмотра маминой помадой или пастой на зеркале, водой, разлитой на столе, составляют изображения пуговицами или бусинками, взятыми из бабушкиной шкатулки. То есть всем тем, что может оставлять видимый след. При этом дети не только отражают, что они видят и чувствуют, а ещё знакомятся с разными по свойствам и качествам материалами, предметами.

Становясь постарше, дошкольники приобретают вначале простейшие умения и навыки рисования традиционными способами и средствами. А со временем уже осмысленно изыскивают новые приёмы отражения окружающей действительности в собственном художественном творчестве. В тот момент педагог может сделать эту работу целенаправленной и познакомить детей с имеющими место в изобразительном искусстве нетрадиционными техниками. Включить в учебный процесс самые необычные средства изображения: парафиновую свечку, расчёску, зубную щётку, ватную палочку, нитки и многое другое. Это свободный творческий процесс, когда не присутствует слово нельзя, а существует возможность нарушать правила использования некоторых материалов: а вот пальчиком да в краску. Проведение таких занятий способствует снятию детских страхов, обретению веры в свои силы, внутренней гармонии с самим собой и окружающим миром, подарят детям новую широкую гамму ощущений, которые станут богаче, полнее и ярче. Нетрадиционные методы рисования можно использовать не только на занятиях по изо-деятельности, но и на других занятиях и в свободное от занятий время.

В процессе всех видов изобразительной деятельности (рисования, лепки, аппликации) ребенок испытывает разнообразные чувства: радуется красивому изображению, которое он создал сам, огорчается, если что-то не получается. Но самое главное – создавая изображение, ребенок приобретает различные знания, уточняются и углубляются его представления об окружающем, в процессе работы он осмысливает новые качества предметов, овладевает изобразительными навыками, умениями, учится осознанно их использовать.

Свобода творческого выражения дошкольника определяется не только образными представлениями и желанием передать их в рисунке, но и тем, как он владеет средствами изображения. Усвоение детьми в процессе обучения различных вариантов изображения, технических приемов будет способствовать их творческому развитию. Наблюдения за эффективностью применения различных техник рисования в детском саду приводят к выводу о необходимости использования таких техник, которые создадут ситуацию успеха у воспитанников, сформируют устойчивую мотивацию к рисованию. Использование на занятиях

по изобразительному искусству нетрадиционных техник рисования позволяют ребенку преодолеть чувство страха перед неудачей в данном виде творчества.

Можно сказать, что нетрадиционные техники позволяют, отойдя от предметного изображения, выразить в рисунке чувства и эмоции, дают ребенку свободу и вселяют уверенность в своих силах. Владая разными техниками и способами изображения предметов или окружающего мира, ребенок получает возможность выбора.

На занятиях по изобразительной деятельности нетрадиционные техники изображения используются редко, не учитывается их коррекционная значимость, между тем, применение нетрадиционных техник способствует обогащению знаний и представлений детей о предметах и их использовании; материалах, их свойствах, способов действий с ними.

Нетрадиционная техника не позволяет копировать образец, что дает ещё больший толчок к развитию воображения, творчества, самостоятельности, инициативы, проявлению индивидуальности. Ребенок получает возможность отразить свои впечатления от окружающего мира, передать образы воображения, воплотив их с помощью разнообразных материалов в реальные формы.

А главное то, что нетрадиционное рисование играет важную роль в общем психическом развитии ребенка. Ведь самоценным является не конечный продукт – рисунок, а развитие личности: формирование уверенности в себе, в своих способностях, самоидентификация в творческой работе, целенаправленность деятельности.

Основными формами организации образовательного процесса являются фронтальные занятия и кружковая деятельность. В отличие от основных занятий, ограниченных программным содержанием и временем, на которых иногда трудно осуществлять индивидуальный подход, отмечать творческие проявления дошкольников, кружковые занятия можно построить так, чтобы было интересно и детям, и педагогу. Для того чтобы изобразительная деятельность на занятиях проходила наиболее эффективно, нужно придерживаться принципа интегральности, который заключается в том, что детям

предлагаются темы занятий, которые могут совместить разные области науки, искусства.

Также следует создать психологические условия, чтобы сформировать у ребёнка чувства собственной безопасности, раскованности и свободы за счёт поддержки взрослыми их творческих начинаний.

Обязательно необходимо использовать игровые приёмы, сказочные образы, эффект неожиданности, и, конечно, не следует забывать про наличие материалов для творчества и возможность в любую минуту действовать с ними. Всё это помогает заинтересовать ребёнка, настроить его на творческую деятельность.

Успех обучения нетрадиционным техникам во многом зависит от того, какие методы и приемы использует педагог, чтобы донести до детей определенное содержание, сформировать у них знания, умения, навыки.

Ребенку необходимо помочь научиться различным способам рисования, дать понятие о разных техниках изображения.

Далее обратимся к рассмотрению различных способов рисования, предусматривающих доступное использование нетрадиционных материалов, которые позволят расширить творческие занятия воспитателей с детьми, разнообразить развивающую среду, дизайн групп и детского сада.

Каждая из этих техник – это маленькая игра. Их использование позволяет детям чувствовать себя раскованнее, смелее, непосредственнее, развивает воображение, дает полную свободу для самовыражения. Для каждого возраста придерживаемся разных вариантов приемов нетрадиционного рисования, начиная от простого и постепенно переходя к более сложному.

Так для детей младшего дошкольного возраста подходит пальцевая живопись. Если говорить научным языком, это один из видов нетрадиционных техник рисования, представляющий собой рисование красками при помощи пальцев (одного или нескольких) или всей ладони.

Детей среднего дошкольного возраста можно знакомить с более сложными техниками. В этом возрасте они легко справляются с рисованием методом тычка. Для этого достаточно взять любой подходящий предмет, например, ватную палочку, опустить в

краску и точным движением сверху вниз делать тычки по альбомному листу, в соответствии с задуманным рисунком.

С удивлением и восторгом дети воспринимают такую технику, как проступающий рисунок. Это смешанная техника рисования различными материалами. Основная цель – ознакомиться со свойствами и особенностями материалов. Задуманный сюжет выполняется восковыми карандашами (мелками). Затем поверх рисунка наносится акварель. Акварельные краски скатываются с рисунка, и он как бы проявляется.

Осенью, гуляя с ребенком в парке, можно собрать листья с разных деревьев, отличающиеся по форме, размеру и окраске. Используя технику печати листьями, можно создать целые картины – букеты из листьев, деревья, насекомых и животных и т.д. В старшем дошкольном возрасте дети могут освоить еще более трудные техники, такие как кляксография, когда в отпечатке обычной кляксы можно увидеть разнообразие сюжетов и образов. Далее следует предложить технику монотипии (получения изображения путем перевода его с одной поверхности на другую, т.е. оттиск изображения).

Монотипия – уникальная техника, сочетающая в себе качества эстампа (оттиска на бумаге с печатной формы – матрицы), живописи и рисунка. Её можно назвать и графической живописью, и живописной графикой. С удовольствием и нескрываемым восторгом дети выполняют рисунки в технике граттаж (рисование на восковой основе).

Это способ выполнения рисунка путем процарапывания пером или острым инструментом бумаги или картона, залитых тушью. Это лишь несколько вариантов применения нетрадиционных форм в совместной деятельности взрослого и ребёнка.

Творческий процесс – это настоящее чудо – дети раскрывают свои уникальные способности и испытывают радость, которую им доставляет созидание. Здесь они начинают чувствовать пользу творчества и верят, что ошибки – это всего лишь шаги к достижению цели, а не препятствие, как в творчестве, так и во всех аспектах их жизни. Детям лучше внушить: «В творчестве нет

правильного пути, нет неправильного пути, есть только свой собственный путь».

Помните, что очень многое зависит от вас, от того, кто окажется рядом с ребенком у входа в сложный и многообразный мир красоты. Пусть творчество доставит радость вам и вашим детям!

Список литературы:

1. Колдина Д.Н. Рисование с детьми 4-5 лет. Конспекты занятий. – М.: Мозаика-Синтез, 2010.
2. Ланина И.В., Кучеева Н.В. Изобразительное искусство для малышей (4-5 лет). – М.: Ранок, 2012.
3. Никитина А.В. Нетрадиционные техники рисования в детском саду. – СПб.: Каро, 2010.
4. Бородкина Н.В. Изобразительная деятельность в детском саду. Конспекты занятий с детьми от 3 до 7 лет. – М.: Академия развития, 2012.
5. Нигматова М.М., Мирзаева Д.Ш. Коррекционная Педагогическая деятельность – процесс, направленный на воспитание и развитие полноценной личност. // АКАДЕМЯ. Научно-методический журнал, 2019. № 6. 11(50). С. 29-31.
7. Nigmatova Mavjuda Makhmudovna, Eshova Dilbar Shonazarovna, Mirzaeva Dilfuza Shavkatovna, Niyazova Gulbakhor Davronovna. Language is a Means of Cognition and Communication for Teaching in Education International // Journal of Psychosocial Rehabilitation. Volume 24

ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

*БухДУ Мактабгача таълим кафедраси доценти, п.ф.н
Г.А.Камилова,*

*Мактабгача таълим йўналиши 2-босқич магистрлари
Н.Жабборова, Н.Насимова*

Аннотация. Ушбу мақолада мактабгача таълим ташкилотларида машгулот ва фаолиятлар жараёнида янги педагогик технологиялардан фойдаланиш методикасига тухталиб ўтилган.

Калим сўзлар : технология, педагогика, сифат, самарадорлик, таълим, тарбия, муассаса, тарбияланувчи

Аннотация. Данная статья посвящена методам использования новых педагогических технологий в процессе обучения и деятельности в дошкольном образовании.

Ключевые слова: технология, педагогика, качество, эффективность, образование, воспитание, учреждение, ученик.

Abstract. this article is devoted to the methods of using new pedagogical technologies in the process of teaching and activities in preschool education.

Key words : technology, pedagogy, quality, comaradery, education, education, effectiveness of exercise, rheumatism

Мактабгача таълим бола шахсини соғлом ва етук қилиб мактабга тайёрлаш максadini кузлайди. Таълим-тарбия анча эрта бошланса, унинг самараси шунча эрта намоён булади, шунингдек, инсоннинг бутун ҳаёт тарзига ижобий таъсир илади. Бугунги кунда Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчиларининг таълим-тарбияси масаласи давлатимиз, ҳамда юртбошимиз Ш.М. Мирзиёев эътиборида турган долзарб масалаларидан биридир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида 2017 йил 16-август куни бўлиб ўтган йигилишда мактабгача таълим тизимини тарқибий жихатдан тубдан ислох қилиш, мазкур муассасаларга болаларни тўла камраб олиш бўйича муҳим вазифалар кўйилган эди. Бу борадаги таҳлиллар натижасида уша вақтда учта йирик ҳужжат — Ўзбекистон Республикаси Президентининг 9-сентябрдаги “Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги П-3261-сонли қарори, 30-сентябрдаги “Мактабгача таълим тизими

бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5198-сонли Фармони амда “Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги – фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги П-3305-сонли қарори имзоланган. Мазкур соҳани такомиллаштириш мақсадида қабул қилинган дастурда мактабгача таълим соҳаси узлуксиз таълим тизимининг бирламчи бўғини сифатида, бу жараёнда мактабгача таълим муассасаларининг болалар ҳуқуқий саводхонлигини шакллантиришдаги ўрни ҳамда, республикада таълим-тарбия тизими ва барқамол авлодни тарбиялаш давлат сиёсатининг асосий устувор йўналиши эканлиги таъкидланган. Халқимизда кенг тарқалган –Фарзандлари соғлом юрт қудратли элнинг фарзандлари соғлом бўлур! деган ҳикматли иборани яна бир бор эсга олишимиз ўринли бўлади, деб ўлайман.

Биз таянчимиз ва суянчимиз, ғуруримиз ва ифтихоримиз бўлмиш болаларимизга, фарзандларимизга ишонч билан, ҳурмат- эътибор билан қарашни келажагимизга бўлган ишонч, миллатимизга, халқимизга бўлган ҳурмат- эҳтиром ифодаси деб биламиз.

Ҳар бир жамиятда шахсни шакллантириш мақсади белгилаб олинади ва унга мос равишда педагогик тизим мавжуд бўлиши керак. Агар мақсад ўзгарса мавжуд тизим ҳам ўзгариши муқаррардир. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури жамият, давлат ва оила олдида ўз жавобгарлигини ҳис этади фуқароларни тарбиялашни бош мақсад қилиб қўйди. Демак, Миллий дастур таълим ва тарбия соҳасидаги давлат буюртмаси ҳисобланиб мафқуранинг таркибий қисмини ташкил этади. Фақат ижтимоий (давлат) буюртмасигина таълим-тарбиянинг умумий мақсади ва вазифаларини аниқ белгилаб беради ёки олий (ўрта, ўрта махсус, касб-хунар) таълим учун педагогик тизимнинг мавжудлик шартларини қафолатлайди.

Ўқиш ва саводга тайёргарлик. Товушларни тўғри талаффуз этиш ва сўзнинг товуш таркиби ҳақидаги тасаввурларини аниқлаш ва шакллантириш.

Унли ва ундош товушлар ҳақида тушунча бериш.

Жарангли ва жарангсиз товушларни ажратишга ўргатиш асосида фонематик идрокни ва тасаввурни ривожлантириш.

Соғлом боланинг дунёга келиши, бақувват бўлиб ўсиб улғайиши кўпгина талаб ва омилларга боғлиқ эканини ҳаммамиз яхши

тушунамиз. Лекин улар орасида шундай ўта муҳим, ҳал қилувчи мезонлар борки,бу ҳақда алоҳида тўхталишни ўринли, деб биламиз.

Биринчидан, соғлом бола – аввало соғлом ва аҳил оиланинг мевасидир.

Иккинчидан, соғлом болани вояга етказишда соғлиқни сақлаш тизимининг ўрни ва таъсири, шу билан бирга, масулияти катта экани ҳаммамизга яхши аён.

Учинчидан, соғлом болани вояга етказишда таълим –тарбия ва спортнинг ўрни ва таъсирини янада кучайтириш лозим.

Тўртинчидан, ҳаммамизга аёнки, фарзандларимизни, янги авлодни соғлом ва баркамол қилиб вояга етказиш, бу мақсадга эришиш, ҳеч шубҳасиз, давлатимиз, жамиятимизнинг эътибор марказида туриши, олиб бораётган сиёсатимизнинг устувор йўналиши бўлиб қолиши шарт

Бешинчидан, соғлом бола тарбиясида маҳалла ва ижтимоий тузилмаларнинг катта ўрни ва таъсири борлиги ҳақида, ўйлайманки, ортиқча гапиришнинг ҳожати йўқ. Халқимизнинг –Бир болага ети маҳалла ҳам ота, ҳам она деган мақолида, албатта, чуқур маъно мужассам.

Педагогик технология - бу таълим шакллари оптималлаштириш мақсадида техник воситалар, инсон салоҳияти ҳамда уларнинг ўзаро таъсирини инобатга олиб ўқитиш ва билим ўзлаштиришнинг барча жараёнларини аниқлаш, яратиш ва қўллашнинг тизимли методидир (ЮНЕСКО)

Педагогик технология бу - педагогнинг таълим-тарбия воситалари ёрдамида болаларга муайян шароитда ва маълум кетма-кетликда таъсир кўрсатиши ва акс таъсир махсули сифатида уларда олдиндан белгиланган шахс сифатларини интенсив шакллантириш жараёнидир. (Н.С.Сайидахмедов)

Педагогик технология - бу педагогнинг амалиётга жорий этиши мумкин бўлган педагогик тизим лойихасидир (В.Беспалко).

Академик В.П.Беспальконинг педагогик технологияга берган таърифининг уч моҳияти:

- ✓ болаларда ижтимоий тажриба жихатларини шакллантириш,
- ✓ таълим - тарбия жараёнининг «технологияланувчанлигини» амалга ошириш
- ✓ кафолатланган натижага эришишни ўз ичига олади.

Таълим технологияси|| тушунчаси Таълим методикаси|| тушунчасига нисбатан кенгдир. Таълим методи|| ўқув-тарбия жараёнининг комплекс вазифаларини ечишга йўналтирилган тарбиячи ва болаларнинг биргаликда фаолият кўрсатиш усули. Таълим методикаси|| эса муайян йўналишни ўргатишнинг илмий асосланган метод, қоида ва усуллар тизимини ифодалайди.

Педагогик технологиянинг мохияти дидактик мақсад, талаб этилган ўзлаштириш даражасига эришиш ва уни татбиқ этишни хисобга олган ҳолда таълим-тарбия жараёнини олдиндан лойихалаштиришда намоён бўлади.

Педагогик технологиянинг марказий муаммоси бола шахсини ривожлантириш орқали таълим-тарбия мақсадига эришишни таъминлашдан иборат. Фан-техниканинг ривожланаётган босқичида ахборотларнинг кескин кўпайиб бораётганлиги ва улардан ўргатиш жараёнида фойдаланиш учун вақтнинг чегараланганлиги, шунингдек, ёшларни хаётга мукамал тайёрлаш талаблари таълим тизимига замонавий педагогик технологияларни жорий этишни тақозо этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Ж.Йўлдошев. –Педагогик технология асослари||. Т: –Педагог||, 2004.
2. Болаларни мактабга тайёрлашда ноанъанавий ўйинлардан фойдаланиш. Т.:, РТМ. 2004.
3. Бола шахсини ривожлантиришнинг долзарб муаммолари||, Халқаро илмий-амалий анжуманининг тезис ва мақолалар тўплами. 3-5 апрел, Т.:2008
- 4.Узбекистон Республикасида илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари|| .Т.: 2018.
5. “ Илк кадам ” Давлат ўқув дастури. Т.: 2018.
- 6.Камилова Г.А,Курбанова Г.Р, Джаббарова С.З. Асобенности формирования педагогических навыков у воспитателей дошкольно-образовательных учреждений.// АKADEMI.Научно-методический журнал,2020 №5 (56).С.25-27.

**MAKTABGACHA TA'LIMNING SIFAT VA SAMARADORLIGINI
OSHIRISHDA PEDAGOGIK JARAYONNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

BuxDU Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi Z.B.Jalilov (PhD),

BuxDU 2-kurs magistranti U.T.Jumayev.

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida kasbiy faoliyatning sifat samaradorligini oshirish, pedagog o'z qobiliyatlari va mahoratlarini rivojlantirishda muntazam izlanish o'z ustida ishlashning o'ziga xos xususiyatlarining pedagog tarbiyachi mashg'ulotlar davomida qo'llanilishi o'z aksini topgan. Muallif ta'lim samaradorligini oshirishda pedagog-tarbiyachi tomonidan o'z kasbiy faoliyati natijalarini anglab etishi uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishini yanada takomillashgan usullarini izlash va ularni o'zlashtirish zaruriyaligi tahlil etgan.*

***Tayanch so'z va iboralar:** ta'lim, pedagog, rivojlanish, madaniyat, ma'naviyat, qobiliyat, mahorat, o'qituvchi siymosi, intellekt, korreksiya, faoliyat.*

***Аннотация:** В данной статье в системе дошкольного образования повышение эффективности образования повышение эффективности образования профессиональной деятельности педагог воспитатель при развитии своих способностей и навыков непрерывной над собой их своеобразное особенности применение в деятельности педагога воспитателе отражено Автор при анализировал процессе повышения эффективности образования недостаточности педагога воспитателя его образовательного, духовного и физического сторон и трудности в процессе образования и условий, при этом анализировал их в соответствии адаптации к условиям.*

***Ключевые слова:** образование, педагог, развитие, культура, духовность, способность, умение, интеллект, образ учителя, коррекция, деятельность.*

***Annotation:** This article reflects the use of the peculiarities of regular research in improving the quality of professional activities in the system of pre-school education, the development of skills and abilities of the pedagogue during pedagogical trainings. The author analyzed the need for a teacher-educator to understand the results of his professional activity, and to find out and improve the learning outcomes of his pedagogical activity.*

***Key words:** education, teacher, development, culture, spiritual, capability, ability, image of teacher, intellect, correction, activity*

O'zbekistonning jahon hamjamiyatida o'z o'rniga ega bo'lishi, jahonning eng rivojlangan mamlakatlari qatoridan o'rin olishi uchun xuddi shu mamlakatda yashaydigan yoshlar barkamol va raqobatbardosh kadrlar, aql egalari, yuksak madaniy saviya va ma'naviyatga ega bo'lishlari hozirgi kunning talabidir. Keyingi yillarda mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor

yo'nalishlariga hamda xalqaro standartlar talablariga mos keladigan oliy ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi 3775-Prezident qarorining Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash, shuningdek, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus vazirligi, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralarning 2018-2019 o'quv yilidan boshlab; alohida ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'qish muddati kamida uch yil bo'lgan bakalavriat yo'nalishlarga ixtisoslashgan dasturlar asosida tashkil etish to'grisida qaror qabul qilindi.

Hozirgi kunda uzluksiz ta'limning boshlang'ich maskani bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalariga katta e'tibor qaratilmoqda. Bolalarni maktabda o'qishga tayyorlash hozirgi maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim-tarbiya jarayonining bir butun yaxlit holicha amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim sifat va samaradorligini oshirishda bolalarni maktabga tayyorlash bu pedagogik jarayoning o'ziga xosligidir. Bu o'ziga xoslik maktabning ta'lim-tarbiya ishidan nusxa ko'chirishda emas, balki bolalarning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi uchun zarur bo'ladigan sifatlarni og'ishmay shakllantirishga yo'llangan faoliyat va xulq-atvorlarini maxsus tashkil etilishidadir. Bu balalar faoliyatining barcha turlarini murakkablashtirishda, bolalar tomonidan ularni amalga oshirishning murakkab usullarini o'zlashtirishda, bolalar faoliyati va xulq-atvorlarining jamoatchilik yo'nalishini rivojlantirishda va bolalar faoliyatining ijtimoiy-foydali asoslarini ilgari surishda namoyon bo'ladi. Maktabgacha ta'limda pedagogik jarayon bolalar xulq-atvorlari va faoliyatiga ularning shakllanayotgan imkoniyatlari va maktab majburiyatlarini hisobga olib talablarning so'zsiz ortib borishi bilan ifodalanadi. Maktabgacha ta'limning sifat va samaradorligini oshirishda bolalarning mustaqilliklari, ularning uyushganliklari, asosiy faoliyat turlari o'yin, o'qish, samarali mehnati yuqori darajaga chiqq boshlaydi. Buni biz bolalarning kundalik hatti-harakatidan bilishimiz mumkin. Bolalar yuvinish, kiyinish, ovqatlanishini kundan kunga tezlasha boradi. Bu esa bajarish vaqtlari sekin –asta qisqaradi, bir faoliyat turidan ikkinchi faoliyat turiga tezroq o'ta boshlaydi. Bu nimadan dalolat beradi,

maktabgacha ta'lim belgilangan dastur asosida pedagogik jarayonini yo'lga qo'yilishi va shu asosida tashkil etilishidir. Mashg'ulotlar davomida tarbiyachining muloqot usuli ham asta -sekin murakkablashib boradi, bolalar ko'proq mustaqil fikr yurita boshlaydi. Mashg'ulotlar davomida bolalar voqealarni turli sohalari haqidagi tasavvurlarini yamada kengaytiradi va to'g'ri dunyoqarashini shakllantirishga oid jadal ishlar olib boriladi. Muhim vazifa bolalarning bilimlarini o'rganilayotgan narsa va hodisalardagi muhim belgi hamda munosabatlarni ajratish asosida yanada umumlashtirishga, solishtirishga, taqqoslashga o'rganadi. Maktabgacha ta'limda sifat va samaradorligini oshirishda bolalar atrof dunyo, narsa va hodisalarni mezonlarni umumlashtira bilishi va tabaqalashtira bilishi lozim. Istalgan o'quv fanini egallash bolada mazkur o'quv fani va ko'rib chiqilayotgan voqelik hodisalarni ajratish va o'z bilish ob'ektiga aylantirish qobiliyatining albatta mavjud bo'lishini nazarda tutadi. Bugungi kunda pedagogik jarayonni amalga oshirish bolalarda taqqoslash, solishtirish, qiyoslash, umumlashtirish, tahlil qilish qobiliyatini muayyan darajada rivojlantirishni talab qiladi.

Maktabgacha ta'lim tizimida dastur asosida ko'rsatilgan barcha mashg'ulotlar izchil tashkil etilsa o'zaro fanlar o'rtasidagi muhim bog'likliklarni eritib beradi, bog'chada mazkur masalalarga nazariy yondoshuv asoslarini shakllantirishga yordam beradigan umumlashtirilgan tasavvur va elementlar tushunchalarni bolalarda tarkib toptirishini ta'minlaydi.

Hozirgi ilmiy tadqiqotlar dalolat berishicha bolalarni tabiat haqidagi bilimlarini tizimlashtirishning asosini organizmning yashash sharoitlari bilan aloqasi jonivor tanasi tuzilishining yashash sharoitlariga bog'liqligi, yashash muhiti, himoya vositalari, oziqlanishi haqidagi mashg'ulotlar izchil tashkil etilishi kerak. Bolalar kattalar mehnati haqidagi bilimlarni shakllantirishda tizimlashtirishning asosini mehnat , mehnat buyumini kishilar ehtiyojini qondirish uchun mehnat mahsulotiga aylantirish aloqalarini tushunishga yordam beradi.

Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tizimida mashg'ulotlar bolalarni matematika tasavvurlarini shakllantirish va savodini chiqarish uchun tayyorlashga oid jadal ish olib borilmoqda. Bu esa, bolalarning matematika va ona tili sohasidagi bilimlari yangi, yanada yuqoriroq bosqichga ko'tarilishiga yordam beradi. Matematikaga doir dasturni egallash bolalarga keyinchalik matematika bo'lgan tasavvurlarini rivojlanishi uchun muhim bo'lgan butun sonlar qatori qonuniyatlari , bolalar uchun yangi voqeylikning miqdoriy tomonlarini bilish vositasi

sifatida o'lchov faoliyati, qism va butun, o'lchov va o'lchash o'rtasidagi funktsional bog'liqliklar va shu kabilar haqidagi qoidalarni anglashlarida yordam beradi. Bularning barchasi matematik bilimlar mazmunini ongli, faol egallashlarini ta'minlaydi. Nutq o'stirish mashg'ulotlarida bolalar nutqqa til voqealigi sifatidagi yangi lingvistik munosabat asoslarini o'zlashtira boshlaydilar. Bolalar tomonidan nutqning tuzilishi, uning og'zaki va tovush tarkibini oddiy o'zlashtirish sodir bo'ladi, so'z til voqeligi degan ilk tasavvur tarkib toptiriladi. Bolalar tegishli atamalar; gap, tovush, bo'g'in, harf, so'z tarkibi kabilarni egallab oladilar. Bu bolalarni savodni egallash va o'z ona tilini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Tizimli mashg'ulotlar tashkil etilishida bolalarning matematik tasavvurlarini rivojlantirishga, tahlil, umumlashtirish, taqqoslash, solishtirish, qiyoslash tasniflash usullarini takomillashtirishga yordam beradi. Bu jarayonda bolalarni vokelikni bevosita bilishdagi bilvosita bilishga ko'chirishning roli kattadir. Bolalar kattaliklarning miqdoriy o'zaro munosabatlarni o'lchashlar vositasida aniqlashni, narsalarni ko'rib chiqish yoki qiyoslashda kuzatishlar chizmalaridan foydalanishni, narsalarning sifat va xususiyatlarini o'rganib boradilar.

Tarbiyachi-pedagog bolalar mustaqilligini rivojlantirar ekan, ularga kundalik hayotida o'yin, o'qish, mehnat faoliyatlarini rejalashtirishni ham izchil tarzda o'rgatib boradi. Bu ko'nikmalar faoliyatning barcha turlarida tarkib toptiriladi.. Bolalar avval tayyor reja bo'yicha harakat qilishni, so'ngra rejani tarbiyachi bilan birgalikda tuzishni va shundan so'ng o'z faoliyatlarini mustaqil rejalashtirishni o'rganadilar. Bolalar faoliyatining samaradorligi oshib boradi. Har bir bolaning topshiriqni to'liq bajarishiga qat'iy erishib, tarbiyachi ish natijalarini baholashga bir necha nuqtai nazardan yondashadi. Bunda topshiriqni bajarishdagi aniqlik, uning sifati, ishning zarur sur'atini saqlash ko'nikmasi, o'zini-o'zi nazorat qilish baholanadi. O'zini-o'zi nazorat qilishning ta'sirini tarbiyachi asta-sekin natijani nazorat qilishdan, topshiriqni bajarish jarayonidagi harakat usullarini nazorat qilishga va so'ngra nazoratdan oldingi elementlarga tomon rivojlantiradi. Mashg'ulotlarda bolalarda o'quv faoliyati va uyushgan xulq-atvor malakalarini maqsadga muvofiq harakat qila olishlari, butun mashg'ulot davomida mashg'ulot mazmuniga qiziqish, diqqat e'tiborni saqlash, ishni oxiriga yetkaza bilish, vazifani bajarish jarayoni va uning natijasini topshiriqqa muvofiq baholash, tarbiyachi savollarga baland ovozda va mantiqli javob berish, o'z fikrini tushunarli va savodli ifodalash mazkur ish samaradorligining dalolatidir.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim samaradorligini oshirishda pedagog-tarbiyachi tomonidan o'z kasbiy faoliyati natijalarini anglab yetishi uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishini yanada takomillashgan usullarini izlash va ularni o'zlashtirish zaruriyatini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollari bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqi. // Xalq so'zi gazetasi, 2017.16 yanvar, №11
2. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. “O'zbekiston”, 2017.
3. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi – inson manfaatlarini ta'minlash taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. “O'zbekiston”, 2017.
4. 2018 yil dekabr oyida Prezidentimiz Sh.Mirziyaevning Oliy majlis deputatlariga bo'lgan murojatnomasi
5. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2011.
6. Pedagogika. M.Toxtaxodjaevaning umumiy tahriri ostida. – T.: O'zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.
7. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi. - T.: “Fan va texnologiyalar” nashriyoti, 2008.
8. Sodiqova SH.A. “Maktabgacha pedagogika” 2012-yil
9. Hidoyatova D.A. “Maktabgacha pedagogika moduli bo'yicha o'quv uslubiy majmua” Tosh., 2018.
10. Shodmonova Sh. “Maktabgacha ta'lim pedagogikasi” T.; 2008. Fan va texnologiya nashriyoti

OLIV VA MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARI INTEGRATSIYASINING ASOSIY TENDENTSIYALARI VA MUAMMOLARI

BuxDU katta o'qituvchisi M.M. Nigmatova

*BuxD.U. 4-kurs
talabalari*

M.M.Ramazonova, S.Qodirova.

Annotatsiya: Hozirgi jamiyatning murakkab va dinamik rivojlanishi sharoitida axborot texnologiyalari madaniyatining paydo bo'lishi bilan bog'liq jamiyat rivojlanish davrida pedagogning bolalar bilan o'zaro munosabatlari jarayoni, bolalar va kattalar o'rtasidagi yordam va hamkorlik tamoyiliga amal qilishi, bolani ta'lim munosabatlarining to'laqonli ishtirokchisi (subyekt) sifatida tan olinishi to'g'risida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: ko'nikma, mexanizm, kognitiv, subyekt, shaxsiy rivojlanish.

Аннотация: В контексте сложного и динамического развития современного мира, развития общества, связанного с возникновением информационно-технологической культуры, процесс взаимодействия педагогов с детьми, соблюдение принципа помощи и сотрудничества между детьми и взрослыми. признание полноправным участником (субъектом) отношений.

Ключевые слова: умение, механизм, познавательный, предмет, личностное развитие.

Resume: In the context of the complex and dynamic development of the modern world, in the context of the development of society associated with the emergence of information technology culture, the process of interaction between teachers and children, adherence to the principle of assistance and cooperation between children and adults. recognition as a full participant (subject) of lim-relations.

Key words: skill, mechanism, cognitive, subject, personal development.

Hozirgi jamiyatning murakkab va dinamik rivojlanishi sharoitida, axborot texnologiyalari madaniyatining paydo bo'lishi bilan bog'liq jamiyat rivojlanishining zamonaviy ijtimoiy holatini o'zgartirish jarayonida, talabalarning o'quv faoliyatini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash sifatini boshqarish yangi ma'no va ahamiyat kasb etmoqda. O'zgargan jamiyat tubdan yangi vazifalarni hal qiladi, ro'y berayotgan o'zgarishlarni va ulardagi odamning rolini tushunish zarurati paydo bo'ladi, eng muhimi, 21-asr insonining o'ziga xos xususiyatlari, uning rivojlanayotgan shaxsiyati, qadriyatlari, maqsadlari, imkoniyatlari, ehtiyojlari, o'z taqdirini o'zi belgilash, o'zini anglash darajasini rivojlantirish uchun intiladi. Bugungi kunda birinchi o'rinda inson faoliyati, bilish bilan bog'liq fanlar, shu jumladan, pedagogik va psixologik fanlar, ular jamiyatning real holatiga, uning ijtimoiy o'zgarishiga alohida sezgirligi bilan ajralib turadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2019 yil 12 oktabrdagi 931-son buyrug'i ijrosi yuzasidan oliy ta'lim tizimida pedagog kadrlar tayyorlashning o'quv-me'yoriy hujjalarini xalqaro tajribalarga muvofiq takomillashtirish hamda 2020/2021 o'quv yilidan o'quv jarayonini ta'limning kredit-modul tizimi asosida tashkil etish borasida olib borilayotgan ishlar yuqoridagi fikrimizning dalilidir.

So'nggi yillarda ta'lim nazariyasi va metodologiyasi qaysidir ma'noda o'zgartirildi. Endi bilim, ko'nikma va malakalarni hukmronlik qilishi o'rniga, asosiy e'tibor bolaning shaxsiy rivojlanishiga, dunyoning yaxlit manzarasini shakllantirishga, qobiliyatlarni rivojlantirishga, muvafaqqiyatli ijtimoiylashishga hissa qo'shadigan axloqiy me'yorlarni ishlab chiqishga qaratilmoqda. Ammo, afsuski, ta'lim tashkiloti bolalarni jamiyatdagi hayotga tayyorlaydi, ko'pincha kelajakda bola shaxsini shaxsan o'zi anglab yetishi muhimligini anglamaydigan tarzda ta'lim kuchini yo'qotadi. An'anaviy usullar ko'pincha odamning bilish qobiliyatini cheklaydi, chunki ular qidirish-ijodiy usulga tayanmasdan, ma'lum bir odatiy yo'llar bilan ilgari ma'lum bo'lgan yechimga erishishni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy rivojlanishning hozirgi darajasi, madaniy qadriyatlar tizimidagi va shaxsni ijtimoiylashtirish jarayonlaridagi muhim o'zgarishlar bizni pedagogika, psixologiya sohasidagi ilmiy muammolarni yechishning an'anaviy usullaridan voz kechishga va talabalarni ijtimoiy-madaniy ta'limning innovatsion texnologiyalariga asoslangan usullarga o'tishga majbur qilmoqda. Vaholanki, "Pedagogik ta'lim sohasini yanada takomillashtirish, zamonaviy bilim va pedagogik texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalariga ega, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda munosib hissa qo'shuvchi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash uchun professional pedagog-kadrlar yetkazib berish, sohaga ilg'or ta'lim texnologiyalarini joriy qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24-yanvardagi Oliy Majlisdagi Murojaatnomasida belgilangan: "Pedagogika ta'lim sohasini rivojlantirishning ustivor yo'nalishlari - sohada ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish uyg'unligini ta'minlash orqali ta'lim sifatini yaxshilash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish" kabi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Uzluksiz ta'lim tizimidagi yangi paradigma quyidagilarni taklif qiladi: kasbiy bilimlarni tizimlashtirish, zamonaviy pedagogik va psixologik fanlarning nazariy asoslarini yangilash; pedagogika va psixologiyaning dolzarb muammolarini hal etish sohasidagi amaliy ko'nikmalarni avtomatlashtirish, ularning oldini olish usullarini ko'rib chiqish; kasbiy tajribani joylashtirish uchun sharoit yaratish; Amaliy ilmiy izlanishlarni o'qituvchilar tomonidan mustaqil ravishda olib borilishini rag'batlantirish ta'lim muammolari va zarur kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish, xususan: zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning dolzarb muammolarini yoritib berish, amaliy faoliyatda ilmiy asoslangan usul va texnologiyalardan foydalanish.

Hozirgi vaqtda bolaning o'ziga xosligini, uning kelajakdagi hayot faoliyati uchun potentsialini rivojlantirish kerak. Ko'plab mashhur o'qituvchilar bilan birga sir emas, tadqiqot darajasi va hissiy madaniyati past, pedagogik aloqa darajasi past bo'lgan o'qituvchilar ham bor. Ular bolaning shaxsiga va uning kognitiv motivatsiyasiga ta'sir qiluvchi ta'lim muhitining madaniy-rivojlanayotgan potentsialini yaratishga qodir emas. Zamonaviy

ta'lim kognitiv qobiliyatga ega bo'lgan o'qituvchilardan, ma'lumotni va empirik ma'lumotlarni ilmiy izohlashga intilishni talab qiladi, chunki o'quv jarayonida o'qituvchi madaniyatni taqlid va ishonch, o'z qadriyatlari va qarashlari, shaxsiy fikrlash tarzingiz orqali tarjima qiladi.

Shaxsiy ta'limning asosiy maqsadi atrofdagi ko'p madaniyatli ta'lim makonida shaxsning "men" qobiliyati va ularning o'zini namoyon qilishlarini to'liq ta'minlashdan iborat. Shu munosabat bilan o'qituvchi uni o'zgartirishga urinayotgan bolaning xatti-harakatlariga ta'sir qilmasligi kerak, balki o'quvchining ongida asta-sekin rivojlanib boradigan o'ziga xos imidjga ta'sir qilishi kerak, buning natijasida o'ziga befarq munosabat va o'zini-o'zi yaxshilash istagi voyaga yetadi.

Zamonaviy ta'lim istiqbollari belgilash shaxsni rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan tarbiyalash va o'qitishning yangi yo'nalishlarini izlash va sotsializatsiya jarayonini yengillashtiradigan sharoitlarni yaratish bilan belgilanadi, bu esa o'z navbatida insonning tashqi dunyo bilan ijtimoiy aloqasi sohasida amaliy tadqiqotlar o'tkazish zarurligini isbotlaydi, uning yo'nalishi xususiyatlarini aniqlab olishga imkon beradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etishda ilmiy bilimlarga, o'quv jarayonini har tomonlama psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash, zamonaviy yondoshuvlar va printsiplarga asoslangan pedagogik jarayonni tashkil etishda kasbiy mahoratni rivojlantirishga asosiy e'tibor berilishi kerak.

Shuning uchun ham zamonaviy yuqori sifatli ta'lim, bu, birinchi navbatda, insonning shakllanishiga, uning o'ziga xos qiyofasini egallashiga hissa qo'shadigan ta'limdir. Bugungi kunda nafaqat bilimlarni, balki shaxsni shaxs sifatida shakllantirish, uning o'zini-o'zi rivojlantirish va boshqarish, tarbiyalash, himoya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish, shu orqali bolaga o'zi va boshqalar, tabiat va madaniyat bilan tinchlikda va uyg'unlikda yashashni biladigan shaxs bo'lib yetishishi juda muhimdir.

Ta'lim siyosatining asosiy yo'nalishi maktabgacha ta'lim darajasidan boshlab sifatni ta'minlash hisoblanadi. Turli ilmiy yondashuvlar nuqtai nazaridan, ta'lim sifati shaxsning rivojlanish darajasi (shaxsga yo'naltirilgan yondashuv nuqtai nazaridan), bilim tizimi va ta'lim tizimi bitiruvchisining boshqasiga o'tishga

tayyorgarligi (tizimli yondashuv nuqtai nazaridan), bitiruvchining ba'zi yangi funktsiyalarini bajarishga tayyorligi, yo'llari, ko'nikmalar(faoliyatga yondashuv nuqtai nazaridan) belgilanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari sifatini faqat parametrlarni yig'indisi asosida baholash mumkin, bunda quyidagilarni o'z ichiga oladi: a) bilim, ko'nikma; b) bolaning shaxsiy rivojlanish ko'rsatkichlari; v) bolaning maktabga tayyorgarligi darajasi; d) bolani maktabgacha ta'lim muassasasida rivojlantirish uchun psixologik-pedagogik sharoitlar; e) o'qituvchining kasbiy mahorati; j) bolalar bog'chasi obro'sining o'sishi yoki pasayishi va boshqalar nazarda tutiladi.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotining ishlab chiqilgan asosiy ta'lim dasturi ushbu ta'lim muassasasida maktabgacha ta'lim sifatining kafolati emas. Uni samarali amalga oshirish uchun tegishli sharoitlar zarur va uning samaradorligi to'g'risida yakuniy xulosalar bolalar ushbu dasturda rejalashtirilgan natijalarga erishgandan keyingina olinishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim sifatiga ta'sir qiluvchi omillarni ikki guruhga bo'lish mumkin - ichki va tashqi. Tashqi omillar holatlar MTT muhiti bilan bog'liq. Ular orasida: oilaning ta'siri; ijtimoiy-iqtisodiy omillar (masalan, aholining daromad darajasi, mahalliy sharoit va boshqalar); raqobat omillari (raqobatning mavjudligi yoki yo'qligi); bolalarning individual xususiyatlari (ham jismoniy, ham psixologik); bolalarning maktabgacha ta'limga tayyorgarlik darajasi doimiy nazoratga olinadi.

Maktabgacha ta'lim sifatining ichki omillari ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Ya'ni MTTning asosiy ta'lim dasturi, uni amalga oshirish shartlari va ishlab chiqish natijalari tasdiqlangan standartga mos kelishi belgilangan. Ushbu omillar, asosan, nazorat qilinadi va tartibga solinadi, masalan, maktabgacha ta'limning davlat ta'lim standarti tomonidan ishlab chiqilgan va amalga oshiriladigan ta'lim muassasasi bilan muvofiqlikni belgilashda hisobga olinishi zarur.

Pedagogning bolalar bilan o'zaro munosabatlari jarayoni, bolalar va kattalar o'rtasidagi yordam va hamkorlik tamoyiliga amal qilishni, bolani ta'lim munosabatlarining to'laqonli ishtirokchisi (subyekt) sifatida tan olishni o'z ichiga oladi. Hamkorlikni tashkil etishning maqbul shakli kattalar va bola

o'rtasidagi umumiy sheriklik bo'lib, u umumiy kognitiv qobiliyatlarni (sezgi qobiliyatlari, ramziy fikrlash va boshqalar) rivojlantirish, barcha faoliyat sohalarida bolalarning tashabbusini rivojlantirish, o'z faoliyatini rejalashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish va natijaga erishishdan iborat.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida zamonaviy ta'lim siyosati sharoitida ta'lim sifatini boshqarish bo'yicha chora-tadbirlarni optimallashtirish zarur:

- maktabgacha ta'limning maqsadli ko'rsatmalariga muvofiq bolalar faoliyatini tashkil etishning zamonaviy usullari, shakllari va texnologiyalaridan foydalanish;
- Maktabgacha ta'limning asosiy ta'lim dasturining belgilangan tarkibini amalga oshirish doirasida o'quv jarayonini tashkil etishning yangi modellarini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish;
- MTTda o'quv jarayonini tashkil etish bo'yicha uslubiy tavsiyalarni ishlab chiqish (o'quv faoliyatining variativ modellarini qurish va loyihalash bo'yicha (rejalar, eslatmalar, ssenariylar, kundalik ishlarining o'zgaruvchan modellari, o'quv sharoiti namunalari va boshqalar);
- maktabgacha ta'lim tizimining zamonaviy me'yoriy hujjatlari nuqtai nazaridan o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishga qaratilgan maktabgacha yoshdagi ta'lim tizimidagi uslubiy ishlar tizimini modellashtirish;
- maktabgacha ta'lim muassasasida o'quv jarayonini tashkil etish to'g'risidagi hujjatlar to'plamini maktabgacha ta'limning asosiy o'quv dasturida belgilangan tarkibni amalga oshirish doirasida tizimlashtirish lozim.

Maktabgacha ta'lim tizimidagi zamonaviy ta'lim siyosatiga muvofiq, har bir maktabgacha ta'lim muassasasidagi o'zgarishlarni professional ravishda o'rganish, yangi me'yoriy hujjatlarda ko'rsatilgan faoliyat yo'nalishini hisobga olgan holda, o'quv jarayonining strategik va taktik maqsadlarini puxta ishlab chiqishga kirishadigan usullar, shakllar, texnologiyalarni tanlash kerak. Asosiy ta'lim dasturini samarali amalga oshirish, sharoitlarni yaratish va amalga oshirish, natijalarga erishishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M.Mirziyoevning “2017-2021-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. –T., 2016.
2. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. –T., 2018.
3. F.Qodirova, Sh.Toshpo‘latova, M.A’zamova. Maktabgacha ta’limning me’yoriy asoslari. –T.: Ma’naviyat, 2013.
4. B.R.Djurayeva, H.M.Tojiboyeva, G.M.Nazirova. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarga ta’lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari. –T., 2015. -53 б.
5. Нигматова М.М., Мирзаева Д.Ш. Коррекционная Педагогическая деятельность – процесс, направленный на воспитание и развитие полноценной личност.//АКАДЕМИЯ.Научно-методический журнал, 2019.№ 11(50).С.29-31.
6. Khasanova Gulnoz Kasimovna,Nigmatova Mavjuda Mahmudovna. Classification of Educational Activities and Assessment Classifications Improvement of Pedagogical Problems//International Journal of Advanced Science and Technology.Vol. 29, No. 11s, (2020), pp. 1958-1961

MATEMATIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA KOMPYUTERLI MASHG‘ULOTLARNING DIALOG METODIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

BuxDU Maktabgacha ta’lim kafedrasi katta o‘qituvchisi

G.U.Umarova,

QarshiDU o‘qituvchisi N.H.Begmatova

Annotatsiya: *Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik konsepsiyalarni shakllantirishda kompyuter o‘qitishning interaktiv usulidan foydalanish imkoniyatlari tasvirlangan va maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga axborot resurslarining ta’siri, ulardan ta’lim jarayonida foydalanishning mumkin bo‘lgan usullari ko‘rib chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *kompyuter ta’limi, multimedia, axborot resursi, o‘quv jarayoni, deformatsiya, maktabgacha yoshdagi bolalar, bolaning shaxsiyati.*

Аннотация: В статье описаны возможности использования диалогового метода компьютерного обучения в формировании математических представлений у дошкольников и в статье рассматривается влияние информационных ресурсов на детей дошкольного возраста, возможные пути их использования воспитательном процессе;

Ключевые слова: компьютерное образование, мультимедиа, информационный ресурс, воспитательный процесс, деформация, дети дошкольного возраста, личность ребенка.

Abstract: The article describes the possibilities of using the interactive method of computer learning in the formation of mathematical ideas in preschoolers and the article discusses the influence of information resources on preschool children, possible ways of using them in the educational process;

Keywords: computer education, multimedia, information resource, educational process, deformation, preschool children, child's personality.

XXI asr komp'yuter asri bo'lgani uchun Respublikamizda ham, xorijiy mamlatlardagi kabi [1] MTM lar komp'yuterlashtirilib boriladi va asta- sekinlik bilan komp'yuter ta'limiga o'tilishi muqarrardir. SHuninã uchun bu borada hozirdanoq ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish va uning metodikasini ishlab chiqish dolzarb masala bo'lib, davr talabi hisoblanadi.

MTMlarda komp'yuterli ta'limning eng qulay va samarali varianti - mul'timedia texnologiyasiga asoslangan komp'yuterli ta'limdir. Bu esa MTMlarning ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvdan iborã.

Ta'lim sohasidagi mul'timedia texnologiyasi asosida o'rganiladigan material bolalarga bir vaqtning o'zida matn, audio, video, grafika, musiqa, tasvir va animatsiya ko'rinishida jozibali taqdim etiladi.

Bola miyasiga bunday "mul'timediali hujum" natijasida ta'lim samaradorligi ortadi, jumladan, S.S. G'ulomov va boshqalarning [2] ta'kidlashicha, "O'quvchilar berilayotgan materiallarni

ko`rish(video) asosida qabul qilsa, axborotni xotirada saqlab qolinishi 25-30% ga oshadi. Bunga qo`shimcha sifatida o`quv

materiallari audio, video va grafika ko`rinishida mujassamlashgan holda berilsa, materiallarni xotirada saqlab qolish 75% ga ortadi".

MTMlarda mul'timedia texnologiyasiga asoslangan mashg`ulotlar ikki hil metod asosida olib boriladi:

1) Yangi materiallarni o`rgatishga qaratilgan komp'yuter ishtirokidagi bevosita dialog metodi.

2) Bolalar tomonidan mustaqil o`rganilgan (yoki takrorlangan)da, mashqlar mustaqil bajarilganda, mul'timediali komp'yuter o`yinlari amalga oshirilganda komp'yuter ishtirokidagi bilvosita (virtual axborot muhitida komp'yuter bilan) dialog metodidan foydalaniladi.

Yangi materialni o`rgatishga qaratilgan komp'yuter ishtirokidagi dialog metodi - maxsus dasturlar asosida tayyorlanib, komp'yuter xotirasiga kirgizilgan materiallar va didaktik vositalar orqali amalga oshiriladi.

MTMlarning maktabga tayyorlov guruhlarida dialog metodiga asoslangan va yangi materialni o`rgatishga qaratilgan mashg`ulotlarning davomiyligi har biri 15 daqiqali ikki etapga bo`lingan bo`lib (jami 30 daqiqa), etaplarning oralig`ida esa 15-20 daqiqali relaksatsiya (umumiy toliqishlarni, jumladan, ko`z toliqishini bartaraf etish) etapiga e`tibor berilishi kerak.

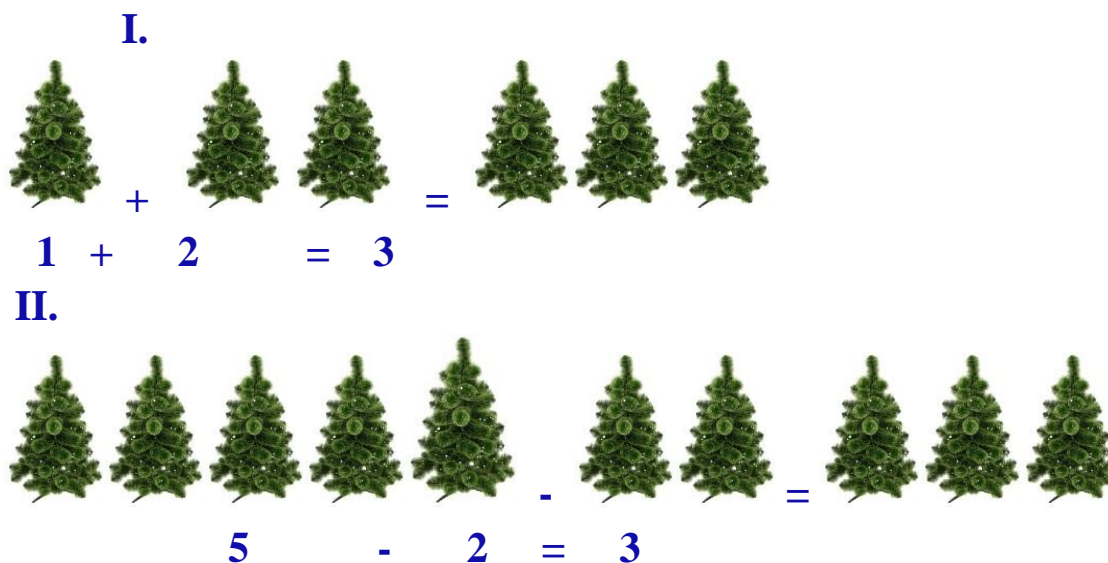
Relaksatsiya etapining 15-20 daqiqa bo`lishi, bolalarning mashg`ulot davomida monitor ekraniga uzlukli (vaqti-vaqti bilan) qarashlari va ularni monitor ekranidan uzoqroq("sichqoncha" va klaviatura kabellarining to`la uzunligi masofasida) o`tkazilishi natijasidadir.

Bolalar komp'yuterda 15 daqiqa mustaqil ishlagan hollarda esa relaksatsiya vaqti 5-6 soatdan kam bo`lmasligi kerak.

Yangi materialni o`rgatish uchun komp'yuter ishtirokidagi bevosita dialog metodi quyidagicha: tarbiyachè bolalarni komp'yuter oldiga o`tqazadi, material(ma`lumot)ni monitor ekraniga chiqaradi, bolalarning diqqatlarini ekrandagi materialga qaratadi va sharhlaydi. Bolalar materialni ko`rib, tanishib

olganlaridan keyin tarbiyachi ular bilan dialogga o'tadi [3]. Dialog texnologik xaritaga kiritilgan reja asosida olib boriladi. Quyida 5 sonigacha qo'shish va ayirish amallarini o'rgatishga doir dialog asosida o'tkaziladigan mashg'ulotdan bitta lavha

keltiramiz(birinchi etap). Ushbu mavzuga tegishli mul'timedia vositasi 1-rasmda keltirilgan.

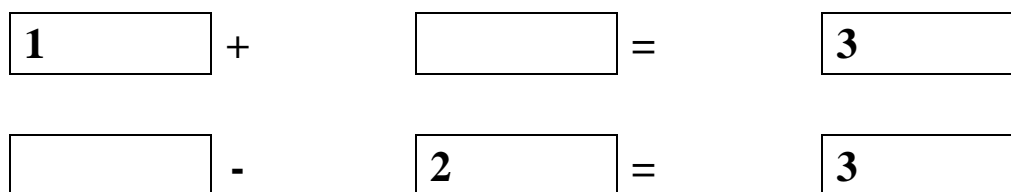

1-rasm. Qo'shish va ayirish amallariga doir taqdimot.

Archalarga animatsiya samarasi berilgani sababli, ular monitor ekranida harakatlanib, birin-ketin chiqib keladi, ranglari jilolanib turadi. (Power Point dasturi asosida tayyorlangan taqdimot materiallari asosida).

Dastavval bolalar birin-ketin chiqib keluvchi archalarni sanab boradilar. Taqdimotda monitor ekranidagi raqamlarga ham mul'timediali samara berilgan bo'ldi, ya'ni ular ham jilolanib turadi.

Shundan keyin $1+2=3$ va $5-2=3$ amallari boshqa bolalar tomonidan komp'yuterda mustaqil bajartiriladi. Bundan tashqari "bo'sh o'rinni to'ldir"(2-rasm) o'yini ham komp'yuterda mustaqil bajartiriladi

2-rasm. "Bo'sh o'rinni to'ldir" komp'yuterli o'yini

Boshqa mavzularga tegishli yangi materiallarni o`rgatish mashg`ulotlari ham yuqoridagicha dialog asosida olib boriladi.

Kezi kelganda shuni ta`kidlash kerakki, komp'yuter ishtirokidagi dialog metodi bir qancha afzalliklarga ega, jumladan: barcha didaktik vositalar komp'yuter xotirasida mujassamlangan bo`ladi va ulardan istalgan vaqtda foydalanish imkoniyati mavjud. Bular

bolalarning komp'yuter savodxonliklarini shakllantiradi, komp'yuterda mustaqil ishlashga tayyorlaydi, bolalar faollashadilar, o`rganiladigan materialga qiziqishlari ortadi, o`rganiladigan materialning hajmi ortadi va mashg`ulotning samaradorligi oshadi.

Shunday qilib, maktabga tayyorlov guruhleri bolalarining yoshlarini hisobga olganda(6-7 yosh) mul'timedia texnologiyasiga asoslangan va yangi materialni o`rgatishga qaratilgan, komp'yuter ishtirokidagi bevosita dialog metodidan foydalanish mashg`ulotlarning samaradorligini oshirishga e`tibor beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. O rannem komp'yuternom obuchenie i ego vliyanie na razvitie rebenka.<http://www.rusedu.info/article849.html>.
2. G`ulomov S.S., SHermuhamedov A.T., Begalov B.A., "Iqtisodiy informatika" T. O`zbekiston. 1999y. 527b.
3. Aksenova N.V., Borovskaya L.A. Komp'yuter i problemno-dialogicheskoe obuchenie na urokax okrujayushego mira J. Nachal'naya shkola plyus Do i Posle. 17, 2007, s 1-4.

SAHNALASHTIRISH FAOLIYATI JARAYONIDA BOLALARDA IJODIY FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISH

*BuxDU Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi
D.Sh.Eshova*

Annotatsiya: *Ijodiy faollikni oshirishda bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, sahnalashtirish faoliyatining o'rnini to'g'risida fikr yuritiladi.*

Tayanch so'zlar: *sahnalashtirish, ijodiy faollik, iqtidor, ob'yektiv borliq, teatrlashtirilgan faoliyat, axloqiy-estetik tarbiya.*

Аннотация: *Рассмотрена роль театрализованной деятельности в развитии творческой способности с учетом возрастных особенностей детей.*

Ключевые слова: *театрализация, творческая активность, объективное существование таланта, театральная деятельность, нравственно-эстетического воспитания.*

Annotation: *The role of theatrical activity in the development of creative ability is Considered, taking into account the age characteristics of children.*

Key words: *theatricalization, creative activity, the objective existence of talent, theatrical activity, moral and aesthetic education.*

Mustaqil Respublikamizda yosh avlodni tarbiyalash muhim hayotiy vazifalardan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotining "Ilk qadam" davlat dasturi O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshidagi bolalarni rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablariga muvofiq ishlab chiqilgan. Bu hujjat me'yoriy-huquqiy hujjat bo'lib, unda maktabgacha ta'lim muassasining maqsad va vazifalari, o'quv tarbiyaviy faoliyatining asosiy g'oyalari ifodalangan, shuningdek, ta'limning keyingi bosqichiga o'tishidagi asosiy kompetensiyalari belgilangan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiya yoshdagi bolalarni ijodkorlik hissini o'stirish "Ilk qadam" davlat dasturida ko'rsatib o'tilgan.

Bolalarda maktabgacha kichik yoshidanoq ijodiy faolliklarini shakllantirishda turli bayram tadbirlarida ishtirok etish, sahnaviy ko'rinishlarda rollar ijro etish, she'rlar yod olish, o'yinlar orqali qobiliyatlarini namoyon etish, tarbiyachi yordamida oddiy sodda buyumlar tayyorlash, qog'ozdan esdaliklar yasash, bayramlar uchun ijodiy ishlar, harakatli

o'yinchoqlar tayyorlash ishlar, applikatsiya, tabiiy va tashlndiq materiallar bilan ishlash muhim o'rin tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy-estetik tarbiyalashda sahnalashtirish faoliyatidan samarali foydalanish – bolalarning iqtidori, ob'ektiv borliq haqidagi tasavvuri, dunyoqarashini yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitni yaratishi bilan yanada ahamiyatlidir.

Maktabgacha ta'lim muasasalarida teatrlashtirilgan faoliyatning barcha yo'nalishlariga katta e'tibor berish lozim va shart, chunki ular,

* jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lish modelini yaratishni;

* milliy va ma'naviy qadriyatlarni singdirib borgan holda bolaning madaniyatini oshirishni;

* bolalar adabiyoti, musiqa, tasviriy san'at, o'zini tutish odobi, milliy an'analar va qadriyatlar bilan yaqindan tanishtirish va bu boradagi qiziqishini muntazam oshirib borishni;

* to'g'ri fikrlash, yaxshilik va yomonlik haqidagi tushunchalarni o'yinlar orqali bolalar ongiga singdirib borishga yordam beradi.

Shuningdek, teatrlashtirilgan faoliyat bolalarning ichki kechinmalari, munosabatlari, emotsional faoliyatining rivojlanishiga ya'ni asar qahramonlariga munosabat bildirish, ularning holatiga kirishga harakat qilish kabi holatlar bilan birga boladagi ijodiy faollikni o'yin, fantaziya, to'qib chiqarish orqali kengaytiradilar. Teatrlashtirilgan faoliyat bilan bolalar nutqini rivojlantirish uzviy bog'liq bo'lib, qahramonlarning so'zlari, bola nutqi bilan uyg'unlashib uning so'z boyligini ortiradi, nutqining tovush madaniyat mukammalashadi.

Teatrlashtirilgan mashg'ulotlar o'z ichiga ertaklardan lavhalar qo'yish, rasmga qarab rolli suhbatlar tuzish, hayotiy mavzularga oid mustaqil improvizatsiya (o'xshatish) qilish (kulguli voqealar, qiziq hodisalar va hokazo); qo'g'irchoq tomoshalarini ko'rish va uni muhokama qilish, dramatishtizatsiyalashgan o'yinlar, rolni ijro etish ifodaliligini rivojlantiruvchi mashqlar (verbal va noverbal); bolalarni xissiy rivojlantiruvchi mashqlarni qamrab oladi.

Teatrlashtirilgan faoliyatni to'g'ri yo'lga qo'yish, jamoani to'g'ri yo'naltirishda tarbiyachi katta rol o'ynaydi. Tarbiyachi

nafaqat ifodali o‘qishi yoki aytib berishi, balki ko‘rishi, eshitishi, obrazga kirishi, ya‘ni akterlik va rejisserlik mahoratlariga ham ega bo‘lishi zarur. Aynan shu holat bolalarda teatrlashtirilgan faoliyatga qiziqishi uyg‘otishi, bolalarning ijodiy qobiliyatlarini ijobiy tomonga o‘zgarishiga yo‘l ochadi. Tarbiyachi o‘zining aktyorlik faolligi bilan tortinchoq bolalarni faqatgina tomoshabinga aylantirib qo‘ymasligi, har bir bolani diqqat bilan kuzatishi lozim. Tarbiyachi bolalarni muntazam ravishda qo‘llab quvvatlashi, ularning xato qilish va sahnaga chiqishda «qo‘rqish», «artist» va «tomoshabin»ga bo‘linib qolishlariga yo‘l qo‘ymaslik kerak. Shuning uchun tarbiyachi har bir bolaga nisbatan befarq bo‘lmasligi lozim.

Quyidagi vazifalar teatrlashtirilgan faoliyatni shakllantirish bo‘yicha amalga oshiriladigan darslar majmuasi davomida hal etiladi:

- tarbiyalanuvchining ijodiy qobiliyat va ijodiy o‘z o‘ziga ishonish tuyg‘ularini shakllantirish;
- bolalarda ijodiy faoliyatning barcha jabhalariga qiziqish uyg‘otish;
- improvizatsiya (o‘xshatish) qilish ko‘nikmalarini egallash;
- nutq faoliyatining barcha shakl, funktsiya va komponentlarini rivojlantirish;
- bilish ko‘nikmalarini mukammallashtirish.

Ijodiy faoliyat bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda oddiydan murakkabga qarab yo‘naltirib borilishi maqsadga muvofiq. Masalan, o‘rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlansa, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, xursandchiliklari, kulgilari, munosabatlari, qayg‘ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi. Ertak va hikoyalarni bolalar ko‘pincha o‘zlarining ijodiy rolli o‘yinlarida sahnalashtiradilar, bu o‘yinlarda tulki, sichqon, xo‘roz, quyon kabi personajlarni o‘yinlarda aks ettiradilar. Yozuvchilarning badiiy asarlarini tarbiyachi rahbarligida bolalar sevib sahnalashtiradilar. Bolalar bilan suhbatlasha turib, tarbiyachi hikoya yoki ertak qahramonlarining o‘ziga xos xususiyatlarini

aniqlashga harakat qiladi. Har xil she'r, ertak qahramonlarining o'ziga xos xususiyatlari mana shunday o'rganiladi. Teatrlashtirilgan o'yinlar davomida bolalarda;

- atrof olam haqidagi tushunchalari kengayadi; tasavvur, ong, anglash kabi psixologik tushunchalari rivojlanadi:

- ko'rish, eshitish, so'zlab berish kabi turli analizatorlar rivojlanadi;

- so'z boyligi, grammatik nuqtai nazardan to'g'ri gapirish, o'z fikrini to'g'ri ifodalash, talaffuz, temp, so'z intonatsiyasi va ifodasi faollashadi va yaxshilanib boradi.

Sahnalashtirilgan asarlar bolalarning eshitgan asar yoki ertagidan olgan tasavvurlarini mustaqil ifodalash hamda mashq qilish imkonini beradi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom, o'z

harakatlarini boshqalarning harakatiga muvofiq amalga oshirish kabi sifatlarni tarbiyalashda samarali vosita hisoblanadi. Sahnalashtirish bolalarni qayta so'zlashga o'rgatish usullaridan biridir. Ba'zi bir bolalarda badiiy asardan olingan parchani qayta so'zlab berishga xohish ham qiziqish ham bo'lmaydi, ammo unga o'yin usuli kiritilishi bilan bola asardagi rolga kirib, o'sha asar mazmunini juda yaxshi aytib berishga harakat qiladi.

Bunday o'yinda bola o'zini o'sha asardagi qahramon o'rnida his etib, uning sezgi, kechinmalari dunyosiga chuqurroq kirib boradi. Badiiy asarlarni qahramonlar tilida so'zlab berish boladagi xayolni rivojlantirishga yordam beradi va asar qahramonida mavjud bo'lgan ijobiy sifatlarni egallashga intiladi. Sahnalashtirilgan o'yinda badiiy asarning g'oyaviy mazmuni bolalar tomonidan chuqurroq anglab olinadi.

Xilosa qilib shuni aytish lozimki, bolalarning ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash, agar u maqsadga muvofiq jarayon bo'lib, uning davomida yakuniy maqsadga erishishga qaratilgan bir qator muayyan pedagogik muammolar hal etilsa samarali bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

8. Sh.M.Mirziyoyev "Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan quramiz" T.2017y.

9. Sh.M.Mirziyoyev “2017-2021-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori.T.: -2016y. 29-dekabr
10. Sh.Shodmonova. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. Fan va texnologiya.-T:,2008
11. Sh.A.Sodiqova Maktabgacha pedagogika.T.:Tafakkur bo’stoni 2013
12. [http:// www.ziyonet.uz/](http://www.ziyonet.uz/)
13. [http:// www.google.co.uz/](http://www.google.co.uz/)

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

*преподаватель факультета «Дошкольного и начального
образования»
БухГУ Г.Д.Ниязова*

Аннотация. В статье речь идет о использовании интерактивных технологий в ДОУ, принципы организации интерактивного образования, этапы интерактивных методов и влияния в образовательный процесс.

Ключевые слова: интерактивные технологии, моделирование, познавательные процессы, информатор-эксперт, организатор-фасилитатор.

Annotation. The article deals with the use of interactive technologies in preschool educational institutions, the principles of organizing interactive education, the stages of interactive methods and influence in the educational process.

Key words: interactive technologies, modeling, cognitive processes, informant-expert, organizer-facilitator.

Цели деятельности ДОУ в реализации ГОС ДО могут быть достигнуты только в случае, если будет обеспечено *конструктивное взаимодействие педагогов и родителей в воспитании детей.* Поэтому возникает необходимость использования интерактивных технологий в работе со всеми участниками образовательных отношений.

В дошкольной педагогике к наиболее значимым видам технологий относятся технологии личностно-ориентированного воспитания и обучения дошкольников. Ведущий принцип таких технологий – учет личностных особенностей ребенка, индивидуальной логики его развития, учет детских интересов и предпочтений в содержании и видах деятельности в ходе воспитания и обучения. Построение педагогического процесса с ориентацией на личность ребенка закономерным образом содействует его благополучному существованию, а значит здоровью.

В педагогике различают несколько моделей образования:

1. Пассивная – ребенок выступает в роли «объекта» обучения (слушает и смотрит);
2. Активная – ребенок выступает «субъектом» обучения (самостоятельная работа, творческие задания);
3. Интерактивная (от английского *interaction* – взаимодействие, воздействие друг на друга) – процесс обучения осуществляется в условиях постоянного, активного взаимодействия всех воспитанников; педагог и ребенок являются равноправными субъектами образовательного процесса.

Использование интерактивной модели обучения предусматривает моделирование жизненных ситуаций, использование ролевых игр, проектную деятельность, совместное разрешение проблемных ситуаций.

Интерактивные технологии представляют собой целостную систему, в которой образовательный процесс осуществляется в условиях постоянного, активного взаимодействия всех воспитанников; педагог и ребенок являются равноправными субъектами образовательного процесса.

Интерактивное обучение – это обучение с хорошо организованной обратной связью субъектов и объектов обучения, с двухсторонним обменом информацией между ними.

Принципы организации интерактивного образования:

- диалогическое взаимодействие;

- работа в малых группах на основе кооперации и сотрудничества;
- активно-ролевая (игровая) форма работы.

Интерактивные технологии основаны на прямом взаимодействии воспитанников с образовательной средой.

Образовательное пространство в данном случае выступает как реальность, в которой каждый ребенок находит для себя область осваемого опыта и может быть сам носителем опыта для других.

При использовании интерактивной технологии задачей воспитателя является создание условий для проведения и развития инициативы воспитанников. Здесь они выступают полноправными участниками образовательного процесса, в

решении задач их опыт важен не менее, чем опыт педагога, который не столько дает готовые знания, сколько побуждает воспитанников к самостоятельному поиску и предоставляет право выбора решения, в то же время оставляя за ребенком право на ошибку и поиск верного решения на основе анализа (самоанализа) выбранной ранее позиции.

Педагог выступает здесь в нескольких основных ролях:

- роли информатора-эксперта, когда излагает суть проблемы, описывает ситуацию, отвечает на вопросы участников, отслеживает результаты процесса и т.д.;
- в роли организатора-фасилитатора он налаживает взаимодействие детей с социальным и физическим окружением (объединяет в микрогруппы, побуждает их самостоятельно собирать данные, координирует выполнение заданий);
- в роли консультанта он обращается к опыту воспитанников, помогает искать решения уже поставленных задач, самостоятельно ставить новые и т.д.

Причины снижения результативности интерактивных технологий могут быть связаны с различным уровнем развития познавательных процессов (речи, мышления, памяти, воображения, внимания); темпом работы воспитанников; уровнем работоспособности (утомляемости) воспитанников; низким уровнем коммуникативных

способностей, тревожностью, зажатостью детей, отсутствием должного уровня саморегуляции поведения в связи с возрастными особенностями и т.п.

Технология интерактивного обучения предусматривает особый, многосторонний тип коммуникации между педагогом и детьми, а также между самими детьми, причем возможны следующие коммуникационные взаимодействия: «ребенок – ребенок» (работа в парах), «ребенок – группа детей» (работа в группах), «ребенок – аудитория» или «группа детей – аудитория» (презентация работы в группах) и т.д.

При работе в малых группах дети учатся распределять роли, становятся соавторами, учитывают пожелания друг друга, формулируют общие выводы и заключения, защищают свой выбор перед товарищами.

Самой главной задачей педагога в интерактивной технологии является направление процесса обмена информацией и помощь в нем: выявление многообразия точек зрения; обращение к личному опыту участников; поддержка активности; соединение теории и практики; взаимообогащение опыта участников; облегчение восприятия, усвоения, взаимопонимания; поощрение творчества. Важно подчеркнуть, что интерактивное обучение требует от педагога необходимых методических и психологических знаний и умений. Например, умения использовать техники, позволяющие включить всех участников в процесс обсуждения, умения правильно организовывать пространство для занятия, умения регламентировать этапы работы и т. д.

Интерактивное обучение предполагает специальную форму организации познавательной деятельности дошкольников, где информация усваивается не в пассивном режиме, а в активном, с использованием интерактивных циклов. Интерактивные циклы – это специальная конструкция некоторых последовательных интерактивных действий при создании педагогом определенных условий.

Под технологией интерактивного обучения можно понимать систему способов организации взаимодействия педагога и воспитанников в форме учебных игр, гарантирующую педагогически эффективное познавательное общение, в результате которого создаются условия для переживания детьми ситуации успеха в выполняемой деятельности и взаимообогащения их мотивационной, интеллектуальной, эмоциональной и других сфер.

В структуре процесса обучения с применением технологий интерактивного обучения (ТИО) можно выделить следующие этапы:

1. *Ориентация.* Этап подготовки участников игры и экспертов. Воспитатель предлагает режим работы, разрабатывает вместе с детьми главные цели и задачи занятия, формулирует учебную проблему. Далее он дает характеристику имитации и игровых правил, обзор общего хода игры и выдает пакеты материалов.

2. *Подготовка к проведению.* Это этап изучения ситуации, инструкций, установок и других материалов. Воспитатель излагает сценарий, останавливается на игровых задачах, правилах, ролях, игровых процедурах, правилах подсчета очков (составляется табло игры). Дети с помощью родителей собирают дополнительную информацию, консультируются с воспитателем, обсуждают содержание и процесс игры.

3. *Проведение игры.* Этот этап включает собственно процесс игры. С момента начала игры никто не имеет права вмешиваться и изменять ее ход. Только ведущий может корректировать действия участников, если они отклоняются от главной цели игры. Воспитатель, начав игру, не должен без необходимости принимать в ней участие. Его задачи заключаются в том, чтобы следить за игровыми действиями, результатами, подсчет очков, разъяснять неясности и оказывать по просьбе детей помощь в их работе.

4. *Обсуждение игры.* Этап анализа, обсуждения и оценки результатов игры. Воспитатель проводит обсуждение, в ходе которого выступают эксперты, участники обмениваются мнениями, защищают свои позиции и решения, делают выводы, делятся впечатлениями, рассказывают о

возникавших по ходу игры трудностях, идеях, возникающих у них.

Применение ТИО позволяет педагогу:

- соединить деятельность каждого воспитанника (возникает целая система взаимодействий: воспитатель-воспитанник, воспитатель – группа, воспитанник – группа, воспитанник-воспитанник, группа – группа);
- связать его деятельность и межличностное познавательное общение.

Технологий интерактивного обучения, которые могут быть использованы в ДООУ, существует большое количество.

При этом внедрение интерактивных технологий в работу с детьми осуществляется постепенно, с учетом возрастных особенностей дошкольников.

- **II младшая группа** – работа в парах, хоровод;
- **средняя группа** – работа в парах, хоровод, цепочка, карусель;
- **старшая группа** – работа в парах, хоровод, цепочка, карусель, интервью, работа в малых группах (тройках), аквариум;
- **подготовительная к школе группа** – работа в парах, хоровод, цепочка, карусель, интервью, работа в малых группах (тройках), аквариум, большой круг, дерево знаний.

Таким образом, интерактивное обучение – несомненно, интересное, творческое, перспективное направление педагогики. Оно помогает реализовать все возможности детей дошкольного возраста с учетом их психологических возможностей. Использование интерактивной технологии дает возможность обогатить знания и представления детей об окружающем мире, о взаимоотношениях со сверстниками и взрослыми, побуждает детей к активному взаимодействию в системе социальных отношений.

Список литературы:

1. Нечаев М. П., Романова Г. А. Интерактивные технологии в реализации ГОС дошкольного образования. Москва., 2017г

BOLALARNI MA'NAViy-AXLOQiy TARBIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA OILA BILAN ISHLASH SHAKLLARI

Urganch davlat universiteti o'qituvchisi Asilposhsha Ismoilova

Annotatsiya : Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyasida oila bilan olib boriladigan ish shakllari kursatib berilgan.

Kalit so'zlar : oila, iqtisod, madaniyat, ma'naviyat, ish shakllari

Аннотация: В статье показаны формы работы, проводимой с семьей в духовно-нравственном воспитании детей в дошкольных организациях.

Ключевые слова : семья, экономика, культура, духовность, формы труда.

Abstract: the article shows the forms of work carried out with the family in the spiritual and moral education of children in preschool organizations.

Key words : Family, economy, culture, spirituality, forms of work.

O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan dastlabki kunlardan boshlab, yangi hayot, yangi jamiyat qurishga kirishdi. O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga asoslangan erkin – demokratik davlat va fuqarolik jamiyatining mustahkam poydevori barpo etildi. Siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy sohalarda ulkan o'zgarishlar amalga oshirildi. Davlatimiz dunyodagi taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan mustahkam o'rin egallay boshladi.

XXI asrning dastlabki yilidanoq ozod va obod Vatan, erkin va faravon hayot barpo etish – O'zbekiston xalqining milliy taraqqiyot yo'lidagi bosh g'oyasiga aylandi. Asosiy maqsad yurt tinchligi, Vatan ravnaqi va xalq farovonligini ta'minlashga xizmat qilish, jamiyat a'zolarini, aholining barcha qatlamlarini O'zbekistonning buyuk kelajagini yaratishga safarbar etish, millati, tili va dinidan qat'iy nazar, mamlakatimizning har bir fuqarosi qalbida mustaqillik g'oyalariga sadoqat va o'zaro hurmat tuyg'usini qaror toptirish bo'lib qoldi. Albatta, milliy istiqloq mafkurasining bosh g'oyasi va uning maqsadlarini o'quvchi –

yoshlar ongiga singdirishda ta'lim – tarbiya bilan bir qatorda oilaning ahamiyati beqiyosdir. Chunki, oila mafkuraviy tarbiyaning eng muhim ijtimoiy omillaridan biri hisoblanadi. Oila – jamiyat negizi bo'lib, ko'p asrlik mustahkam ma'naviy manbalarga ega.

Zero, insonning taqdiri ham, kelajakdagi yutuqlari ham, kasb tanlashi ham, axloqli – odobli bo'lishi ham oilaga bog'liqdir. Chunki, farzandlarimizning yaxshi xulqi, axloqi oilada kamol topadi.

O'zbekiston mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq jamiyat hayotida milliy qadriyatlarni tiklash va ular asosida barkamol avlodni voyaga yetkazish 10 davlat siyosatining ustivor yo'nalishiga ko'tarildi. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasida “Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida turish huquqiga ega” deb ta'kidlanishi bilan birga ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetganlariga qadar boqish va tarbiyalashga, voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majbur ekanliklari 64, 66 – moddalarda ko'rsatilgan.

Darhaqiqat, oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash kelajagimiz garovidir. Shuning uchun ham bolalarda yoshligidanoq milliy urf-odatlar, udumlar, an'analar va axloqiy madaniyati haqidagi tushunchalarni shakllantirish, oilaga bog'liq. Bolaning pok va sof sadoqat, ma'naviy jihatdan yuksak bo'lib o'sishi, oilaga oiladagi mustahkam, tinch va totuvligiga bog'liq. Chunki, unda tarbiyalanayotgan yosh avlod ham ma'naviy jihatdan yetuk, sog'lom, mustaqil fikrli komil inson bo'lib voyaga yetadi. Albatta bolaning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi oila totuvligi, uning davomiyligi oila a'zolarining ruhiyatiga o'zligini qanchalik darajada anglaganligida, o'z mustaqil fikriga, dunyoqarashiga, chinakam insoniy fazilatlarga ega bo'lgandagina to'laligicha ta'minlanadi.

Oilada mehr-muhabbatning ustuvorligi bolada ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning asosini tashkil etadi. Biroq oila, o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra har bir farzand uchun o'ziga xos xarakterli xususiyatlarga ega. Bunda o'zaro hurmat va qattiq tartib, oila a'zolarining o'z burchlari, bir-biriga nisbatan ezgulik, mehroqibat, yaxshi va munosib tarzda yashash, oilasining, qarindosh-urug'lari va yaqin odamlarining, qo'shnilarining omon-

esonligi to'g'risida g'amxo'rlik qilish bolani ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda muhim o'rin tutadi.

Shuningdek, kattalarning yoshlarga bergan saboqlari, ro'zg'or tutish, bola tarbiyalash bobidagi tajriba o'g'il va qizlarga oila mustahkamligini ta'minlashda keyin ham asqotadi.

Oila – tarbiya maskani. Tarbiya uning eng muhim vazifalaridan sanaladi. Shu maskanda dunyoga kelgan farzand ota-onadan nafaqat irsiy xususiyatlarini, balki ulardagi xatti-harakat, axloq-odob, muomala qoidalarini ham o'zlashtirib 11 boradi. Ota-ona o'rtasidagi o'zaro hurmat, mehr-oqibat, halollik, poklik, mehnatsevarlik, insonparvarlik kabi oliy maqom qadriyatlar ona suti, oila a'zolarining mehri va namunasi bilan bola xulqi, ongiga singiydi. Bolaning aqliy, axloqiy, estetik, iqtisodiy, ekologik, jismoniy, ma'naviy, gigiyenik, jinsiy tarbiyasida oila asosiy omil va vosita hisoblanadi. Bu o'rinda misoli ota-ona – san'atkor, bola – san'at asari, tarbiya jarayoni esa san'atning o'zidir.

O'zbek oilalariga xos yana boshqa xarakterli xususiyatlar ham mavjud. Ular uzoq yillar davomida shakllanib, qadriyat darajasiga ko'tarilgan va bugungi kunda ham o'z qimmatini saqlab qolmoqda. Ya'ni, bolajonlilik, serfarzandlik, mehnat taqsimotining qat'iyligi, oila byudjetining ota-ona tomonidan boshqarilishi, kichiklarning kattalarga izzat-ikromi, oila g'ururi, sha'nini himoya qilish uning har bir a'zosi uchun burchga aylanib qolganligi, tug'ilib o'sgan joyga alohida mehrmuhabbat tuyg'usini rivojlantiradi

Tarbiya murakkab va uzoq davom etadigan o'ziga xos jarayon bo'lib, u farzand tug'ilmasdan ancha oldin boshlanadi. Ya'ni, bo'lajak ota-onaning salomatligi, kayfiyati, nasl-nasabi, dunyoqarashi, ichki va tashqi dunyosi, axloqodobi, moddiy va ma'naviy darajasining mosligi, turmush qurishga ma'naviy va jismoniy tayyorligi farzand tarbiyasida muhim ahamiyatga egadir.

Oilada amalga oshiriladigan tarbiyaning mazmuni farzandlarda o'z otaonasidan, oilasi, ajdodlari, tug'ilib o'sgan o'lkasi, Vatani, millati, xalqi, tili, dini, an'analaridan g'ururlanish hissini uyg'otishdan iborat. Xullas, insonning dastlab oila sharoitida shakllanib yetiladigan barkamol ma'naviyati yuksak ma'naviyatli jamiyat barpo etishda muhim rol o'ynaydi. Ma'lumki, bola o'z tarbiyasiga ko'ra g'oyat ta'sirlanuvchan

bo'ladi. Ota-onalar o'z bolalarini bilishlariga nisbatan bolalar o'z ota-onalarini yaxshiroq biladilar. Bola ilk yoshligidanoq kattalarning harakatlariga taqlid qiladi, ularning so'zlarini takrorlaydi. Kishi ulg'aygach, bolaligida ko'rgan hamma narsani takrorlamaydi, ammo ana shu narsalarning barchasi uning qalbida, ongida o'zidan qandaydir iz qoldirgan holda saqlanib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. T; 2016 y.
2. Sh.M.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak”. T; 2017 y.
3. Qodirov R. G'. “Musiqa psixologiyasi” T: Musiqa. 2005- yil 7- b

ДАВЛАТ ВА НОДАВЛАТ МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ ВА БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИНГ ҚОНУНИЙ АСОСЛАРИ

М.М.Файзиева,

*ГулДУ Мактабгача таълим йўналиши магистранти,
Янгиер шаҳар мактабгача таълим
бўлими ТТСТМХТЭШ мудири*

Аннотация: Ушбу мақолада республикамизда амалга оширилаётган мактабгача таълим тизимини ташкил этиш ва уни бошқаришни такомиллаштиришнинг қонуний асослари ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: ривожлантириш, сифатли таълим, мактабгача таълим, қонун, янгилик, мажбурий таълим

Аннотация: В статье рассматриваются правовые основы совершенствования организации и управления дошкольным образованием в стране.

Ключевые слова: развитие, качественное образование, дошкольное образование, право, инновации, обязательное образование.

Annotation: Annotation: This article discusses the legal framework for improving the organization and management of the preschool education system in the country.

Keywords: development, quality education, preschool education, law, innovation, compulsory education

Ўзбекистонда мактабгача таълим тизимининг янги мазмуни яратилди. Бу борадаги дастлабки кадам Республикаимиз президенти Ш.Мирзиёев томонидан 2016 йилда қабул қилинган ПҚ-2707 –сон “ 2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари бўлди. 2017 йил 30 сентябрда “Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5198-сон фармонида асосан республикаимизда Мактабгача таълим вазирлиги ташкил этилди. Барча вилоятларда мактабгача таълим бошқармалари ҳамда туман ва шаҳарларда мактабгача таълим бўлимлари фаолият бошлади. Мактабгача таълим вазирлигининг марказий аппаратида ва ҳудудий бўлимларига тажрибали ва малакали мутахассислар жалб этилди. Ўзбекистон Республикаси президентининг 2018 йил 30 сентябрдаги ПҚ-3955-сон “Мактабгача таълим тизимини бошқаришни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Ушбу қарорга асосан Мактабгача таълим вазирлигининг ташкилий тузулмаси белгиланди. Унинг таркибига давлат мактабгача таълим муассасалари, нодавлат мактабгача таълим муассасалари, туман, шаҳар мактабгача таълим бўлимлари, Қорақалпоғистон Республикаси мактабгача таълим вазирлиги, Тошкент шаҳар мактабгача таълим бошқармаси, вилоятлар мактабгача таълим бошқармалари, Инфрo тузулмани ривожлантириш бўйича инжиниринг компанияси, Тошкент шаҳридаги Пучон университети, “Ахборот ва педагогика технологиялари инновацион марказ” МЧЖ, “Ik qadam”(IQ)журнали тахририяти, Мактабгача таълим муассасалари раҳбар ва мутахассисларини қайта тайёрлаш ва

уларнинг малакасини ошириш институти, Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармаси, Ихтисослаштирилган лойиха-планлаштириш институтлари киритилди. 138 нафардан иборат Мактабгача таълим вазирлиги марказий аппарати шакллантирилди. Фармонда белгиланганидек 2018-2019 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар дастури белгиланди ва унинг бажарилиши босқичма-босқич амалга оширилди. Бу дастур жуда кенг қамровли бўлиб, қисқа муддатда мактабгача таълим соҳасида доир бир қатор ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги ПҚ-4312-сонли қарорига асосан “Ўзбекистон Республикасида мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” ишлаб чиқилди. Ушбу концепция республикамизда ўрта ва узоқ муддатли истиқболдаги мактабгача таълимни ривожлантириш босқичларини белгилаб берди. Натижада республикамиз 2016 йилда мактабгача ёшдаги болаларни мактабгача таълим муассасаларига қамраб олиш 30 фойизни ташкил этган бўлса, 2020 йилга келиб республикамизда яшовчи аҳолининг 2,5 миллиондан ортиғини 3-7 ёшли болалар ташкил этиб, 3-7 ёшли болаларни қамраб олиш бўйича бу кўрсаткич 54 фойизни ташкил этди. Жами республика 14 134 та мактабгача таълим ташкилотлари фаолият олиб бормоқда. Улардан 5821 та давлат мактабгача таълим муассасалари, 6783 та нодавлат мактабгача таълим муассасалари, 807 та оилавий мактабгача таълим муассасалари, 723 та давлат хусусий шерикчилиги асосидаги мактабгача таълим муассасалари ҳисобланади. Барча турдаги мактабгача таълим муассасаларига республика бўйича 828 343 нафар 3-7 ёшдаги болалар қамраб олинган. Республикада болаларни мактаб таълимига сифатли тайёрлаш ҳамда мактабгача таълим муассасарига қамраб олинмаган болаларни кенг қамраб олиш мақсадида 2019-2020 ўқув йилидан бошлаб болаларни бошланғич таълимга мажбурий бепул бир йиллик тайёрлаш тартиби ташкил этилд ва болалар қамровининг янада ошишига эришилди.

Мамлакатимиз қонунчилик тарихида илк марта 2019 йил 22 октябрда “Мақтабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди. Сенат томонидан 2019 йил 14 декабрда маъқулланди. Қонун 11 боб 58 моддадан иборат бўлиб, унинг мақсади республикамиздаги мақтабгача таълим ва тарбия соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Қонунда мақтабгача таълим ва тарбиянинг асосий принциплари, мақтабгача таълим тарбия соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, соҳага оид давлат кафолатлари, давлат сиёсатини амалга оширувчи органлар, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Давлат инспекцияси, Мақтабгача таълим вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, ўз тасарруфида мақтабгача таълим ташкилотлари бўлган давлат ва хўжалик бошқарув органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг ҳамда фуқаролик жамияти бошқа институтларининг мақтабгача таълим ва тарбия соҳасидаги ваколатлари қонун билан мустаҳкамланди. Қонуннинг 17-моддасида Мақтабгача таълим ташкилотларининг қуйидаги турларини ташкил этиш мумкинлиги белгилаб қўйилди. Умумий турдаги мақтабгача таълим ташкилотлари, кўп тармоқли ихтисослаштирилган мақтабгача таълим ташкилотлари, инклюзив гуруҳларга эга мақтабгача таълим ташкилотлари, кўшма турдаги мақтабгача таълим ташкилотлари. Мақтабгача таълим муассасаларининг нодавлар тармоғини кенгайтиришга эътибор қаратилди. Нодавлат мақтабгача таълим ташкилотлари қонунга асосан юридик шахс шаклида ташкил этилади ва ўз фаолиятини устав ҳамда мақтабгача таълим ва тарбия соҳасидаги лицензия асосида амалга оширади.

2016 йилдан шу кунгача мақтабгача таълимни ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президенти 18та фармон ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг 35тадан ортиқ қарорлар қабул қилинди. Буларнинг барчаси мақтабгача таълим тизимини ривожланишига асос бўлди ва республикамизда мақтабгача таълимда самарали давлат бошқаруви жорий этилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил

13 майдаги 391-сон қарори билан барча турдаги: умумий типдаги давлат ва нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари, қисқа муддатли гуруҳлар, кўп тармоқли ихтисослаштирилган ва қўшма типдаги мактабгача таълим ташкилотлари тўғрисидаги низомлар тасдиқланди. Бунинг натижасида мактабгача таълим ташкилотларининг мақсадлари, вазифалари, ҳуқуқлари, мажбуриятлари шунингдек, уларнинг фаолиятларини ташкил этиш тартиблари белгиланди.

Мамлакатимизда хорижий тажрибалар асосида мактабгача таълим муассасаларининг янги шакллари ташкил этилмоқда. Республикаимизнинг аҳоли сийрак жойлашган ҳудудларида болаларни қамраб олиш мақсадида ҳар томонлама талаблар даражасида жиҳозланган мобил ва модул боғчалар ҳам ташкил этилмоқда.

Давлат мактабгача таълим муассасаларида бошқарувни замонавий шакллари жорий этилди. Мактабгача таълим вазирлигининг 2018 йил 6 декабрдаги 239-сон буйруғига асосан мактабгача таълим ташкилотларида васийлик кенгашлари тугатилиб, Мактабгача таълим муассасаларининг кузатув кенгашлари фаолияти ташкил этилди. Белгиланган намунавий Низом асосида ҳар бир мактабгача таълим муассасаларида Кузатув кенгаши Низоми ишлаб чиқилди. Кузатув кенгашлар мактабгача таълим муассасасининг бошқарув стратегик органи ҳисобланиб, муассасанинг устувор вазифаларини белгилашда, ҳудудий бўлим томонидан тавсия этилган номзодлар таркибидан мактабгача таълим муассасаси раҳбарини сайлаш, муассасанинг мақсад ва вазифаларини ҳамда уларга эришиш режаларини тасдиқлаш, амалга оширилиши белгиланган вазифаларнинг бажарилиши устидан назорат олиб бориш каби ваколатларга эга бўлиши мактабгача таълим бошқарувидаги янгича ёндошувлардан бири бўлди.

Мактабгача таълимни бошқаришни ахборот тизими(EMIS) бутун республика бўйича тизимни кузатиш ва назорат қилиш имконини берди ва бир қатор идоралар, ташкилотларнинг ахборот тизимлари билан бирлаштирилди ва ягона маълумот тизими жорий этилди.Эндиликда бу тизим орқали маълумотларни олиш, уларни ўз вақтида янгилла

бориш имкони яратилди. Мактабгача таълим муассасалари фаолиятини самарали ташкил этиш ҳамда ахборот коммуникацион технологиялар ва инновацияларни жорий этиш чора-тадбирларига асосан барча мактабгача таълим муассасалари интернет тармоғига кенг полосали уланиши амалга оширилди. Жорий йилда республикамизда барча мактабгача таълим муассасаларининг интернет тармағига уланиши якунланади.

Мактабгача ёшдаги болаларни мактабгача таълим муассасаларига қабул қилишда давлат хизматларидан фойдаланиш натижасида тизимдаги ортиқча тартибларга барҳам берилди. Тизимни салоҳиятли кадрлар билан таъминлаш мақсадида Мактабгача таълим вазирлигининг 2019 йил 14 октябрдаги 188-сон буйруғига асосан Давлат мактабгача таълим муассасаларининг намунавий штатлари қайта кўриб чиқилди ва уларга қўшимча методист ва хореограф штатлари жорий этилди. Ташкилотларда бошқарув ишини такомиллаштириш мақсадида мактабгача таълим ташкилотлари мудираларига ташкилот директори мақоми берилди. Мактабгача таълим вазирлигининг 2019 йил 1 июлдаги 109-сонли буйруғига асосан Мактабгача таълим вазирлиги марказий аппаратининг янги таҳрирдаги таркибий бўлималари Низомлари, лавозим йўриқномалари ҳамда Мактабгача таълим вазирлиги тизимидаги бошқарув органлар раҳбарларининг лавозим йўриқномалари ва ходимларнинг асосий вазифаларининг малака тавсифлари тасдиқланди. Юқорида келтирилган барча ҳуқуқий меъёрий ҳужжатлар мактабгача таълим тизими истиқболининг мустаҳкам асоси бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. 2017–2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида. /Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. –Т.: Ўзбекистон, 2017 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2018 йил 28 декабрдаги Олий мажлисга Мурожатномаси. –Т.: 2018 й.

3. Lex.uz (Қонун ҳужжатлари маълумотлар миллий базаси 2019 й)

4.Old.mdo.uz

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH CHORA TADBIRLARI TO'G'RISIDA.

*BuxDU Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi
G.B.Ergasheva,*

Buxoro shahridagi 10-son MTT psixologi Sh.Chorshanbiyeva.

***Annotatsiya.** Maktabgacha ta'lim mazmunini yanada takomillashtirish moddiy texnika bazasini mustahkamlash maktabgacha ta'lim muassasalari tarmomig'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash ta'lim tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni tadbiq etish bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida keng imkoniyatlar yo'lga qo'yildi.*

***Kalit so'zlar:** tarbiya, ta'lim, ibora, shaxs, bola, tajriba, xorij, texnika, innovatsiya.*

***Annotation.** Further improvement of the content of preschool education Strengthening the material and technical base Expansion of the network of preschool educational institutions, provision of qualified pedagogical staff Radical improvement of the level of preparation of children for school education Introduction of modern educational programs and technologies in the educational process Extensive opportunities have been set up in order to create conditions for the comprehensive intellectual, moral, aesthetic and physical development of children.*

***Keywords:** upbringing, education, expression, person, child, experience, foreign, technique, innovation.*

***Аннотация.** Дальнейшее совершенствование содержания дошкольного образования Укрепление материально-технической базы Расширение сети дошкольных образовательных учреждений, обеспечение*

квалифицированными педагогическими кадрами Коренное повышение уровня подготовки детей к школьному образованию Применение современных образовательных программ и технологий в образовательном процессе Созданы широкие возможности для создания условий для всестороннего интеллектуального, нравственного, эстетического и физического развития детей.

Ключевые слова: *воспитание, образование, выражение, личность, ребенок, опыт, зарубежный, методика, инновации.*

“ Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron –bir o’zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni , millatning sog’lom genofondini tayyorlash , avvalo, maktabgacha ta’lim tizimidan boshlanadi”, deb ta’kidlagan edilar, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev. Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish bo’yicha 2017-2021- yillarga mo’ljallangan dasturning asosiy maqsadi vazifalari, va yo’nalishlari quyidagilardan iborat:

Ilg’or xorijiy tajribalarni hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy rivojlanish sharoitlarini yaratish. Maktabgacha ta’lim sifatini oshirish, maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga jahon ahamiyatida keng qo’llaniladigan zamonaviy ta’lim dasturlari texnologiyalarni joriy etish, maktabgacha ta’lim muassasalarida 5-6 yoshdagi bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash bo’yicha 6100 ta qisqa muddatli guruhni tashkil etish, 2200 ta maktabgacha ta’lim muassasalarini moddiy texnika bazasini mustahkamlash shu jumladan qishloq joylarda maktabgacha ta’lim muassasalarini yangidan qurish ularni zamonaviy talablarga javob beradigan inventar, jihoz, o’quv metodik qo’llanmalar va multimediyali vositalar bilan ta’minlash chora tadbirlari yo’lga qo’yildi. Yuqori sifatli maktabgacha ta’limni ta’minlash bolalarni sifatli maktabga tayyorlashni tubdan yaxshilash ta’lim tarbiya jarayonini rivojlantirish dasturlarni joriy etildi. 3-6 yoshdagi maktabgacha ta’lim muassasasiga qamrab olinmagan bolalarni ularning ota-onalarini metodik qo’llanmalar bilan ta’minlash orqali maktab ta’limiga tayyorlashni tashkil etish yollari ishlab chiqildi .

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini 50ta yangi qurilish hamda mavjud muassasalarining 1167 tasini rekonstruksiya qilish va 983 tasini mukammal ta'mirlash orqali kengaytirish qishloq joylaridagi maktabgacha ta'lim muassasalarida ota-onalar badal to'lovini 30% gacha kamaytirish joriy qilindi.

Dasturning samarali amalga oshirilishi unda ko'zda tutilgan ko'rsatmalar ijrosining borishini tizimli monitoring qilib berish orqali davlat organlarining doimiy nazoratda bo'ladi. Bu qarorning amalga oshirilishi davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida respublikamizning uzluksiz talabi tizimini yanada rivojlantirish yo'lining uzviyligini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'inidir. Mutaxassislarning xulosalariga ko'ra, inson o'z umri davomida oladigan barcha axborotlari, ma'lumotlarning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Shu bois bolalarning sog'lom va bilimli, yetuk kadrlar bo'lib voyaga yetishida bog'cha tarbiyasi juda muhim o'rin tutadi. Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyev bu tizimga alohida e'tibor qaratmoqda. Shu masalaga doir bir necha yig'ilish o'tkazildi, tarixiy qarorlar qabul qilinmoqda. Shuningdek maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachi va bolalar uchun yangi o'quv metodik va didaktik adabiyotlar nashr etilmoqda, ta'lim muassasasida malakali shifokorlar, dori-darmon va tibbiyot buyumlari, sanitariya-gigiyena vositalari ajratildi. Shuningdek ta'lim muassasalarida bosqichma-bosqich zamonaviy axborot –kommunikatsiya texnologiyalari va zarur texnika vositalari bilan ta'minlandi. Prezidentimizning yuqorida qayd etilgan qarori bilan tasdiqlangan Maktabgacha ta'lim tizimini tanqidiy o'rganish bo'yicha komissiya zimmasiga maktabgacha ta'lim tizimining oliy ma'lumotli kadrlarga ehtiyojini hududlar bo'yicha o'rganish va tahlil natijalariga ko'ra pedagogik yonalishga ixtisoslashtirilgan oliy ta'lim muassasalarida qabul kvotari bo'yicha takliflar qabul qilindi. Bu tizim shuni talab qiladiki oliy ma'lumotli shaxslar tizim rivojlanishida katta ahamiyat kasb etib boriladi.

Mamlakatimizda bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy turi bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalarida tub o'zgarishlarning maqsadi har tomonlama yetuk barkamol hamda komil shaxsni

tarbiyalsh, ularni intellektual va jismoniy jihatdan rivojlangan etib tarbiyalash bo'yicha zamonaviy tizim yaratib berildi. Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risidagi qarori 30- sentyabrdagi “Maktabgacha ta'lim tizimini boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoni hamda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risidagi qaarori qabul qilindi. Qarorda maktabgacha ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish, bolalarni sog'lom va barkamol etib tarbiyalashning barcha jihatlari belgilab berildi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati

- 1.O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. , -T.:O'zbekiston. 1997 y.
- 2.Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, -T.:O'zbekiston. 1997 y.
- 3.Maktabgacha yoshdgi bolalarga qo'yiladigan davlat talablari- T.:Kvinta print. 2013 y
- 4.Sh.A.Sodiqova “Maktabgacha pedagogika”.“Tafakkur sarchashmalari”T.: 2013 y

ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ

*БухДУ Мактабгача таълим кафедраси ўқитувчиси
Г.Ш.Рахмонова*

***Аннотация:** Ушбу мақолада талабаларда маънавий-ахлоқий компетенцияларни ривожлантириш зарурияти, усуллари ва уларни маънавий, маданий, ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий жиҳатдан етук мустақил фикрловчи баркамол авлод қилиб вояга етказишнинг илмий-услубий асослари ишлаб чиқилган.*

***Таянч сўз ва иборалар:** таълим ислохоти, талаба, ўқувчи-ёшлар, тарбия, маънавият, ахлоқ, компетенция, маънавий-ахлоқий компетенция, ривожланиш, метод, йўналиш.*

***Аннотация:** В данной статье рассматриваются необходимость и методы развития духовно-нравственных компетенций у студентов и научно-методические основы их превращения в духовно, культурно, этически, политически,*

юримдики, эконоимически, социальнo зрелое поколение независимого мышления.

Ключевые слова и фразы: образовательная реформа, студент, молодежь, образование, духовность, этика, компетентность, духовно-нравственная компетентность, развитие, метод, направление.

Abstract: This article develops the need and methods of developing spiritual and moral competencies in students and the scientific and methodological basis for their development into a spiritually, culturally, ethically, politically, legally, economically, socially mature independent thinking generation.

Key words and phrases: educational reform, student, student-youth, education, spirituality, ethics, competence, spiritual-moral competence, development, method, direction.

Мамлакатимизда баркамол авлодни шакллантириш, ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмонан соғлом этиб тарбиялаш, уларни олиб борилаётган ислохотларнинг фаол иштирокчисига айлантиришга қаратилган чора-тадбирлар изчил амалга оширилмоқда.

Бугунги кунда давлатимизнинг асосий мақсадларидан бири келажак пойдевори бўлган ёшларни маънавий, маданий, ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий етук мустақил фикрловчи баркамол авлод қилиб вояга етказишдир.

Миллий ва умуминсоний, маънавий- ахлоқий қадриятларни, бой моддий ва маънавий меросимизни барпо этиш мақсадида “Таълим тўғрисидаги” Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 майдаги “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4307-сон Қарори ижросини таъминлаш, шунингдек, ёшларни мустақил ҳаётга дунёқараши кенг, фаол фуқаролар этиб тарбиялаш мақсадида мамлакатимизда кенг қамровли ишлар олиб борилмоқда. Ушбу концепциянинг мақсади - ёш авлодда мустақил ва бахтли ҳаёт учун зарур ижтимоий малака ҳамда фазилатларни ёшига мос, босқичма-босқич шакллантиришдан иборатдир.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган “аҳоли, айниқса, ёшлар тарбияси билан боғлиқ вазифаларни самарали амалга ошириш, уларни тинч-осойишта ҳаёт учун энг зарур таянч компетенциялар билан таъминлаш, маънавий тарбияни баҳолашнинг илмий асосланган индикаторларини ишлаб чиқиш, тарбия жараёнида узлуксизлик, узвийлик тамойилларига таянган ҳолда аввало, ёшларни маънавий тарбиялаш бўйича асосий йўналишларни белгилаш, ёшларда Ватанга садоқат, тадбиркорлик, иродалилиқ, мафкуравий иммунитет, меҳр-оқибатлилиқ, масъулиятлилиқ, бағрикенглик, ҳуқуқий маданият, инновацион фикрлаш, меҳнатсеварлик каби муҳим фазилатларни болаликдан бошлаб босқичма-босқич шакллантириш каби чора тадбирлар босқичма босқич амалга оширилмоқда” [1].

Таълимни тарбиядан, тарбияни таълимдан ажратиб бўлмайди, бу икки жараён ўзаро уйғун, узлуксиз асосда ташкил этилгандагина одобли, ахлоқий фазилатларга эга, юксак маънавиятли, шу билан бирга билимдон, зукко, руҳан ва жисмонан соғлом, кенг дунёқараш ва тафаккурга эга, замонавий касб-ҳунар эгаси бўлган ватанпарвар ёшларни етиштириб беради.

“Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига педагогик-психологик изланишлар натижасида кириб келган тушунча ҳисобланади. Шу сабабли компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалик”ни англатади.

Ўзбекистонда ёшлар тарбиясини замонавий асосда илмий-технологик ислоҳ қилиш борасида олиб борилаётган ишлар уни бугунги кун эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда илмий асосланган таянч компетенциялар, фазилатлар асосида шакллантиришни талаб этмоқда.

Компетенциянинг муҳим йўналишларидан бири маънавий-ахлоқий компетенциялардир. Маънавий-ахлоқий

компетенциялар — Ватанга садоқат, тадбиркорлик, иродалилиқ, мафкуравий иммунитет, меҳр-оқибатлилиқ, масъулиятлиқ, толерантлиқ, ҳуқуқий маданият, инновацион фикрлаш, меҳнатсеварлик каби фазилатларни шакллантиришни ўз ичига олади.

Ватанга садоқат, бурч ва масъулият, ташаббускорлик ва бошқа фазилатлар ёшлар онгида назарий тушунчалар сифатида қолиб кетгани ҳолда унинг табиатида амалий одатларга айланмаяпти. Бунинг оқибатида уларнинг ушбу фазилатлар ҳақидаги сўзлари билан амаллари орасида тафовут намоён бўлмоқда, бу эса ҳар йили мустақил ҳаётга кириб келаётган ёшларнинг ҳаётда ўз ўринларини топишларида бир қатор муаммоларни юзага келтирмоқда. Айрим ўқувчи-ёшларда юксак мақсадларнинг шаклланмаганлиги, ўзини ўзи ўқишга сафарбар қилиш, ирода, матонат, тиришқоқлик, ҳаракат фазилатлари етарли ривожланмаганлиги таълим сифатига ҳам зарар кўрсатмоқда. Ўқувчи ёшларни тарбиялашда маънавий-ахлоқий компетенцияларини шакллантириш учун, албатта тарбияга эътибор беришимиз зарур. Тарбия бу туғилгандан бошланади ва умрнинг охиригача давом этади. Буюк мутафаккирларимиз А.Авлоний, А.Фитратлар таъкидлаганидек, тарбия, аввало оиладан бошланади. Оила ҳар бир халқнинг, миллатнинг давомийлигини сақлайдиган, миллий қадриятларнинг ривожини таъминлайдиган янги авлодни дунёга келтириб уни маънавий ахлоқий ва жисмоний барқамол қилиб тарбиялайдиган, жамиятнинг асосий негизи ҳисобланувчи муқаддас маскандир. Ёшларнинг ақлий, ахлоқий, эстетик, жисмоний, маънавий моддий тарбиясида асосий омил ва восита оила ҳисобланади.

Маънавий-ахлоқий компетенциянинг муҳим таркибий қисми – ватанпарварликдир. Ватанпарварлик сўзининг негизини Ватан ташкил этади. Ватан арабча сўз бўлиб, киндик қони тўкилган, она юрт маъносини англатади. Инсон учун Ватандан буюкроқ бойлик йўқ. Ватан инсон яшайдиган маданият, маънавият, адабиёт, санъат, илм-фан ўчоғидир. Иймонли, эътиқодли, кишилар Ватан нима эканлигини яхши тушунадилар. Шу боис Ҳадиси Шарифда «Ватанни севмоқ иймондандир», деб бежиз ёзилмаган. Ватан – бепоён далалар,

халқ, халқнинг ҳаёти, турмуш тарзи, иймон-эътиқоди, урф-одатлари, расм-русумлари, удумлар, анъаналари, халқ яратган обидалар, моддий ва маънавий мерос, аждодлар, уларнинг буюк таълимотлари, халқнинг тили, тарихи, давлат рамзларидир. Бугун ҳар жихатдан ривожланиб бораётган таълимнинг барча босқичларида ёш авлодни тарбиясига алоҳида эътибор берилмоқда. Шундай экан, ёшларга чуқур назарий ва амалий билимлар, касбий малака, кўникмалар ҳосил қилиш, ижтимоий ҳаётдаги воқеа-ҳодисалари ва муаммоларига тўғри муносабатда бўлишга ўргатиш, Ватанни севиш, аждодлари яратган бебаҳо маънавий жавоҳирларни имкон қадар эгаллаш, уларни асраб-авайлаш ва бойитиш, мамлакатимиз келажагини, ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг бугунги ҳолатини чуқур таҳлил қилиш, жаҳондаги ва мамлакатимиздаги маънавий, ақлий билимлардан фойдаланиб воқеликда фаол иштирок этиш руҳида тарбиялаш бугунги кун талабидир. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими давлат таълим стандартларда ҳам ижтимоий-гуманитар ва иқтисодий фанларни ўқитиш жараёнида миллий истиқлол ғояси ва мафқураси, миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида ўқувчи-ёшларда илмий дунёқараш, юксак маънавий-ахлоқий салоҳият, иқтисодий, ҳуқуқий ва ижодий тафаккурни, ижтимоий-сиёсий фаолликни шакллантириш каби талабларни таъминлаш лозимлиги алоҳида уқтирилган. Маънавий-ахлоқий дунёқарашни шаклланган ўқувчи-ёшларда маънавий-ахлоқий билим, маънавий-ахлоқий тафаккур, маънавий-ахлоқий ҳис-туйғу, маънавий-ахлоқий идрок фазилятларни тушуниш даражалари ривожланган бўлади. Маънавий идрок, ахлоқий ирода, хатти-ҳаракат ва малакалар бир-бирини тўлдириб, ўқувчининг шахсий ҳаёти, фаолиятида ўз ифодасини намойиш этади.

Маънавий-ахлоқий компетенциянинг муҳим таркибий қисмларидан яна бири адолатпарварликдир. Адолатпарварлик – инсон ва жамиятнинг, муайян киши, гуруҳ ёки жамоага ҳуқуқий ва ахлоқий меъёрлар асосида кўрсатган таъсирини англатади. У адолат тушунчаси билан боғлиқ ва унга таянган ҳолда шахс ва ижтимоий гуруҳлар имкониятлари, талаблари, ҳуқуқлари, ахлоқий фаровонлигини меъёрлайди. Адолат – ижтимоий, фалсафий,

ахлоқий ва ҳуқуқий тушунча сифатида жамиятнинг шахс олдига кўядиган талаблари меъёрини, турли шиорлар ва ижтимоий гуруҳларнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий воқеаларга муносабатини характерловчи онг тушунчаси ҳисобланади [5, 49].

Маънавий-ахлоқий компетенциялар талаба-ёшларда мустақил эътиқод, дунёқараш ва мақсадга эга бўлиш, эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал бирлигини таъминлаш, шахсий манфаатни жамият манфаати билан уйғун кўриш йўналишларида мустаҳкамланади. Ўқувчиларда муайян даражада маънавий-ахлоқий тафаккур, маънавий ахлоқий фазилят, маънавий-ахлоқий фаолият, маънавий-ахлоқий муносабат, маънавий-ахлоқий ҳаракатлар яхлит ҳолатда камол топади ва ижтимоий-иқтисодий тараққиёт ҳамда жамият маънавиятини мустаҳкамлаш учун асос бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони. [www. lex. uz](http://www.lex.uz).
2. О‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. -Т.: О‘zbekiston, 1997.
3. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, -Т.: О‘zbekiston, 1997.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 майдаги “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4307-сон Қарори. [www Lex.uz](http://www.Lex.uz)
5. Олимов Ш.Ш. Маънавий-ахлоқий тарбия асослари. (Монография). –Т.: «Fan va texnologiya», 2015. – 288 б.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В СИСТЕМЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Ф.Ф.Нуруллаев – преподаватель кафедра дошкольного
образования;*

Н. Икрамова – студент БухГУ

Аннотация: в статье освещены вопросы эффективного применения воспитателями интерактивных методов при организации педагогического процесса в дошкольных образовательных учреждениях.

Ключевые слова: занятие, образование, исследование, инновация, интерактивный, рефлексия, энерджайзер.

Annotation: the article highlights the issues of effective use of interactive methods by educators when organizing the pedagogical process in preschool educational institutions.

Key words: occupation, education, research, innovation, interactive, reflection, energizer.

Инновационные технологии в образовании зародились в начале XX века на основе гуманизации образовательного процесса. В то же время внимание уделяется вопросам удовлетворения интересов детей в соответствии с их пожеланиями, уважения и любви к каждому ребенку, создания всех условий для его личностного развития, пребывания в центре личностного образовательного процесса ребенка. Система профессионального развития в последние годы уделяет большое внимание обновлению содержания, формы, инструментария и методики обучения, поиску инноваций в дошкольном образовании, его внедрению в учебный процесс, педагогической деятельности педагогов. В частности, внедрение передовых педагогических технологий в педагогический процесс, внедрение инноваций, использование современных методов работы педагогов и педагогов, оснащение их навыками и умениями осуществляются на основе системы профессионального развития.

Существует важная проблема, которую необходимо решить в области педагогики, которая заключается в том, чтобы обеспечить, чтобы педагоги организовали педагогический процесс на основе современных методов целенаправленным, систематическим и методологически правильным образом, прогнозируя результаты. Следует отметить, что интерактивные методы в настоящее время являются приоритетом в образовательной реформе и их роль в решении педагогических проблем, являются важными факторами обеспечения эффективности образования.

Важный аспект теории педагогических технологий определяется уровнем способностей каждого педагога, а также эффективным использованием интерактивных методов в учебном процессе с целью повышения учебной активности с учетом специфических особенностей учащихся разных возрастов.

Обучение педагогов рациональному использованию интерактивных методов в соответствии с целями и условиями, основанными на дидактических принципах, является одной из важнейших проблем современной педагогики сегодня. Преподаватели МТМ применяют современные методы в своей работе, изучая научные статьи, брошюры и местные передовые практики в дошкольном образовании. Иногда они используют интерактивные методы без полного понимания сути и цели. Интерактивные методы могут быть использованы в дошкольном образовании: «Мозговой штурм», «Ролевая игра», «Работа в малых группах», «Дебаты», «Галерея», «Кластер», «Бумеранг», «Энергетики». Педагогу рекомендуется использовать метод психической атаки в начале и в конце урока, чтобы прояснить понимание детьми этой темы и укрепить их знания. «Работа в малых группах» основана на взаимодействии детей и обмене идеями. В этом случае тема разрабатывается на основе группового анализа и исследований.

Дети используют эти методы для оживления жизненных ситуаций. В методе дебатов детям дают тему накануне. Дети находят ответы на свои вопросы, задавая их родителям, а ответы на вопросы основаны на «дебатах». Хотя сегодня существуют педагогические технологии и тематические концепции и понятия, дошкольные педагоги сталкиваются с такими проблемами, как неспособность отличить технологию от методологии. Однако между ними имеются существенные различия, и теоретическая информация о них приводится ниже.

Педагогическая технология - это процесс, который гарантирует ребенку учиться создавать, учиться и мыслить самостоятельно.

Методология представляет собой совокупность методов и способов обучения, которые удобны для конкретного человека, учителя, в зависимости от знаний, умений, способностей, личных качеств, темперамента учителя. Он разделен на отдельные методологии. Наука педагогика изучает законы преподавания определенных предметов. Необходимо понимать разницу между методологией и педагогической технологией и уметь эффективно использовать как на практике. Различия между ними связаны с педагогическими технологиями на частном уровне, где концепция «педагогических технологий» согласуется с концепцией методов преподавания в частных науках и на местном уровне.

В заключение можно сказать следующее:

Дети дошкольного возраста должны быть любопытными, активными, предприимчивыми, свободолюбивыми, наблюдательными, здоровыми. Теперь каждый ребенок имеет право быть свободным и проявлять свои способности. Нам необходимо создать условия для того, чтобы дети демонстрировали свои таланты в нетрадиционных классах на основе передовых педагогических технологий. Обучение педагогов должно не только соответствовать требованиям времени, но и обучаемый должен также получать удовольствие от этого обучения;

- необходимо использовать интерактивные методы при подготовке детей к дошкольному образованию, так как современные педагогические технологии, нетрадиционные методы обучения сегодня очень эффективны, повышают качество образования;

- дошкольным педагогам трудно различать методологию и педагогическую технологию и делать ошибки. Поэтому в этой статье выделены их различные функции; В статье подчеркивается, что педагогам дошкольного образования необходимо точно определять приблизительное время, необходимое для педагогической ситуации, правильно определять последовательность на основе технологической карты, используя интерактивные методы.

Важным фактором повышения качества дошкольного образования является тот факт, что интерактивные методы,

используемые педагогом, организованы таким образом, чтобы удовлетворить интересы и потребности детей.

Список литературы:

1. Руководство по развитию критического мышления (Методическое пособие) Ташкент – 2002 г.
2. Методические рекомендации к программе воспитания и обучения в детском саду. Москва, Мозаика – Синтез 2005 г.
3. Панфилова А. П. Мозговые штурмы. Спб.: Питер, 2005. 316 с.
4. Уполномоченное Образование (Пособие для тренеров) Информационно-Ресурсный Центр Позитивного Просвещения. Ташкент – 2003 г.

РАЗНОСТОРОННЕЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ТЕАТРАЛИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

Д.Х.Гафурова – преподаватель кафедры «Дошкольное образование»(БухГУ)

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы о влиянии театрализованной деятельности на всестороннее развитие детей дошкольного возраста. Кроме этого в статье речь идёт о том, что театрализованная деятельность позволяет решать многие педагогические задачи, касающиеся формирования выразительности речи ребенка, интеллектуального и художественно-эстетического воспитания. Театрализованная деятельность даёт возможность использовать её как сильное, но ненавязчивое педагогическое средство развитию речи

Ключевые слова: искусство, театр, художественный образ, эстетическое развитие, звукопроизношение, речь, выразительность, скованность, воображение.

Annotation. The article deals with the questions about the influence of theatrical activity on the all-round development of preschool children. In addition, the article is about the fact that theatrical activity allows you to solve many pedagogical tasks related to the formation of the expressiveness of a child's speech, intellectual and artistic and aesthetic education. Theatrical

activity makes it possible to use it as a strong, but unobtrusive pedagogical means of developing speech

Key words: *art, theater, artistic image, aesthetic development, sound production, speech, expressiveness, stiffness, imagination.*

Театр - синтетический вид искусства, соединяющий в себе слово, образ, музыку, танец, изобразительную деятельность. Значение и специфика театрального искусства заключаются в одномоментности сопереживания, познавательности, эмоциональности, коммуникативности, живом воздействии художественного образа на личность.

Театр — один из самых демократичных и доступных видов искусства для детей, который позволяет решить многие актуальные проблемы современной педагогики и психологии, связанные с художественным образованием и воспитанием детей, формированием эстетического вкуса, нравственным воспитанием, развитием коммуникативных качеств личности (обучением вербальным и невербальным видам общения), воспитанием воли, развитием памяти, воображения, инициативности, фантазии, речи (диалога и монолога), созданием положительного эмоционального настроения, снятием напряженности, решением конфликтных ситуаций через игру.

Неоценима роль театра в эстетическом развитии детей. В процессе восприятия художественного произведения у детей формируется особый вид познания в форме эмоциональных образов. В них, с одной стороны, отражается внешняя реальность, с другой стороны, компонент в виде ощущений и представлений придает эмоциональному образу побудительный, действенный характер отражения окружающей действительности.

Особая роль театрализованных игр в приобщении детей к искусству: литературному, драматическому, театральному. При грамотном руководстве у них формируются представления о работе артистов, режиссера, театрального художника, дирижера. Дети осознают, что спектакль готовит

творческий коллектив, а театр дарит радость и творцам, и зрителям, что позднее послужит основой для формирования обобщенного представления о назначении искусства в жизни общества.

А эстетическое восприятие дает толчок развитию познавательной деятельности ребенка, поскольку художественное произведение (изобразительное, музыкальное, литературное) не только знакомит его с новыми явлениями, расширяет круг его представлений, но и позволяет ему выделить существенное, характерное в предмете, понять художественный образ. Таким образом, занятия театральной деятельностью с детьми не только развивают психические функции личности ребенка, художественные способности, но и общечеловеческую универсальную способность к межличностному взаимодействию, творчеству в любой области. К тому же для ребенка театрализованное представление - это хорошая возможность хотя бы ненадолго стать героем, поверить в себя, услышать первые в своей жизни аплодисменты.

Младший дошкольный возраст является наиболее сензитивным для всестороннего развития ребенка. Именно в 3-4 года происходит активное становление всех его психических процессов, включая речь. Тревожным является тот факт, что поступающие в детский сад дети имеют ограниченный словарный запас, трудности звукопроизношения, грамматики. Все это делает проблему развития речи детей младшего дошкольного возраста актуальной. На современном этапе все больше специалистов, работающих с дошкольниками, включают в образовательно-воспитательную практику арт-терапию, представляющую собой методику лечения и развития при помощи художественного творчества. Ее разновидностью является театрализованная деятельность. Разностороннее влияние театрализованных игр на речевое развитие ребенка позволяет использовать их как эффективное, но ненавязчивое педагогическое средство, так как сам ребенок испытывает при этом удовольствие, радость. Именно поэтому в педагогический процесс с детьми младшего дошкольного

возраста введена театрализованная деятельность. Театрализованная деятельность позволяет эффективно решать задачи развития речи младшего дошкольника, способствует социально-эмоциональному развитию ребенка.

Дошкольное образовательное учреждение - первое и самое ответственное звено в общей системе образования. Овладение родным языком является одним из важных приобретений ребенка в дошкольном детстве. Поэтому процесс речевого развития рассматривается в современном дошкольном образовании, как общая основа воспитания и обучения детей. Театрализованная деятельность позволяет решать многие педагогические задачи, касающиеся формирования выразительности речи ребенка, интеллектуального и художественно-эстетического воспитания. В результате ребенок познает мир умом и сердцем, выражая свое отношение к добру и злу; познает радость, связанную с преодолением трудностей общения, неуверенности в себе.

Как говорил русский театральный режиссёр, актёр и педагог, теоретик, реформатор театра К. С. Станиславский: «Что такое театр? Это лучшее средство для общения людей, для понимания их сокровенных чувств. Это чудо, способное развивать в ребёнке творческие задатки, стимулировать психические процессы, совершенствовать телесную пластичность, формировать активность.

Театрализованная игра стимулирует активную речь за счет расширения словарного запаса, совершенствует артикуляционный аппарат. Ребенок усваивает богатство родного языка, его выразительные средства. Используя выразительные средства и интонации, соответствующие характеру героев и их поступков, старается говорить четко, чтобы его все поняли. Дети лучше усваивают содержание произведения, логику и последовательность событий, их развитие и причинную обусловленность. Театрализованные игры способствуют усвоению элементов речевого общения (*мимика, жест, поза, интонация, модуляция голоса*).

Занятия в детском театре обогащают детей новыми впечатлениями, знаниями, развивают интерес к

художественной литературе, активизируют словарь, разговорную речь, способствуют нравственно-эстетическому воспитанию, позволяет решать многие актуальные проблемы педагогики и психологии, связанные с художественным и нравственным воспитанием, развитием коммуникативных качеств личности, развитием воображения, фантазии, инициативности.

Театрализованные игры дают возможность перейти от бессловесных этюдов к этюдам со словами, импровизировать с элементами ряженья на заданную тему. Играя, участвуя в спектаклях, дети охотно развивают свою речь, активизируют словарь. Вместе с этим дети учатся выражать себя в движении, свободно держаться не стесняясь. Для детей дошкольного возраста важны все компоненты театра и музыка, и костюмы, и декорации, а главное слово. Проблема владения словом, актуальна на сегодняшний день для всех возрастов. Частые репетиции дают детям возможность общаться, понять чувство партнерства, взаимовыручки, снимает скованность, ускоряет процесс овладения навыками публичных выступлений. Таким образом, можно сделать вывод, что театрализованная деятельность даёт возможность использовать её как сильное, но ненавязчивое педагогическое средство развитию речи, ведь ребенок чувствует себя во время театрализованных игр раскованно и свободно.

Список литературы:

1. Артемова Л.В. Театрализованные игры дошкольников. М., 1991.
2. Вечканова И.Г. Театрализованные игры в абилитации дошкольников с интеллектуальной недостаточностью. СПб.: КАРО, 2006.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте.–М., 1991.
4. Доронова Т.Н. Развитие детей от 4 до 7 лет в театрализованной деятельности // Ребенок в детском саду. – 2001. №2.
5. Ерофеева Т.И., Зверева О.Л. Игра-драматизация // Воспитание детей в игре. – М.,1994.

6. Ершова А.П. Взаимосвязь процессов обучения и воспитания в театральном образовании // Эстетическое

MAKTABGACHA TA'LIMDA XALQ DOSTONLARNI O'RGATISH ORQALI MADANIYAT, MA'RIFAT, TARBIYA VOSITASI SIFATIDA

*Maktabgacha ta'lim kafedراسi o'qituvchisi Sharipova Maxbuba
Baxshilloevna,*

14-5MT-20 guruh talabasi Sadiyeva Sayhuna Sobir qizi

Annotatsiya: *Maqolada maktabgacha ta'limda xalq dostonlarni o'rgatish orqali madaniyat, ma'rifat, tarbiya vositasi sifatida haqida fikr yuritilgan.*

Аннотация: *В статье рассматривается фольклор как средство культуры, просвещения и просвещения через преподавание народных эпосов в дошкольном образовании.*

Annotation: *The article discusses preschool education as a means of culture, enlightenment, education through the teaching of folk epics*

Kalit so'zlar: *doston, xalq og'zaki ijodi, folklor, ma'naviy, tarbiyashunos, hikmat, donolik, aql-zakovat, oqilona, yozma adabiyot, maqol, naql, otalar so'zi, donolar so'zi.*

Ключевые слова: *эпос, устное народное творчество, фольклор, духовный, воспитатель, мудрост, ум, сообразителност, разумный, литература, пословица, афоризм, слово отцов, слово мудрецов.*

Kewwords: *epic, folklore, folklore, wise, spiritual, tutor, orally, wisdom, mind, ingenuity, reasonably, literature, proverb, aphorism, words of fathers, words of wise men.*

Turli xalqlarning milliy o'zligini, ularning tili va hayot tarzini, an'ana va urf-odatlarini ifoda etadigan baxshichilik san'ati umumbashariy madaniyatning uzviy qismi sifatida barchamiz uchun qadrlidir. Jahon madaniy merosining bu o'lmas asarlari bizga insoniyatning naslu nasabi, tarixiy ildizlari, olijanob ideallari bir ekanini, binobarin, turli millat va elat vakillarining kelajak sari intilishlari ham mushtarak ekanini anglatadi

O'zbek xalq dostonlari juda uzoq tarixiy taraqqiyot bosqichlarini bosib o'tdi. Uning eng qadimgi namunalari saqlanib qolmagan. O'tgan asrda yozib olingan dostonlarga bu janrning ko'p davrlar osha xalq baxshilari hofizasida og'zaki ravishda muayyan o'zgarishlar bilan bizgacha etib kelganligidan dalolat beradi. Shuning uchun ham ularni xalq baxshilari faoliyatidan ajratib o'rganish mumkin emas. Xalq og'zaki ijodining yuksak professional san'at turi — doston va dostonchilikning paydo bo'lishi, taraqqiyoti baxshilar nomi bilan bog'liqdir. H.T.Zarifovning yozishicha, baxshi mo'g'ulcha va buryatcha baxsha, bag'sha so'zlaridan olingan bo'lib, ustod, ma'rifatchi degan ma'nolarni beradi. O'zbeklarda baxshi — keng ma'noda xalq dostonlarini kuylovchi, yodda saqlovchi va nasldan naslga o'tkazuvchi san'atkor. Xalq orasida baxshi so'zi turli xarakterdagi ikki vazifani bajaruvchi shaxsga nisbatan qo'llangan. Ko'pchilik yerlarda professional dostonchi, ayrim joylarda afsungarlik, folbinlik, shamanlik qiluvchi shaxsga nisbatan ishlatilgan. Uzoq o'tmishda bu ikki vazifani bir shaxs bajargan. Keyinchalik esa, kasbda muayyan ajralish yuzaga kelgan. Ko'pchilik yerlarda esa, ikkinchi vazifani bajaruvchi shaxs qushnoch, duoxon, kinnachi kabi turli-tuman so'zlar bilan ifodalanadi. Xalq dostonchilarini O'zbekistonning ayrim yerlarida baxshi so'zidan boshqa nomlar bilan ham yuritiladi. Dostonchi Surxondaryo va Qashqadaryoning ayrim joylarida yuzboshi, Janubiy Tojikiston o'zbeklari orasida soqi, Surxondaryo va Janubiy Tojikistonning ayrim joylarida sozanda, Farg'ona vodiysida sanovchi, ayrim tumanlarda jirov, jirchi, oqin, oxun va hokazo.

Xorazmda epik asarlarni, ulardan olingan parchalar va ayrim termalarni kuylovchi ijodkorlarning yana bir turi xalfalar, deb yuritiladi. Xalfachilik, asosan, ayollar orasida keng tarqalgan. Xalfalar ko'proq «Oshiq g'arib va Shohsanam», «Oshiq Oydin», «Asilxon», «Hurliqo va Hamro», «Qumri», «Qissai Zebo», «Tulumbiy», «Zavriyo», «Durapsho», «Bozirgon», «Xirmon dali» kabi dostonlarni, Maxtumquli she'rlarini, turli marosim qo'shiqlarini va o'zlari yaratgan asarlarni ijro etadilar. Ular mahalliy xalqning barcha to'y-hashamlarida, turli marosimlarda, ayollar yig'inlari va bayramlarda qatnashadilar, to'y va marosimlarni boshqaradilar. Xalfachilik ayollar san'ati sifatida Xorazm vohasida shu

kunlarda ham keng davom etmoqda.. Hodi Zarif, Buyuk Karimov, Mansur Afzalov, Muzayyana Alaviya, Jumaniyoz Qobulniyozov, Muhammadnodir Saidov singari olimlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, XIX asr va XX asr boshlarida o'zbek baxshilari repertuarida yuz ellikka yaqin doston bo'lgan. Folklorshunoslarimiz ulardan yuzga yaqinini (variantlari bilan to'rt yuzdan ortiq) yozib oldilar. O'tgan asrda ikki yuzdan ortiqroq dostonchi aniqlandi va ro'yxatga olindi. Ulardan Jumanbulbul, Jossoq, Bo'ron shoir, Jolmon baxshi, Sulton kampir, Tilla kampir, Xonimjon xalfa, Bibi shoira, Suyav baxshi, Amin baxshi, Yo'ldoshbulbul, Sultonmurod, Qurbonbek, Xidir shoir, Yo'ldosh shoir, Suyar shoir, Sherna yuzboshi, Haybat soqilar xalq orasida shuhrat qozongan. Ergash Jumanbulbul o'g'li, Fozil Yo'ldosh o'g'li, Po'lkan shoir, Islom Nazar o'g'li, Umir shoir, Abdulla shoir, Xolyor Abdukarim o'g'li kabi etuk shoirlar baxshichilikdagi juda boy an'analar asosida muhim voqealarni tasvirlovchi yigirmadan ortiq yangi dostonlar yaratdilar. Dostonlarda ezgulik, ozodlik, vatanparvarlik, xalqparvarlik, qahramonlik kabi insoniy g'oyalar mislsiz mahorat bilan tarannum etilgan va insonni hamisha ma'naviy kamolot sari yetaklagan. Ana shunday umrboqiy asarlardan biri «Alpomish» dostonidir. O'n asrki bu doston nafaqat xalq tilida balki xalq dilida yashab keladi. Filolog M.Qo'shmoqovning yozishicha: «Alpomish alp bo'lgan uchun ming yillar davomida xalq yuragida o'lmay yashab keladimi? Aslo! Alplik Alpomish obrazining bir qirrasini, xolos. Alpomish aslida ma'naviyat qahramonidir. U vatan mustaqilligi, xalqning ma'naviy birligi uchun ozodlik, ezgulik, tinchlik uchun kurashgan qahramon... Ma'naviyat qahramoni bo'lgani tufayli ham u xalqning ideal qahramoniga aylandi. Shuning uchun o'zbek xalqi o'z tarixining eng qora kunlarida ham Alpomishni yuragida saqladi, undan madad oldi. Undan ibrat qilib Alpomish o'g'illarni, Barchin qizlarni voyaga yetkazdi».

«Alpomish» dostoni o'zbek xalqining sevikli dostoni bo'lgani bejiz emas. Undagi voqealar hayotiyliigi va ta'sirchanligi bilan ajralib turadi, mardlik, fidoiylik, samimiyat, to'g'rilik, hamiyatlilik, do'stga sodiqlik, yorga vafodorlik, vatanparvarlik va mehnatsevarlik kabi insoniy fazilatlaridan iborat bo'lgan o'zbek milliy ruhiyati yaqqol ko'rinadi. Shu bois ham «Alpomish» dostonining 1000 yilligi 1999 yilda Termiz shahrida keng nishonlandi. Zero, «Turkiy tarixning eng chuqur qatlamlaridan ibtido olgan bu doston o'zbekning o'lmas so'zi timsoli sifatida munavvarlik olib kiradi.

Chinakam xalq so'zining umri boqiydir." Xalq dostonlarining juda katta qismi sevgi sarguzashtlarini tasvirlashga bag'ishlanadi. Ishqiy–romantik dostonlarda voqea tuguni oshiqning ma'shuqa haqida xabar topishidan boshlanadi. Masalan, «Ravshan» dostonida Ravshan Zulxumorni uzukda ko'rib qoladi. «Kuntug'mish»da Xolbeka yigitni tushida ko'radi, Kuntug'mish qizning suratiga oshiq bo'lib qoladi, ya'ni bir-birini ko'rmagan odamlar o'rtasida g'oyibdan sevgi paydo bo'ladi. Sof sevgi esa hamisha odamni qahramonlikka, jasurlikka, jasoratga undaydi.

«Zevaxon» dostonida Zevax va Malikai Xubon o'rtasidagi chuqur insoniy munosabatlar, visol va hijron, vafo va sadoqat, do'stlik tarannum etiladi.

«Kuntug'mish» dostonida yoshlarni kasb–hunar o'rganishga undovchi misralar behisob. Qilichxon laqabli podshoning Kuntug'mish degan yolg'iz o'g'li bo'lib, o'n to'rt yoshga to'lguncha ilm-hunar o'rganadi, kasb-kamolot hosil qiladi. O'n to'rt yoshdan keyin esa qilichbozlik, miltiq otish, nayzabozlik, ko'pkari chopish kabi sipohilik hunarlarini o'rganadi, har tomonlama komil shahzoda bo'lib yetishadi.

«Ravshan» dostoni ham ishqiy – sarguzasht dostonidir. Bu doston ham «Go'ro'g'li» turkumiga mansub, «Ravshan» pok va samimiy muhabbatini kuylovchi, maqsadga erishish yo'lida mardlik va botirlikni ulug'lovchi, zulm va adolatsizlikni qoralovchi asardir.

«Malikai ayyor» dostoni ham «Go'ro'g'li» turkumiga kiradigan dostonlardan biri. Unda muhabbat hangomalari va ishqiy sarguzashtlar serob. Dostonda or-nomus, imon-e'tiqod, insoniy iroda, chidam, topqirlik singari ezgu ma'naviy sifatlar tasvirlanadi. O'zbek yigitlariga xos eng olijanob fazilatlar Avaz timsolida aks etgan. Dostonda xalq maqol, matal va qo'shiqlaridan juda keng foydalanilgan.

«Oysuluv» dostonidagi Oysuluv o'zbek xotin-qizlarining umumlashma obrazidir. Uning hozirgi zamon xotin-qizlariga ibrat bo'luvchi go'zal xislatlari juda ko'p. Masalan, Oysuluv o'g'lining zindonband bo'lganini eshitib esankirab qolmaydi, balki sabr-toqat qilib, mulohaza bilan ish ko'radi, qo'rqmay Eron elchilariga qarata: «Men Turon mamalakatimni, elu-xalqimni unga bermayman!»-deb xitob qiladi. Dostonlar ko'rib turganimizdek, yigitlarimizni mardlikka, jasurlikka, mehnatsevarlikka

chorlaydi. Shuningdek, do'stga vafodorlik, aka-uka o'rtasidagi mehribonlik, ota-onaga fidoyi bo'lishga o'rgatadi. Masalan, aka-uka o'rtasidagi mehribonlik «Kuntug'mish» dostonida Gurkiboy va Mohiboy obrazlarida, do'stlar o'rtasidagi sadoqatlik «Zevarxon» dostonida Zevarxon va Xasanxon, «Alpomish» dostonida Alpomish va Qorajon obrazlarida tasvirlangan.

Xulosa qilib aytganda, dostonlar xalqimizning o'ziga xos badiiy tarixi bo'lib, tarixiy–madaniy ahamiyati tengsizdir. Ularda xalqimizning asrlar bo'yi qilgan orzu-umidlari, kelajak haqidagi o'y-fikrlari mujassamlashgan. Xalq dostonlari milliy iftixor va o'z-o'zini anglash, vatanparvarlik, o'zaro ishonch, do'stlik tuyg'ularini tarbiyalashda juda katta g'oyaviy-estetik vazifani o'taydi. Dostonlar mavzusiga singdirilgan maqollar va hikmatli so'zlarning axloqiy tarbiyadagi ahamiyati cheksizdir. Ishqiy-romantik dostonlar yoshlarni sevgida vafodor, do'stga sadoqatli qilib tarbiyalasa, qahramonlik va jangnoma dostonlar yoshlarda insonparvarlik, vatanparvarlik kabi chin insoniy fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Go'zal xulq, mukammal ma'naviy - axloqiy fazilatlarni har bir insonda mujassam bo'lishi ta'lim- tarbiyaga bog'liq. Shu bois yuksak ma'naviy axloqli yoshlarni tarbiyalashda xalq pedagogikasining boshqa manbalari qatori dostonlarning tarbiyaviy ahamiyatini ta'lim -tarbiya jarayoniga singdirishimiz lozim. Xalq dostonlarida milliy an'analar, urf-odatlar, insoniy qadriyatlar doim ijobiy obrazlar, xatti-harakatlari bilan bog'lab tasvirlanadi, ular timsolida adolatparvarlik, rostgo'ylik, mardlik, insonga mehr-muhabbat bilan qarash, halollik, vafodorlik, turli elatlar va xalqlarning birodarligi, do'stlik va samimiyat kabi xislatlar, mehnat tarbiyasi, jismoniy kamolot, aqliy va axloqiy sifatlar ulug'lanadi. Dostondagi ijobiy qahramonlarni xalq o'z donishmandlariga aylantirgan.

Demak, xalq og'zaki ijodining barcha janrlarida, jumladan dostonlarda ilgari surilgan muhim g'oyalar, ijobiy qahramonlar timsolida mujassamlashgan insoniy fazilatlar, milliy qadriyatlar hozirgi yosh avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Qadimgi ishonch-e'tiqodlar, urf-odatlar, udumlar mohiyatini kelajak avlodga yetkazishning eng samarali yo'li ham xalq og'zaki ijodi durdonalaridan unumli foydalanishdan iboratdir. Zero, bu durdonalar turli ramziy obrazlar orqali o'tmishimiz bilan hozirimizni bir-biri bilan chambarchas bog'lab turadi,

yoshlarga estetik zavq va did bag'ishlashdan tashqari axloqiy shuurini ham uyg'otadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Эшонкул Ж. Фольклор: образ ва талқин. – Қарши.: Насаф, 1999. –172 б.
2. Алпомиш. Достон. Ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси / Айтувчи Фозил Йўлдош ўғли. Нашрга тайёрловчилар Ҳ.Зарифов ва Т.Мирзаев. – Т.: Шарқ, 1998. – 400 б.
3. Жўраев М. Ўзбек мавсумий маросим фольклори. – Т.: Фан, 2008.–290 б.
4. Мирзаев Т. “Алпомиш” қаҳрамонлик эпоси ва ўзбек достонлари // Алпомиш. – Т.: Фан, 1999. – Б.7-49.
5. Мирзаев Т., Эшонкул Ж., Фидокор С. “Алпомиш” достонининг изоҳли луғати. – Т.: “Elmus-Press-media”, 2007. – 162 б.
6. Ўраева Д. Яхшиларга ёндашиб // Охунжон Сафаров. Ижодий портрет. – Т.: Муҳаррир, 210. – Б.75-78.

МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМДА МЕТОДИКА ФАНLARINI O’QITISH TEXNOLOGIYASINING ASOSIY TAMOYILLARI

BuxDU o’qituvchisi L.CH.Rajabova,

BuxDU talabasi A.A.Baxranova.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’limda metodika fanlarini o’qitish texnologiyasini o’rgatishda asosiy tamoyillar haqida ma’lumot berilgan.

Аннотация: В статье представлена информация об основных принципах технологии обучения при преподавании методических предметов в дошкольном образовании.

Annotation: The article provides information on the basic principles of teaching technology in teaching methodological subjects in preschool education.

Tayanch so’zlar: metodika, ta’lim prinsiplari, tarbiyaviylik, ilmiylik, tizimlilik, tushunarlik, ko’rgazmalilik, onglilik va faollik prinsipi, puxtalik prinsipi, ta’limni alohidalashtirish

Ключевые слова: методология, принципы обучения, педагогический, научный, систематический, понятный,

показательный, сознательный и активный принцип, принцип основательности, разделенность обучения

Key words: *methodology, principles of teaching, pedagogical, scientific, systematic, understandable, indicative, conscious and active principle, principle of thoroughness, separation of teaching*

«Didaktika» grekcha soʻz boʻlib, «oʻqitish», «oʻrgatuvchi» degan maʼnolarni anglatadi. «Didaktika» soʻzining maʼnaviy tarjimai «Taʼlim nazariyasi» demakdir. Taʼlim nazariyasi taʼlim jarayoni tushunchasi va mohiyatini, taʼlim tamoyillarini, taʼlim mazmunini, taʼlim metodlari, shakllari va vositalari mazmunini aks ettiradi. Taʼlim nazariyasining asosiy mohiyati taʼlimni tashkil etishdan iboratdir. Taʼlimni tashkil etishdan asosiy maqsad yosh avlodni ilmiy bilimlar, koʻnikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdan iborat.

Didaktika pedagogikaning sohasi sifatida bilim, koʻnikma va malakalarni yetkizishga oid uyushgan faoliyat qonuniyatlarini va ularni yosh avlod tomonidan oʻzlashtirilishini oʻrganadi. U oʻqitish jarayonini yoʻlga qoʻyishga oid normativ talablarni ishlab chiqadi.

Jamiyatning ijtimoiy ehtiyojiga, fan va ishlab chiqarishning hozirgi darajasiga tayanib, didaktika oʻzining oʻrganish predmetini ishlab chiqadi, oʻqitishning maqsadi (nega oʻqitiladi), yosh avlodni nimaga tayyorlanadi, oʻqitishning mazmuni (nimaga oʻrgatiladi), oʻqitishni tashkil etishning shakl va metodlari (qanday oʻqitish) va uning natijalarini hisobga olish, nazorat qilish.

Didaktikaning asosini – taʼlim prinsiplari tashkil etadi.

Prinsip – rahbar gʻoya, asosiy qoida, faoliyatga, xulqqa nisbatan qoʻyilgan asosiy talabdir.

Taʼlim prinsipi – taʼlim jarayoniga qoʻyiladigan asosiy talabdir.

1. Taʼlimning tarbiyaviy xususiyatli prinsipi.
2. Taʼlimning ilmiyligi prinsipi.
3. Taʼlimning tizimlilik prinsipi.
4. Taʼlimning tushinarliligi prinsipi.
5. Taʼlimning koʻrgazmalilik prinsipi.
6. Taʼlimning ongliligi va faolligi prinsipi.
7. Taʼlimning puxtaligi prinsipi.

8. Ta'limni alohidalashtirish prinsipi.

1. Ta'limning tarbiyaviy xususiyati prinsipi. Bu prinsip bir qancha yo'nalishlar bo'yicha amalga oshiriladi:

✓ material mazmunini Respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy hayoti, mustaqil rivojlanish yo'lidagi muvaffaqiyatlari, xalqning mehnatidagi yutuqlari, hozirgi zamon fani va texnikasi hamda madaniyati bilan bog'lash;

✓ -shaxsda ma'naviy fazilatlarni, intizomlilikni, qatiyatlilikni va mehnatsevarlikni tarbiyalash;

✓ ta'lim jarayonida hosil bo'ladigan hissiyotlar, kechinmalar va taassurotlarning hosil bo'lish jarayonini boshqarish;

✓ aqliy qobiliyatlarining rivojlantirilishi va shakllantirilishini amalga oshirish.

Bu yo'nalishlarni amalga oshirish uchun o'qituvchi o'ziga qo'yilgan quyidagi talablarga to'liq rioya qilishi kerak:

*Birinchi*dan. O'quvchining dunyoqarashi, uning nuqtai nazari, e'tiqodi qanday shakllanishini bilishi kerak. O'quvchi faqatgina darslik doirasida o'ralib qolmasligi uchun, keng doirada fikrlash, tasavvur qilish qobiliyatini shakllantirish zarur.

*Ikkinchi*dan. O'quvchi shaxsining ma'naviy, mehnatsevarlik, nafosatlilik fazilatlarini takomillashtirishda har bir darsning ahamiyatini tushuntirib borishi kerak.

*Uchinchi*dan. O'quv jarayonida o'quvchilarda his-tuyg'ularning paydo bo'lishi, yuzaga chiqishi va ifoda etilishini ta'minlash lozim.

*To'rtinchi*dan. O'quvchilardagi qobiliyatlarni yuzaga chiqishini ko'ra bilish va ularni takomillashishi uchun shart-sharoitlar yaratishi zarur.

Har bir o'qituvchi mashg'ulotni yuqorida aytilgan talablarga rioya qilgan holda tashkil etsa, ta'limning tarbiyaviy xususiyati maktab o'quvchisi shaxsini shakllantirishda asosiy ta'sirchan omil bo'lishi amalga oshadi.

Ta'limning ilmiylik prinsipi. Bizni qurshab turgan borliqni bilish jarayoni murakkab, ziddiyatli bo'lishi, har-xil bosqichlarni, shakllar va turlarni o'z ichiga oladi. Ilmiy bilish narsaning tashqi tasviridan uning ichki tuzilishini tasvirlashga o'tishidan iboratdir.

Ilmiy bilimlar qonuniyatlar sari, nazariya sari olib boradi.

Ilmiylik prinsipi ilmiy bilimlarning o'quv faoliyatidagi o'rnini ochib beradi.

Agar o'quv materiali narsalarning faqat tashqi, kuzatiladigan xususiyatlarini yoritisa, bunday bilim ilmiylik darajasiga yetmagan bo'ladi.

Agar o'quv materialni bilan qonunlar, tushunchalar, formulalar va teoremlar olami bilan tanishtirsa, bunday bilimlar ilmiy bilimlar deb atalardi. Ular o'quvchini aqliy rivojlantiradi. Faqat ana shunday bilimlardagina o'quv fanining ilmiy mazmunini o'zlashtirib olishga kelgusida esa fanni egallab, mehnatda faol ishtiroq etishga imkon beradi.

Ta'limning tizimlilik prinsipi. Ta'limning tizimlilik prinsipi o'quvchilardagi ilmiy bilimlarni mustahkam va chuqur bo'lishiga asoslanadi. O'quvchilardagi atrof-muhit to'g'risidagi bilimlar, o'quv materiallari o'quv jarayonida ketma-ketlik asosida chuqurlashtirilib borilsagina ularda mantiqiy fikrlash rivojlanib boradi va ular o'quv materialini oson o'zlashtiradilar.

O'quvchi bilimlarining ilk manbaini, narsalarning, hodisalarning o'zaro munosabatlarini tasavvur eta bilishlari shart. O'quv materiali fanning maxsus ishlangan asoslari, qismlari, qoidalari, bo'linmalaridan iboratdir.

Fandagi bilimlarning maktabdagi o'quv materialiga asos qilib olinishini to'g'ri tushinib yetish shart. O'quvchi tomonidan materialni o'zlashtirish o'qituvchining tushuntirish usullariga bog'liqdir. O'qituvchining mahorati va yaxshi tayyorgarligi o'quvchilar tomonidan bilimlarni puxta va tizimli tarzda o'zlashtirishga asos bo'ladi.

Bir hildagi bilim turli xil metodlar, vositalar bilan berilishi mumkin. Bunda o'qituvchi tushuntirishning eng maqbul metodini tanlab oladi.

O'quvchilarga bilim berish ularning yosh imkoniyatlarini hisobga olgan holda tuzilgan reja asosida amalga oshirilishi shart.

Har bir mashg'ulotda ta'lim tizimi mahsuldor bo'lishi kerakligidir. Bu demak, rejadagi bilimni chuqur o'rganish, fikrlash, xotirani, hissiyotni, tasavvurni tarbiyalash hamda o'quv faoliyati davomida paydo bo'lgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradigan xislatlarni hosil qilishdir.

Tushunarlilik prinsipi. Tushunarlilik prinsipi o'quvchilarni yosh xususiyatlari qonuniyatlariga va o'quvchilarni rivojlanish darajalarini ta'limiy jarayonni tashkil etish va amalga oshirishga mos kelishiga asoslanadi.

Bolani fikrlash darajasiga, to'plagan bilimlari hajmiga, o'zlashtirgan malaka va ko'nikmalariga mos bo'lgan bilimlarga ularga tushunarli bo'ladi.

O'quvchilar olgan bilim, shakllangan ko'nikma va malakalar ularning rivojlanish darajasini belgilasa, shaxsiy tajribasi bilan isbot qilinib, amaliyotda qo'llansa u bilim tushunarli bo'ladi.

Yangi bilimni maktab o'quvchisining o'zida mavjud bo'lgan bilimlar va uning shaxsiy tajribasi bilan bog'lash kerak.

O'quvchini fikrlash qobiliyatini shakllantirish kerak.

Bilimni tushunarli bo'lishga imkon beradigan shart sifatida bilishga qiziqish uyg'otish lozim.

O'rganilayotgan bilimlarning maktab o'quvchisi shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagi ahamiyati va zarurligini tushinib yetish kerak.

Tushunarlilik prinsipida yengildan-og'irga, aniqdan-noaniqqa, oddiydan-murakkablikka kabi qoidalarga rioya qilinadi.

Ta'limning ko'rgazmalilik prinsipi. Ko'rgazmalilik prinsipi – ta'lim jarayonida juda keng qo'llaniladi.

O'qitishning ko'rgazmalilik prinsipiga amal qilish, demak bu – ko'rgazmali qurollarga tayanish, o'quvchilar hissiy bilishining barcha jihatlariga rahbarlik qilish va boshqarishdir.

Maktab o'quvchilari uchun ko'rgazmali qurollardan foydalanish rivojlantiruvchi ahamiyatga egadir. Chunki ular umumlashtirish, tahlil va tahlildan xulosa chiqarish jarayonining shakllanishiga yordam beradi.

Ta'limning ongliligi va faolligi prinsipi. Bu ta'lim jarayonida asos qilib olingan qoida sifatida quyidagi uchta muhim jihatini o'z ichiga oladi:

- o'quvchilar tomonidan o'quv materiallarining ongli ravishda tushunilishi;
- o'quv mashg'ulotlariga ongli munosabatda bo'lish;
- bilish faoliyatining shakllanishi.

O'rganiladigan bilimlar va muammoli vaziyatlarning o'rta qo'yilishidan boshlab, o'quvchilarning materialni ongli ravishda tushinishi boshlaadi.

Ayrim paytda o'quvchilar ta'lim mazmunini ongli ravishda o'zlashtira olmaydilar. Sababi ular o'quv vazifasini hal etish lozim bo'lgan muammoli vaziyat deb qabul qilmaydilar, ya'ni, ular vazifani atroflicha o'ylab ko'rmadilar, faqat o'qituvchining aytgani bo'yicha nima qilish kerakligini yodlab olishadi.

Vazifani to'liq tushunib yetgachgina yechimini qidirib topish imkonini beradigan asosiy ma'lumotlarni aniqlab olish kerak.

O'quvchilar yangi mazmunga tegishli bo'lgan bilimlarni, maxorat va ko'nikmalarni esga olishadi, so'ngra yangi materialni o'zlashtirishga kirishadi. Ayrim hollarda o'quvchilar yangi bilimga tegishli o'tilgan temani qaytarmay, ongsiz ravishda yangi materiallarning yengil – yelpi o'zlashtirishga harakat qiladi. Bu o'zlashtirilgan yengil – yelpi bilimlar tez kunda o'quvchilarning xotirasidan chiqib ketadi.

O'rganilgan qoidalarni bilish, ularni tushuntira olish, yangi bilimlar asosida masalalarni yecha bilish, mashqlarni bajara bilish, o'rganilgan materiallarni mustaqil ravishda takrorlay olish; yangi temani o'zlashtirish uchun boshqa o'quv fanlardagi bilimlardan foydalana bilish, o'zlashtirilgan bilimlarni kundalik hayotda qo'llay bilish va o'z bilimlarini davriy ravishda chuqurlashtirish juda muhimdir.

O'qitishning puxtaligi prinsipi. Ta'lim berishning muxim vazifalaridan biri mustaqil bilim olishga, malaka va ko'nikmalar ta'sir qilishga erishishdan iboratdir.

Bilimlarni o'zlashtirishning puxtaligi quyidagi omillarga bog'liq:

- tushuntirishning ilmiyligi va tizimlilikligi,
- tushunishning ongliligi,
- o'quvchilarning bilish faolligi,
- o'qish sabablariga,
- kitoblarning sifatiga,
- o'qituvchining mahorati va h.k.

Ta'limning puxtaligi prinsipi o'quv jarayoniga nisbatan quyidagi talablarni qo'yadi:

*Birinchi*dan. Mashg'ulot materialida asosiy fikrni aloxida ajratib ko'rsatish kerak. Mashg'ulotda takrorlash, tushuntirish,

mustahkamlash asosiy qismlarini tashkil qiladi. Mashg‘ulotda o‘rganiladigan material nazariy qoidalardan, aniq ma’lumot, bayon va izohlardan iborat bo‘lishi kerak.

Ikkinchidan. Nazariy bilimlarning asosiy fikr negizida guruhlanadigan, birlashadigan qismini yaxshi tasavvur etish kerak. Asosiy qoidalar bilim, ko‘nikma va malakalarning shakillantiradigan bo‘lsa, u xotirada uzoq vaqt saqlanib qoladi.

Uchinchidan. O‘rganilayotgan materialning nuqtai nazarlari, e‘tiqodlari, dunyoqarashi bilan bog‘liqligi bilimlarini puxtaligini ancha oshiradi.

To‘rtinchidan. O‘quvchining bilim ko‘nikma va malakalari amaliyot bilan bog‘lansa, ya‘ni, amalda qo‘llanilsa ular mustahkam bo‘ladi. O‘quvchilarga olinayotgan bilimlarining amaliy ahamiyati, hayotda ularni qo‘l kelishini tushintirish bu borada o‘ta zarur.

Ta’limni alohidalashtirish prinsipi. Mashg‘ulot olib borishning sinf – dars shakli mavjud, ya‘ni bunda jamoa holda o‘quv faoliyati tashkil qilinadi.

Ayrim o‘quvchi-talabalar bunda tez o‘zlashtirish qobiliyatiga, ayrimlari sekin o‘zlashtirish qobiliyatiga egadir. Kimdir u fanga, kimdir boshqasiga qiziqadi. Bolalarning yosh xususiyati ham o‘zlashtirishga ijobiy yoki salbiy ta’sir qiladi.

Shu sabablarga asoslanib ta’lim berish darajalashtiriladi (differensiyalashtirish) va alohidalashtiriladi (individuallashtirish).

Darajalashtirish ikki xil ma’noda bo‘ladi:

Birinchidan, ta’limning mazmuniga nisbatan ijtimoiy talablarga, o‘quvchilarning moyilligiga muvofiq darajalashtirilgan tarzda yondoshuv (alohida fanlar bo‘yicha maktablar va boshqa tilda): Bunday yondoshuv individual qiziqishlardan, o‘quvchilarning qobiliyatlaridan yaxshiroq foydalanishga yordam beradi;

Ikkinchidan, sinfni qobiliyatlilar va o‘qitish darajasi bo‘yicha bir necha guruhlarga bo‘linadi;

Qoloq va o‘rta o‘qiyotgan o‘quvchilarga nisbatan alohida yondoshish talab qilinadi. Alohida yondoshish yordamida o‘quvchilarda aqliy harakat va fikrlash jarayonlari shakllanadi.

Shunday qilib, o‘quvchi-talabalarning bilimni mustahkam o‘zlashtirishlariga, bilim va malakani egallashlariga barcha ta’lim

prinsiplarini – tushunarlik, tizimlilik, ilmiylik, ko‘rgazmalilik, onglilik va o‘quvchilar faoliyatini amaliyotga tadbiiq etish bilan erishiladi.

Yuqorida qayd etilgan prinsiplarning barchasi qamrovli (kompleks) tarzda qullanilmaydi. Ularning har biriga ijodiy tarzda yondashiladi.

Ta‘lim prinsiplarni qo‘llashda quyidagi tavsiyalarga rioya qilish kerak.

1. O‘qituvchi faqat bir ta‘lim prinsipiga suyanmasligi kerak. Asosan ularning tartibiga, ilmiy asoslangan maqasad tanlashga, metodlarni belgilashga va o‘quvchilar faoliyatini tashkil qilish vositalarini ajratishga va o‘kuv jarayonini tashkil qilishga e‘tibor berish lozim.

2. O‘qituvchi har bir prinsip va ularning tartibiga, asosiy qonunlar va qonuniyatlarni hayotga tatbiiq etuvchi, hoziri davr ta‘lim konsepsiyasining negizi deb bilishi kerak.

3. O‘qituvchi pedagogik jarayonning o‘zaro ta‘sir etuvchi qismlarini bilishi hamda ta‘lim prinsipi qonuniyatlariga suyangen va pedagogik jarayonning uyg‘unlikda bo‘lishiga erishgan holda, qismlarning o‘zaro ta‘sirini tartibga solishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Avliyakov N. X., Musayeva N. N. Pedagogik texnologiya. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik
2. Sodiqova SH.A. “Maktabgacha pedagogika” 2012-yil
3. Zufarov Sh. Pedagogik innovatika. – T.: “Fan va texnologiyalar” nashriyoti, 2012 y.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI OILADA TARBIYALASHDA SHARQONA VA G'ARBIY QARASHLAR

BuxDU maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi
S.Z.Jabborova,
G.Salimova, talaba (BuxDU)

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda oilaviy munosabatlarni shakllantirish oilaviy qadriyatlarning qadriyat sifatida bola ongida shakllanishi va bunda pedagog-tarbiyachilar bilan ota-onalar hamfikrligi, shuningdek, oilaviy qadriyatlarni bola tasavvurida shakllantirishda G'arb ta'lim tizimi va Sharqona odoq-axloq qoidalari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim tashkiloti, pedagog-tarbiyachilar, tarbiyalanuvchilar, ota-onalar.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы формирования семейных отношений у дошкольников, формирование семейных ценностей в сознании ребенка как ценности, консенсуса учителей и родителей, а также западной системы образования и восточной морали в формировании семейных ценностей в воображении ребенка.

Ключевые слова: Организация дошкольного образования, воспитатели, школьники, родители.

Annotation: The article shows the formation of family relationships in preschool children, the formation of family values in the child's mind as a value, and the consensus of teachers and parents, as well as the Western education system

and Eastern morality in the formation of family values in the child's imagination.

Keywords: Preschool organization, educators, students, parents.

Oila-bu qadriyatlar maskani. Oila-bu mehr-muhabbat oshyoni. Oila-avloddan-avlodga o'tib kelayotgan urf-odat, an'ana va qadriyatlarning a'zim beshigidir. Shunday ekan, biz ham oila va oilaviy tarbida ijtimoiy munosabatlari rivojlanishining tarixiy shart-sharoitlari hamda bolalarda oilaga nisbatan dastlabki

tasavvurlar, qadriyatlar, oilaviy munosabatlarning shakllanib borish bosqichini kuzatamiz.

Biz oilaviy qadriyatlar bola ongida shakllanishida, albatta, o'zimizga xos bo'lgan Sharqona tarbiya bilan birga G'arb davlatlarining ta'lim yo'nalishiga ham birdek murojaat qilamiz.

Oila tushunchasining shakllanishi va rivojlanishida oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash orqali oila a'zolarining rioya qiluvchi me'yorlari, ota-ona va bolalar, yuqorida aytganimizdek, ta'lim va tarbiya hamjihatligi ularni amalga oshirishda mas'uliyat hissi va e'tiborli yondashuv muhim.

Qadriyatlar bu- oilada huquq va majburiyatlar taqsimlanishi, tartiblashtirishga imkon bergan holda tarbiyalanayotgan farzand kamoloti o'z o'rnida katta ahamiyatga ega. Bizga ma'lumki, sharqda o'rta asrlarda, islom ta'limotida ham oila har doim muqaddas qo'rg'on, shuningdek, tarbiyaning muhim instituti hisoblanib kelingan. Oilada bolaning his tuyg'ulari: o'zaro ishonch, mehr-muhabbat, itoatkorlik, hurmat, kamtarlik kabilar shakllanadi.

Sharq mutafakkirlarining fikrlarini kuzatadigan bo'lsak, pedagogika fani nuqtai nazariga mos keluvchi oilaviy munosabatlar va qadriyatlar shakllanishidagi ko'plab ezgu g'oyalarni uchratishimiz mumkun.

Ajdodlarimiz Abu Hamid al-G'azzoliy bolalarda yoshligidan kamtarlik, kamsuqumlik, adolatlilik ruhini uyg'otish va o'sha ruhda tarbiyalash orqali kelajakda bola o'z xohishlarini tiyishni o'rganishi ta'kidlab o'tiladi. Shuningdek, G'azzoliy tarbiyada taqlid qilish yo'li bilan ma'naviy sifatlarni tarbiyalash zarurligiga e'tibor qaratadi va buni zarurat deb hisoblaydi. Maktabga qadam bosayotgan bola ongida oila obrazi 2 xil namoyon bo'ladi. Ya'ni, bolada badiiy adabiyotlar, multfilm, ertaklardagi ideal oila obrazi bilan birga o'z oilasida shakllangan his tuyg'ular va o'sha muhit asosida shakllangan oila

obrazlaridir. Shuning uchun ham bolalarga to'g'ri xulq-atvor, ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar namunasini berish juda muhim sanaladi. Oila va maktabgacha ta'lim markazlarining birgalikdagi harakatlari maktabgacha yoshdagi bolalarda oilaning ijobiy ko'rinishini shakllantirishda yordam beradi. Maktabgacha

yoshdagi bolalar bilan nafaqat oilada balki maktabgacha ta'lim markazida ham erkin suhbatlashish bolalarning fikrlarini tinglash va ular bilan do'stona , ularning kelajakda o'z fikrini be'malol izohlay olishida hech qanday to'siqlar vujudga kelmasligi uchun zamin bo'ladi.

G'arb davlatlaridagi ta'lim tizimida dunyo tan olgan yo'nalishlar bor albatta, lekin muhtaram Prezidentimiz aytganlaridek, ta'lim va tarbiya ajralmasdir. Masalan, osmonda uchayotgan qushni oladigan bo'lsak uning bir qanoti yaralansa ikkinchi qanoti bilan uzoqqa bora olmaydi. Shunday ekan, ta'limni tarbiyadan tarbiyani esa ta'limdan ayro tasavvur qilib bo'lmaydi. Biz g'arb davlatlaridan Yaponiyadagi maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini ko'zdan kechiradigan bo'lsak, u yerdagi ota-onalarning kuniga 4 soatdan ko'proq vaqt davomida ishda bo'lishlari bu bolalarini maktabgacha ta'lim tashkilotiga berishlari uchun asos bo'ladi. Yaponiyadagi maktabgacha ta'lim markazlarida 3 yoshgacha bo'lgan bolalar alohida va 3 yoshdan katta bo'lgan bolalar alohida guruhlarga bo'linadi. Chunki 3 yoshgacha bo'lgan bolalar guruhlarida o'yinlar, so'z mashqlari bilan boyitilgan kun tartibidan iborat bo'ladi. 3 yoshdan katta bo'lgan bolalar ko'proq jismoniy mashqlar shuningdek, maktabga tayyorgarlikni o'rganishadi, chet tillarini o'rgana boshlashadi hamda ko'proq tasviriy va ijodiy qobiliyatlarini shu yoshda shakllantirishadi.

Yoshdan qat'iy nazar tarbiyachilar bolalar bilan o'tkaziladigan mashqlarda teng qatnashishadi. Har bir maktabgacha ta'lim markazida o'yin maydonchalari va suzish havzalari bo'lishi shart. Bola ham ruhan, ham jismonan teng ulg'ayishi uchun bular muhim hisoblanadi. Yaponiyadagi har bir maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy va badiiy qobiliyatni rivojlantirish uchun o'tkaziladigan mashg'ulotlarga alohida e'tibor qaratiladi. Bu yurtda ta'lim G'arb texnologiyalari asosida tashkil qilingan bo'lsa hamki, sharqona odob-axloq qoidalariga amal qilingan holda bolalar tarbiyalanadi.

Odatda, kuzatishimiz mumkunki, Yaponiyadagi bolalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ichki qismi juda kamtarona, agar ichkariga kiradigan bo'lsak, avvalo, katta zalga duch kelamiz. Zalning bir tarafida shiftdan pol qismigacha deraza, keyingi tarafida esa xona eshiklari, asosan, bitta katta xona ham

o'yin uchun, ham ovqatlanish uchun, ham dam olish uchun mo'ljallangan. Bolalar dam olish vaqtida qalin to'shaklarni polga yoyishadi. Bu oddiy ko'rinsa-da aslida bolalarning sog'lig'i uchun juda foydali, chunki bu yoshdagi bolalar ayni jismoniy rivojlanish pallasida bo'lishadi, ularning umurtqa pog'onasi tekis ya'ni, o'z fiziologik egriliklari bilan rivojlanishi uchun pediatrlar ham bolalarni rivojlanish bosqichida qattiq va tekis to'shakda dam olishlarini tavsiya berishadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ovqat menyusiga juda ham e'tiborli bo'lishadi. Doimo sut mahsulotlari, sabzavotlar va ko'katlar, shuningdek, mevalar yoki mevali sharbatlar bo'lishi zarur.

Yaponiyadagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ko'rishimiz mumkinki, guruhlar 8-10 kishilik bo'ladi va har 6 oyda bu guruhlar qayta tarkib topadi. O'z navbatida bu ham har bir bola bilan individual shug'ullanish, shuningdek, bolalar bir-biri bilan chiqishishi imkonini beradi.

Yaponiya maktabgacha ta'lim tashkilotlarida asosiy e'tibor ta'lim emas, aksincha, tarbiya hisoblanadi. Bolaning jamoada o'zini qanday tutishga o'rgatish ekanligini ko'ramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2707-sonli qarori. 2016 yil 29 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4312-sonli qarori. 2019 yil 8 may.
4. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. T.: "Fan va texnologiya", 2012.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ЁШИДАГИ БОЛА ШАХСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

БухДу мактабгача таълим йўналиши 2-босқич магистри
З.Курбонова

Аннотация. Ушбу мақолада мактабгача тарбия ёшидаги болаларни мактабга тайёрлаш, адаптация қилиши ҳақида ва бола ривожланишида дастлабки билим олиши туғрисида ҳар бир оила ва жамият билиши зарур бўлган муҳим авсиялар келтирилган.

Калит сўзлар: мактабгача таълим, технология, таълим, адаптация.

Аннотация: В данной статье содержатся важные рекомендации, которые должна знать каждая семья и общество по вопросам подготовки, адаптации и раннего развития дошкольников.

Ключевые слова: дошкольное образование, технология, воспитание, адаптация.

Abstract. This article contains important recommendations that every family and society should know about the preparation, adaptation and early development of preschool children.

Keywords: preschool education, technology, education, adaptation.

Ҳозирги кунда мактабгача ёшдаги болаларни мактабга тайёрлаш янги омилларни излаш, топиш, тажриба-синовлардан ўтказиш асосида амалга ошириш заруриятини талаб этмоқда. Мактабга тайёрлашда болаларнинг руҳий тайёргарлиги, жисмонан соғлом бўлиши, мулоқотга кира олиши, сўз бойлигини (захирасини) бойитиш, бошланғич элементар математик тушунчаларга эга бўлиши, ёзишга бошланғич тайёргарлик, айрим сўзлар туғрисида тасаввурларни билиши муҳим роль ўйнайди. Айниқса 3-6 ёшли боланинг ахборотга эҳтиёжи кўпдир. Бу борада таълим муассасаларида тарбияланаётган барча болалар учун ижтимоий адаптация муаммоси муҳим ахамиятга эга. Ҳозирги вақтда боланинг кўникиш имкониятларини ошириш,

унинг ижтимоий алоқаларини кенгайтириш бола шахсининг шаклланиши учун ниҳоятда катта аҳамият касб этмокда.

Адаптация (лот. adaptatio — мослашув) -организмнинг, масалан, сезги абзоларининг атроф-муҳит шароитларига мослашиши, кўникиши. Бошқача айтганда, организмнинг ташқи муҳит билан адекват алоқалари шаклланиши хусусиятидир.

Бола туғма юриш-туриш шаклларига эга эмас ва у ижтимоий муҳитда ривожлана бориб уч асосий компонентни: худуд (нарса-пред-метлар, улардан фойдаланиш воситалари), вақт (кундалик тартиб) ва муомала шаклларини ўзлаштиради. Демак, бола туғилишданок унинг фаоллиги «бола-катталар» муносабатлари ичида тартибга солинади.

Ижтимоий педагог болаларнинг кўникиш даражасини аниқлаши учун қуйидаги таснифга таяниши лозим:

1. Енгил адаптация - боланинг юриш-туриши 10-15 кун ичида меъёрий ҳолатга қайтади. Бола МТМ (мактабгача таълим муассаси)га қатнай бошлаганидан сўнг бир ой ўтгач, ўзини меъёрда тута бошлайди.

2. Ўрта адаптация - боланинг юриш-туриши ёки эмоционал ҳолатидаги ўзгаришлар 15-30 кун ичида меъёрий ҳолатга қайтади. Агар аввал унда озиш кўзатилган бўлса, кейинчалик у ўз вазини тиклаб олади. МТМга қатнай бошлашидан бир ой мобайнида бир маротаба енгил касалликка чалиниши ва 7-10 кун МТМга келмаслиги мумкин.

3. Оғир адаптация шунда намоён бўладики, болаларда тез-тез қайтадан касал бўлиш кўзатилади ва у касалликлар баъзи ҳолларда жиддий тус олиши мумкин (бронхит, пневмония). Бу ҳолатда адаптация бир ойдан зиёд вақтга чўзилади, ривожланиш ва соғлик кўрсаткичларида нохуш ҳолатлар ҳам намоён бўлади.

Адаптацианинг нохуш ҳолатларини максимал бартараф этиш учун ижтимоий педагог 9 ойликдан 1,5 ёшгача бўлган болалар микроижтимоий муҳитдаги ўзгаришларни оғир ўтказишларини инобатга олиши лозим. Шунингдек, адаптация жараёнини оилавий тарбиянинг қуйидаги камчиликлари ҳам оғирлаштириши мумкин:

- нотўғри овқатланиш;

- болани нотўғри белаш;
- салбий одатлар;
- ёшига мос келмайдиган кўникмалар.

Ижтимоий педагог фаолияти уч боскичдан иборат бўлиши керак:

Ташхис

Тайёрлов

Амалиёт

Мактабгача таълим муассасаларида давлат талабалари асосида мактабгача таълим муассасалари тарбиячи-педагоглари ва таълим муассасаси психолок врачлари томонидан ижтимоий-гигиеник жиҳатларга бағишланган ишларда эмизикли ва мактабгача ёшдаги болаларнинг адаптация даврида бир қатор муҳим параметрларни, яъни касалланиш, юриш-туриш, рухий ривожланишидаги ўзгаришларни эътиборга олиш кераклиги таъкидланади.

Биринчи босқич патронажи харитаси:

Маиший шароитлари:

Бедорлик вақти:

Овқатланиш:

Уйқу:

Боланинг ривожланиш ва дастлабки билим олиши туғрисида ҳар бир оила ва жамият билиши зарур бўлган муҳим тавсиялар:

- Ҳаётнинг дастлабки 8 йили, айниқса дастлабки 3 йили мобайнида бола оладиган ғамхўрлик ва диққат-эътибор ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, унинг бутун ҳаётига таъсир кўрсатади.
- Гўдаклар ҳаётининг дастлабки лахзаларидан бошлаб, ўрганишни бошлайдилар. Улар меҳр-мухаббат, алоҳида диққат-эътибор ва бунга кўшимча равишда тўйимли овқатланиб, туғри парвариш қилинсалар, тез ўсиб улғаядилар ва билимларни тез ўзлаштирадидлар.
- Мураббийлар болалар томоша қилишлари, эшитишлари, ушлаб кўришлари ва ўйнашлари учун уларга янги ва қизикарли нарсалар бериб, ўсиб-улғайишлари ва ўрганишларида ёрдам беришлари мумкин.

- Гўдақлар ва ёш боларни ўзоқ вақт қаровсиз қолдириб бўлмайди. Бу уларнинг жисмоний ва ақлий ўсиб-улғайишини секинлаштиради.
- Қиз ва ўғил болалар озиқ-овқат, диққат-эътибор, ғамхўрликка тенг миқдорда мухтож бўладилар. Болалар бирор нарса қилишни ўрганаётган ва янги сўзларни айтаётганларида уларнинг ҳаммасини рағбатлантириш ва мақташ зарур.
- Боланинг жисмоний ва ақлий ўсиб-улғайиши қоникарсиз бўлса, ота-оналар шифокорга маслаҳат сўраб мурожаат қилишлари зарур.
- Боланинг дастлаб ўз она тилини ўргатиб, уларнинг мушоҳада юритиш ва фикр мулоҳазаларни ифода этиш қобилиятларининг камол топишига ёрдам бериш мукин. Болалар тилни кўшиқлар, оилавий воқеа-ҳодисалар, шеърлар ва турли ўйинлар воситасида тез ва осон ўргандилар.
- Барча болалар ривожланганлик даражасига мувофиқ турли ўйинчоқлар ўйнашлари керак. Дўкандан сотиб олиган ўйинчоқлар билан бир қаторда сув, қум, картон қутилар, тўртбурчак шаклдаги ёғоч бўлақлари, ўйинчоқ идишлар ва қопқоқлар ҳам яхши восита бўлиб хизмат қилади.

Юқоридаги тавсияларни амалий фаолиятда тарбиячи ва ота-оналар ҳамкорликда амалга оширсалар, боланинг ижтимоийлашуви ва маънавий-жисмоний ривожланишига ижобий таъсир этади. Натижада ўзимиз орзу қилган соғлом болаларни тарбиялаб, соғлом жамият қуришга ўз ҳиссамизни қўшган бўламиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. - Т.: 2009.
2. Имом Бухорий. Ал-Адаб Ал-Муфрад: (Адаб дурдоналари) I Тарж. Ш.Бобохонов, Н.Абдулмажид; Масъул муҳаррир ва биографик маълумотлар, луғат муаллифи Д.Самад. -Т.: 2006.
3. Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Алишер Навоий номидаги тил ва адабиёт институти. Ўзбек тилининг

изохли 5-томлик луғати. - Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» давлат миллий нашриёти. 1-том.

OLIV TA'LIM VA MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARI INTEGRATASIYASINING ASOSIY TENDENSIYALARI VA MUAMMOLARI

*M.M. Nigmatova,
BuxDU katta o'qituvchisi
S.Qodirova,
BuxDU 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Zamonaviy dunyoning murakkab va dinamik rivojlanishi sharoitida, axborot texnologiyalari madaniyatining paydo bo'lishi bilan bog'liq jamiyat rivojlanish sharoitida, pedagogning bolalar bilan o'zaro munosabatlari jarayoni, bolalar va kattalar o'rtasidagi yordam va hamkorlik tamoyiliga amal qilishi, bolani ta'lim munosabatlarining to'laqonli ishtirokchisi (subyekti) sifatida tan olinishi to'g'risida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *ko'nikma, mexanizm, kognitiv, subyek, shaxsiy rivojlanish.*

Аннотация: *В контексте сложного и динамического развития современного мира, развития общества, связанного с возникновением информационно-технологической культуры, процесс взаимодействия педагогов с детьми, соблюдение принципа помощи и сотрудничества между детьми и взрослыми. признание полноправным участником (субъектом) отношений.*

Ключевые слова: *умение, механизм, познавательный, предмет, личностное развитие.*

Resume: *In the context of the complex and dynamic development of the modern world, in the context of the development of society associated with the emergence of information technology culture, the process of interaction between teachers and children, adherence to the principle of assistance and cooperation between children and adults. recognition as a full participant (subject) of lim-relations.*

Key words: *skill, mechanism, cognitive, subject, personal development.*

Zamonaviy dunyoning murakkab va dinamik rivojlanishi sharoitida, axborot texnologiyalari madaniyatining paydo bo'lishi bilan bog'liq jamiyat rivojlanishining zamonaviy ijtimoiy holatini o'zgartirish jarayonida, talabalarning o'quv faoliyatini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash sifatini boshqarish yangi ma'no va ahamiyat kasb etmoqda. O'zgargan jamiyat tubdan yangi vazifalarni hal qiladi, ro'y berayotgan o'zgarishlarni va ulardagi odamning rolini tushunish zarurati paydo bo'ladi, eng muhimi, 21-asr insonining o'ziga xos xususiyatlari,

uning rivojlanayotgan shaxsiyati, qadriyatlari, maqsadlari, imkoniyatlari, ehtiyojlari, o'z taqdirini o'zi belgilash darajasi, o'zini anglash darajasi va boshqalar. Bugungi kunda birinchi o'rinda inson faoliyati, bilish bilan bog'liq fanlar, shu jumladan pedagogik va psixologik fanlar, ular jamiyatning real holatiga, uning ijtimoiy o'zgarishiga alohida sezgirligi bilan ajralib turadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2019 yil 12 oktabrdagi 931-son buyrug'i ijrosi yuzasidan oliy ta'lim tizimida pedagog kadrlar tayyorlashning o'quv-me'yoriy hujjalarini xalqaro tajribalarga muvofiq takomillashtirish hamda 2020/2021 o'quv yilidan o'quv jarayonini ta'limning kredit-modul tizimi asosida tashkil etish borasida olib borilayotgan ishlar yuqoridagi fikrimizning dalilidir.

So'nggi yillarda ta'lim nazariyasi va metodologiyasi qaysidir ma'noda o'zgartirildi. Endi bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni hukmronlik qilishning o'rniga, asosiy e'tibor bolaning shaxsiy rivojlanishiga, dunyoning yaxlit manzarasini shakllantirishga, qobiliyatlarni rivojlantirishga, muvaffaqiyatli ijtimoiylashishga hissa qo'shadigan axloqiy me'yorlarni ishlab chiqishga qaratilmoqda. Ammo, afsuski, ta'lim tashkiloti bolalarni jamiyatdagi hayotga tayyorlaydi, ko'pincha kelajakda bola shaxsini shaxsan o'zi anglab yetishi muhimligini anglamaydigan tarzda ta'lim kuchini yo'qotadi. An'anaviy usullar ko'pincha odamning bilish qobiliyatini cheklaydi, chunki ular qidirish-ijodiy usulga tayanmasdan, ma'lum bir odatiy yo'llar bilan ilgari ma'lum bo'lgan yechimga erishishni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy rivojlanishning hozirgi darajasi, madaniy qadriyatlar tizimidagi va shaxsni ijtimoiylashtirish jarayonlaridagi muhim o'zgarishlar bizni pedagogika, psixologiya sohasidagi ilmiy muammolarni yechishning an'anaviy usullaridan voz kechishga va talabalarni ijtimoiy-madaniy ta'limning innovatsion texnologiyalariga asoslangan usullarga o'tishga majbur qilmoqda. Vaholanki pedagogik ta'lim sohasini yanada takomillashtirish zamonaviy bilim va pedagogik texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalariga ega, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda munosib hissa qo'shuvchi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash uchun professional pedagog-kadrlar yetkazib berish, sohaga ilg'or ta'lim texnologiyalarini joriy qilish, to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24-yanvardagi Oliy Majlisda Murojaatnomasida

belgilangan :”Pedagogika ta’lim sohasini rivojlantirishning ustivor yo‘nalishlari - sohada ta’lim,ilm-fan va ishlab chiqarish uyg‘unligini ta’minlash orqali ta’lim sifatini yaxshilash,raqobatbardosh kadrlar tayyorlash,ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish” kabi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Demak bugungi kunda ta'lim siyosatini amalga oshirish ta'lim faoliyatini tashkil etish shakllari va usullarini tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Ta'limning odatiy shakllari va usullarini zamonaviy ta'lim standartiga "jalb qilish" zamonaviy bola bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga muvofiq yangi ta'lim talablariga nisbatan sun'iy ekanligini anglab etish muhimdir.

Uzluksiz ta'lim tizimidagi yangi paradigma quyidagilarni taklif qiladi: kasbiy bilimlarni tizimlashtirish, zamonaviy pedagogik va psixologik fanlarning nazariy asoslarini yangilash; pedagogika va psixologiyaning dolzarb muammolarini hal etish sohasidagi amaliy ko'nikmalarni avtomatlashtirish, ularning oldini olish usullarini ko'rib chiqish; kasbiy tajribani joylashtirish uchun sharoit yaratish; Amaliy ilmiy izlanishlarni o'qituvchilar tomonidan mustaqil ravishda olib borilishini rag'batlantirish ta'lim muammolari va zarur kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish, xususan: zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning dolzarb muammolarini yoritib berish, amaliy faoliyatda ilmiy asoslangan usul va texnologiyalardan foydalanish.

Hozirgi vaqtda bolaning o'ziga xosligini, uning kelajakdagi hayot faoliyati uchun potentsialini rivojlantirish kerak. Ko'plab mashhur o'qituvchilar bilan birga sir emas, tadqiqot darajasi va hissiy madaniyati past, pedagogik aloqa darajasi past bo'lgan o'qituvchilar ham bor.Ular bolaning shaxsiga va uning kognitiv motivatsiyasiga ta'sir qiluvchi ta'lim muhitining madaniy-rivojlanayotgan potentsialini yaratishga qodir emas. Zamonaviy ta'lim kognitiv qobiliyatga ega bo'lgan o'qituvchilardan, ma'lumotni va empirik ma'lumotlarni ilmiy izohlashga intilishni talab qiladi, chunki o'quv jarayonida o'qituvchi madaniyatni taqlid va ishonch, o'z qadriyatlari va qarashlari, shaxsiy fikrlash tarzingiz orqali tarjima qiladi.

Shaxsiy ta'limning asosiy maqsadi atrofda ko'p madaniyatli ta'lim makonida shaxsning "men", qobiliyatlari, qobiliyatlari va ularning o'zini namoyon qilishlarini to'liq namoyish etishini ta'minlash. Shu munosabat bilan, o'qituvchi uni o'zgartirishga urinayotgan bolaning xatti-harakatlariga ta'sir qilmasligi kerak, balki o'quvchining ongida asta-sekin rivojlanib

boradigan o'ziga xos imidjga ta'sir qilishi kerak, buning natijasida o'ziga befarq munosabat va o'zini o'zi yaxshilash istagi voyaga yetadi.

Zamonaviy ta'lim istiqbollari belgilash shaxsni rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan tarbiyalash va o'qitishning yangi yo'nalishlarini izlash va sotsializatsiya jarayonini yengillashtiradigan sharoitlarni yaratish bilan belgilanadi, bu esa o'z navbatida insonning tashqi dunyo bilan ijtimoiy aloqasi sohasida amaliy tadqiqotlar o'tkazish zarurligini isbotlaydi, uning yo'nalishi xususiyatlarini aniqlab olishga imkon beradi. ta'lim mazmunida yangi ahamiyat. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etishda ilmiy bilimlarga, o'quv jarayonini ko'p tomonlama psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash, zamonaviy yondashuvlar va printsiplarga asoslangan pedagogik jarayonni tashkil etishda kasbiy mahoratni rivojlantirishga asosiy e'tibor berilishi kerak.

Shuning uchun ham zamonaviy yuqori sifatli ta'lim, bu, birinchi navbatda, insonning shakllanishiga, uning o'ziga xos qiyofasini egallashiga hissa qo'shadigan ta'limdir. Bugungi kunda nafaqat bilimlarni shakllantirish, balki shaxsni shaxs sifatida shakllantirish, uning o'zini o'zi rivojlantirish, o'zini o'zi boshqarish, o'zini o'zi tarbiyalash, o'zini himoya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish, shu orqali bolaga o'zi va boshqalar, tabiat va madaniyat bilan tinchlikda va uyg'unlikda yashashni biladigan shaxs bo'lib yetishish juda muhimdir. O'z-o'zini rivojlantirish va shaxsiyatni shakllantirishning boshlanishi aniq maktabgacha bolalik davrida yotadi.

O'zbekiston Respublikasi davlat ta'lim siyosatining asosiy yo'nalishi maktabgacha ta'lim darajasidan boshlab sifatni ta'minlash hisoblanadi. Turli ilmiy yondashuvlar nuqtai nazaridan, ta'lim sifati shaxsning rivojlanish darajasi (shaxsga yo'naltirilgan yondashuv nuqtai nazaridan), bilim tizimi va bitta ta'lim tizimi bitiruvchisining boshqasiga o'tishga tayyorligi (tizimli yondashuv nuqtai nazaridan), bitiruvchining ba'zi yangi funksiyalarni bajarishga tayyorligi, yo'llari, ko'nikmalar (faoliyatga yondashuv nuqtai nazaridan).

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari sifatini (ijobiy ham, salbiy ham) faqat parametrlarni yig'indisi asosida baholash mumkin, bunda quyidagilarni o'z ichiga oladi: a) bilim, ko'nikma; b) bolaning shaxsiy rivojlanish ko'rsatkichlari; v) bolaning maktabga tayyorgarligi darajasi; d) bolani maktabgacha ta'lim muassasasida rivojlantirish uchun psixologik-pedagogik sharoitlar; e) o'qituvchining kasbiy mahorati; e) bolalar bog'chasining obro'sining o'sishi yoki pasayishi va boshqalar.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotining ishlab chiqilgan asosiy ta'lim dasturi ushbu ta'lim muassasasida maktabgacha ta'lim sifatining kafolati emas. Uni samarali amalga oshirish uchun tegishli sharoitlar zarur va uning samaradorligi to'g'risida yakuniy xulosalar bolalar ushbu dasturda rejalashtirilgan natijalarga erishgandan keyingina olinishi mumkin.

Maktabgacha ta'lim sifatiga ta'sir qiluvchi omillarni ikki guruhga bo'lish mumkin - ichki va tashqi. Tashqi omillar holatlar MTT muhiti bilan bog'liq. Ular orasida: oilaning ta'siri; ijtimoiy-iqtisodiy omillar (masalan, aholining daromad darajasi, mahalliy sharoit va boshqalar); raqobat omillari (raqobatning mavjudligi yoki yo'qligi); bolalarning individual xususiyatlari (ham jismoniy, ham psixologik); bolalarning maktabgacha ta'limga tayyorgarlik darajasi (dastlabki ma'lumotlar deb ataladigan) va boshqalar.

Maktabgacha ta'lim sifatining ichki omillari ham o'z ta'sirini o'tkazadi. Ya'ni MTT ning asosiy ta'lim dasturi, uni amalga oshirish shartlari va ishlab chiqish natijalari tasdiqlangan standartga mos kelishi. Ushbu omillar, asosan, nazorat qilinadi va tartibga solinadi, masalan, maktabgacha ta'limning davlat ta'lim standarti tomonidan ishlab chiqilgan va amalga oshiriladigan ta'lim muassasasi bilan muvofiqlikni belgilashda.

Ko'pgina olimlarning fikriga ko'ra, maktabgacha ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayonini baholash mualliflik xarakteriga ega bo'lishi va uchta asosiy tarkibiy qism ajralib turadigan o'quv jarayoni modelining xususiyatlarini hisobga olishi kerak: tarbiyachi, bola va ular o'rtasida o'rnatilgan shaxsga yo'naltirilgan o'zaro ta'sir. Shuning uchun, biz pedagog-tarbiyachi faoliyatini baholash va uning bolalar bilan o'zaro munosabatini baholash kabi o'quv jarayoni sifatini baholashning bunday jihatlari haqida gapirishimiz mumkin.

Pedagogning bolalar bilan o'zaro munosabatlari jarayoni, bolalar va kattalar o'rtasidagi yordam va hamkorlik tamoyiliga amal qilishni, bolani ta'lim munosabatlarining to'laqonli ishtirokchisi (subyekti) sifatida tan olishni o'z ichiga oladi. Hamkorlikni tashkil etishning maqbul shakli kattalar va bola o'rtasidagi umumiy sheriklik bo'lib, u umumiy kognitiv qobiliyatlarni (sezgi qobiliyatlari, ramziy fikrlash va boshqalar) rivojlantirish, barcha faoliyat sohalarida bolalarning tashabbusini rivojlantirish, o'z faoliyatini rejalashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish va harakatlarning o'zboshimchaligini rivojlantirishga qaratilgan. natijaga erishish.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida zamonaviy ta'lim siyosati sharoitida ta'lim sifatini boshqarish bo'yicha chora-tadbirlarni optimallashtirish zarur:

- ❖ maktabgacha ta'limning maqsadli ko'rsatmalariga muvofiq bolalar faoliyatini tashkil etishning zamonaviy usullari, shakllari va texnologiyalaridan foydalanish;
- ❖ maktabgacha ta'limning asosiy ta'lim dasturining belgilangan tarkibini amalga oshirish doirasida o'quv jarayonini tashkil etishning yangi modellarini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish;
- ❖ MTTda o'quv jarayonini tashkil etish bo'yicha uslubiy tavsiyalarni ishlab chiqish (o'quv faoliyatining variativ modellarini qurish va loyihalash bo'yicha (rejalar, eslatmalar, stsenariylar, kundalik ishlarning o'zgaruvchan modellari, o'quv makonining namunalari va boshqalar);
- ❖ maktabgacha ta'lim tizimining zamonaviy me'yoriy hujjatlari nuqtai nazaridan o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishga qaratilgan maktabgacha yoshdagi ta'lim tizimidagi uslubiy ishlar tizimini modellashtirish;
- ❖ maktabgacha ta'lim muassasasida o'quv jarayonini tashkil etish to'g'risidagi hujjatlar to'plamini maktabgacha ta'limning asosiy o'quv dasturida belgilangan tarkibni amalga oshirish doirasida tizimlashtirish.

Maktabgacha ta'lim tizimidagi zamonaviy ta'lim siyosatiga muvofiq, har bir maktabgacha ta'lim muassasasidagi o'zgarishlarni professional ravishda o'rganish, yangi me'yoriy hujjatlarda ko'rsatilgan faoliyat yo'nalishini hisobga olgan holda, o'quv jarayonining strategik va taktik maqsadlarini puxta ishlab chiqishga kirishadigan usullar, shakllar, texnologiyalarni tanlash kerak. Asosiy ta'lim dasturini samarali amalga oshirish, sharoitlarni yaratish va amalga oshirish, natijalarga erishishdan iborat.

Adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoevning "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. –T., 2016.
2. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. –T., 2018.
3. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari. –T.: Ma'naviyat, 2013.
4. O.U.Hasanboeva va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. –T.: Ilm ziyo, 2006.

5. B.R.Djurayeva, H.M.Tojiboyeva, G.M.Nazirova. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning zamonaviy tendensiyalari. – T., 2015. -53 б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНИК АРТ-ТЕРАПИИ

Ш.Ш.Останов,
старший преподаватель кафедры «Психологии» БухГУ

Аннотация. Мақолада имконияти чекланган болалар билан психокоррекцион ва реабилитация ишлари бўйича мутахассислар томонидан қўлланиладиган бадиий терапия ва бадиий педагогик техника ҳақида умумий маълумот берилган.

Калим сўзлар: бадиий терапия, бадиий педагогика, мактабгача таълим, инклюзия, таълим психологи, психологик коррексия ва реабилитация

Annotation. The article provides an overview of art therapy and art pedagogical techniques used by specialists in psychocorrectional and rehabilitation work with children with disabilities.

Key words: art therapy, art pedagogy, preschool education, inclusion, educational psychologist, psychological correction and rehabilitation

Аннотация. В статье представлен обзор арт-терапевтических и арт-педагогических техник, используемых специалистами в психокоррекционной и реабилитационной работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья.

Ключевые слова: арт-терапия, арт-педагогика, дошкольное образование, инклюзия, педагог-психолог, психологическая коррекция и реабилитация

Техники арт-терапии и арт-педагогики являются одним из эффективнейших элементов психологической коррекции и реабилитации. На сегодняшний день зарубежными и отечественными специалистами накоплен богатый опыт применения арт-терапии в работе с детьми, в том числе с ограниченными возможностями здоровья.

Выбор того или иного варианта обучения и воспитания ребенка остается за его родителями или лицами, их заменяющими.

Арт-терапевтические техники могут иметь большое значение как одна из форм психологического сопровождения и психологической реабилитации детей с особенностями развития. Важнейшим фактором положительного воздействия арт-терапии на детей данной группы являются терапевтические отношения, благодаря которым ребенок может найти способ выразить себя, ощутить чувство безопасности, развить коммуникативные способности и получить

ценнейший опыт принятия и поддержки. Такое взаимодействие оказывает стимулирующее воздействие, развивает способности к проявлению инициативы и самостоятельности, концентрации внимания, дает выход аффектам. Арт-педагогика (по определению Е. А. Медведевой) — это синтез областей научного знания (искусства и педагогики), определяющих и обеспечивающих разработку теории и практики педагогического коррекционно-направленного процесса художественного развития детей, нацеленного на формирование основ художественной культуры личности через искусство и художественно-творческую деятельность (музыкальную, изобразительную, художественно-речевую, театрализованно-игровую). Сущность арт-педагогики состоит в гармонизации личностной сферы ребенка, его адаптации в современном мире в процессе воспитания, обучения и развития средствами искусства через художественно-творческую деятельность. Арт-терапия в учреждениях образования — это метод коррекции и развития посредством художественного творчества. Ее привлекательность для психологов можно объяснить тем, что, в отличие от основных коррекционно-развивающих направлений, в которых используются в основном вербальные каналы коммуникации, арт-терапия использует «язык» визуальной и пластической экспрессии. Это особенно актуально при работе с детьми и делает ее незаменимым инструментом для исследования, развития и гармонизации в тех случаях, когда ребенок не может выразить словами свое эмоциональное состояние.

Применительно к специальному образованию арт-терапию можно рассматривать, как синтез нескольких областей научного знания (искусства, медицины и психологии), а в лечебной и психокоррекционной практике как совокупность методик, построенных на применении разных видов искусства в своеобразной символической форме и позволяющих с помощью стимулирования художественно-творческих (креативных) проявлений ребенка с проблемами осуществить коррекцию нарушений психосоматических, психоэмоциональных процессов и отклонений в личностном развитии. Особую ценность арт-терапевтическая работа может иметь для детей и взрослых, испытывающих определенные затруднения в вербализации своих переживаний, например из-за речевых нарушений, аутизма или мало контактности, а также сложности этих переживаний и их «невыразимости» (у лиц с посттравматическим

стрессовым расстройством). Это не значит, что арт-терапия не может быть успешной в работе с лицами, имеющими хорошо развитую способность к вербальному общению. Для них изобразительная деятельность может являться альтернативным «языком», более точным и выразительным, чем слова. Дети в большинстве случаев затрудняются в вербализации своих проблем и переживаний. Невербальная экспрессия для них более естественна. Особенно это значимо для детей с речевыми нарушениями, т. к. их поведение более спонтанно и они менее способны к рефлексии своих действий и поступков. Их переживания «выходят» через художественное изображение более непосредственно. Такой «продукт» прост для восприятия и анализа.

В содержание коррекционно-развивающей и психокоррекционной работы с детьми с нарушениями в развитии средствами искусства входит широкий спектр методов и техник: музыкотерапия, изотерапия, драмтерапия, вокалотерапия, кинезитерапия, библиотерапия. Основная цель применения — создание условий для эмоционального благополучия детей, раскрытия творческого потенциала и гармонизации их личности.

Основные задачи применения:

- способствовать самопознанию ребёнка, осознанию своих характерных особенностей и предпочтений, вырабатывать у ребёнка положительные черты характера, способствующие лучшему взаимопониманию в процессе общения;
- обучать ребёнка положительному само отношению и принятию других людей;
- способствует успешной адаптации и развитию навыков общения в группе детей развивать у ребёнка социальные и коммуникативные навыки поведения;
- корректировать нежелательные черты характера и поведения: страхи, тревожность, синдром дефицита внимания с гиперактивностью, агрессия, застенчивость, медлительность, быстрая утомляемость и истощаемость и т. д.;
- обучать рефлексивным умениям;
- помощь в формировании позитивной самооценки и самостоятельности, формировать потребность в саморазвитии;
- развитие творческих способностей и креативности, развитие воображения, фантазии, изобразительных навыков;
- формирование способов самовыражения и уверенности в себе;

– стабилизация эмоциональной сферы ребенка и гармонизация его внутреннего мира (импульсивность ребенка, повышенная тревожность, страхи, агрессивность, неуверенность в себе, снятие внутреннего психо-

эмоционального напряжения);

– развитие высших психических функций: восприятия, внимания, памяти, мышления, фонематического слуха, пространственного представления, развитие сенсо-моторного уровня (уровень действий и ощущений).

– формирование умения работать с нетрадиционными развивающими материалами. Арт-терапия позволяет детям выразить то, что очень сложно рассказать при помощи слов. Это один из самых эффективных и в то же время самых мягких и глубоких методов, ее можно отнести к наиболее древним и естественным формам коррекции эмоциональных состояний.

Этот метод не имеет ограничений, всегда ресурсен и используется практически во всех направлениях психотерапии, в педагогике, социальной работе.

Снятие напряжения с использованием элементов арт-терапии в работе педагога-психолога.

Современная жизнь диктует человеку особые условия: необходимо быть уверенным в себе, конкурентоспособным, активным, целеустремленным, открытым всему новому, иметь нестандартный подход к делу, быть креативным. Именно поэтому в системе образования все больше внимания уделяется развитию творческих способностей детей и подростков, их креативности. Способность мыслить творчески делает ребенка более раскрепощенным, жизнерадостным, стойким к стрессовым ситуациям.

Психологическая наука давно убеждена в том, что творчество помогает подростку справиться со многими личностными, эмоциональными и поведенческими проблемами, способствует личностному росту и раскрытию.

Изучая современную литературу можно сделать вывод о том, что психолог в своей работе должен уделять большее внимание развитию креативности и творческого потенциала подростка, так как это является одним из эффективных методов коррекции и развития.

Проработка проблем посредством творческой деятельности является наиболее экологичным методом, поскольку, находясь в творческом процессе, обучающийся получает для себя столь необходимую возможность самовыражения своего потенциала, оптимизируются его эмоциональная сфера и поведенческие особенности.

В последнее время всё чаще психологами системы образования стали использоваться креативные методы коррекционно-развивающей работы, а в частности технологии Арт-терапии.

Арт-терапия не навязывает «внешних», «механических» средств разрешения его проблем, а «запускает» его внутренние ресурсы.

Использование «Арт-технологий» позволяет расширить круг интересов у обучающихся, помогает развить самосознание и получить новый опыт общения со сверстниками, что приводит к интенсивному росту социально ценных побуждений и переживаний.

Занятия интуитивным рисованием позволяют раскрыть изобретательный потенциал любого человека. Эта нетрадиционная методика позволяет «переключиться» в режим творческой активности абсолютно всем, при этом не важен возраст, национальность, пол, вероисповедание, индивидуальные особенности личности.

Ученый психобиолог Роджер Сперри был награжден Нобелевской премией за свои выдающиеся достижения в области изучения головного мозга человека. Именно его исследования и полученные результаты стали основой для разработки метода интуитивного рисования.

Список использованных источников

1. Медведева, Е. А., Левченко И. Ю. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. — М.: Издательский центр «Академия», 2001.
2. Сучкова, Н. О. Арт-терапия в работе с детьми из неблагополучных семей. — СПб.: Речь; М.: Сфера, 2008.

**BO'LAJAK GEOGRAFIYA O'QITUVCHISINING GEOAXBOROT
TEXNOLOGIYALARGA ASOSLANGAN AXBOROT MADANIYATINI
OSHIRISH**

*F.X.Xazratov,
Buxoro davlat universiteti,
AT kafedrası o`qituvchisi*

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada bo`lajak geografiya o`qituvchilarining geoaxborot texnologiyalari asosida talabalarning axborot madaniyatini rivojlantirish hamda ularni texnologiyalarga bo`lgan qichiqishini oshirish keltirilgan.*

***Tayanch so`zlar:** axborot, geoaxborot, madaniyat, ta`lim, ilmiy, texnologiya, fan, kartografiya, geografiya, tizim, telekommunikatsiya, eksperiment, tadqiqot, informatika ma`lumot, baza.*

***Аннотация:** В статье рассматриваются вопросы формирования информационной культуры будущих учителей географии на основе геоинформационных технологий и повышения их интереса к технологиям..*

***Ключевые слова:** информация, геоинформация, культура, образование, наука, технологии, наука, картография, география, системы, телекоммуникации, эксперимент, исследования, информатика информация, база данных.*

***Abstract:** In this article deals with the formation of the information culture of future teachers of geography on the basis of geoinformation technologies and increasing their interest in technologies..*

***Keywords:** information, geoinformation, culture, education, science, technology, science, cartography, geography, systems, telecommunications, experiment, research, computer science information, database.*

Hozirda mamlakatimizning ko'plab universitetlarida geoinformatika bo'yicha ixtisoslashgan kafedralar ochildi; ekologlar, geograflar; geologlar, tuproqshunoslar va boshqa ta`limiy o`nalish talabalari nafaqat yer, balki jamiyat haqidagi fanlarni "Geografik Axborot tizimlari" kursi orqali o'rganadilar.

Bunday sharoitda informatika va unga aloqador texnologiyalarning roli ayniqsa oshdi. Ushbu o'quv kursida asosiy omil ilmiy bilimlarni o'zlashtirishdir, shuning uchun informatika sub'ektga xos, integral xarakterga ega. Hozirgi kunga kelib, informatika fanlari rivojlanishning birinchi bosqichi - hisoblash tizimlarini o'rganish, dasturlash, algoritmlash va hokazolar. Hozirgi vaqtda informatika keyingi bosqichga o'tdi - sintez (mavzuni butunligicha o'rganish metodi, uning qismlarining birligi va o'zaro bog'lanishida o'rganish usuli), inson faoliyatining asosiy turlarini

axborotlashtirish tendentsiyalarini belgilaydi, bu o'z navbatida jamiyatning dunyoqarashi va falsafiy qarashlariga ta'sir qiladi. Axborot jarayonlarining mohiyatini chuqur anglash asosida dunyoning umumiy tizimli-tarkibiy ko'rinishini shakllantirish davom etib kelmoqda, deyishimiz mumkin.

Oliy ta'limi rivojlanishi hozirgi bosqichining xususiyatlari amaliyotga o'tish bilan bog'liq: yangi ta'lim paradigmasi g'oyasini amalga oshirish, qaysiki quyidagilarga bog'liq:

- dunyoning zamonaviy ilmiy suratini inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni uyg'unlashtirish orqali yaratish;
- insonni doimiy ravishda rivojlanishi va o'zini o'zi rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib, axborot oqimida rivojlanishga o'rgatish;
- professional faoliyatning tegishli sohalariga tezda o'tishga imkon beradigan asosiy ta'limni olish uchun sharoit yaratish.

Ochiq ta'lim tizimi dunyoqarashga asoslanadi, uning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilar: yaxlitlik, bilish jarayonining ochiqligi, turli xil ma'lumotlarni birlashtirish.

Bo'lajak geografiya o'qituvchisining axborot madaniyati quyidagilarni o'z ichiga oladi: axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va raqamli kartografik ma'lumotlar banklari uslublarini ishlab chiqish, geoinformatsion xaritalarni amalga oshirish; elektron xaritalar va atlaslar va boshqa kartografik ishlarni yaratish; masofaviy zondlash ma'lumotlarini va boshqa geografik tasvirlarni qayta ishlash uchun geografik axborot tizimlaridan foydalanish; geografik tadqiqotlar kartografiyasida geoinformatsion, telekommunikatsion va multimedia texnologiyalaridan birgalikda foydalanish; tizimni tahlil qilish maqsadida geoinformatsion texnologiyalarni qo'llash bo'yicha eksperimental tadqiqotlar; geoinformatsion texnologiyalar va ularning kartografik quyi tizimlarini boshqarish va modernizatsiya qilish.

Buning uchun alohida standart bo'lishi kerak qasiki, kelajakdagi geografiya o'qituvchisi uchun zarur bo'lgan juda keng bilimlarni birlashtirishi lozim.

Talaba axborot nazariyasining quyidagi asosiy qoidalarini bilishi kerak:

- axborot jarayonlarini tahlil qilish usullarini bilishi kerak;

- tabiat, jamiyat va ularning o'zaro ta'siri to'g'risida geo-ma'lumot olishning o'ziga xos xususiyatlari, olingan geoaxborotning to'liqligi va ishonchliligi darajasi;
- hisoblashning asosiy tushunchalari, geoinformatikaning predmeti va asosiy usullari;
- geosistemalardagi axborot jarayonlari oqimi, printsiplari, axborot tizimidagi apparat va dasturiy ta'minotning ishlarini;
- geografik axborot tizimlari va tarmoqlarini tavsiflash, qurish va ishlatish tamoyillari;
- geografik axborot tizimlari ma'lumotlar bazalarida bilimlarning axborot modellari va bilimlarni aks ettirish usullari;
- geoinformatsion modellarning asosiy sinflari va axborot jarayonlarini qurish printsiplari;
- yangi geoinformatsion texnologiyalarning mazmuni va asosiy vazifalari hamda geoinformatsion xaritalash usullari;
- turli algoritmik tillardan foydalangan holda dasturlash elementlari;
- kompyuter grafikasi imkoniyatlari va usullari, kompyuterni loyihalashtirishning asosiy vositalari va geografik tasvirlarni vizualizatsiya qilish;
- multimedia va kompyuter grafik tizimlarini tashkil etish printsiplari, tuzilishi, vositalari va ularni geoinformatsion xaritada qo'llash;
- telekommunikatsiya tarmoqlarining modellari va tuzilmalari, ularning samaradorligini baholash usullari;
- geografik axborot tizimini boshqarish usullari, tashkilotlarning asosiy printsiplari - turli tematik va fazoviy qamrovdagi raqamli ma'lumotlar bazalari, ma'lumotlar bazalari va bilim bazalarini shakllantirish usullari, ekspert tizimlari.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yu.S.Ana'ev, Geoinformatsion tizimlar. O'quv qo'llanma. Tomsk. 2003 y. 70 bet.
2. A.A.Akasheva, Geoaxborot texnologiyalaridan foydalanish. O'quv – metodik qo'llanma. Nijniy Novgorod. 2011. 80 bet.

3. I.V.Varfolomeev, I.G.Ermakova, A.C.Savalyev, Geoaxborot tizimlarida ma'lumotlarni strukturalash va algoritmlash. Metodik qo'llanma. Krosnoyarsk. 2003. 36 bet.
4. E.G.Kapralov, A.V.Koshkarov, B.C.Tikunov, Geoinformatika, Moskva. 2005. 468 bet.
5. A.S.Samardak, Geoaxborot tizimlar, Vladivastok. 2005. 124 bet.
6. V.D.Shipulin, Geoaxborot tizimlari asosiy prinsiplari, Xarkov. 2010. 336 – bet.
7. Khazratov F., Juraev Kh. METHODS OF CREATION AND ORGANIZATION OF WORK, TECHNOLOGY FOR CREATING AUTO-NAVIGATION MAPS [Электронный ресурс]: URL: <http://www.jcreview.com/?mno=9704>

YOSH AVLOD TARBIYASIDA MEHNAT TARBIYASINING VAZIFALARI

*Maktabgacha talim yo'nalishi 1-bosqich
magistri S. Mehmohova,*

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar mehnat tarbiyasining vazifalari ko'rsatib berilgan. Har bir yosh guruhlar bo'yicha kattalar mehnati, mazmuni va vositalari to'g'risida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: mehnat, bolalar, ijodkorlik, maqsad, atrof-muhit, mashg'ulot, tarbiya.

Аннотация: В статье обозначены задачи трудового воспитания дошкольников. Обсуждались коктейли для взрослых, состав и инструменты для каждой возрастной группы.

Ключевые слова: труд, дети, творчество, цель, среда, обучение, воспитание.

Annotasion: The article outlines the tasks of labor education of preschool children. Adult cocktails, content and tools for each age group were discussed.

Key words: labor, children, creativity, purpose, environment, training, education

Mehnat bolalardan diqqat, o'tkir zehnlilik, topqirlik, bilib olgan malaka va ko'nikmalarini amaliyotda qo'llay bilish, ijodkorlik qobiliyatlarini egallashni talab etadi. Mehnat jarayonida bolalar ayrim ish turlarini (bir varaq qog'ozni buklash, kerakli uzunlikni o'lchash, andozaga qarab shaklni qirqib olish kabi harakatlarni) anglatuvchi bir qancha tushuncha va atamalardan foydalanishga, bajarilgan ishdagi izchillikni so'zlab berishga to'g'ri keladi. Bular bola nutqini yangi so'zlar bilan boyitadi, nutqining mantiqiy bog'liq ravishda grammatik jihatdan to'g'ri shakllanishiga imkon beradi. Bolalarni eng oddiy mehnat qurollari, materiallarga ishlov berish usullari bilan tanishtirish kerak. MTMdagi mehnat ularni maktabdagi politexnik ta'limga tayyorlaydi. Mehnatning axloqiy qimmatini uning jamiyat uchun qanchalik ahamiyatga ega ekanligi bilan belgilanadi. Mehnat har bir bolani o'z mehnatining ijtimoiy ahamiyatini tushunib yetishga, uning jamiyat hayotiga kirib borishiga, o'zini shu jamiyatning a'zosi deb his etishiga imkon yaratadi.

Har bir bola oilada, bolalar mehnatida o'z ulushi borligini his eta bilishi lozim. Ishning shu tarzda tashkil etilishi bolalarda jamoachilik va intizomlilikni, burch hissini tarbiyalaydi. Shuning uchun bolalarni jamoa mehnatida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.

Mehnatning bolalarni aqliy tomondan rivojlantirishdagi ahamiyati shundaki, mehnat jarayonida ular borliqni faol anglay boshlaydilar, dunyoni materialistik idrok etish imkoniyati yaratiladi. Maktabgacha yoshdan boshlab bolalarga mehnat tarbiyasi berish ularni estetik va jismoniy jihatdan ham rivojlantiradi.

Mehnat tarbiyasining asosiy maqsadi bolalarni har tomonla- ma rivojlantirish, axloqli qilib tarbiyalash, kelajakdagi mehnat faoliyatiga ruhiy jihatdan tayyorlash, mehnat qilish xohishini singdirib borishdir.

Mehnat tarbiyasining vazifalari xilma-xildir, shuning uchun ularni guruhlar bo'yicha quyidagicha turkumlarga ajratiladi. Birinchi guruh vazifalari bolalarning mustaqil mehnat faoliyatiga

pedagogik ta'sir ko'rsatish bilan belgilanadi:

1. Bolalarni maqsad qo'yishga, mehnat malakalari, ko'nikmalari, mehnat madaniyati bo'yicha kerakli materiallar va mehnat qurollarini tanlab olishga o'rgatish.
2. Bolalarda bo'lajak mehnat faoliyatini shakllantirish, mehnat jaryonlarini mehnatda qatnashuvchilar o'rtasida taqsimlash, mehnatda yaxshi natijalarga erishish malakalarini shakllantirish.
3. Mehnat faoliyatining dastlabki ijtimoiy sabablarini shakllantirish, buyumlar va harakatlarga qiziqish uyg'otish orqa mehnat natijalariga erishish, katta guruhlarda esa mehnatning ijtimoiy ahamiyatli ekanligini tushinib yetish.

Ikkinchi guruh vazifalari kattalar mehnatiga ijobiy munosabatni tarbiyalashga qaratilgan:

- 1) Bolalarga kattalarni qanday natijalarga erishish uchun mehnat qilayotganini tushuntirish.
- 2) Bolalarda mehnat ahliga hurmatni, ularga qo'lidan kelganicha yordam berish xohishlarini tarbiyalash.

Kattalar mehnati bilan tanishtirish hamma yosh guruhlari uchun «Mashg'ulotlarda ta'lim berish», «Tevarak-atrof bilan tanishtirish va ijtimoiy hayot hodisalariga qiziqishni tarbiyalash» bo'limlarida berilgan. Katta va maktabga tayyorlov guruhlari uchun qo'l mehnatining mazmuni «Qurish-yasash» bo'limida berilgan.

Dasturda bolalar mehnatiga mustaqil faoliyat va axloqiy tarbiyaning vositasi sifatida qaraladi.

Ta'lim-tarbiyaviy ishning mazmuni Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni kattalar mehnati bilan tanishtirish orqali ularga kattalarning mehnati ijtimoiy-foydali mehnat bo'lib, narsa va buyumlarni yaratishga qaratilganligi, ular har bir kishi va butun xalq uchun zarur ekanligi to'g'risida tushuncha berib boriladi. Masalan, o'simliklarni, hayvonlarni parvarish qilish orqali ulardan olinadigan mahsulot kimlar uchun va nima maqsadda ishlatilishi to'g'risida bilim va tushunchalar berib boriladi.

Kattalarning mehnati bilan tanishtirish yana quyidagi maqsadni ko'zlab ham amalga oshiriladi: kattalar mehnati to'g'risida aniq bilim va tasavvurlar berish, mehnatni va mehnat natijalarini qadrlashga o'rgatish, mehnatga qiziqish va muhabbat uyg'otish, mehnat qilish xohishini tarbiyalash va ishni sifatli bajarishga

o'rgatish.

Kattalar mehnati bilan tanishtirishning asosiy mazmuni quyidagilardan iborat:

- har bir kishi mehnatining ijtimoiy mohiyati;
- mehnat ahli o'rtasidagi ijobiy o'zaro yordam berish munosabati;
- har qanday kasb ham muhim ekanligini tushuntirish.

Mehnat faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari bilan tanishtirish:

1. mehnatning maqsadi, uning ijtimoiy ahamiyati;
2. materiallarni tanlash (mehnat materiallari);
3. jihozlash (mehnat faoliyati uchun zarur bo'lgan asboblarni tayyorlab olish);
4. mehnat jarayoni (maqsadga erishish uchun bajariladigan mehnat harakatlari);
5. natija-mehnat mahsuli.

MTM dasturiga binoan har bir yosh guruhidagi bolalar katlar mehnati to'g'risida quyidagi bilim va tasavvurlarni egallab olishlari lozim. Kichik guruh:

1. Ayrim kasb egalarining mehnat jarayoni.
2. Mehnat jarayonidagi mehnat harakatlari.
3. Mehnat jarayonini amalga oshirish uchun kerakli materiallar.
4. Ma'lum bir mehnat jarayonini bajarish uchun jihozlar.
5. Mehnat natijasi.

Kishilar mehnatining ijtimoiy ahamiyati.

O'rta guruhda mehnat to'g'risida qo'shimcha tasavvur va bilimlar beriladi:

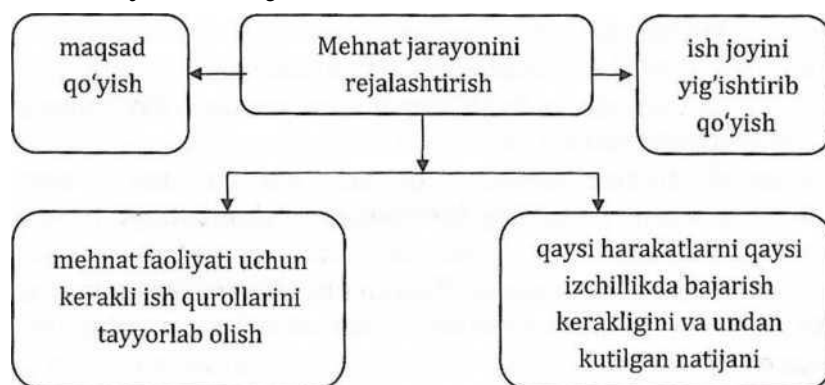
- Harakat sifati haqida.
- Kishilarning mehnatini yengillatuvchi moslamalar.
- Kishilarning mehnatga muhabbati.

Katta va maktabgacha tayyorlov guruhida yana yangi tasavvur va bilimlar beriladi:

1. Kishilar mehnatini yengillatadigan mashina va mexanizmlar to'g'risida.
2. Kishilar mehnati jamoa xarakterida ekanligi to'g'risida.
3. Jamoa mehnati jarayonida kishilarning o'zaro munosabatlari to'g'risida.

4. Mehnat qahramonlari, xalqimizning mehnat an'analari haqida.

Mehnat malakalari va ko'nikmalarini egallab olish - Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar mehnati jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Agar bola mehnat harakatlarini bilmasa, u hech qachon mehnat natijasiga erisha olmaydi. Bolalar mehnat malakalari va ko'nikmalarini egallab olganlaridagina mehnat jarayonini bajonidil bajaradilar. Masalan, tikishda ipni o'lchab kesib olish, ninaga o'tkazish, uchini tugish, tikish; o'yinchoq yasash uchun egish, bukish, taxlash, burchaklarini bukish, qirqish, tikish kabi mehnat harakatlarini egallab olishlari kerak bo'ladi. Bu ish harakatlarini ma'lum tartib bilan bajarish uchun har bir bola o'z mehnat faoliyatini rejalashtirib olishi kerak.

Mehnat bolalarga quvonch bag'ishlaydigan qilib rejalashtirishi lozim. U ma'lum izchillik bilan amalga oshirib borilishi kerak.

Mehnat qilishlari uchun hamma bolalarga yetarli miqdorda kerakli qurollar, asboblari bo'lishi, ular bolalarning yoshiga, imkoniyatiga mos kelishi, o'zlari mustaqil foydalanadigan qilib joylashtirilishi kerak. Navbatchilar uchun fartuklar, qalpoqcha, qo'lqopcha, idish yuvish uchun klyonkadan fartuklar zarur. Ovqat tayyorlash uchun kichikroq pichoqlar, tarelkalar, o'qlovchalar, xamir qorish uchun tog'orachalar, shaklchalar kerak bo'ladi. Xonani tozalash uchun toza latta, kichikroq tog'oracha, stoldan uvoqlarni yig'ib olish, polni supurish uchun cho'tkalar, axlatni yig'ib olish uchun xokandozlar kerak. Kir yuvish uchun tog'ora, chelakchalar, kichkina dazmol taxtasi, kiyim tozalash uchun cho'tka, supurgi, tikish uchun tugmachalar solingan quticha, ip, nina, mato parchalari, o'yinchoqlarni yasash va singanlarini, buzilganlarini tuzatish uchun maxsus stol yoki taxtacha, bolg'achalar, mixlar, qisqich, yaxshi randalangan taxtachalar,

karton, ip, arqon, tashlandiq materiallar, gugurt qutilari, konfet, atir qutichalari, ipdan bo'shagan g'altaklar va hokazolar zarur. Guruh xonasidagi tabiat burchagida, MTM hovlisidagi polizda, gulzorda ishlash uchun belkurak, xaskash, supurgi, kichkina zambilchalar, chelakchalar, leyka, savatchalar kerak bo'ladi. Barcha buyum ishlatib bo'lingandan keyin tozalab joyiga qo'yiladi.

Bolalarga to'g'ri mehnat tarbiyasi berishda kattalarning bir-biri bilan o'zaro do'stona munosabat bilan hamkorlikda ishlashlari ijobiy natija beradi.

Mehnat tarbiyasi masalalari MTMning yillik rejasida aks ettiriladi va tarbiyachilarga mehnat tarbiyasini to'g'ri rejalashtirish va amalga oshirilishida yordam beradi.

MTMda mehnat tarbiyasini to'g'ri tashkil etish va unga rahbarlik qilish yosh avlodni har tomonlama tarbiyalash vazifalarini amalga oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hasanboyev J. va boshqalar. Pedagogika. (Pedagogika nazariyasi va tarixi). (darslik). T.: 2011.
2. Hoshimov K. Pedagogika tarixi. (darslik). A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy k/si,2002.
3. Po'latova R.M. Maxsus pedagogika. Oligofrenopedagogika. (darslik). T.: G'.G'ulom nomidagi tabaa uyi. 2005. 224 bet.
4. Rahmonqulova N., Matnazarova O'.Pedagogika nazariyasi va tarixi (o'quv qo'llanma). T.: "O'zbekiston Respublikasi faylasuflari milliy jamg'armasi". 2010.
5. Yusupova.P. Maktabgacha pedagogika Toshkent "O'qituvchi" 1993 yil

BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISHNING SHART-SHAROITLARI

BuxDU o'qituvchisi L.Ch.Rajabova,

BuxDU talabasi E.Sanoyeva.

Annotatsiya. Ushbu maqolada MTT larda bolalarni tabiat bilan tanishtirishning shart sharoitlari, guruhlarda tabiat burchagini tashkil qilish metodlari bayon etilgan.

Аннотация. В статье описаны условия знакомства детей с природой в ДОУ, способы организации уголка природы в группах.

Annotation. The article describes the conditions for acquaintance of children with nature in preschool educational institutions, ways of organizing a corner of nature in groups.

Tayanch so'zlar: tabiat, jonli tabiat, jonsiz tabiat, o'simliklar, hayvonot olami, kichik guruh, o'rta guruh, katta guruh, tayyorlov guruh, tabiat burchagi.

Ключевые слова: природа, живая природа, неодушевленная природа, Флора, Фауна, малая группа, средняя группа, большая группа, подготовительная группа, уголок природы

Keywords: nature, wildlife, inanimate nature, flora, fauna, small group, medium group, large group, preparatory group, nature corner

Bolalar bog'chasida bolalarni tabiat bilan tanishtirish u bilan doimo bevosita munosabatda bo'lishni talab qiladi. Buni ta'minlovchi shartlardan biri bolalar bog'chasida jonli tabiat burchagiga ega bo'lishdir. Bolalarni tabiat bilan uzviy, davomli va sistemali tarzda tanishtirish ularda jonli tabiat burchagida yashovchilar haqida chuqur va puxta bilimlarni, mehnat, malaka hamda ko'nikmalarni hosil qilish, kuzatuvchanlikni o'stirish uchun sharoit yaratadi. Ana shu malaka va ko'nikmalar asosida tabiatga ehtiyotkorona munosabat ham, unga qiziqish ham tarbiyalanadi.

Tabiat burchagi bolalarning diqqatini burchakda yashovchi bir necha hayvonlarga, uining o'ziga xos belgilariga qaratish va shu bilan bolalarning chuqur, mustahkam bilimga ega bo'lishlariga imkon yaratadi. Tabiatda bolalar uchratadigan hayvon va o'simliklarning xilma-xilligi ular hayotidagi umumiy, ahamiyatli hamda qonuniy tomonlarni ajratib ko'rsatishni qiyinlashtiradi. Cheklangan miqdordagi maxsus tanlangan obyektlar bilan tabiat burchagida tanishtirish bu murakkab hamda muhim vazifani hal etish imkoniyatini beradi. Tabiat burchagida yashovchilarning fazoviy yaqinligi ham ahamiyatlidir. Bolalar, masalan, akvariumdagi baliqlarni yaxshilab ko'rish, ularni uzoq muddat davomida kuzatish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Jonli tabiat burchagi uchun o'simlik va hayvonlarni tanlashda bir qator talablarni nazarda tutish lozim. Ular quyidagilardir:

- 1) o'simlik yoki hayvon u yoki bu ekologik guruhga xos bo'lishi lozim. Bunda bolalarni o'simlik va hayvonlarning katta guruhi uchun

xarakterli bo'lgan, asosiy, o'ziga xos belgilari, yashash sharoitlari bilan tanishtirish imkoni yaratiladi;

2) tabiat burchagida yashovchilarni parvarish qilish, qilinadigan mehnatning sifati, xarakteri, unga sarflanadigan kuch va vaqtiga ko'ra maktabgacha yoshdagi bolalarning yoshiga mos (tarbiyachining ishtiroki va rahbarligi ostida) bo'lishi lozim. Shuning uchun «beor» o'simliklar va ovqatni tanlamaydigan hayvonlar tanlanadi;

3) tabiat burchagidagi hayvon va o'simliklar tashqi ko'rinishidan yorqin, jozibador, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning hali unchalik barqaror bo'lmagan diqqatini o'ziga jalb qila oladigan bo'lishi kerak;

4) tabiat burchagida bu turdagi o'simlik va hayvonlarning bir necha xili mavjud bo'lishi lozim. Chunki bolalar kuzatish obyektida faqat umumiy belgilarnigina emas, balki o'ziga xos xususiyatli belgilarni ham ko'ra olishlari kerak. Bu bolalarning tirik organizmlarning xilmaxilligi hamda takrorlanmasligini bilib olishlariga yordam beradi;

5) tabiat burchagida o'simlik va hayvonlar tamoman xavfsiz bo'lishi, bolalarning sog'liqlariga hech qanday zarar yetkazmasligi lozim;

6) o'simlik va hayvonlarning bolalar muassasasi binosidagi hayot faoliyati, o'sishi va rivojlanishida binoning doimiy haroratini, karbonat angidrit gazining konsentratsiyasini, quruqligini, shovqinsonning mavjudligini hisobga olish lozim.

Hayvon va o'simliklarni tabiat burchagiga joylashtirishda, birinchi navbatda, ularning biologik xususiyatlari hamda ehtiyojlariga e'tibor berish lozim. Masalan, ba'zi xona o'simliklari (chiroqqul, kaktus va boshqalar) quyosh nurini ko'proq bo'lishini talab qiladi, shuning uchun ularni eng yorug' joyga qo'yish lozim, ba'zilar esa (masalan, uzambar g'unafshasi) tik tushib turuvchi quyosh nuriga bardosh bera olmaydi. Shu bilan birga jonli tabiat burchagi ko'zni quvontirishi, bezashi lozim. Bunda, obyektlarni shunday joylashtirish kerakki, bolalar ularning yoniga bema'lol kela olishlari, kuzata olishlari va unda mehnat qila olishlari mumkin bo'lsin.

Tabiat burchagida yashovchilarni doimiy va vaqtincha yashovchilarga ajratish mumkin. Doimiy yashovchilarga xona gullari, qafasdagi qushlar, akvariumdagi baliqlar, katta guruhlarda esa hayvonlar kiradi. Vaqtincha yashovchilarga qisqa muddatga olib kiriladigan mahalliy o'lka o'simligi, hayvonlar, dastlabki bahorgi gullar, kuzda qiyg'os gullaydigan gulxonadagi

dekorativ o'simliklar, xonadagi manzarali o'simliklar, hasharotlar va shu kabilar kiradi.

Kichik yosh guruhining tabiat burchagi. Kichik guruh tabiat burchagi uchun o'simlik va hayvonlarni tanlashda eng avvalo bolalarning narsalarni idrok etish xususiyatlari shuningdek, ta'limiy masalalar nazarda tutiladi. Kichkintoylar 2—3 xil o'simlikni bilib olishlari va ularning asosiy qismlarini (bargi, poyasi, guli) farqlay olib, nomlarini aytishlari lozim.

Ikkinchi kichik guruhdagi bolalar o'simliklarni parvarish qilishga jalb qilinadilar: ular o'simlikJarga suv quyadilar (suvni kattalar tayyorlab beradi, qancha quyish lozimligini ham ular ko'rsatishadi), nam latta bilan o'simliklarning barglarini artadilar. Hayvonlarni kuzatar ekanlar, bolalar hayvonlarni tashqi aniq belgilariga: gavda qismlari, harakatlanish xarakteri, chiqaradigan ovozlari va hokazolarga ko'ra tanib olishni, tanasining asosiy qismlarini farqlashni o'rganib oladilar. Tarbiyachi bolalarni kuzatishga, savolni anglashga, diqqatni kuzatilayotgan narsaga qaratib, uncha murakkab bo'lmagan harakatlaridan foydalanishga, kuzatish jarayonida berilgan savollarga javob qaytarishga o'rgatadi.

Kichik yosh guruhning tabiat burchagiga asosiy qismlari (poyasi, bargi) aniq ifodalangan va yorqin, qiyg'os hamda uzoq gullaydigan o'simliklar joylashtiriladi. Masalan: ina, azaliya, fuksiya, xitoy atirguli va hokazolar. Aytib o'tilgan turlardan yil davomida kuzatish uchun 3—4 o'simlik tanlanadi. Ularning ba'zilari 2 nusxada bo'lishi lozim. Bular ichidan bolalar bir xil o'simliklarni topib, ajratib ko'rsatishni o'rganadilar.

Ilk yoshdagilarning ikkinchi guruh tabiat burchagiga akvarium joylashtiriladi. Akvariumga kichkintoylarning idrok etish xususiyatlaridan kelib chiqib, chiroyli rangdagi, yilning ko'p qismida faol yashaydigan, ozuqani shoshibpishib yeydigan baliqlarni tanlash lozim (masalan, oddiy tilla baliq, tilla yoki kumush rangdagi tovon baliqlar). Kichik yosh guruhlarining tabiat burchagida qushlarni ham saqlash mumkin. Qushning patlari chiroyli, o'zi xushchaqchaq bo'lishi, ovqat tanlamasligi, qafasda ham sayrashi maqsadga muvofiqdir. Kanareyka xuddi shunday qushlardandir. Biroq imkon bo'lsa, sa'va, snegirni saqlash lozim. Kichik yosh guruh tabiat burchagida sut emizuvchilarni doimo saqlash mumkin emas.

O'rta yosh guruh tabiat burchagi. O'rta yosh guruhdagi bolalarda narsalarning xususiyat va sifatlarini (shaklining xilmaxilligi, rangi, kattaligi, sathining xarakteri va shu kabilar) ko'ra olish malakasi hosil

qilinadi. Bolalar solishtirib ko'rishning murakkabroq usullarini egallaydilar, narsalarning farqi va o'xshashligini aniqlashni, ularni u yoki bu belgilariga ko'ra umumlashtirishni o'rganadilar. O'simlik va hayvonlar haqidagi bilimlar murakkablashadi. Bolalar o'simliklarning xususiyatlarini aniq farqlashni boshlaydilar, ularning hayotlari uchun zarur bo'lgan sharoitlari bilan tanishadilar. Shu bilan bolalar ko'rganda taniydigan hamda nomlarini biladigan o'simliklar soni ortib boradi.

Besh yoshga qadam qo'ygan bola hayvonlar bilan tanishar ekan, ularning tashqi ko'rinishi, tuzilishi, harakat qilishi, ovqatlanishining o'ziga xosligini va dastlabki bog'liqlik — harakat qilish xarakteri oyoqlarining tuzilishiga bog'liq ekanligini bilib oladi.

Jonli tabiat burchagida yashovchilarni parvarish qilish jarayonida bolalar unchalik murakkab bo'lmagan ko'nikmalarni egallaydilar: bular — o'simlikni toza saqlash, uni to'g'ri sug'orish, suvdon va oxur (donxo'rak)larni yuvish, ozuqa berish kabi. Bu yoshdagi bolalar o'simlik va hayvonlarni kuzatar ekanlar, ularning o'sishi va rivojlanishidagi o'zgarishlarni qayd qiladilar, o'z kuzatishlarini to'g'ri gapirib berishni o'rganadilar. O'rta yosh guruhdagi bolalarning jonli tabiat haqidagi dunyoqarashlarini kengaytirish maqsadida tabiat burchagining aholisini to'ldirib, boyitib turish talab qilinadi. Xona o'simliklari turli shakl va hajmdagi barglarga ega bo'lishi lozim, chunki bolalar o'simliklarni ozoda saqlashning o'zlari uchun yangi bo'lgan usullarini egallaydilar, egilgan barglarni mo'yqalam bilan artadilar, gullarga suv purkaydilar. Bunda bolalar parvarish qilish usulini barglarning xarakteriga: kattaligi, miqdori, sathining xarakteri, pishiqligiga ko'ra aniqlashni o'rganadilar. O'rta yosh guruh jonli tabiat burchagida doimiy yashovchilar sifatida sut emizuvchilarni ham saqlash mumkin. Bu yoshdagi bolalar ularni parvarish qilishning oddiy malakalarini bemalol egallay oladilar. Xattiharakatiga ko'ra qiziqarli bo'lgan *dengiz cho'chqasi* va *siriya og'maxonlarini* joylashtirish maqsadga muvofiqdir. Ularni parvarish qilish qiyin emas, ular vaqt va muhitga oson shakllanadigan jonivorlardir.

Katta yosh guruh tabiat burchagi. Katta yosh guruhda narsalarni kuzatish, solishtirib ko'rish, ularni turli belgilariga ko'ra umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantirish davom ettiriladi. Kuzatishlarning asosiy mazmuni o'simlik va hayvonlarni o'sishi hamda rivojlanishini, ularning mavsumlarda o'zgarishlarini aniqlashdan iborat bo'ladi. Bolalar o'simlik o'sishi uchun yorug'lik, nam, issiqlik, tuproqdan oziqlanishini, turli o'simlik turli miqdordagi yorug'lik va namlik talab qilishini bilishlari kerak.

Bolalarni o'simliklar, ularning tashqi tuzilishining xususiyatlari, faqat barglarigina emas, balki poya va gullarining ham xilmaxilligi bilan tanishtirish davom ettiriladi. O'simliklarni parvarish qilish usuli asosida barg va poyalarni xarakteriga ko'ra aniqlash, o'simlikni ozoda saqlash ko'nikmasi mustahkamlanadi. O'simliklarni o'rganishda ularni ko'paytirishning ba'zi usullari, jumladan, poyasini «qalamcha» qilib ko'paytirish haqidagi bilimlar ham kiritiladi. Bulamingbarchasi jonli tabiat burchagini yangi o'simliklar — xilmaxil poyali, chirmashadigan, yoyilib o'sadigan yoki tik poyali, piyozli, kartoshka piyozli va shu kabilar bilan to'ldirib borishni talab qiladi. *Tradeskansiyaning* 2—3 xil turi, *xona uzumi*, *plyush*, *chirmashuvchi fakus*, *aloe*, *zigokaktus*, *epifdlyum*, *siklamen*, *primula*, *amarilis*, *kiavniya* kabilar shular qatoriga kiradi. Bu o'simliklarning shakli va barglari, poyasi, gullari xarakteriga ko'ra xilmaxil bo'lib, quyosh nuri va suvga ehtiyojlari ham turlichadir.

Katta guruh bolalarining jonli tabiat burchagi uchun hayvonlarni tanlashda asosiy vazifa hayvonlarning yashash muhit sharoitlariga moslashish xususiyatlari haqidagi boshlang'ich bilimlarni shakllantirishni ta'minlashdir.

Akvariumda issiqsevar, tirik tutiladigan va ikra tashlaydigan baliqlar guruhi — *mechenosets*, *skalyariy*, *guppi* va shu kabilarni saqlash maqsadga muvofiqdir.

Katta guruh tabiat burchagida toshbaqaning istalgan turini saqlagan yaxshi. Odatda bu jonivor qishda qisqa muddatli uyquga ketadi. Agar toshbaqa tabiat burchagida bir necha yildan beri yashayotgan boisa u uxlamasligi mumkin, biroq u bu davrda lanj bo'lib qoladi, ozuqani istaristamas yeydi. Bunday holatning sababini hamda uning yashashi uchun mos sharoitni faqat maktabgacha ta'lim yoshidagi katta bolalar tushunishlari va yaratishlari mumkin. Sutmizuvchilarni tanlash ham juda xilmaxildir. Bu guruh burchagida «dengiz cho'chqasi»dan tashqari tipratikan, olmaxon ham bo'lishi kerak. Olmaxon tabiat burcha gida yashovchi boshqa sutemizuvchilarga nisbatan mavsumlarda o'z hayot tarzini ko'proq o'zgartiradi. Bu o'zgarishlar hayvonlarning tabiatdagi hayot sharoitlariga bog'liqligini maktabgacha ta'lim yoshidagi katta bolalar bilishlari kerak.

Maktabgacha tayyorlov guruhining tabiat burchagi. Tayyorlov guruhida bolalarni tabiat bilan tanishtirishning asosiy vazifasi ularda tabiat olamidagi muhim bog'liqliklar — o'simliklarning kompleks sharoitlarga

(namlik, issiqlik, yorug'lik va shu kabilar), hayvonlarning tashqi tuzilishi va hayot tarzi, yashash muhitiga bog'liqligi haqida elementar bilimlarni shakllantirishdir. Bolalar turli mavsumlarda o'simlik va hayvonlar hayotida sodir bo'layotgan doimiy takrorlanuvchi o'zgarishlar, ularning o'sish va rivojlanishining asosiy davrlari bilan tanishadilar.

O'simliklar dunyosi haqidagi bilimlar mazmuniga ularni ko'paytirishning ba'zi usullari haqidagi bilimlar kiritiladi. Bolalar narsalarning muhim, umumiy belgilarini ularning o'zgaruvchanligiga ko'ra bilishlari kerak. Shunga ko'ra o'simlik va hayvonlarni tanlashda faqatgina tuzilishlarining xilmaxilligiga emas, balki muhitning ma'lum sharoitlarga moslashganligiga ham e'tibor beriladi. Bolalar o'simliklarni sug'orish (suvning miqdori va sug'orishning takrorlanishi) o'simlikning tabiatdagi yashash muhitiga (tropik botqoqliklar va soy, changalzorlar, quruq cho'l va dashtlar), shuningdek, yil fasllariga bog'liqligini anglab olishlari uchun jonli tabiat burchagiga, yilning 10 oyi davomida juda nam tuproqda o'sadigan papirusni, suvni kam talab qiladigan va ondasonda sug'oriladigan *kaktusni* (1–2 turini), nanga ehtiyoji katta bo'lgan *pirimula*, *tradiskantsiyani* hamda o'rtacha sug'orishni talab qiladigan *uzambargunafshasini* qo'yish zarur. Qishda ko'pgina subtropik o'simliklar sug'orishni uncha ko'p talab qilmaydi.

Tabiat burchagidagi o'simliklarning o'sishi va rivojlanishini tabiiy sharoitdagi o'sish sharoitlari bilan aloqasi haqida boshqa o'simliklar ham, ayniqsa liliya va amarillis oilasiga taalluqli bo'lgan — *amarillis*, *kliviya*, *krinum*, *dratsena*, *gemantus* va shu kabilar dalolat beradi. Mazkur o'simliklar uchun qishning birinchi davri — tinchlik davri bo'lib, bu vaqtda sug'orish deyarli to'xtatiladi.

Xona o'simliklarini ko'paytirish usullari xilmaxildir: *yorongul*, *begoniyareks*, *sansevyera* va *boshqalar* novdalaridan, *aspidistra*, *asparagus* va shu kabilar butoqchalaridan ko'paytiriladi.

«Tirik tug'iluvchi» o'simliklardan — *toshyorar*, *xlorofitum*, *briofillyum* bolalarda katta qiziqish uyg'otadi.

Akvariumdagi baliqlar ham (ularning 23 turi bo'lishi kerak) mahalliy suv havzalaridagi issiqsevar baliqlardir. Bu guruhlarning har biri, garchi unchalik murakkab bo'lmasada, boqishda alohida sharoit talab qiladi.

Maktabgacha tayyorlov guruhining tabiat burchagida tutqunlikda bola ochadigan qushlarni, yozda esa maydonchada tovuq, o'rdaklarni (mahalliy

sharoitga ko'ra) boqish maqsadga muvofiqdir. Sutmizuvchilardan tabiat burchagida istalgan jonivor, ayniqsa hayot tarzi mavsumga muvofiq o'zgaradiganlarini (tipratikan, olmaxon), bog'cha hovlilarida esa katta bolalar quyonlarni parvarishlab boqishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari. –T.: Ma'naviyat, 2013.
2. Sh.A.Sodiqova.M.A.Rasulxojayeva “Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi” T.: Fan va texnologiya.2013.
3. Yo'ldoshev X.S., Avezov SH.SH. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari. T.: O'qituvchi. 2003

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

*BuxDU Maktabgacha ta'lim kafedrasi magistranti
D.To'yurodova*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadlari, vazifalari, ustuvor yo'nalishlari o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi bosqichlarini takomillashtirish xususida so'z yuritilgan.

Аннотация: В статье рассматривается развитие системы дошкольного образования цели, задачи, приоритеты на среднесрочную и долгосрочную перспективу.

Abstract: The development of the preschool education system in this article

goals, objectives, priorities in the medium and long term.

Kalit so'zlar: go'zal axloq, tarbiya, maktabgacha ta'lim, ta'lim tizimi, konsepsiya, o'quv qo'llanmalar, o'quv metodik reja, trening, pedagog.

Ключевые слова: нравственность, воспитание, дошкольное образование, система образования, концепция, учебники, учебная программа, обучение, педагог.

Keywords: good morals, upbringing, preschool education, education system, concept, textbooks, curriculum, training, pedagogue.

Hamma zamonlarda, hamma o'lkalarda, yaxshi xulqli, oliyjanob, shirinso'z insonlar jamiyatning ko'rki, odamlarning a'losi bo'lib kelgan va bundan keyin ham butun insoniyatga namuna bo'ladi. Halol mehnat, muhtojlarga yordam, g'azab vaqtida yomon so'zlardan tilni va birovga ozor berishdan qo'lni tiyish, go'zal axloq sohibi bo'lish eng yaxshi saodatdir va bu ulug' yo'lda ustoz, murabbiylarga qo'yilgan talab juda katta chunki kelajak yoshlar qo'lidadir. Yoshlarni to'g'ri tarbiyalash, ularni komil inson, jamiyatning faol a'zosi bo'lishiga ko'maklashish ota-onalar bilan bir qatorda ustoz murabbiylarning sa'y-harakatlariga bog'liq. Kelajak bugundan boshlanadi deyishganidek, bolalarni kichik yoshdan tarbiya masalasiga e'tibor berilmasa kelajak boy beriladi. Ta'lim tarbiyaning sifati albatta mamlakatning kuch qudratini bildiradi. Mustaqil O'zbekistonimiz kelajak avlodni to'g'ri tarbiyalash maqsadida eng avvalo kadrlar tayyorlash tizimini ilk bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tizimiga katta e'tibor qaratmoqda. Xususan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish to'g'risidagi Prezident qarori-4312-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu konsepsiya O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish ning maqsadlari, vazifalari, ustuvor yo'nalishlari o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi bosqichlarini belgilaydi. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida quydagilarni amalga oshirish belgilandi: Maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ huquqiy bazani yanada takomillashtirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart sharoitlar yaratish. Bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-

xususiy sherikchiligini rivojlantirish. Maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogig va axborot telekommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish. Maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligini va samaradorligini ta'minlash. Maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo

yangi yondashu vlarni jalb etish. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning sog'lom va balanslashtirilgan ovqatlanishini, sifatli tibbiy parvarishini ta'minlash. Ushbu konsepsiyaning maqsadi bola hayoti va faoliyatini barcha sohalarni rivojlantirishni ta'minlovchi muhim manba bo'lgan sifatli maktabgacha ta'limdan foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqarishdan iborat. Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari quydagilar: Xalqaro talablarga javob beradigan ko'p darajali uzluksiz ta'limni yaratish va tarbiyani integrasiyalashtirilgan holda xalqaro ta'lim standartlari, o'quv metodik reja va dasturlar interaktiv va muammoli vaziyatli o'qitish usullari va treninglari ilg'or axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish. Maktabgacha ta'lim tizimi xodimlariga qo'yiladigan malaka talablarini yanada takomillashtirish, ularning faoliyati samaradorligini baxolash mezonlarini hamda pedagog xodimlarining kasbiy standartini ishlab chiqish va tasdiqlash. Ta'lim jarayonini xorijiy mutaxassislarni jalb qilish yo'li bilan maktabgacha ta'lim sohasida kadrlar malakasini oshirish tizimini takomillashtirish, shuningdek, maktabgacha ta'lim sohasida kadrlar malakasini oshirish tizimini tashkil qilish uchun shu jumladan mamlakat hududida ta'lim muassasalari sonini oshirish. Maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarining xorijdagi yetakchi univesitetlarda, ilmiy markazlarda va boshqa ta'lim tashkilotlarida stajirovka o'tashini ta'minlash. Xorijiy mamlakatlarning yetakchi oliy ta'lim muassasalari bilan uzoq muddatli munosabatlarini yanada rivojlantirish, maktabgacha ta'lim sohasida yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash uchun O'zbekiston Respublikasida ularning filliallarini ochish. Tajriba almashish, ta'lim-tarbiya jarayoni sifatini oshirish bo'yicha

sayharakatlarni birlashtirish maqsadida pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish bilan shug'ullanuvchi ta'lim va ilmiy tadqiqot, shu jumladan xorijiy mamlakatlarning muassasalari bilan samarali idoralar aro hamkorlikni chuqurlashtirishdan iborat. Maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin bilan birga bolalarga bilim ham berib borish kerak. Ya'ni ularni maktab ta'limiga tayyorlash, xorijiy tillarni, hamda bir qator boshlang'ich bilimlarni berib borishni tashkil qilish lozim. Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarida jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish lozim. Buning uchun kun tartibida jismoniy mashg'ulotlar uchun alohida vaqt ajratish va ushbu vazifaga mohir pedagoglarni jalb etish ta'lab qilinadi. Bundan tashqari maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarini sog'lom va xavfsiz ovqatlanishini tashkil qilish, ularning ovqat ratsionida vitamin minerallar, bolalarning salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi tabiiy mahsulotlar bo'lishi talab etiladi. Bundan tashqari bolalarni kun tartibini to'g'ri tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida xodimlar malakasini oshirish, ushbu sohaga oliy malumotli pedagog xodimlarni jalb qilish asosiy muammolardan biri bo'lib kelmoqda. Maktabgacha ta'lim tizimida manan mukammal va intellektual shaxsni tarbiyalash uchun xorijiy mamlakatlar ilg'or tajribasi hamda ilm-fan yutuqlari va zamonaviy informatsion kommunikativ texnologiyalarini inobatga olish lozim. Maktabgacha ta'lim muassasalari bolalarni individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlanishiga qo'yilgan davlat talablari asosida hamda maktabgacha ta'lim muassasalari davlat o'quv dasturiga muvofiq bolalarning har tomonlama yetuk va barkamol bo'lib rivojlanishi uchun qulay shart sharoitlar yaratish lozim. Bolalarning ilk rivojlanish masalalarida ota-onalar va jamiyatga tegishli bilimlar berishni tashkil etish va amalga oshirish lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalar qiziqishi iqtidori individual ruhiy va jismoniy xususiyatlari madaniyat ehtiyojlarini inobatga olgan holda hamda bolada ma'naviy me'yorlarni shakllantirishni hayotiy va ijtimoiy tajriba egallashni ko'zda tutgan holda integratsion mashg'ulotlarni tashkil qilish lozim. Bundan tashqari

maktabgacha ta'lim muassasalari xodimlari ota-onalar bilan hamkorlikni ham tashkil qilishlari kerak. Ota-onalarning maktabgacha ta'lim muassasalari borasidagi fikrlarini hisobga olish ilk rivojlanish masalalarida otaonalarga o'quv-tarbiyaviy jarayonda faol qatnashishga jalb qilish, ota-onalarni muassasa hayotida ishtirok etish borasidagi tashabbuslarini qo'llab quvvatlash lozim. Agar biz asosiy e'tiborni bolalarga qaratsak kelajakda haqiqiy komil shaxsni tarbiyalash uchun ilk qadamni qo'ygan bo'lamiz.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

2. Shavkat Mirziyoyev, 2017-yil, 22-dekabr. Oliy majlisga murojaatnomasidagi
nutqidan.
3. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch – Toshkent
—Ma'naviyat 2008.
4. <http://uza.uz>
5. <http://new.manaviyat.uz>
6. <http://Lex.uz>

3-SHO'BA: "O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ILK VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR RIVOJLANISHIGA QO'YILADIGAN DAVLAT TALABLARI "VA "ILK QADAM" DAVLAT DASTURINING AMALIYOTGA TADBIQ ETILISHI

OILAVIY MUNOSABATLARNI BARQAROR BO'LISHIDA IJTIMOY-IQTISODIY HOLATNING SHAKLLANISHI

*Guliston davlat universiteti, Pedagogikava psixologiya kafedrasida
o'qituvchisi, p.f.n G.P.Isayeva*

Annotatsiya: *ushbu maqolada oilaviy munosabatlarni barqaror bo'lishida ijtimoiy-iqtisodiy holatning shakllanishi va oilada tarbiya muammolari buyicha fikrlar bildirilgan.*

Kalit sozlar: *oila, munosabat, iqtisod, shakllanish, zamonaviy, tarbiya, vazifa*

Аннотация: *в статье представлены взгляды на формирование социально-экономической ситуации в условиях стабилизации семейных отношений и проблемы воспитания в семье.*

Ключевые слова: *семья, отношения, экономика, образование, современный, воспитание, задача.*

Annotation: *this article presents views on the formation of the socio-economic situation in the stability of family relations and the problems of upbringing in the family.*

Key words: *family, relations, economy, education, modern, upbringing, task.*

Oila shaxs tarbiyasida boshqa ijtimoiy institutlar bilan taqqoslaganda birinchi darajali rolni bajaradi. Chunki, aynan oilada individual qobiliyatlar, shaxsiy, kasbiy qiziqishlar, axloqiy normalar shakllanadi. Oila omili insonga butun umiri davomida ta'sir yetadi. Ijtimoiy jihatdan oila inson turli ijtimoiy rollarni egallaydigan jamoa hisoblanadi. Oila insonning o'z-o'zini belgilab olishga, uning ijtimoiy-ijodiy faolligini oshishiga yordam beradi.

Oilaviy munosabatlar oliy qadriyat hisoblangan bizning respublikamizda O'zbekistonda oilaning ijtimoiy maqomi

nihoyatda balanddir va o'z mavqye'ini hozirgacha ushlab turibdi. Biroq bu holatdagi oila inqirozi ko'pgina oilalar, shu jumladan, o'zbek oilalariga ham ta'sir qiladi. Oiladagi munosabatlarning barqarorligini ta'minlagan, chunki o'zbek oilasida zaruriy tarbiyaviy omil va ko'nikmalar avloddan-avlodga o'tib keladi. Oiladagi munosabatlarni yaxshi bo'lishi uchun bugungi kunda yuksak malakali psixolog, pedagog-mutaxassislar, mahalla yordamiga muhtoj deyish mumkin.

Oilada bolalar tarbiyasining barqaror bo'lishi uchun maktab, maktabgacha ta'lim muassasasi va mahalla hamkorligida faoliyat olib borish kerak. Ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilarini maktab faoliyati uchun ularda ko'nikma va malakalarni shakllantirish muhimdir. Bunda o'qituvchilar har bir o'quvchilarning oila-a'zolarini bilishi, ular bilan yaqindan aloqada bo'lishi o'chrashuvlar o'tkazib turishi lozim. Bolalar birdaniga maktabga o'rganib olishi qiyin kechadi. Ko'p hollarda bolalar maktabga borishdan bosh tortadi, bunda ularning o'zlashtirishiga salbiy ta'sir qiladi. Shuning uchun ota-onalar hamda o'qituvchi, sinf rahbarining o'rne nihoyatda kattadir. Bolalarni maktab muhitiga o'rganishi va moslashuvi asosan 1-sinfda o'qishi jarayonida kechadi. Ikkinchi yilga o'tgandan keyin maktab muhitiga to'liq moslashib oladi.

Oila ikki yo'nalishda mavjud bo'ladi: kichik ijtimoiy guruh sifatida va ijtimoiy institut sifatida. Birinchi holatda u qarindoshlik asosida tuzilgan va birga yashash bilan birlashtirilgan hamjamiyatdir. Ikkinchisida esa insonlarning kundalik hayoti kechadigan ijtimoiy institutdir. Inson jamiyatida oila bir nechta vazifalarni bajaradi:

Reproduktiv - homilani davom yettirish bilan bog'liq. O'zbekistonda ko'p bolali oilalarning mavjudligi bilan bir qatorda oila a'zolari sonining qisqarishi ham kuzatilishi;

Iqtisodiy - oilaning bir a'zosi tomonidan boshqalar uchun moddiy mablag'lar topilishi, voyaga yetmaganlar va qariyalarni moddiy ta'minlash, pul mablag'larini to'plash;

Zamonaviy bozor munosabatlari mulk to'plash, mulkka ega bo'lish, meros masalalarida oilaning iqtisodiy vazifasini faollashuvini talab qiladi.

Ijtimoiylashuv vazifasi - oila bola shakllanishiga ta'sir qiluvchi birinchi va asosiy ijtimoiy guruh hisoblanadi. Oila mikromuhit sifatida bolaning ruhiy, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Oilaning vazifasi bolani asta-sekinlik bilan jamiyatga tayyorlashdir. Oilada insonga ta'lim va tarbiya beriladi, uning aqliy, ijodiy qobiliyatlarining rivoji sodir bo'ladi. Aynan oilada bola mehnat va mustaqillikka o'rganadi.

Xo'jalik – maishiy oila jamiyatning asosiy va doimiy xo'jalik negizidir. Unda oila a'zolarining jismoniy holatini bir maromda ushlab turish, kasallar va qariyalarga g'amxo'rlik qilish amalga oshiriladi.

Tarbiyaviy vazifa. Biz bu vazifani alohida ajratib ko'rsatamiz, chunki u bolaning ilk ijtimoiylashuvi jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bola shakllanishiga shuningdek, atmosfera va iqlimning ta'siri ham bor. Tarbiyaning yeng muhim vositalaridan biri oilada ota-ona, maktabda esa o'qituvchi-murabbiylar shaxsiy namunadir.

Rekreasion va psixoterapevt vazifasi. Bu funksiya shunda namoyon bo'ladiki, oilada hamma o'zini qulay sezishi lozim. Ruhshunoslar, sotsiologlar, pedagoglarning kuzatishlariga ko'ra inson kuchlari oila sharoitida jadal tiklanadi. Ko'p bolali oilalarning o'ziga xos xususiyatlari:

O'zbekistonda yuqori tug'ilish darajasi quyidagi mintaqaviy omillari bilan izohlanadi:

-inson organizmiga geografik va iqlim sharoitlarining ta'siri, ayollarda homila davrining uzunligi;

-yerta nikohdan o'tish an'anasi;

-ijtimoiy omillar-ayolning jamiyat va oiladagi o'rni. Hozirgi kungacha oilaviy tarbiya amaliyotida ko'pbolalikning ijobiy va salbiy xususiyatlari borasida bahslar olib borilmoqda, chunki bu muammoning ahamiyatli yekanligiga qaramay bu masala yetarli darajada o'rganilmagan.

Ko'p bolali oila-kattalar va bolalardan iborat, o'ziga xos jamoadir. Unda shaxsning ijtimoiylashuvi uchun qulaysharoitlar yaratiladi. Bunaqa oilada tarbiya jarayonini tashkil yetish muammosi bilan shug'ullanuvchi olimlar ham turli qarashlarga yegadirlar. Ularning ba'zilar ko'p bolali oilada bola jamoa

munosabatlari orqali tajriba to'playdi deyishadi, chunki ko'p bolali oila tarbiya uchun qulay sharoitlar yaratadi va otalarning bolalari haqida qayg'urishlari teng taqsimlangan bo'ladi. Boshqa tadqiqotchilar esa, aksincha ko'p bolali oilada bola har tomonlama yetarli rivojlanmaydi, deb hisoblashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

4. Sh.M.Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. T; 2016 y.
5. Sh.M.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak”. T; 2017 y.
6. Qodirov R. G'. “Musika psixologiyasi” T: Musika. 2005- yil 7-b
7. Sharipova G., Yakubova Sh. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa o'qitish metodikasi Toshkent-Cho'lpon nashriyoti -2007 yil
8. Bola ma'naviyatini shakllantirish. (Yo'ldoshev J.tahriri ostida.) – Toshkent: Sharq, 2000. – 301 bet.
9. Bolalarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi
10. konsepsiyasi. –Toshkent: Rahbar, 1998. –15 b.
11. P.Yusupova. «Maktabgacha tarbiya pedagogikasi», Toshkent, 1993.
12. G.Sharipova, Sh.Yakubova. «Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa o'qitish metodikasi». Toshkent, 2007.
13. O'zbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2018.

TAYYORLOV GURUH BOLALARIGA ERTAK O`QISH USULLARI

*BuxDu katta o`qituvchisi N.B.Adizova
BuxDu talabalari Nasilloeva Shahinabonu,
Xudoyberdiyeva Hilola*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti tayyorlov guruh bolalariga ertak o'qib berish metodikasi

bo'yicha tavsiyalar berilgan. Ertak o'qish va uning tarbiyaviy ahamiyatiga e'tibor qaratilgan.

Tayanch so'zlar: *ertak, hikoya, ta'lim, tarbiya, sehrli ertak, obyekt, bilim, malaka, aql-idrok.*

Аннотация: *в статье даны рекомендации по методике чтения сказок детям подготовительной группы дошкольного образования. Уделяется внимание чтению сказок и их познавательному значению.*

Ключевые слова: *сказка, рассказ, образование, воспитание, волшебная сказка, предмет, знания, умение, интеллект.*

Abstract: *the article gives recommendations on the method of reading fairy tales to children of the preparatory group of preschool education. Attention is paid to reading fairy tales and their cognitive meaning.*

Keys word: *fairy tale, story, education, upbringing, fairy tale, subject, knowledge, skill, intellect.*

Ertak - bu o'ziga xos janr, har qanday ertak - bu "haqiqiy dunyoda murosasiz qonunlar ishlaydigan maxsus yopiq dunyo". "Ertaklar dunyosi" qonunlari aql-idrok nuqtai nazaridan o'xshash, ammo ular ertak ichida mutlaqo tabiiydir. Bir vaqtning o'zida ular o'qishni, ertakni tinglashni, uni tushunishni, uning o'ziga xos hidini his qilishni istagan har bir kishiga sirlarning kalitini beradi. Men beshta qonunga alohida e'tibor qaratmoqchiman: 1. Obyektlar va tabiat hodisalarini jonlantirish; 2. Obyektlarni, hodisalarni insonparvarlashtirish, real yoki xayoliy obrazlarda aks ettirish; 3. Orzular, g'oyalar ifodasi sifatida bir qator odatiy hodisalar, narsalar, mavjudotlarni g'ayrioddiy xususiyatlarga ega bo'lgan tasavvurlarga, tasavurning milliy natijasiga aylantirish; 4. Mo'jizaviy transformatsiyalar va konversiyalar; 5. Giperbolizatsiya. Ushbu qonunlar tufayli obyektiv ravishda mavjud bo'lgan dunyoning barcha hodisalari, tasavurning barcha obyektlari ertakning harakatiga, uning hissiy sohasiga, haqiqatan ham harakat qiluvchi kuchlar sifatida kiritilgan. Shuning uchun ham ertak bolaning dam olish va ijodiy tasavvurini rivojlantirish uchun uning hissiy sohasining muhim jihatlari va o'quvchining asarlarini to'laqonli idrok etishi uchun zarur bo'lgan unumdor materialdir. Ertaklar o'zlarining milliy individualligini saqlab qoladi va har bir xalq ertagi o'ziga xos tarzda va o'ziga xosdir.

Ertak bilan ishlashda (bolalar tomonidan o'qish, kattalar tomonidan ovoz chiqarib o'qish, turli xil hikoyalarni aytib berish va boshqa turlarga ko'chirish), uning xususiyatlarini ko'rsatish kerak, bolalar bilan birgalikda uning ma'nosiga erishish, ertakni bolalarga estetik tarbiya berish va san'atdan zavq olish manbai sifatida keng foydalanish kerak. Ertaklarning variantlarini, turli xil xalqlar uchun bitta syujetning turli xil "nashrlarini" taqqoslash, ertakni chuqur anglash uchun o'yinchoqlarni jalb qilish, xalq ertagi va adabiyoti o'rtasidagi aloqani o'rnatish kerak. Og'zaki (og'zaki) rasmlarni qabul qilish bolalarga o'ziga xos tafsilotlarni sezishga, asosiy g'oyani tushunishga yordam beradi. Ma'noli o'qish, rollara bo'lib o'qish har doim bolalarga zavq bag'ishlaydi, ertakning o'ziga xos xususiyatlarini o'zlashtirishni osonlashtiradi: nutq tili, takroriylik, maxsus ritm. Ertakni o'rganishning eng qulay usuli bu uni sahnalashtirishdir. Bunga ertakning dialoglar bilan boyligi yordam beradi. Kattalar rahbarligida bolalar ertak syujeti asosida ssenariylar tuzishadi. Ushbu asar ertakni tushunishning ishonchli usuli hisoblanadi. Ertaklarni o'qishda intonatsiya katta ahamiyatga ega. Noto'g'ri intonatsiya "ertaklar dunyosining illuziyasini yo'q qiladi". Ertak zerikarli, qiziqarsiz, rangsiz bo'ladi, Uning temperamenti, undagi shaxsning aksi, o'ziga xos ma'no soylari yo'qoladi. Ertakni o'qish - bu qiziqarli bo'lmagan voqealarni takrorlash emas, balki undagi ijodkorlik va tinglovchilarga matnning o'zidan kam bo'lmagan narsani aytib berish uchun o'ychanlik va diqqat va semantik stress. Ertak bilan ishlash shakllari juda xilma-xil bo'lishi mumkin. Bolalar ertak haqidagi suhbat davomida, ularga berilgan savollar shaklida, ertak matni bilan tanishgandan keyin bolaga taklif qilingan vazifalar sifatida amalga oshirilishi mumkin. Savol va topshiriqlarga misol: 1. Belgining tavsifini bering (u yoki bu nima). 2. Nima uchun u yoki bu voqea sodir bo'lganligini tushuntiring. 3. Odamlarning masxara qilish obyekti nima bo'lishini ko'rsating. 4. Yuzlarida ertak dialoglari va poliologlarini o'qing, ovoz bilan xarakterning o'ziga xos xususiyatlarini ta'kidlang. 5. Ertak uchun an'anaviy bo'lgan takroriy matndagi farqlarni ko'rsating. Ularning ma'nosini tushuntiring. 6. Belgilarning so'zlari va harakatlari o'rtasida farqni aniqlang. Ushbu kelishmovchilikka ma'naviy baho bering. 7. Masallar, maqollar va boshqalarning ertakda ishlatilishiga e'tibor bering. 8.

U yoki bu qahramon bolaga qanday paydo bo'lganligini, uning afzalliklari nimaga asoslanganligini bilib oling. 9. Insonning tabiat, dunyo bilan munosabatini tasdiqlovchi, o'ziga xos ertak voqealaridan kelib chiqadigan do'stlik, minnatdorchilik va boshqalarni "ulug'laydigan" tuyg'ular. 10. Bolaning xotirasini faollashtiradigan, uni o'ziga ma'lum bo'lgan o'xshashliklarga murojaat qilishga majbur qiladigan savollar. 11. Iltimos, ma'no jihatidan so'z yoki iboraga yaqin bo'lgan so'zlarni va iboralarni tanlang. 12. Hodisalar o'rtasida sababiy aloqalarni o'rnatadigan savollar, nima uchun ma'lum bir hodisa ro'y berganini tushuntirib bering. 13. Xalq kimni va nima sababdan qoralayotgani, kimga va nima uchun minnatdorchilik bildirayotgani haqida mulohaza yuritish uchun taklif. 14. "Estetik" savollar. Nega u yoki bu tavsif sizga yoqdi? 15. "Ochiq" savollar: falonchi haqida nima deya olasiz. 16. Ertakdan nimani o'rganish mumkinligi haqida suhbat. 17. Ertakda chiroyli va xunuk qanday tasvirlanganligini tushuntiring. 18. Qahramonning xarakteri qanday va nima uchun o'zgarganligini ayting. 22. Odamlarning asosiy qadriyatlari, ularning adolat, mukofot va muqarrar holat tushunchasi qanday? Va, ehtimol, ertakga murojaat qilishning eng muhim uslubiy xususiyati, avvalo, bolalar san'atdagi go'zallikdan o'ynash va zavq olish orqali dunyoni anglashidir.

Boshlang'ich sinflarda ertaklarni o'qiyotganda ertakning nafaqat syujetni, balki "Ertaklar olami" ning mazmun mohiyatini, uning metafora, axloqiy va ijtimoiy ma'nosini, hissiy ranglarini o'qituvchi o'zlashtirishi kerak. Ertaklarni o'qishga rahbarlik qilishda o'qituvchi ertak janrining adabiy xususiyatlariga tayanib, o'quvchilarda maqbul miqdordagi ko'nikmalarni maqsadga muvofiq ravishda shakllantirishi kerak. Bola uchun ertak katta tarbiyaviy va kognitiv ahamiyatga ega. Bu ko'plab bolalarning sevimli janri. Va boshlang'ich maktab o'quv dasturiga turli xil ertaklarning kiritilishi bejiz emas. Mana shunday ekan, birinchi sinfda o'quvchilar hayvonlar haqidagi ertaklar bilan tanishadilar, kundalik va ertaklarni o'qiydilar ("Tulki va qora naycha"; "Ikkala sovuq"; "Boltadan bo'tqa"). xalq ertaklarini ("Sivka-burka", "Alyonushka opa va ukasi Ivanushka", "Ivan Tsarevich va kulrang bo'ri"; "Dobrynya Nikitich", "Dobrynya va ilon", "Ilya Murometsning davosi", "Ilya Muromets va bulbul" dostonlarini o'qing. - qaroqchi"), shuningdek V.F.ning adabiy ertaklari

Odoevskiy ("Moroz Ivanovich"), S.T. Aksakova ("Qizil gul") va boshqalar.Uchinchi sinfda bolalar V.M.ning mualliflik ertaklarini o'qidilar. Garshina ("Qurbaqa va atirgul haqidagi ertak"), V.A. Jukovskiy ("Tsar Berendeyning ertagi"), Pushkin ("O'lik malika haqidagi ertak") va boshqalar.Ertak kichik o'quvchilarning o'qishida muhim o'rin tutishini ko'rish mumkin. Ularning tarbiyaviy ahamiyati juda katta. Ular kamtarlik, befarqlik, xushmuomalalik, kulgili illatlarni o'rgatadilar, bu ularning satirik yo'nalishini keltirib chiqardi.Ertak ustida ishlash xuddi hikoyalar singari olib boriladi, ammo ertaklarning o'ziga xos xususiyatlari bor: sehrlilik, kundalik, hayvonlar va hayoliy ertaklar mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jumaboev M. O'zbek bolalar adabiyoti. –Toshkent: Uzbekiston, 2002.-B.240.
2. Jumaboev M. Bolalar adabiyoti. –Toshkent: Ukituvchi, 2008.-B.367.
3. Hamroyev A.1-sinfda o'qish darslari.-Buxoro,2002.33-59-b.
4. Inoyatova M.Darsliklar tarixini o'rganish mukammal darslik yaratish kafolati Xalq ta'limi j.-2005.-N4 57-62-b.
5. Mardonova F.Ona tilidan test topshiriqlari(1-4-sinflar uchun).-T.:O'qituvchi,2007.72-b.
6. Mahmudova M.va boshqalar.O'qish kitobi:Bilim bog'i.2-sinf uchun darslik.-T.:O'qituvchi,2002.192-b.
7. Qosimova K.,Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi-T.:O'qituvchi 1985.73-75-b.

БОЛАЛАРДАГИ АГРЕССИВ ХУЛҚ-АТВОРИДАГИ БУЗИЛИШЛАР ПСИХОКОРРЕКЦИЯСИ

БухДУ, психология кафедраси ўқитувчиси Н.З. Жумаев

Аннотация: психологларнинг илмий изланишларида болалар ва ўсмирлар хулқ-атворидаги бузилишларнинг турли-туман шакллари баён этилиб, хулқ-атворнинг хилма-хил таснифи ҳамда хулқ-атвор шакллари ва реакцияларининг шаклланишида оилавий тарбиянинг роли муҳимлиги қайд

этилган бўлиб, мақолада ҳам ушбу ҳолат илмий асослаб берилган.

Калит сўзлар: мезон, психокоррекция, когнитив-ҳаракатли, назарий, хулқ-атвор, хусусият, дифференциациялаш, типология, диагностикалаш методикаси.

Аннотация: В научных исследованиях детских психологов раскрывается важность роли семейного воспитания в формировании личности детей и подростков, излагаются способы реагирования на разнообразные формы изменений в их поведении. В статье, на основе результатов опросника Кеттелла, автор дает сравнительную характеристику детей с нормальным и отклоняющимся поведением.

Ключевые слова: дети, подростки, психокоррекция, типология, событие, методы диагностики.

Abstract: The article deals with different forms of psychological disorders observed in children and adolescents described in the scientific works of various scholars. The classification of behavior, behavioral types and the role of family and upbringing in the formation of reaction are also presented.

Key words: children, teenagers, psychocorrection, typology, events, the methods of diagnostics.

Жаҳонда инсон ҳаётида юзага келадиган муаммоларнинг шаклланиш қонуниятларини психологик таҳлил қилиш, унга нисбатан зарур психологик чора-тадбирларни белгилаш, оқилона ечим топиш ва натижаларни тўғри баҳолаш ҳамда илмий асосда қарорлар қабул қилиш муаммоларини ўрганишга йўналтирилган тадқиқотларга алоҳида аҳамият берилмоқда. Шунингдек, болалар хулқ-атворидаги салбий ўзгаришларни бартараф қилишга йўналтирилган психокоррекцион тренингнинг муҳим жиҳатларини изоҳловчи назарий ва методологик ёндашувларнинг ижтимоий-психологик омилларини аниқлашга қаратилган тадқиқотлар алоҳида ўрин тутди.

Болалар хулқ-атворидаги бузилишлар муаммоси педагог, психолог ҳамда бошқа мутахассислар томонидан муваффақиятли ўрганилиб келинмоқда. Турли психологларнинг илмий изланишларида болалар хулқ-атворидаги бузилишларнинг турли-туман шакллари баён

этилиб, хулқ-атворнинг хилма-хил таснифи таклиф этилган, ҳамда хулқ-атвор шакллари ва реакцияларининг намоён бўлишида оилавий тарбиянинг роли муҳимлиги қайд этилган. Болалик давридаги психопатологиялар соҳаси бўйича кўпчилик мутахассислар томонидан шахс хулқ-атворидаги турли хил бузилишлар шаклланишининг мураккаб механизми инобатга олиниши лозимлиги таъкидлаб ўтилган. Бу ўринда хулқ-атворда бузилишлар юзага келиши ва ривожланиши сабабларини изоҳловчи турли назарий ва методологик ёндашув ҳамда концепциялардан фойдаланиб, унда хулқ-атворнинг ҳам биологик, ҳам ижтимоий-психологик детерминантларига катта эътибор қаратилган ва хулқ-атвордаги бузилишлар тизимини шакллантирувчи омилларни аниқлаш зарурлиги қайд этиб ўтилган.

Психологик коррекция – ривожланишида муаммолар бўлган болалар ва ўсмирларга психологик ёрдам кўрсатиш тизимидаги марказий бўғинлардан ҳисобланади. Психологик ёрдам муаммоларига бағишланган илмий адабиётлар таҳлили психологик коррекция ва психотерапия тушунчаларини бир-биридан ажратиб кўриш масаласида ҳамфикрлик мавжуд эмаслигини кўрсатди. Кўплаб муаллифлар, психокоррекция ва психотерапия, психологик таъсир кўрсатишнинг воситаларидан бири сифатида кўрилиши туфайли уларнинг бир-биридан фарқланиши сунъий тарзда ҳосил килинган, деб ҳисобланади. Психотерапия атамаси халқаро атама бўлиб, дунёнинг кўпгина мамлакатларида мутахассис-психолог томонидан амалга ошириладиган иш услубларига нисбатан қўлланилади. Бу борадаги тадқиқотчилар фикрларидаги зиддият асосан психокоррекция ва психотерапиянинг қўлланилиш соҳаси билан боғлиқдир. Психотерапия асосан психосоматик касалликларда, невроз клиникасида қўлланилса, психокоррекция эса психиатрик клиникада қўлланилади.

Бошқа муаллифлар эса психокоррекция ҳам, даволовчи психотерапевтик вазифаларни ҳал этиш ҳам, гигиена ва профилактика мақсадида қайд этиб ўтишади. Г.Л.Исуринанинг кўрсатишича, у ёки бу касалликнинг келиб чиқишида психологик омил қанчалик катта аҳамиятга эга бўлса, психокоррекция методлари шунчалик даволовчи

психотерапевтик вазифаларни бажариб, бошқача айтганда психотерапия методлари сифатида намоён бўлади. Муаллиф, психологик коррекцияни шахсининг тўлақонли ҳаёт кечирishi ва ривожланишини таъминлаш мақсадида у ёки бу психологик тузилмаларга йуналтирилган психологик таъсир сифатида кўрсатади.

Хулқ-атворида бузилишлар бўлган болалар ва ўсмирларнинг ота-оналари, соғлом болалар ва ўсмирларнинг ота-оналаридан фарқли равишда, ўз фарзандлари тўғрисида нотўғри тасаввурга эга бўлишиб, бу ҳолат ота-оналар фарзандларининг салбий эмоционал-иродавий характеристикалари, эмоционал-иродавий назоратнинг заифлиги, аччигланув-чанлиги, хавотирланувчанлигига урғу беришлари, болаларининг ижтимоий муҳитда низолилиги даражасини сунъий тарзда пасайтириб, уларнинг мулоқотчанлиги ва конформлигини бўрттириб кўрсатишлари сабабли содир бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бадмаев С. А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. Издание 4-е. - М., 1999.
2. Бекоева Д.Д. Психология отклоняющегося поведения детей и подростков. - М., 1997.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ С СИНДРОМОМ ДАУН

*Г.Д.Ниязова,
преподаватель факультета «Дошкольного и начального
образования»*

Бухарского государственного университета

Курбанова М.Ф, студент (БухГУ)

Сулаймонов Ж.О Студент

группы 242 Бухарского медицинского института

Аннотация: в статье затрагивается тема «Развитие творческих способностей у детей с синдромом Дауна и у здоровых детей дошкольного возраста». Обосновано

понятие «творчество». Показана необходимость развития творческих способностей, их особенности, факторы влияющие на стимулирование творческой деятельности, а также причины, которые тормозят развития творчества.

Ключевые слова: *творческие способности, развитие, творчество, дошкольники, синдром Дауна*

Annotation: *the article touches upon the topic "Development of creative abilities in children with Down syndrome and in healthy preschool children". The concept of "creativity" is grounded. The necessity of developing creative abilities, their features, factors influencing the stimulation of creative activity, as well as the reasons that hinder the development of creativity are shown.*

Key words: *creativity, development, creativity, preschoolers, Down syndrome*

«Творчество – единственный вид деятельности, который делает человека человеком»

И.А. Бердяев

В современном мире творчество ценится очень высоко. Творческие профессии сегодня одни из самых востребованных, а целеустремленные творческие люди всегда находят свой жизненный путь для успешной реализации своего творческого потенциала. Но к сожалению, многие родители не считают творчество важной составляющей воспитания, развития и обучения своего ребенка. Они предпочитают делать акцент и ставят во главу угла речь, мышление и память ребенка, порой полностью забывая про воображение и творчество. Конечно, первые три пункта очень важны для каждого ребенка, но полностью исключать творчество нельзя, его развитие может и должно идти одновременно со всеми остальными направлениями развития. Безусловно, чтобы творческие способности проявлялись столь ярко, необходимо иметь какие-то природные задатки.

Мы говорим, что творческая деятельность, оказывает большое значение в жизни человека, тем более она оказывает большое значение в жизни детей с ограниченными возможностями здоровья. В процессе творческой

деятельности у ребенка усиливается ощущение собственной личностной ценности, активно строятся индивидуальные социальные контакты, возникает чувство внутреннего контроля и порядка. Кроме этого, творчество помогает справиться с внутренними трудностями, негативными переживаниями, которые кажутся непреодолимыми для ребенка. Свои чувства и эмоции, а также знание и отношение ребенку легче выразить с помощью зрительных образов. Следует отметить, что некоторые дети ограничены или вообще лишены возможности говорить или слышать, тогда невербальное средство оказывается единственным инструментом, вскрывающим и проясняющим интенсивные чувства и убеждения. Если ребенок робок и боязлив, не уверен в своих силах, для него очень полезна творческая деятельность, позволяющая выйти из состояния зажатости. Ребёнок с ОВЗ, участвуя в творческой деятельности, может пройти путь от интереса, через приобретение конкретных навыков, к профессиональному самоопределению, что так же важно для успешной социализации.

В каждом ребенке с самого рождения есть творческое начало, которое в течение жизни проходит большое количество изменений в разных ситуациях, в которых находится сам ребенок: либо развивается, либо наоборот затухает, так и не раскрывшись. И вследствие этого, перед его родителями, а также взрослыми, окружающими ребенка, возникает задача не нанести вред, не «уничтожить» в детях их творчество, а напротив помочь им идти в нужном направлении. Для этого необходимо различными способами содействовать формированию творческих способностей - а это долгий и непростой путь.

Таким образом, одни ученые рассматривают «творчество» как получение результата – продукт, другие как процесс его получения, или пытаются ответить на вопрос «творчество» - это самостоятельный процесс, или совокупность других процессов. То есть все, что окружает современного человека – это и есть продукты творчества, то, что казалось чем-то недостижимым (фантастическим) стало нашей реальностью, стало достоянием нации. Как правило, дети с синдромом Дауна любознательны, открыты, очень

общительны. Да, умственная отсталость в лёгкой или умеренной формах присутствует. Но люди, у которых 47 хромосом вместо 46, неплохо учатся и даже осваивают разные профессии. Родителям очень важно самим ежедневно заниматься с таким ребёнком. Плюс не пренебрегать помощью специалистов — психолога, дефектолога, логопеда. Важно научить особенных детей жить в обществе, а не скрываться дома. Нужно показывать им, как ухаживать за собой, как общаться с другими людьми и даже дружить!

Еще одна особенность развития детей с синдромом Дауна — сосредоточенность на одной задаче. Другие дети легко переключаются, им даже часто надоедает заниматься чем-то одним. Ребенок с синдромом захочет непременно довести действие до конца. Он не переключит внимание, пока не будет полностью удовлетворен результатом. В целом детям с синдромом Дауна свойственна эмоциональность. Скрывать эмоции у них не получается — они часто смеются, улыбаются, редко бывают грустными.

Очень важно «детям солнца» находиться в обществе сверстников. Так у ребенка появляются примеры для подражания. Он копирует поведение других во время игр, начинает быстрее и лучше разговаривать. *«Они очень открытые, не боятся новых людей, готовы знакомиться и дружить»*

У детей с синдромом Дауна проявления нарушений интеллекта значительно варьируются. Все зависит от индивидуальных особенностей, врожденных факторов, а также от того, когда было начато обучение по специальной методике. Речь детей с синдромом Дауна зависит от успешности обучения и целесообразности выбранной методики, а также от педагога и участия родителей. В настоящее время разработано множество различных методик, позволяющих развивать и обучать детей с синдромом Дауна. Однако весь этот процесс довольно труден и занимает много времени, в отличие от усвоения таких же умений обычными детьми. Касается это в том числе и речи. Чем раньше были начаты занятия с малышом, тем больше вероятность, что обучение окажется успешным. Речь детей с синдромом Дауна постепенно корректируется

постоянными занятиями. Развитие и освоение речи детей с синдромом Дауна Основа принципа обучения – это задействование различных каналов восприятия, а значит, разных органов чувств. Сначала обеспечивается наглядность обучения, затем подключаются слух, осязание и речь. Процесс усвоения получаемых знаний проходит медленно, поэтому целесообразна разбивка заданий на несколько небольших частей. Все достижения ребенка, даже самые незначительные, отмечаются похвалой. Речь у детей с синдромом Дауна появляется довольно поздно и занятия с малышом, тем больше вероятность, что обучение окажется успешным. Речь детей с синдромом Дауна постепенно корректируется постоянными занятиями. Развитие и освоение речи детей с синдромом Дауна Основа принципа обучения – это задействование различных каналов восприятия, а значит, разных органов чувств. Сначала обеспечивается наглядность обучения, затем подключаются слух, осязание и речь. Процесс усвоения получаемых знаний проходит медленно, поэтому целесообразна разбивка заданий на несколько небольших частей. Все достижения ребенка, даже самые незначительные, отмечаются похвалой. Речь у детей с синдромом Дауна появляется довольно поздно.

Таким образом, творческие способности заложены в каждом ребенке с самого рождения. Развития этих способностей происходит ряд этапов, начиная с дошкольного возраста. Большая роль при этом отводится родителям, которые должны помочь ребенку раскрыть себя и свой творческий потенциал.

Один восточный мудрец сказал: " Ребёнок - это не сосуд , который надо наполнить, а огонь, который надо зажечь " Этой мудростью и следует руководствоваться при воспитании своего ребёнка. Не забывайте, что у каждого ребёнка свой задатки и свой предельный уровень способностей. Для одного ребёнка максимальным будет нарисовать радугу, а для другого- целую картину вокруг неё.

Список использованной литературы:

1. Айвазян, Е.Б, Павлова, А.В., Одиноква Г.Ю., Проблемы особой семьи - Воспитание и обучении ребёнка с нарушениями в развитии.2008, № 2, 3

2. Барашнев, Ю.И., Синдром Дауна, Москва, «Триада - X», 2007 / под. ред. Ю.И. Баршнева, Фанченко Н.Д., Жиянова П.Л. и др.
3. Гуральник М. Компетентность детей с синдромом Дауна во взаимоотношениях со сверстниками
4. Жиянова П.Л. Социальная адаптация детей раннего возраста с синдромом Дауна, «Даунсайдап», Москва, 2008
5. Жиянова П.Л. Формирование навыков общения и речи у детей с синдромом Дауна, «Даунсайдап», Москва, 2013

YOSH AVLODNI MA'NAViy-AXLOQIY TARBIYALASHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING DIDAKTIK AHAMIYATI

*Maktabgacha ta'lim kafedراسi o'qituvchisi M.B.Sharipova,
14-5MT-20 guruh talabasi M.J.Nozirova*

Annotatsiya: *maqolada o'zbek xalq og'zaki ijodi qadim zamonlardan buyon aholi orasida tarbiyaviy vosita sifatida qo'llanishi ochib berilgan. Shuningdek, xalq og'zaki ijodining turli janrlariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot ishlari hamda xalq og'zaki ijodi asosida bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *xalq og'zaki ijodi, folklor, ma'naviy, tarbiyashunos, hikmat, donolik, aql-zakovat, oqilona, yozma adabiyot, maqol, naql, otalar so'zi, donolar so'zi.*

Аннотация: *в статье раскрывается использование узбекского фольклора как средства просвещения населения с древних времен. Обсуждаются также исследования различных жанров фольклора и важность воспитания детей на основе фольклора.*

Ключевые слова: *устное народное творчество, фольклор, духовный, воспитател, мудрост, ум, сообразителност,*

разумный, литература, пословица, афоризм, слово отцов, слово мудрецов.

Annotation: *the article reveals the use of Uzbek folklore as a means of educating the population since ancient times. Studies of various genres of folklore and the importance of raising children based on folklore are also discussed.*

Key words: *folklore, folklore, wise, spiritual, tutor, orally, wisdom, mind, ingenuity, reasonably, literature, proverb, aphorism, words of fathers, words of wise men.*

Hozirga qadar o'zbek tarbiyashunosligida xalq og'zaki ijodining turli janrlariga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirib kelinmoqda, xususan, xalq og'zaki ijodining tarbiyaviy xususiyatlarini yoritishga qaratilgan ishlar professorlar M.Xaydarov, X.Sanaqulov, I.Valixo'jayeva, D.Abdurahimova, Z.Qurbaniyazova, M.Maxmudova, Z.Bobobekovalar tomonidan tadqiq qilingan. Shu bilan birga, xalq maqollari, matal, hikmatli so'zlarni to'plab, saralab, mazmunini izohlagan olimlardan professorlar G.Mirzayev, B.Sarimsoqov, A.Musoqulov, Sh.Shomahmudov, Sh.Shorahmedov, S.Safarova, O.To'rayeva, Sh.Abdujalilova, E. Gapparovlarning tadqiqotlari e'tiborga molik. Oilada bolalarni xalq og'zaki ijodi materiallari asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash holatini o'rganish natijasida shunday xulosaga keldik:

- 1) keksa otaxon va onaxonlar mavjud bo'lgan oilalarda xalq og'zaki ijodi materiallari, xususan, maqollardan ko'proq foydalanishi;
- 2) umuminsoniy, diniy hamda oilaviy an'ana va qadriyatlar asosida tarbiyaviy ishlar sifatli yo'lga qo'yilgan oilalarda xalq og'zaki ijodi materiallaridan tarbiyaviy maqsadda foydalanishga katta e'tibor berilishi;
- 3) yosh oilalarda xalq og'zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlaridan tartibsiz va kamdan-kam foydaniladi.

Ayrim yosh ota-onalar farzandlari uchun ertak kitoblar xarid qilsalar-da, ertaklarni o'zlari mustaqil aytib bera olmaydilar, balki kitobdan o'qib berish bilan kifoyalanadilar. Bolalarga alla aytishda ham uning musiqasini qo'llasalarda, allaning sehri so'zlarini qo'llamaydilar. Oilalarda folklor asarlaridan foydalanishda yo'l qo'yilayotgan kamchilikning asosiy sabablari

quyi dagilardan iborat: ▪ ayrim ota-onalarning ma'naviy savodxonligini yuqori darajada emasligi; ▪ ular xalq og'zaki ijodiga doir adabiyotlardan bexabarligi; ▪ aksariyat ota-onalar xalq og'zaki ijodi materiallarining tarbiyaviy imkoniyatlariga yetarlicha baho bera olmasligi; ▪ ayrim ota-onalar farzandi tarbiyasiga birmuncha beparvo qaraydilar. Oilada folklor asarlari vositasida bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash uchun tarbiyachi ota-onalar bilan suhbat o'tkazar ekan, ularni xalq og'zaki ijodi materiallari mazmunini sharhlash mexanizmi bilan tanishtirishga ahamiyat berishi lozim.

Ma'naviy-axloqiy tarbiyaga yo'naltirilgan folklor asarlari saralab olingach, ota-onalarning ulardan foydalanish, ular mazmunini anglash va bolalarga qiziqarli qilib yetkazishlariga erishish uchun quyidalarga ahamiyat qaratish zarur:

1. Ota-onalar bilan folklor asarlari mazmuni haqida suhbat tashkil etish;

2. Xalq og'zaki ijodi asarlari tanlovini tashkil etish. Masalan, maqollar xalq og'zaki ijodi turlaridan biri sifatida o'zining qadimiyligi, milliyliigi, tarbiyaviy ta'sirchanligi bilan insoniyat barkamolligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Maqollar mazmuni va mavzu doirasining nihoyatda serqirraligini nazarda tutib, uning tarbiyaviy imkoniyatlaridan kengroq foydalanish maqsadida ota-onalar va tarbiyachilar o'z tarbiyaviy ishlar rejasiga muvofiq quyidagicha maqollar tizimini ishlab chiqishlari mumkin. Turkiy xalqlar qadim-qadimlardan boshlab, inson shaxsini shakllantirishda ta'lim-tarbiyaga katta e'tibor berganlar. Ayniqsa, pand-nasihatlarda asosiy o'rinni ilm olishga undash, uning foydalari, ilm ahlini hurmat etish to'g'risidagi fikrlar egallaydi.

Yoshlarga ilmli kishilarga yaqinlashish, ulardan o'gitlar olish maslahat beriladi: *“O'g'lim, senga qoldirdim o'git, Unga amal qil. Olimlarga yaqinlash, bahra olgil, Tutib dil.”* Ma'lumki, bilim-ma'rifatli kishi kibr-havodan uzoqroq turishini ta'minlaydi, bunga insonning o'zi ham sababchi deb uqtiradi, o'gitlarda. Ilm sari intilishni kutlug' ish sanaydi. Aqlli odamning zexni o'tkir bo'ladi, u xar qanday o'git-nasihatni xuddi yuqorida parvoz etayotgan qushning pastda ovni ko'rgandagi tezlik bilan sho'ng'ishiga o'xshatadi. «Devonu lug'atit turk» asarida insoniy fazilatlarining ajralmas qismi xushhulqlik alohida ajratib

ko'rsatiladi. Har bir inson egallashi lozim bo'lgan ezgulik-yaxshilik, umum manfaati uchun mehnat qilish, xushxulq insonga xos fazilat ekanligi uqtiriladi: Ulug'liging oshsa agar. Xushxulq bo'lg'il. Bek yonida xalq uchun xo'b ish qilg'il. Yana bir she'riy parchada shoir inson faqat o'zini o'ylamasligi, o'zgalar manfaati uchun ham harakat qilishi lozimligini aytadi: Ko'rklik to'ning o'zingga, Totlig' oshing o'zgaga, Qo'noqqa ko'rgiz izzat, Yozsin sha'ning uzoqqa. Shoir mol-mulkka xirs qo'ymaslik, insonning mol-mulki ko'payganda ham mag'rurlanib ketmaslikni, bu borada keksa avlod o'gitlariga rioya etishni ta'kidlaydi. Ta'lim-tarbiyaga oid pand-nasihatlariga boy she'rlar inson turmushining turli tomonlariga oiddir. Inson hayotining abadiy emasligi, shuning uchun ham kishilarga yaxshilik qilish lozimligi, yoshlik husniga ishonish suvga suyanish bilan barobar, deydi. Bu pandlar hozirgi davrda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Chunki, ma'naviy boy bo'lmagan mamlakat hech qachon moddiy tomondan mustahkamlana olmaydi. «Devonu lug'atit turk» asarida xalqning ta'lim-tarbiyaga oid tajribalari ifodalangan maqollar ham mavjud. Maqollarda ham qo'shiqlardagi kabi do'stlik va hamkorlik mehnatga muhabbat, ilm olishga va kasb-hunar egallashga undash, vatanparvarlik va qon-qardoshlik tuyg'usi, tejamkorlikning ahamiyati va isrofgarchilikning oldini olish, adolat va adolatsizlik, yaxshilik va yomonlikning natijalari, axloq-odob qoidalari, sihat-salomatlikni saqlashga oid o'gitlar talqin etiladi. Shu tariqa maqollarni to'g'ri qo'llashga o'rganadilar. Pedagog-tarbiyachi maslahatiga asoslangan tarbiyaviy tadbirda ertak va masallarda qo'llanilgan maqollar yuzasidan suhbatlar o'tkaziladi. Bunda matn so'ngida qissadan-hissa tarzida qo'llanilgan maqollarning tarbiyaviy mazmuni haqida bolalar bilan suhbat-munozara o'tkaziladi.

Xulosa qilib ta'kidlash joizki, ta'lim-tarbiya jarayonida uzluksiz ravishda turli o'quv predmetlari hamda maktabdan tashqari tadbirlarda maqollardan oqilona foydalanish bola tarbiyasida juda muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llaniladigan maqolning sifati, bolalarning yoshiga mos bo'lishi, ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyatga egaligiga ko'ra saralab olinganligi kabilar ushbu jarayonda o'ziga xos mezon vazifasini o'taydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. – T.: Sharq, 2003.
2. Ravlova N. Ilk yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish. – T.: O'qituvchi, 2000.
3. Donishmandlar odob-axloq to'g'risida. – T.: O'qituvchi, 1998.

MAKTABGACHA YOSHIDAGI BOLALARNI XALQ DOSTONLARI ASOSIDA TARBIYALASHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI

*Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi M.B.Sharipova,
14-IMT-18 guruh talabasi G.H.Xaydarova*

Annotatsiya: *maqolada maktabgacha yoshidagi bolalarini xalq dostonlari asosida tarbiyalashning ilmiy nazariy asoslari haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *doston, xalq og'zaki ijodi, folklor, ma'naviy, tarbiyashunos, hikmat, donolik, aql-zakovat, oqilona, yozma adabiyot, maqol, naql, otalar so'zi, donolar so'zi.*

Аннотация: *в статье рассматриваются научно-теоретические основы воспитания дошкольников на основе народных эпосов.*

Ключевые слова: *эпос, устное народное творчество, фольклор, духовный, воспитатель, мудрость, ум, сообразительность, разумный, литература, пословица, афоризм, слово отцов, слово мудрецов.*

Annotation: *the article discusses the scientific and theoretical foundations of educating preschool children on the basis of folk epics.*

Key words: *epic, folklore, folklore, wise, spiritual, tutor, orally, wisdom, mind, ingenuity, reasonably, literature, proverb, aphorism, words of fathers, words of wise men.*

Xalqimizning milliy o'zligini, qadimiy tarixi va tilini, uning hayot tarzi, an'ana va urf-odatlarini o'zida mujassam etadigan, umumbashariy madaniyatning ajralmas qismi sifatida tan olingan xalq san'ati atoqli baxshi-shoirlarimiz, folklorshunos olimlarimizning fidoyi mehnati, ijodiy tafakkuri bilan asrlardan asrlarga o'tib kelmoqda. Mustaqillik yillarida mamlakatimizda jadal kechayotgan milliy o'zlikni anglash va ma'naviy hurlikni his etish harakati ajdodlarimiz qalb qo'ri, aql-zakovati, turmush

saboqlari asosida yaratilgan nomoddiy madaniy merosimizni chuqur bilishni va shu asosda xuddi buyuk ajdodlarimiz kabi turli bunyodkorlik va yaratuvchanlik ishlarini amalga oshirishni taqozo etmoqda. Bu esa ko'proq xalqimiz turmush tarzini va og'zaki ijod durdonalarini yanada chuqurroq o'rganish va targ'ib etish yo'li bilan amalga oshirilishi qulay. Shu ma'naviy ehtiyojdan kelib chiqib, xalqimizning o'lmas buyuk eposi "Alpomish" dostonini alohida, chuqur o'rganish va yosh avlodga o'rgatish dolzarb dostonaga aylanmoqda. Ayni paytda u uzluksiz ta'lim dasturlarida ham o'z ifodasini topgan. Chunki, u orqali yoshlarga xalq dostonlarining janriy tabiati hamda badiiy-kompozitsion xususiyatlari, tarbiyaviy ahamiyati xususida nazariy ma'lumotlar berish imkoni tug'ilishi bilan bir qatorda doston tarbiyalanuvchilarni milliy qadriyatlarga hurmat-e'tibor, sadoqat ruhida tarbiyalash, ajdodlarimizdan meros bo'lib kelayotgan urf-odat va an'analarni anglatish, asrab-avaylash, to'plab-o'rganishga da'vat etish uchun ham keng yo'l ochadi. Dostonlar xalq ozaki ijodining eng yirik, salmoqdor, badiiy barkamol janridir. Ular ma'naviyatimiz va badiiy so'z

san'atimizning tarixiy asoslari va zamini bo'lishi bilan birga uning bugungi holatini yanada boyituvchi, rivojlantiruvchi cheksiz imkoniyatlar manbai hamdir. Dostonlar ajdodlar va avlodlar jonli aloqasini, vorisligini o'zida mujassamlashtiradi. Ular xalq ijtimoiy-maishiy hayoti bilan bevosita bog'langanligi tufayli har bir kishiga o'z xalqi, uning tarixi va kelajagi, istiqboldagi orzu-umidlari bilan vobastalikni his etishga, amaliy faoliyatda esa yuksak axloqiy g'oyalarni asos qilib olishga yordam beradi. Shuning uchun ham dostonlarni to'plash, o'rganish va nashr etish hamisha dolzarb vazifa bo'lib kelgan. Bu ulkan boylikning asosiy tarkibiy qismlaridan birini xalq dostonlari, jumladan, "Alpomish" dostoni tashkil etadi. «Alpomish» dostoni xalqimiz orasida juda keng tarqalgan. U hozir ham ayrim baxshilar tomonidan kuylanib kelinmoqda. O'zbek folklorshunosligida birinchi marta "Alpomish" dostoni misolida maktabagcha ta'lim tizimida tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatiga ko'ra, nazariy aspektda tadqiq qilinib, unda nomlari tilga olib o'tilgan oilaviy-maishiy marosimlarning tarixiy-hayotiy asoslari hamda ifoda etilgan barcha obrazlarning xususiyatlari

etnofolkloristik jihatdan badiiy talqin etilgani ochib berilmoqda. Chunki, bu doston xalqimizning qahramonlik eposi bo'lib, uning badiiy strukturasi asosida arxaik marosimlar, tuzilishi yotadi. Bundan tashqari, doston mazmuniga juda ko'p an'anaviy urf-odatlarimiz, udum va an'analarimiz, ularning amal qilish maqsadi va o'tkazilish tartibi singdirib yuborilgan. Bu jihatdan doston xalqimiz madaniy turmush tarzining o'ziga xos badiiy qomusi sifatida gavdalanadiki, unga xos ana shu jihatni yoritish bugungi folklorshunosligimiz oldida turgan muhim dostonalardan biri sanaladi

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalar adabiyoti, pedagogika, bolalar nutqini o'stirish, bolalarni sahnalshtirish va ijodiy faoliyatga o'rgatish sohalarini bo'yicha ko'rsatilgan yo'nalishlarda «Tarbiyalanuvchilarning umummadaniy va axloqiy ko'nikmalari, savodxonlik malakalarini shakllantirish bilan birga bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyatini, aqliy rivojlanishini, dunyoqarashini, kommunikativ savodxonligini oshirishga, jismonan sog'lom bo'lishga, moddiy borliq go'zalliklarini his etishga, go'zallik va nafosatdan zavqlana olishga, milliy urf - odatlarni iziga singdirishga va ardoqlashga, ularga rioya qilishga» alohida ahamiyat berilgan. [2]

Shunday ekan xalqimizning urf - odatlaridan chuqur o'rin olgan maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash milliy istiqlol g'oyasining asosiy negizini tashkil etadi. Chunki, xalqimizning qadim-qadimdan avloddan avlodga o'tib kelayotgan insonparvarligi bugungi kunda jamiyatimiz ma'naviyatini yuksaltirishda, mustaqil O'zbekistonda demokratik, insonparvar davlatni barpo etishda muhim o'rin tutadi. An`ana – o'ziga xos ijtimoiy hodisa bo'lib, kishilarning ongida, hayotida o'z o'rnini topgan, avloddan – avlodga o'tadigan, takrorlanadigan, hayotning barcha sohalarida (umum yoki ma`lum guruh tomonidan) qabul qilingan tartib va qoidalar silsilasidir.

Odat (urf-odat) – kishilarning turmushiga singib ketgan, ma`lum muddatda takrorlanib turuvchi, xatti-harakat, ko'pchilik tomonidan qabul qilingan xulq-atvor qoidalari, ko'nikmalari. Dostonan, kichiklarning kattalarga salom berishi, erta turib uy-hovlini tartibga keltirib qo'yish, mehmonlarga alohida hurmatda bo'lish, bayram arafasida kasal, ojiz, qiynalغانlar holidan xabar

olish, yordam lozim bo'lganlarnikiga hasharga borish kabilar o'zbek xalqining eng yaxshi milliy odatlari hisoblangan.

Agar an`ana ijtimoiy hayot, mehnat, madaniyatning hamma sohalariga xos bo'lib, hodisalarning juda keng doirasini qamrab olsa, odat ijtimoiy hayotning ma`lum sohalarida, ya`ni kishilar turmushi, mehnati, hulq-atvori, muloqoti va oilaviy munosabatlarida ko'proq mavjud bo'ladi.

«Odat» degan tushuncha psixologiyada ham mavjud bo'lib, u ma`lum sharoit ta`sirida vujudga kelib, kishining xarakterida mustahkamlanib qolgan va keyinchalik o'z-o'zidan bajariladigan harakat ma`nosini bildiradi.

Marosim - bu ko'pincha an`ana va urf-odatning tarkibiy qismi bo'lib, asosan, rasmiy va ruhiy ko'tarinkilik vaziyatida o'tadi, o'zining umum qabul qilgan ramziy harakatlariga ega. Dostonan, aqiqa – ism qo'yish marosimi, nikohdan o'tish marosimi, dafn qilish marosimi, xotirlash marosimi, ekishga kirishish (urug' qadash) marosimi, o'rimga kirishish marosimi va hokazolar. Odatni kundalik hayotning turli vaqtida uchratish mumkin bo'lsa, marosim esa inson hayotidagi muhim hodisalar sodir bo'lganida vujudga keladi. Uning asosiy burilish daqiqalarin (do'stona, tug'ilish, uylanish, o'lish kabilarni) qayd etadi,

rasmiylashtiradi. Marosimning avloddan-avlodga o'tadigan ramziy va rasmiy harakatlari, qoidalari mavjud. Marosimga, bo'layotgan voqeaga «guvoh» sifatida odamlar chaqirilgan, ular dardga yoki quvonchga sherik bo'lishgan, yorqin kelajak uchun niyatlar qilishgan. har bir marosimning o'ziga xos umum qabul qilgan tuzilishi (boshlanishi, o'rtasi, oxiri) bo'ladi.

Ko'pincha an`ananing tarkibiy qismi-odat, odatning muhim bir bo'lagi-marosim bo'ladi. Shu sababli inson hayotida bo'lib o'tayotgan muhim voqeani turmushda burilish yasaydigan katta «nuqtalar»ni nishonlash jarayonida ham an`ana, ham odat, ham marosim o'zaro uyg'unlashgan holda sodir bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, xalq dostonlari qadimiyatning buyuk bir ehsoni, o'zlari yaratilgan davrning umumiy dunyoqarashi, ayni paytda jonli an'anaviy ijod va ijro sharoitlarida xalq ruhining obyektiv holatini davrlararo ifodalab, mazmun va shakl jihatidan goh kengayib, goh torayib, ajdodlardan avlodlarga og'zaki

ravishda yetib kelgan adabiy yodgorliklar hisoblanadi. Zero, ular xalq milliy tarixining afsonalar qobig'iga o'ralgan qahramonlik voqealarining o'ziga xos badiiy ifodasidir. O'zbek xalq qahramonlik dostonlari ham asrlar davomida yaratildi va ularning eng yaxshi namunalari xalq san'atkorlari — baxshilar tomonidan jonli epik an'analarda og'zaki ravishda bizgacha olib kelindi. Bunday dostonlarning qadimiy ildizlari saklar, massagetlar, sugdiyalar, xorazmiylarga mansub urug' va qabilalarning afsona va rivoyatlariga borib taqalsa-da, ulaming kattagina qismi o'zbeklarning yagona xalq sifatida shakllanishida asos bo'lgan urug' va qabilalarda patriarxal-urug'chilik munosabatlarining yemirilishi va ilk feodal tuzumning yuzaga kela boshlashi davrlarida yaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

7. Каримов И.А. "Алпомиш" достонининг 1000 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзланган нутқ. – 1999 йил 6 ноябрь.
8. Алпомиш. Достон. Ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси / Айтувчи Фозил Йўлдош ўғли. Нашрга тайёрловчилар Ҳ.Зарифов ва Т.Мирзаев. – Т.: Шарқ, 1998. – 400 б.
9. Жўраев М. Ўзбек мавсумий маросим фольклори. – Т.: Фан, 2008.–290 б.
10. Жўраев М. Фольклоршунослик асослари.: Ўқув қўлланма. – Т.: Фан, 2009. – 192 б.
11. Ўраева Д. Яхшиларга ёндашиб // Охунжон Сафаров. Ижодий портрет. – Т.: Муҳаррир, 210. – Б.75-78.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA YOSHLAR TARBIYASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

*BuxDU, Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi
Rajabova Iroda*

G'ijduvon tumani 13- maktab o'qituvchisi Rajabova Inobat

Annotasiya: *Ta'lim - tarbiya jarayoni barkamol yetuk shaxslarni ya'ni - komil insonni tarbiyalash va shakllantirishdan iborat ekan, biz o'qituvchilar ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishda o'quvchilarning qay darajada bilim, ko'nikma va*

malakaga ega ekanliklarini, tarbiyalanganlik darajalarda mustaqil bilim olishga, hayotda o'z o'rinlarni topish uchun qanday tayyorgarligi bilan o'lchashimiz, baho berishimiz lozimligini bilishimiz shart.

Ushbu jarayonda o'qituvchilarning o'rni hamda ularning shaxsida bir qator ijobiy ma'naviy-axloqiy sifatlar namoyon bo'la olishi maqsadga muvofiqdir. Yoshlarga ta'lim-tarbiya berishda eng avval psixologik sog'lom muhitni tog'ri shakllantirish, o'quvchi yoshlarni yod g'oya va salbiy qarashlardan muhofaza qilish har bir pedagog zimmasidagi vazifadan iborat.

Kalit so'zlar: *shaxs, innovatsiya, psixik jarayon, globallashuv, yoshlar, ta'lim, faoliyat, texnika.*

Аннотация: *Поскольку процесс обучения состоит из воспитания и формирования разносторонних взрослых, нам нужны учителя, которые должны быть независимыми по уровню образования, уровню знаний, навыков и умений учащихся в повышении эффективности обучения. мы должны знать, как измерять, как оценивать, как готовиться к знаниям, как найти свое место в жизни.*

В этом процессе должна быть отражена роль учителей и ряд положительных духовных и нравственных качеств в их личности. В обучении молодежи, прежде всего, обязанностью каждого педагога является создание психологически здоровой среды, защита учащихся от заученных идей и негативного отношения.

Ключевые слова: *личность, инновации, мыслительный процесс, глобализация, молодежь, образование, деятельность, технологии.*

Annotation: *Since the learning process consists of educating and forming versatile adults, we need teachers who must be independent in terms of education, knowledge, skills and abilities of students in improving the effectiveness of learning. we need to know how to measure, how to evaluate, how to prepare for knowledge, how to find our place in life.*

This process should reflect the role of teachers and a number of positive spiritual and moral qualities in their personality. In teaching young people, first of all, the responsibility of each teacher is to create a psychologically healthy environment, protect students from learned ideas and negative attitudes.

Keywords: *personality, innovation, mental process, globalization, youth, education, activity, technology.*

XXI asr aql, zakovat ma'naviy-ma'rifiy, uzluksiz rivojlanib boruvchi asr desak adashmagan bo'lamiz. Jamiyatimizni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish sharoitida barkamol inson omilini vujudga keltirish davr talabiga aylanadi. Barkamol inson o'zining ruhiy ma'naviy taraqqiyoti haqida g'amxo'rlik qilish - biz qurayotgan jamiyatning asosiy maqsadidir.

Bugungi davrda shaxs shakllanishida, uning tarbiyalanganlik darajasini ortishida dinning, xususan «Hadis» ilmining ahamiyati kattadir. Shaxslararo munosabatda tenglik, g'amxo'rlik, samimiylik, o'zaro yordam, simpatiya, antipatiya, hamdardlik, sevgi-muhabbat singari milliy xususiyatlarni tarkib toptirishda hadislarining roli yanada ortmoqda.

O'zbek oilasida tarbiya mohiyati, mazmuni tarbiyaning kundalik va istiqlol rejasi, bolalarga ta'sir o'tkazish vositasini tanlash va undan unumli foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega, chunki uning asosida xalq an'analari yotadi.

O'zbek xalqining etnopsixologik xususiyatlaridan unumli foydalanish har tomonlama taraqqiy etgan inson shaxsini tarkib toptirishda muhim rol o'ynaydi. Abdulla Avloniy aytganidek: «*Tarbiya biz uchunyo hayot, yo mamot; yo najot, yo halokat; yo saodat - yo falokat masalasidir*».

Yangi jamiyat qurishda asosan yosh avlodga komillik, insonparvarlik, vatanparvarlik, his-tuyg'usini shakllantirish hayotiy zaruriyatga aylanadi. O'zbekistonda ta'lim sohasini isloh qilishning asosiy omillaridan biri shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligidir. Bu omil davlatimizning ijtimoiy-siyosatini belgilab berganligi tufayli ta'limning modeli yaratildi. Bu jamiyatda mustaqil fikrlovchi erkin shaxsning shakllanishiga olib keladi.

Ta'lim - tarbiya jarayonini asosiy maqsadi va vazifasi , barkamol yetuk shaxslarni ya'ni - komil insonni yetkazish va shakllantirishdan iborat ekan, biz o'qituvchilar bu vazifani chuqur anglab yetmog'imiz lozim. Shunday ekan biz ta'lim-tarbiya samaradorligini o'quvchilarning qay darajada bilim, ko'nikma va malakaga ega ekanliklarini, tarbiyalaganlik darajalarda mustaqil bilim olishga, hayotda o'z o'rinlarni topish uchun qanday tayyorgarligi bilan o'lchashimiz, baho berishimiz lozimligini bilishimiz shart.

Demak, ta'lim-tarbiya jarayoni bir- biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab jarayon, bu jarayon ikki yoqlama o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar asosida hosil bo'ladi. Bola shaxsining tarkib topishiga ta'lim-tarbiyaning ta'siri deganda, albatta, birinchi navbatda tarbiya muassasalarida, ya'ni bog'cha, maktab, internat, litsey va kollejlarda beriladigan ta'lim-tarbiya tushuniladi Biroq, bundan oilada bolaga beriladigan ta'lim-tarbiya mutlaqo mustasno emas! Oiladagi umumiy ijtimoiy muhitdan tashqari oilada beriladigan ta'lim-tarbiyaning roli kattadir.

Yoshlar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlarining muvaffaqiyati - ularning yosh va psixologik xususiyatlarini bilish hamda hisobga olish bilan bog'liqdir. Bu holat burilish hisoblangan o'smirlik davrining alohida xususiyati bo'lib, u ko'proq shu davrga taalluqlidir. O'smirlik davrini o'tish davri deb yuritadilar, chunki ana shu davrda bolalikdan kattalik holatiga o'ziga xos o'tish davri yuzaga keladi. U psixik jarayonlarning , o'quvchi faoliyatlarining jiddiy ravishda qayta qurilishi bilan bog'likdir. Shuning uchun o'smirlik yoshi o'zaro munosabat shakllarida, faoliyatni tashkil qilishda qat'iy o'zgarishlarni talab qiladi. O'smirlarni ta'lim-tarbiya berish ishlarida goho uchraydigan qiyinchiliklar bu yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishi qonuniyatlarini va xususiyatlarini ba'zan yetarli darajada bilmaslik yoki inkor qilish natijasida payda bo'ladi. Bu davr tarbiya uchun ancha qiyin davr hisoblanadi. Chunki bolaning katta odamga aylanish jarayonining o'zi qiyin, bu jarayon psixikaning, odamlar bilan bo'lgan munosabat shakllarining jiddiy ravishda qayta o'zgarishi hamda hayot sharoiti va faoliyatining o'zgarishi bilan bog'liqdir.

Agar bolani bolalik chog'ida unga odob-axloq o'rgatishni eski shakl va usullaridan foydalanilgan bo'lsa, endi ular bola uchun yaroqsiz bo'lib qoladi. Avval bolalar ota-onalari, tarbiyachilarning axloq-odob haqidagi gaplarini bajonidil eshitgan bo'lsalar, endilikda bunday ta'sir bolani zeriktiradi yoki yoqmay qoladi.

Natijada, undan kattalarning fikrlariga qarshi chiqish yoki rad etish kabi xislatlar paydo bo'la boshlaydi. Bular esa bu davrning "qiyin", "murakkab" davr bo'lishiga sabab bo'ladi. O'smirlarga ta'lim-tarbiya berishdagi qiyinchiliklar shundan iboratki, bunda o'smir bilan bo'ladigan munosabatlarda uning hayoti va faoliyatini nazorat qilish shakllarini o'zgartirish muhimdir. Ularga ta'sir qilishning qandaydir yangi usullari va vositalarini topish lozim bo'ladi. Bunda albatta, har bir yosh bilan alohida munosabatda bo'lish maqsadga muvofiqdir. Xuddi shu davda har bir o'smir o'ziga alohida e'tibor va diqqatni xoxlab qoladi. Atrofdagilarning unga bo'lgan munosabati uni juda qiziqtiradi. Hozirgi globallashuv davrida yoshlarning zamoniylar texnika va texnologiyadan, internet va turli axborotlashgan davrdan ayro holda tasavvur etish mushkul albatta. Barchaga ma'lumki, o'smirlarning psixik taraqqiyotini xarakteratga keltiruvchi kuchlar ularning faoliyatlari tug'dirgan yangi ehtiyojlar jismoniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari bilan ularning eski, ilgari tarkib topgan olam bilan o'zaro munosabat shakllari real xatti-harakatlarning shakllari o'rtasidagi qarama-qarshiliklardir. Bu qarama-qarshiliklar ancha yuksak darajadagi psixik taraqqiyotini, ancha murakkab shakldagi faoliyat turlarini va shaxsning qator yangi psixologik sifatlarini tarkib toptirish orqali bartaraf qilinadi.

Bizda o'smirning hayot sharoiti, unga beriladigan ta'lim-tarbiya va uning faoliyatini to'g'ri tashkil qilish orqali ijtimoiy foydali mehnat qilishga jalb qilish orqali qiyinchiliklar bartaraf qilinadi.

O'zbekiston mustaqillikga erishgandan so'ng barcha sohalar kabi ta'limda ham katta o'zgarishlar ro'y berdi. Ayniqsa, "Ta'lim to'g'risida"gi qonunga ko'ra uzluksiz ta'limning joriy etilishi, yoshlar ta'lim-tarbiyasiga bo'lgan e'tibor, yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlash, intellektual yoshlarga barcha imkoniyatlar yaratilishi va ularning ilmiy salohiyatidan jamiyat ravnaqi uchun unurnli foydalanish orqali bugungi kun yoshlari ham o'z ajdodlari

kabi yuksak tafakkurga ega ekanligini yana bir bor isbotlamoqdalar. Shu o'rinda prezidentimizning quyidagi jumllarini esga olmoq maqsadga muvofiqdir: «Men yoshlarimizga o'zimga ishongandek ishonaman». Darhaqiqat, fan cho'qqilarini egallayotgan yoshlar qatorida vaqtini ko'cha-kuyda, internet klublarda, turli tungi barlarda mazmunsiz o'tkazayotgan yoshlar ham uchrab turadi. Tarbiyasi qiyin, injiq, xulqi salbiy bolalarning kelib chiqishining ijtimoiy sabablaridan tashqari pedagogik va psixologik sabablari ham mavjud. Yoshlarda nojo'ya xatti-harakatlar paydo bo'lishining sabablari va turtkilari har xildir. Tarbiyasi qiyin o'smirlarning xatti-harakatlarini ijobiy yo'nalishga burib yuborish uchun ularda mas'uliyat, g'urur, javobgarlik, ishonch kabi yuksak hislarni tarkib toptirish lozim. Qolaversa, bunday yoshlar bilan yakka tartibda olib boriladigan psixologik treninglar, erkin mavzudagi muloqotlar va qiziqishini aniqlab, turli sohalarga band qilish maqsadga muvofiqdir. Buning uchun ularga yoshli, kuchi, qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olib, topshiriqlar berish ayni muddaodir. Ularga kichik jamoani, sport seksiyasini, «tirik burchak»ni boshqarish vazifasini ishonib topshirish natijasida salbiy fe'l-atvorlarni kamaytirish mumkin. Tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlashda tarbiya berishning maxsus sharoitlarini aniqlash muhimdir. Ular bilan duch kelgan vaktida yoki har doim emas, balki, qulay sharoit kelib qolganda ish olib borilsa, ya'ni tarbiyaviy ta'sir ko'rsatilsa, u ko'proq natija beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytmoq joizki, komil inson va yetuk malakali mutaxassis, Maxsus tashkil etilgan pedagogik faoliyat jarayonida tarbiyalanar ekan, ushbu jarayonda o'qituvchilarning o'zni beqiyosdir. Shu bois ularning shaxsida bir qator ijobiy ma'naviy-axloqiy sifatlar

namoyon bo'la olishi maqsadga muvofiqdir. Yoshlarga ta'lim-tarbiya berishda eng avval psixologik sog'lom muhitni tog'ri shakllantirish, o'quvchi yoshlarni yod g'oya va salbiy qarashlardan muhofaza qilish har bir pedagog zimmasidagi vazifa sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Munavvarov A.K. Pedagogika. Toshkent, 1996.

2.Sh.M.Mirziyoev.. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.

3Sh.M.Mirziyoev.Tanqidiy tahlil ,qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik.

4.A. AvloniyTurkiy guliston yoxud axloq.

ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИДА СУВ ВА ОЛОВ ОБРАЗИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

*Мақтабгача таълим кафедраси ўқитувчиси
Ш.Ш.Низомова*

Аннотация: *ушбу мақолада халқ оғзаки ижодида сув ва олов образининг тасвири хусусида фикр юритилган.*

Калит сўзлар: *эпик асарлар, эртак, маросим,оилавий-маиший маросим,тасвир.*

Аннотация: *В данной статье обсуждается изображение воды и огня в фольклоре.*

Ключивые слова: *эпических произведениях, цермония, семейная цермония, образ.*

Annotation: *this article discusses the depiction of the image of water and fire in folklore.*

Key words: *epic works, family-life ceremony, image*

Эртакларда фаол кўлланиладиган тилсимий воситалардан бири ҳаёт бахш этувчи сеҳрли сув, яъни оби ҳаёт, бефарзанд малика еганидан кейин бўйида бўлиб қоладиган ёки ўликка ҳам жон ато этадиган сеҳрли олма, ғаройиб мева қиладиган олтин тарвуз уруғи ва ҳ.к.

Ҳаёт суви мангу ҳаёт бағишловчи ҳамда кўр кўзни қайта очувчи, сеҳрли сув» (ҳаёт суви) кишига соғлик ва ёшликни

қайтариб берувчи магик восита сифатида ҳам талқин қилинади. Эртакларда сеҳрли сув ҳақида ҳам гапирилади. Бунда унинг булоқ суви эканлиги, ичса тугамаслиги, шифобахшлиги алоҳида таъкидланади. Жумладан, “Ниёзбой ва Аёзбой¹” эртагида сеҳрли сув сюжет воқеалари

¹ Само тулпори. Ўзбек халқ фантастикаси. V-китоб. – Тошкент: Ёш гвардия, 1987. –Б.122.

ривожланишига таъсир кўрсатувчи тимсоллардан бири сифатида гавдаланади.

Ойна инсониятнинг ақл - заковати билан кашф этилган ноёб қурилмадир. У кашф қилингунгача, одамлар қиёфани акс эттирувчи табиий воситалардан, хусусан, оқмас ҳавзаларнинг сувидан фойдаланишган. Бунинг учун ҳатто махсус мрамор ва шиша ҳовузлар қурилганлиги ҳам маълум. Уларда чўмилиш тақиқланган ва фақат ташқи кўринишни тартибга солиш учун фойдаланилган. Шунинг учун халқ оғзаки ижодида ойнанинг келиб чиқиши сув образи билан боғлаб талқин қилинади. Бу эътиқодий қарашнинг излари, айниқса, сеҳрли эртақларда яққол сезилади. Эртақ қаҳрамони кўпинча сеҳрли ойнадан маълум жойни сувликка (дарё ёки кўлга) айлантириш учун магик восита сифатида фойдаланади. Ҳосил қилинган сувлик эса қаҳрамонни қувиб, таъқиб қилиб келаётган рақиб персонажнинг олдига тўсиқ бўлиб, магик ҳимоячи вазифасини бажаради. Бу мотив жуда кўп сеҳрли эртақларда учрайди. Жумладан, «Бойвачча ва пари» номли ўзбек халқ эртагида ялмоғиздан қочиб келаётган эртақ қаҳрамонлари ёвуз кампир уларга етай-етай деб қолганида, унинг йўлига ойна, қайчи, тароқни галма-гал ташлаб, таъқибчидан халос бўладилар. Ташланган қайчидан чангалзор, тароқдан қалин ўрмон, ойнадан эса катта бир дарё пайдо бўлиб, ниҳоят, дарё ялмоғизни домига тортади-ю, эртақ қаҳрамонлари ундан қутуладилар³.

Яна кечкурун ойнага, сувга қарамаслик тақиқи ҳам бор. Шунингдек, аёлларга ҳайз кўрганда, ҳомиладорликда, янги туққанда ойнага қараш тақиқланади. Чунки бу даврда аёллар рамзий маънода нопок ҳисобланади.

Сеҳрли-фантастик эртақларда сув ости мамлакати, тоғ усти (хусусан, Ёнар тоғ,² Кўҳикоф³ каби ғаройиб тоғларнинг эпик тимсоли), ғорларнинг ичи, қудуқ туби ҳам ғаройиб предметлар сақланадиган маконлардан саналади.

Бу эртақда сеҳрли тош сув ости мамлакатига йўл бошловчи тилсим куч сифатида талқин қилинмоқда. Шу ўринда

³ Бойвачча ва пари эртаги // Ўзбек халқ эртақлари. 2 жилдлик. 2-жилд. – Т.: “Фан”, 1996, 263-бет.

² Гулиқажқах пари. Ўзбек халқ фантастикаси. VI-китоб. – Тошкент: Ёш гвардия, 1988. –Б.35.

³ Само тулпори. Ўзбек халқ фантастикаси. V-китоб. – Тошкент: Ёш гвардия, 1987. –Б.107.

беихтиёр қадимги одамларнинг Яда тоши ёрдамида ёмғир чақириш маросимини ўтказганликлари ҳақидаги маълумотлар ёдга тушади. Чунки бунда ҳам тош ва сув образининг ўзаро боғланиши кўзга ташланади. Демак, юқоридаги каби мотивларнинг яратилишига шундай тасаввур-тушунчалар мавжудлиги асос бўлганлигига шубҳа йўқ қилич сув ва осмон стихияси билан боғлаб талқин қилинади. Пичоқсоз уста уни олов билан сувнинг магик хоссасидан фойдаланиб яратади. Шунинг учун уста ўзи ясаган сеҳрли пичоқни “олов билан сувнинг ўғли” деб таърифлайди. Аслида бу таъриф ҳаётий асосга эгадир. Негаки, пичоқсоз усталар пичоқ яшаш учун даставвал бир бўлак темирни (металлни) олиб, уни оловда яхшилаб тоблайдилар. Шундай қилинса, унга ишлов бериш осон кечади. Сўнгра ишлов берилган чўғдек металл сувга солиб совутилади. Кўриняптики, шу жонли реал ҳолат эртакда пичоққа берилган таъриф орқали таъкидланмоқда.

Масалан, “Ёрилтош” эртагида сингилнинг ўз опаси сўзига амал қилмай, тақиқланган кўлмақдан сув ичиб, кийикка айланиши воқеаси шундай ҳикоя қилинади: “Бир жойда кўлмақ сув кўринибди. Бола: сувни ичай деган экан, опаси: ичма, бу кийикнинг ичадиган суви дебди. Бола: ичсам нима бўлади? – дебди. Опаси: ичсанг кийик бўлиб қоласан, - дебди. Укаси опасига (катта авлод вакили)нинг сўзига кирмай шу сувдан ичган экан, кийик суратига кириб қолибди. Чунки қадимги одам тасаввурида сув сеҳрли кучга эга деб қаралган ва шу бос ҳар қандай сувни ичиш тақиқланган. Аждодларимиз у ёки бу жонивор сувини ичган одамга ўша сув орқали жониворнинг хусусиятлари ҳам ўтади, деб ўйлаган. Ана шу каби қадимий тасаввур-тушунчалар мазкур эртакда табу орқали ифода этилган.

Узукнинг ижтимоий-магик вазифа бажарганлигини халқ орасида яшаб келаётган айрим урф-одатлар, маросим унсурлари мисолида янада чуқурроқ асослаш мумкин. Жумладан, жанубий хоразмликлар янги туғилган чақалоқни бойлик ва саломатлик рамзи сифатида ичига тупроқ, туз, танга ва тилла ёки кумуш узук солинган сувга чўмилтиришади. Жанубий Сурхондарёда эса “чилтон суви” ичадиганларга, яъни момолар касби билан шуғулланиб,

аёллар ва болалар табобатига оид амалларни бажаришни ният қилган хотин-қизларга ичига кул ва тилла узук солинган махсус сув ичирилади. Буларнинг барчаси халқнинг узук билан боғлиқ мифологик, фетишистик ва магик қарашларини ўзида ифода этади.

Хуллас, олис ўтмишда аجدодларимизнинг сув билан боғлиқ бундай дастлабки тажрибалари ва тасаввурлари уларга нисбатан ҳозирги муносабатларнинг шаклланишида ўзига хос асос вазифасини ўтаган. Ўзбек халқ эртакларида сув ва оловга эътиқод қадимдан шаклланган бўлиб, ҳамон давом этиб келаётир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. *Mirziyoev Sh. M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.* - T., 2017.

2. *Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi/Tuzuvchilar Sh. Qurbonov, H. Saidov, R. Ahliddinov. Nashr uchun mas'ul: T. Risqiev.* - T.: «Sharq» NMK Bosh tahririyati, 1999. – 182

3. *Мусақулов А. Ўзбек халқ лирикаси.* – Т., Фан, 2010. – 308 б.

4. *Муҳаммад Али. Сайланма.* – Т.: Шарқ, 1997. – 448 б.

5. *Носируддин Бурҳонуддин Рабғузий. Қисаси Рабғузий.* 2-жилд. – Т., 1990. – Б.94-95.

6. *Нурмонов Ф.И. Хизр образининг генезиси ва унинг ўзбек фольклоридаги талқини: Филол. фанлари номз. дисс. автореф.* – Т., 2007. – 23 б.

7. *Раҳимжонов Н. Мустақиллик даври ўзбек шеърляти.* – Т.: Фан, 2007. – 260 б.

ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ

*БухДУ Мактабгача таълим кафедраси ўқитувчиси
Г.Ш.Рахмонова*

Аннотация: *ушбу мақолада талабаларда маънавий-ахлоқий компетенцияларни ривожлантириши зарурияти, усуллари ва уларни маънавий, маданий, ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий жиҳатдан етук мустақил фикрловчи баркамол авлод қилиб вояга етказишнинг илмий-услубий асослари ишлаб чиқилган.*

Калит сўзлар: *таълим ислохоти, талаба, ўқувчи-ёшлар, тарбия, маънавият, ахлоқ, компетенция, маънавий-ахлоқий компетенция, ривожланиши, метод, йўналиши.*

Аннотация: *в данной статье рассматриваются необходимость и методы развития духовно-нравственных компетенций у студентов и научно-методические основы их превращения в духовно, культурно, этически, политически, юридически, экономически, социально зрелое поколение независимого мышления.*

Ключевые слова: *образовательная реформа, студент, молодежь, образование, духовность, этика, компетентность, духовно-нравственная компетентность, развитие, метод, направление.*

Annotation: *this article develops the need and methods of developing spiritual and moral competencies in students and the scientific and methodological basis for their development into a spiritually, culturally, ethically, politically, legally, economically, socially mature independent thinking generation.*

Key words and phrases: *educational reform, student, student-youth, education, spirituality, ethics, competence, spiritual-moral competence, development, method, direction.*

Мамлакатимизда баркамол авлодни шакллантириш, ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмонан соғлом этиб тарбиялаш, уларни олиб борилаётган ислохотларнинг фаол

иштирокчисига айлантиришга қаратилган чора-тадбирлар изчил амалга оширилмоқда.

Бугунги кунда давлатимизнинг асосий мақсадларидан бири келажак пойдевори бўлган ёшларни маънавий, маданий, ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий етук мустақил фикрловчи баркамол авлод қилиб вояга етказишдир.

Миллий ва умуминсоний, маънавий- ахлоқий қадриятларни, бой моддий ва маънавий меросимизни барпо этиш мақсадида “Таълим тўғрисидаги” Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 майдаги “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4307-сон Қарори ижросини таъминлаш, шунингдек, ёшларни мустақил ҳаётга дунёқараши кенг, фаол фуқаролар этиб тарбиялаш мақсадида мамлакатимизда кенг қамровли ишлар олиб борилмоқда. Ушбу концепциянинг мақсади - ёш авлодда мустақил ва бахтли ҳаёт учун зарур ижтимоий малака ҳамда фазилатларни ёшига мос, босқичма-босқич шакллантиришдан иборатдир.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган: “Аҳоли, айниқса, ёшлар тарбияси билан боғлиқ вазифаларни самарали амалга ошириш, уларни тинч-осойишта ҳаёт учун энг зарур таянч компетенциялар билан таъминлаш, маънавий тарбияни баҳолашнинг илмий асосланган индикаторларини ишлаб чиқиш, тарбия жараёнида узлуксизлик, узвийлик тамойилларига таянган ҳолда аввало, ёшларни маънавий тарбиялаш бўйича асосий йўналишларни белгилаш, ёшларда Ватанга садоқат, тадбиркорлик, иродалилиқ, мафкуравий иммунитет, меҳр-оқибатлилиқ, масъулиятлилиқ, бағрикенглик, ҳуқуқий маданият, инновацион фикрлаш, меҳнатсеварлик каби муҳим фазилатларни болаликдан бошлаб босқичма-босқич шакллантириш каби чора тадбирлар босқичма босқич амалга оширилмоқда” [1].

Таълимни тарбиядан, тарбияни таълимдан ажратиб бўлмайдди, бу икки жараён ўзаро уйғун, узлуксиз асосда

ташқил этилгандагина одобли, ахлоқий фазилатларга эга, юксак маънавиятли, шу билан бирга билимдон, зукко, руҳан ва жисмонан соғлом, кенг дунёқараш ва тафаккурга эга, замонавий касб-хунар эгаси бўлган ватанпарвар ёшларни етиштириб беради.

“Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига педагогик-психологик изланишлар натижасида кириб келган тушунча ҳисобланади. Шу сабабли компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалик”ни англатади.

Ўзбекистонда ёшлар тарбиясини замонавий асосда илмий-технологик ислоҳ қилиш борасида олиб борилаётган ишлар уни бугунги кун эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда илмий асосланган таянч компетенциялар, фазилатлар асосида шакллантиришни талаб этмоқда.

Компетенциянинг муҳим йўналишларидан бири маънавий-ахлоқий компетенциялардир. Маънавий-ахлоқий компетенциялар — Ватанга садоқат, тадбиркорлик, иродалилиқ, мафкуравий иммунитет, меҳр-оқибатлилиқ, масъулиятлиқ, толерантлик, ҳуқуқий маданият, инновацион фикрлаш, меҳнатсеварлик каби фазилатларни шакллантиришни ўз ичига олади.

Ватанга садоқат, бурч ва масъулият, ташаббускорлик ва бошқа фазилатлар ёшлар онгида назарий тушунчалар сифатида қолиб кетгани ҳолда унинг табиатида амалий одатларга айланмаяпти. Бунинг оқибатида уларнинг ушбу фазилатлар ҳақидаги сўзлари билан амаллари орасида тафовут намоён бўлмоқда, бу эса ҳар йили мустақил ҳаётга кириб келаётган ёшларнинг ҳаётда ўз ўринларини топишларида бир қатор муаммоларни юзага келтирмоқда. Айрим ўқувчи-ёшларда юксак мақсадларнинг шаклланмаганлиги, ўзини ўзи ўқишга сафарбар қилиш, ирода, матонат, тиришқоқлик, ҳаракат фазилатлари етарли ривожланмаганлиги таълим сифатига ҳам зарар кўрсатмоқда.

Ўқувчи ёшларни тарбиялашда маънавий-ахлоқий компетенцияларини шакллантириш учун, албатта тарбияга эътибор беришимиз зарур. Тарбия бу туғилгандан бошланади ва умрнинг охиригача давом этади. Буюк мутафаккирларимиз А.Авлоний, А.Фитратлар таъкидлаганидек, тарбия, аввало оиладан бошланади. Оила ҳар бир халқнинг, миллатнинг давомийлигини сақлайдиган, миллий қадриятларнинг ривожини таъминлайдиган янги авлодни дунёга келтириб уни маънавий ахлоқий ва жисмоний баркамол қилиб тарбиялайдиган, жамиятнинг асосий негизи ҳисобланувчи муқаддас маскандир. Ёшларнинг ақлий, ахлоқий, эстетик, жисмоний, маънавий моддий тарбиясида асосий омил ва восита оила ҳисобланади.

Маънавий-ахлоқий компетенциянинг муҳим таркибий қисми – ватанпарварликдир.

Ватанпарварлик сўзининг негизини Ватан ташкил этади. Ватан арабча сўз бўлиб, киндик қони тўкилган, она юрт маъносини англатади. Инсон учун Ватандан буюкроқ бойлик йўқ. Ватан инсон яшайдиган маданият, маънавият, адабиёт, санъат, илм-фан ўчоғидир. Иймонли, эътиқодли, кишилар Ватан нима эканлигини яхши тушунадилар. Шу боис Ҳадиси Шарифда «Ватанни севмоқ иймондандир», деб бежиз ёзилмаган. Ватан – бепоён далалар, халқ, халқнинг ҳаёти, турмуш тарзи, иймон-эътиқоди, урф-одатлари, расм-русумлари, удумлар, анъаналари, халқ яратган обидалар, моддий ва маънавий мерос, аждодлар, уларнинг буюк таълимотлари, халқнинг тили, тарихи, давлат рамзларидир. Бугун ҳар жиҳатдан ривожланиб бораётган таълимнинг барча босқичларида ёш авлодни тарбиясига алоҳида эътибор берилмоқда. Шундай экан, ёшларга чуқур назарий ва амалий билимлар, касбий малака, кўникмалар ҳосил қилиш, ижтимоий ҳаётдаги воқеа-ҳодисалари ва муаммоларига тўғри муносабатда бўлишга ўргатиш, Ватанни севиш, аждодлари яратган бебаҳо маънавий жавоҳирларни имкон қадар эгаллаш, уларни асраб-авайлаш ва бойитиш, мамлакатимиз келажагини, ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг бугунги ҳолатини чуқур таҳлил қилиш, жаҳондаги ва мамлакатимиздаги маънавий, ақлий билимлардан фойдаланиб воқеликда фаол иштирок этиш руҳида

тарбиялаш бугунги кун талабидир. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими давлат таълим стандартларда ҳам ижтимоий-гуманитар ва иқтисодий фанларни ўқитиш жараёнида миллий истиқлол ғояси ва мафқураси, миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида ўқувчи-ёшларда илмий дунёқараш, юксак маънавий-ахлоқий салоҳият, иқтисодий, ҳуқуқий ва ижодий тафаккурни, ижтимоий-сиёсий фаолликни шакллантириш каби талабларни таъминлаш лозимлиги алоҳида ўқитрилган. Маънавий-ахлоқий дунёқараши шаклланган ўқувчи-ёшларда маънавий-ахлоқий билим, маънавий-ахлоқий тафаккур, маънавий-ахлоқий ҳис-туйғу, маънавий-ахлоқий идрок фазилятларни тушуниш даражалари ривожланган бўлади. Маънавий идрок, ахлоқий ирода, хатти-ҳаракат ва малакалар бир-бирини тўлдириб, ўқувчининг шахсий ҳаёти, фаолиятида ўз ифодасини намойиш этади.

Маънавий-ахлоқий компетенциянинг муҳим таркибий қисмларидан яна бири адолатпарварликдир. Адолатпарварлик – инсон ва жамиятнинг, муайян киши, гуруҳ ёки жамоага ҳуқуқий ва ахлоқий меъёрлар асосида кўрсатган таъсирини англатади. У адолат тушунчаси билан боғлиқ ва унга таянган ҳолда шахс ва ижтимоий гуруҳлар имкониятлари, талаблари, ҳуқуқлари, ахлоқий фаровонлигини меъёрлайди. Адолат – ижтимоий, фалсафий, ахлоқий ва ҳуқуқий тушунча сифатида жамиятнинг шахс олдига қўядиган талаблари меъёрини, турли шiorлар ва ижтимоий гуруҳларнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий воқеаларга муносабатини характерловчи онг тушунчаси ҳисобланади [5, 49].

Маънавий-ахлоқий компетенциялар талаба-ёшларда мустақил эътиқод, дунёқараш ва мақсадга эга бўлиш, эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал бирлигини таъминлаш, шахсий манфаатни жамият манфаати билан уйғун кўриш йўналишларида мустаҳкамланади. Ўқувчиларда муайян даражада маънавий-ахлоқий тафаккур, маънавий ахлоқий фазилят, маънавий-ахлоқий фаолият, маънавий-ахлоқий муносабат, маънавий-ахлоқий ҳаракатлар яхлит ҳолатда камол топади ва ижтимоий-иқтисодий тараққиёт ҳамда жамият маънавиятини мустаҳкамлаш учун асос бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати :

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони. [www. lex. uz](http://www.lex.uz).
7. О‘zbekiston Respublikasining «Та’лим то‘ғ‘risida»gi Qonuni. -Т.: О‘zbekiston, 1997.
8. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, -Т.: О‘zbekiston,1997.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 майдаги “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4307-сон Қарори. [www Lex.uz](http://www.Lex.uz)
10. Олимов Ш.Ш. Маънавий-ахлоқий тарбия асослари. (Монография). –Т.: «Fan va texnologiya», 2015. – 288 б.

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA TASVIRIY FAOLIYAT ORQALI IJODIY QOBILIYATLARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

*Maktabgacha ta’lim kafedراسи o’qituvchisi S.D.Niyozova ,
14-IMT-17 guruh talabasi D Abdurahmonova*

Annotatsiya: *maqolada tasviriy faoliyat qadim zamonlardan buyon aholi orasida tarbiyaviy vosita sifatida qo‘llanishi ochib berilgan. Shuningdek, tasviriy faoliyatning turli janrlariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqot ishlari hamda tasviriy faoliyat asosida bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so‘zlar: *tasviriy faoliyat, san’at, ma’naviy,tasvir, qalam, rang, metod va usullar,ijodiy qobiliyat, ijodkorlik.*

Аннотация: *в статье раскрывается использование изобразительного искусства как средства просвещения населения с древних времен. Обсуждаются также исследования различных жанров изобразительного искусства и важность обучения детей на основе изобразительного искусства.*

Ключевые слова: *визуальная деятельность, искусство, духовность, образ, перо, цвет, методы и приемы, творческие способности, творчество.*

Annotation: *the article reveals the use of visual arts as an educational tool among the population since ancient times. There is also research on various genres of visual arts, as well as the importance of educating children spiritually through visual activities.*

Key words: *visual activity, art, spirituality, image, pen, color, methods and techniques, creative ability, creativity.*

“ San’at – mo’jizadir . Yurak va miyaning shunday xilvat joylari borki , unga faqat san’at vositasidagina kirish mumkin ”

Ibn Sino

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda qabul qilingan “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2707-sonli qarori ijrosini ta’minlashda bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta’lim dasturlarini tatbiq etish, malakali pedagog kadrlar bilan ta’minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, ta’lim muassasalarining moddiy texnika bazasini, Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha 2017-2021 yillarga mo‘ljallangan dasturida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari rejasi ishlab chiqildi. Maktabgacha ta’limning vazifasi bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash: bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o‘qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta’lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o‘zining fikrini mustakil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog‘ligini ta’minlashdan iborat. Maktabgacha ta’lim muassasalarida tasviriy faoliyat mashg‘ulotlarda bolalar asosan amaliy ish bajaradilar, san’at asarlarini bilan rasmga qarab hikoya qilish; maktabda esa tasviriy san’atning turlari rang tasvir, grafik, haykaltaroshlik va dekorativ san’at asarlari bilan yanada chuqurroq tanishadilar. Maktabgacha ta’lim muassasasida tasviriy faoliyat mashg‘ulotlari xilma-xildir: rasm chizish, loy, applikatsiya, qurish-yasash mashg‘ulotlari hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida keltirilgan mashg'ulotlarning hammasiga katta ahamiyat beriladi. Boshlang'ich sinflarda ta'lim-tarbiya masalalarining muvaffaqiyatli hal etilishi, maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan tasvirlash faoliyati mashg'ulotlari bilan uzviy ravishda olib boriladi. Bolalar guruhdagi olib boriladigan tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida, qalam hamda mo'yqalamdan erkin foydalanishga o'z xarakterini va qo'l kuchini idora etishga o'rganadilar. Bu esa, malakani egallash, bolalarda qo'lini yengil, erkin bir tekisdagi harakat qilish xususiyatlarini rivojlantiradi. Bolalar turli shakl, kattalik, proporsiyadagi predmetlarni chizish jarayonida predmetning ish xususiyatiga qarab yo'nalishni saqlash zarurligiga, predmetning kattaligiga mos ravishda harakatlanishga o'rganadilar. Maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan tasviriy faoliyat mashg'ulotlarida materialdan tartibli foydalanishga, ularni toza saqlashga, faqat zarur materiallardan hamda ularni ishlatish yo'llarini rejalashtirishga o'rganadilar. Bu mashg'ulotlar bolalarda diqqatni va ko'rish xotirasini rivojlantiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ta'lim-tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda tasviriy faoliyat muhim o'rin egallaydi. Tasviriy faoliyat maktabgacha ta'limda quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

Ko'rgazmali metod va o'rgatish usullari. Kuzatish metodi tasviriy faoliyatga o'rgatish tizimining umumiy asosini tashkil qiladi. Ko'rgazmali metod va o'rgatish usullariga naturadan, rasm reproduksiyaalaridan, namunadan, boshqa ko'rgazmali qo'llanmalardan foydalanish, alohida predmetlarni ko'rib chiqish, tarbiyachi tomonidan tasvirlash usullarini ko'rsatib berish, bolalarning bajargan ishlarini mashg'ulot yakunida ko'rsatish, ularni baholash kiradi.

Naturadan foydalanish. Tasviriy san'atda naturadan foydalanish deganda, kuzatish asosida predmet yoki ko'rinishni tasvirlash tushuniladi. Naturadan foydalanib ishlanganda chizayotgan kishining ko'ziga nisbatan naturaning qay holatda turganini hisobga olgan holda ma'lum bir nuqtai nazardan turib, predmet ko'rinishi tasvirlanadi. Bu naturadan olib tasvirlash xususiyati mashg'ulot mobaynida o'zgacha idrokning rivojlanishiga ko'mak beradi. Bunda asosiysi bolaning idroki bo'lib, tekislikda

tasvirlangan predmet (rasm, applikasiya) faqat bir tomondan idrok qilinadi;

Mashg'ulotda predmetlarni ko'rib chiqish. Kichik va o'rta guruhlarda ko'pincha mashg'ulot boshida alohida predmetlar ko'rsatiladi. Bolalar diqqatini topshiriqqa qaratish va tasavvurlarini jonlantirish maqsadida bolalarga ko'ptok, lenta (tasma), belkurak va Shu kabilar ko'rsatiladi. Mashg'ulotning qolgan vaqti mobaynida esa, bolalar o'z tasavvurlari asosida chizadilar. Ular rasmlarini ko'rgan predmetlariga nisbatan taqqoslay olmaydilar va predmetlarni idrok qilishlariga qaytib murojat qilmaydilar. Katta guruhda ham predmetlarni ko'rib chiqish uchun imkon bo'ladi. Masalan: "Uch ayiq" ertagi mavzusi bo'yicha rasm chizishdan yoki buyum yasashdan avval, tarbiyachi bolalarga o'yinchoq ayiqni ko'rib chiqishni, predmet shaklining asosiy xususiyatlarini va ayrim qismlarning proporsiya nisbatlarini aniqlashni, so'ng predmetning burilishiga nisbatan Shu ayrim qismlarning o'zgarishini kuzatishni taklif qiladi. Bolalar rasm chizishda ertakning qaysi epizodini tanlasalar, ayiqni ham Shu epizodga nisbatan mos holatda tasvirleydilar.

Namunadan foydalanish. Namunadan foydalanish ko'proq o'rgatish usuliga taalluqlidir. Bolalarning umumiy estetik didlarini oshirish uchun chiroyli predmetlarni tomosha qildirish kerak. Masalan: gilamlar, vazalar, kashtachilik va hokazo. Dekorativ rasm chizish mashg'ulotlarida bolalar ko'rgan predmetlarini aks ettirib, ulardagi naqshlarni qayta chizibgina qolmay, balki mustaqil ravishda naqshlarni aks ettirib, yorqin rang va shakllarni moslashtirib chizishni ham o'rganadilar.

Rasmlardan foydalanish. Rasmlar asosan bolalarning atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini aniqlash uchun va tasviriy usullar, vositalarni tushuntirish uchun xizmat qiladi. Pedagog va psixologlarning tadqiqotlari Shuni ko'rsatadiki, 2 yoshdagi bolalar rasmi predmet tasviri sifatida tushunib yetadilar. Lekin rasmdagi qahramonlarning o'rtasidagi bog'liqlikni, ya'ni harakatlarni tushunish kechroq, 4-5 yoshlarda yuzaga keladi. Masalan: 2 yoshli bola rasmdagi hayvonlarni «turibdi» deydi, 4-5 yoshligisi esa «gapiryapti», «yuryapti», «kelyapti» va hokazo deydi. Bolalarning kuzatishlari ko'pincha qisqa muddatli bo'ladi (masalan: shahar sharoitida hayvonlarni kuzatish).

Tarbiyachi tomonidan ishlash usulini ko'rsatib berish. Maktabgacha ta'lim muassasida ta'lim jarayonida bolalar o'rganishi kerak bo'lgan tasvirlash ko'nikma va malakalarni o'lchamini aniqlab beradi. Keng bo'lmagan doiradagi malakalarni o'lchamini aniqlab beradi.

Bolalar ishlarini tahlil qilish. Bolalar o'zlari bajargan yoki do'stlari bajargan ishni mustaqil ravishda tahlil qilib, baho berishlari 5 yoshga borib to'la shakllanadi. Kichik guruhdagi bolalar o'z harakatlarini va ularning natijalarini nazorat qila olmaydilar, shuning uchun ular o'z ishlarini bajarayotgan vaqtda mamnun bo'lgan bo'lsalar, ularning natijasidan ham mamnun bo'lishi uchun tarbiyachidan maqto'v eshitishni kutadilar

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni ham shaklan, ham mazmunan zamon talablariga moslashtirish, ta'lim sifat-samaradorligini uzluksiz takomillashtirib borishga yo'naltirishda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish dolzarb masala sanaladi. Tasviriy faoliyat - bu bolalarni o'z oldiga qo'ygan maqsadlarini bajarishda tinmay mehnat qilishga undovchi faoliyat hisoblanib, u bolalarga estetik tarbiya berishning asosiy vositasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2017. - 488 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2016. - 56 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - Toshkent, O'zbekiston, 2017. - 104 b.
4. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. T.:Tafakkurbo`stoni2013
5. N.Kayumova. Maktabgacha pedagogika. T.: TDPU 2013.

ОИЛА БИЛАН МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ УЗВИЙ БОҒЛИҚЛИГИНИНГ МУҲИМ ОМИЛЛАРИ

*Бухоро давлат университети, Мактабгача таълим
кафедраси катта ўқитувчиси М.Т.Акрамова*

Аннотация: Ушбу мақолада оила ва мактабгача таълимнинг узвий боғлиқлиги, таълим – тарбияда оила, боғча, мактаб ва маҳалла ҳамкорлиги ҳозирги вақтда мукаммал таълим-тарбия беришнинг муҳим омиллари ёритилган.

Таянч сўзлар: оила, боғча, маҳалла, мактабгача таълим, бошланғич таълим, тарбия, таълим муассасаси, ҳамкорлик.

Аннотация: в данной статье раскрыта важнейшие факторы современного общеобразовательного образования и взаимосвязь семьи и дошкольного образования, важность сотрудничества семьи, детского сада, школы и сообщества в образовании.

Ключевые слова: семья, детский сад, махалля, дошкольное образование, начальное образование, воспитание, образовательное учреждение, сотрудничество.

Resume: this article reveals the most important factors of modern general education and the relationship between family and preschool education, the importance of cooperation between the family, kindergarten, school and community in education.

Key words: family, kindergarten, makhalla, preschool education, primary education, upbringing, educational institution, cooperation.

Буюк ватандошимиз Шайхур раис Абу Али ибн Сино ёш авлод тарбиясининг ибтидоси қандай ва нималар билан боғлиқ бўлиши ҳақида қуйидагиларни айтган эди: «Ёш бола бошланғич таълим ва тилга доир қоидаларни ёд олганидан кейин у машғул бўлиши мумкин бўлган касб-ҳунар ва санъатга мойиллигига қараб, уни шунга йўллаймиз. Агар у котибликни хоҳласа, тил, хат ёзиш, нутқ сўзлаш ва: одамлар билан муомала қилиш кабиларга далолат қиламиз. Албатта, бу ўринда, боланинг майли аҳамиятга эга». Бола мактабга боргунича уни подшоҳ билиб муомала қилинади, яъни рисоладаги барча илтимослари сўзсиз бажарилади, шўхлик ва эркаликлардан қайтарилмайди. Шундан сўнг унга аста-секин тушунтириш, катталарнинг ўзи ибрат бўлиши орқали тарбия берилади. Тарбия бир неча томондан олиб борилади. Бола ақлан ривожланиши учун унга турли китоблар ўқиб

берилади, ривоят ва ибратли ҳикоятлар сўзланади ёки ақл-заковатини ўстирадиган ўйинлар, машғулотларга жалб қилинади. Таълим – тарбияда оила, боғча, мактаб ва маҳалла ҳамкорлиги ҳозирги вақтда мукаммал таълим-тарбия беришнинг муҳим омилларидан биридир. Оила, боғча ва мактаб ҳамкорлиги таълим-тарбиянинг сифатини оширишда асосий восита эканлиги аввалдан устувор масала ҳисобланиб келган. Таълим-тарбияни ривожлантириш ва такомиллаштиришда кейинги йилларда зарур манба сифатида маҳалла ҳамкорлиги ҳам эътироф қилинмоқда. Мактабгача таълим муассасалари, оила, мактаб ва маҳалла ҳамкорлиги пираворд натижаси мактабда олиб бориладиган савод ўргатишга тайёрлаш машғулотларининг сифат ва самарадорлиги ҳамкорлигининг мақсадга мувофиқ эканлигини кўрсатиб беришдан иборатдир. Мактабгача таълимнинг самарали йўналишларидан бири оила, боғча мактаб ва маҳалла ҳамкорлиги ўзига хос томонларини аниқлаш ва унга қўшган хиссасини белгилашни ўз ичига олади. Оила, мактабгача ва бошланғич таълимни узвий боғлаш савод ўргатишга тайёрлаш жараёнининг машғулотларини нуфузини ошириш йўллари белгилаб беради. Мактабгача таълимда, бошланғич таълим ва савод ўргатишга тайёрлаш машғулотлари сифатини оширишда оила, боғча, маҳалла ва мактаб ҳамкорлиги, улар ишни мувофиқлаштиришнинг мақсадга мувофиқ йўналишлари белгилаб олишни таъминлашдир. Оила, мактабгача таълим ва бошланғич таълимни мувофиқлаштиришнинг мақсад ва вазифаларининг устувор соҳаларини ва имкониятларини аниқлашнинг назарий ва амалий томонлари белгилаб олишдан иборатдир. Бошланғич таълимнинг хусусиятлари, таълимга қўйилган ДТС ва ўқув дастури талаблари, шунингдек бошланғич таълимнинг шу жумладан, савод ўргатишга тайёрлаш машғулотларининг мақсад ва вазифалари, унда оила, боғча, маҳалла ва мактаб ҳамкорлигининг долзарб масалалари ёритиб берилади.

Оилада, одоб-ахлоқ ва таълим-тарбияга эътибор қон-қонимизга сингиб кетган бурчларимиздандир. “Бир болага етти қўшни ота-она” деган ибратли мақол ҳам айнан халқимизга хос. Мана шу мақолнинг ўзи ҳам фарзанд

тарбияси, оилапарварлик биз учун нечоғлик муҳим эканини билдиради. Маҳалла аҳли, айниқса кексалар кўчада нобоп иш қилаётган бола олдидан ҳеч қачон бепарво ўтиб кетмаган, шу заҳотиёқ танбеҳ бериб тўғри йўлга чақирган. Зеро, ҳар томонлама чиройли, одобли, гўзал хулқли бўлиш, нафсни поклашга буюрувчи муқаддас динимиз оилага катта аҳамият беради.

Оиладаги муҳит ота-она ўз маъсулиятларини ҳис қилиши билан барқарор бўлади. Болаларнинг одобли, тарбияли, билимли бўлиб улғайиши учун ота-она билан бир қаторда маҳалла-куй ҳам катта ибрат мактабидир. **“Қуш уясида кўрганини қилади”**, деб бежиз айтмаган халқимиз.

Оилада ҳар қандай шароитда болани савод ўргатишга тайёрлаш озми-кўпми баҳоли қудрат ота-онанинг зиммасида бўлади. Буни чуқур англашимиз ва болани бу тадбирда фаол бўлишига ўз хиссамизни қўшишимиз лозим. Оилага нисбатан боғчада болаларни элементар ўқиш ва элементар ёзишга тайёрлаш ишлари кучли, самарали ва баракалироқ бўлади. Чунки боғчада гуруҳ бор, жамоа бор, кун тартиби ва тартиб-интизом маажуд. Гуруҳ ва жамоалар билан доим бирга бўладиган, уларни фаолиятдан ҳар доим хабардор бўлиб турадиган масъул шахс, гуруҳ тарбиячиси, мураббийси ва гуруҳ энагаси фаолият олиб боради. Улар кун тартибидаги барча ишларни ўз вақтида сифатли қилиб ўтказиш учун масъулдирлар. Уларнинг асосий мақсади ҳам болаларимизни келгусида комил инсон, юртимизнинг муносиб фарзандлари, ўғил-қизлари бўлиб етишишлари учун муносиб улуш, хисса қўшишдан иборатдир. Демак, бу борада ҳам оила ва боғчанинг мақсади яқдилдир. Болаларни савод ўргатишга тайёрлашни боғчанинг ҳар бир гуруҳда у ёки бу даражада амалга ошириш мақсадга мувофиқдир. Ҳар бир катта, ўрта, ёки кичик гуруҳларда савод ўргатишга тайёрлашда маълум хисса қўшилади. Мактабгача таълим ташкилотларининг катта гуруҳларида болаларни савод ўргатишга тайёрлаш ишлари мақсадли, мақсадсиз бўлсада амалга оширилади. Савод ўргатишга тайёрлаш ишлари қанчалик режали, лойиҳали, дастурли бўлмасин, боғчанинг оила, мактаб билан мустаҳкам алоқаси бўлгандагина самара ва муваффақиятли чиқиши мумкин. Оила, боғча ва мактаб ҳамкорлиги уларнинг ўзаро

муносабатларини жипслиги, пухталиги, бир-бирлари билан тажриба алмашиши, биргаликда тадбирлар ўтказиш, улар орасида соғлом муҳитни ривожланиши, уларни обрўси, нуфузи ва салоҳиятини оширишга хизмат қилади. Оила ва боғча таълим тарбиясини такомиллашувида боғча жамоаси ва боғча тарбиячиларининг ота-оналар билан мустаҳкам алоқаси юқори ўрин тутди. Айниқса бу ҳолат боғчаларнинг катта гуруҳларида таълим-тарбиянинг, шу жумладан, болаларни савод ўргатишга тайёргарлик ишларини олиб боришларида жуда кўл келади. Оила, боғча, мактаб тизимидаги ҳамкорликнинг юқори натижаси кейинги таълим тизимларидаги муваффақиятларнинг ҳам муҳим гарови бўлиб хизмат қилади.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Sh.M.Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. T; 2016 y.
- 2.Sh.M.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak”. T; 2017 y.
- 3.Bolalarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi konsepsiyasi. – Toshkent: Rahbar, 1998. –15 b.
4. O'zbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2018.
5. “Ilk kadam ” davlat o`quv dasturi. Tuzuvchilar: Toshkent.2018.

ТИЛ – МИЛЛИЙЛИК МЕЗОНИ

БухДУ таянч докторанти З.Н.Соҳибова

Аннотация: Ушбу мақолада ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги мақоми ва нуфузини ошириш борасида қилинаётган ишлар ҳақида фикрлар берилган. Шунингдек, умумтаълим мактабларида давлат тилини ўқитиш, ёш авлодда тил имкониятларидан ўринли фойдаланиш малакаларини шакллантириш, миллий тил ва чет тилини

ўрганиши, тилнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни ва аҳамияти тўғрисида сўз боради.

Калим сўзлар: *миллий тил, маънавият, давлат тили, тил ва тарбия, тил софлиги.*

Аннотация: *В статье дается отзыв о проводимой работе по повышению статуса и престижа узбекского языка как государственного. Также говорят о преподавании государственного языка в общеобразовательных школах, формировании навыков правильного использования языковых возможностей у подрастающего поколения, изучении национального и иностранных языков, роли и значении языка в общественной жизни.*

Ключевые слова: *национальный язык, духовность, государственный язык, язык и образование, чистота языка.*

Annotation: *This article provides feedback on the work being done to increase the status and prestige of the Uzbek language as the state language. There is also talk about the teaching of the state language in secondary schools, the formation of skills in the appropriate use of language opportunities in the younger generation, the study of national and foreign languages, the role and importance of language in social life.*

Keywords: *national language, spirituality, state language, language and education, language purity.*

Миллий маънавиятимизнинг асосий мезони бўлган она тилимизга давлат тили мақоми берилганига бу йил 31 йил тўлди. Ҳар йили юртимизда 21 октябрь ўзбек тилига давлат тили мақоми берилган кун, она тилимиз ҳуқуқий муҳофаза қилинган сана сифатида кенг нишонланади. Мамлакатимизда сўнгги йилларда давлат тили нуфузини оширишга қаратилган бир қатор ишлар амалга ошириляптики, улар алоҳида эътирофга муносиб. Жумладан, 2019 йил 21 октябрь куни ўзбек тилига Давлат тили мақоми берилганлигининг 30 йилигини нишонлаш арафасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони, 2020 йил 10 апрел куни Ўзбекистон

Республикасининг “Ўзбек тили байрами кунини белгилаш тўғрисида”ги Қонуни имзоланди. Унга мувофиқ 21-октябр санаси юртимизда “Ўзбек тили байрами куни” деб белгиланди. Бу билан она тилимиз маънавий қадрият сифатида қонун ҳимоясида эканлиги яна бир бор ўз исботини топди. Айниқса, Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёев БМТ Бош ассамблеясининг 75-сессиясида ўзбек тилида сўзлаган нутқи нафақат ўзининг долзарблиги билан жаҳон ҳамжамиятининг эътиборини тортди, балки шу миллат фарзандлари, шу тилда сўзлашувчи кишилар қалбида чексиз фахр уйғотди.

Ўзинг мансуб миллат тилини қонун билан ҳимоялаш, нуфузини ошириш, жаҳон миқёсига олиб чиқиш бу – кичкина вазифа эмас, бу – ўтмишга ҳурмат ва келажак авлод учун қилинган улкан ютуқ. Айни пайтда шу тилда сўзлашувчилар учун катта масъулият ҳамдир. Зеро, тафаккур қилиш ва сўзлаш қобилияти – Оллоҳнинг одамзодга берган бебаҳо неъматидир. Тилда инсоннинг қалби, ўзи мансуб миллатнинг маънавий қиёфаси, ўтмиши ва бугуни акс этади. Тил имкониятларидан яхши хабардор бўлиш, уларни ўринли ишлатиш кишини яхши суҳбатдошга, дилтортар инсонга, халқнинг саводли вакилига айлантиради. Бу каби фазилатларга эга бўлиш учун эса лисоний билим ва саводхонлик лозим. Тил ҳақидаги билимларни биз, аввало, оилада, кейин мактабда, она тили дарсларида оламиз. Тилга ҳурмат, уни севиш, шу тилда гапириш, ўзи мансуб миллат ва давлат тилини ўрганишдан ғурурланиш туйғуси ҳам айнан мактабда шаклланади. Шунинг учун ҳам мактабларда тил ва адабиёт, тил ва тарбия, тил ва миллий ғурур, тил ва нотиклик каби жиҳатларга алоҳида эътибор бериш лозим. Ўқувчига қуруқ қоидаларни ёдлатиш эмас, балки тил имкониятларидан фойдаланиб фикрини гўзал ифодалашни ўргатиш бугунги кун она тили таълимининг асосий вазифасидир.

Маълумки, мамлакатимиздаги умумтаълим мактабларида таълим асосан ўзбек тилида, шунингдек, рус, инглиз, қорақалпоқ, қozoқ, тожик сингари бошқа тилларда ҳам олиб борилади. Яқинда шаҳримизда очилган хусусий мактабларнинг фаолияти билан қизиқиб кўрдим. Ўқувчиларга яратилган шароитлар, таълим олиш имконияти,

тажрибали, айниқса, хорижда малака ошириб қайтган педагогларнинг ёшларга билим бераётгани кишини қувонтиради. Аммо хусусий мактабларда таълим фақат рус ва инглиз тилларида олиб бориладиган экан. Такидлаш лозимки, мактабларнинг номи ҳам шу тилларда. Бу ҳолат адабиёт ўқитувчиси сифатида мени бироз ранжитди. Чет тилларини ўрганиш, ўзга маданиятлар билан танишиш бу жуда яхши, албатта. Лекин ёт тилни она тилида таълим олиб туриб ҳам ўрганиш мумкин. Ахир она тилини ўрганиш ўзи мансуб маданиятни ўрганиш, ўз тарихини, урф-одат ва қадриятларини билиш ҳамдир. Она тилини чуқур ўрганиш миллий ўзликни англаш ҳамдир. Ўзбек тилимиз бизга фахр бахш этиб жаҳон минбарларида янграётган бир пайтда хусусий мактабларда рус ва инглиз тиллари қаторида таълим ўзбек тилида олиб бориладиган синфларнинг ҳам бўлиши – давлат тилига алоҳида эътиборнинг белгиси деб ўйлайман.

Тилнинг ижтимоий соҳадаги ўрни ҳақида гап кетганда турли реклама, маҳсулот, хизмат кўрсатиш, хусусий бино ва иншоотларга қўйилган номлар ҳақида тўхталмасликнинг иложи йўқ. Бу борада оммавий ахборот воситаларида ҳам кўплаб чиқишлар бўлди ва бўлмоқда. Аммо бу борадаги муаммолар ҳали тўла бартараф этилган эмас. “Давлат тили ҳақида”ги қонуннинг 20-моддасида “Лавҳалар, эълонлар, нархномалар ва бошқа кўргазмалар ҳамда оғзаки ахборот матнлари давлат тилида расмийлаштирилади ва эълон қилинади ҳамда бошқа тилларда таржимаси берилиши мумкин” деб белгилаб қўйилганлигига қарамай бу борада ҳали оғриқли нуқталаримиз бор. Ижтимоий тармоқлардаги маълумотларга кўра, 200 га яқин миллат вакиллари истиқомат қиладиган Россияда мамлакат ҳудудида фаолият юритувчи ҳар қандай ташкилот давлат тили – рус тилида иш юритиши, ташкилотни номлашда ҳам рус тилидан фойдаланиши белгилаб қўйилган. Ёки Францияда бошқа тилда пешлавҳаси, ёрлиғи ёзилган мулк мусодара қилиниши қонун билан белгаланган. Бу каби мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Давлат тили нуфузини муҳофаза қилишда жаҳон тажрибасидан ўринли хулоса чиқариш лозим, албатта. Халқимизда “Тилга эътибор – элга эътибор” деган ҳикмат бор. Чиндан ҳам, тил миллат – ғурури, ўзлигини сақлаб

қолишнинг асосий мезони. Халқнинг камолоти ва маорифи тараққиётини тил билан боғлаган жадидлар таъбирича, тил миллат учун ҳаёт-мамот масаласидир[2,13]. Тилимиз софлиги ва нуфузи учун курашиш нафақат соҳа вакиллари, балки барчамизнинг муқаддас бурчимиздир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Воҳидов Э. Сўз латофати. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2018. – 216 б.
2. Саидов Ё. Жадидлар ва миллий тил. – Тошкент: “Фан”, 2006.

Интернет сайтлари:

3. www.gazeta.uz
4. www.saviya.uz
5. www.lex.uz
6. www.mv-vatanparvar.uz

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALAR RIVOJLANISHIDA “ILK QADAM” DAVLAT O’QUV DASTURINING AHAMIYATI

*BuxDU, Maktabgacha ta’lim kafedrası o‘qituvchisi
M.J.Turdiyeva*

Annotatsiya: *ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tizimida mavjud muammolar, bu muammolarni bartaraf etishdagi amalga oshirilayotgan islohotlar va “Ilk qadam” davlat dasturining ahamiyati haqida fikr yuritilgan. MTMda mashg‘ulotlarning interfaol metodlar asosida tashkil etishning afzalliklari ko‘rsatib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, maktabgacha ta’lim yoshi, islohotlar, ta’lim-tarbiya, uzluksiz ta’lim, pedagogik jarayon, fan, interfaol.*

Аннотация: *в статье рассматриваются существующие проблемы в системе дошкольного образования, проводимые реформы, направленные на решение этих проблем, и важность государственной программы «Первый шаг».*

Показаны преимущества организации занятий на основе интерактивных методов в ДОУ.

Ключевые слова: дошкольное образование, дошкольный возраст, реформы, образование, непрерывное образование, педагогический процесс, наука, интерактив.

Annotation: *the article examines the existing problems in the preschool education system, ongoing reforms aimed at solving these problems, and the importance of the state program "First Step". The advantages of organizing classes based on interactive methods in PEO are shown.*

Key words: *preschool education, preschool age, reforms, education, continuous education, pedagogical process, science, interactive.*

Maktabgacha ta'lim tizimi inson shakllanishidagi eng muhim bo'g'in, eng muhim davr hisoblanadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki, mazkur ta'lim yoshi garchi inson hayotining qisqa fursati bo'lsada, bu davrda bola butun hayoti davomida o'rganiganing ko'p foizini anglab yetadi va o'rganadi. Bu davr kelajak hayot uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Xo'sh, ushbu tizimda qanday muammolar mavjud va ular qay tariqa hal qilinmoqda? Sohada qanday yangiliklar kuzatilmoqda? Islohotlardan nimalarni kutish mumkin?

Bola hayotidagi muhim sanalgan ushbu ta'lim bosqichida bir qancha hal etilishi va yechimini topishi zarur bo'lgan masalalar mavjud. Jumladan:

- maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga to'la qamrab olish;
- maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ta'lim-tarbiya jarayonini hozirgi zamon talablariga javob bera oladigan tarzda tashkil etish;
- mashg'ulotlarni interaktiv tarzda, qiziqarli o'tishini ta'minlash.

Maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va barkamol shaxsni tarbiyalab, maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, mamlakatimizda mazkur sohani yanada taraqqiy ettirish, farzandlarimiz uchun barcha sharoitlarni yaratish yo'lida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga

qamrab olishda nafaqat davlat, balki nodavlat ta'lim muassasalarining hissasi sezilarli ortmoqda.

Umuman, mazkur vazirlik tashkil etilgandan buyon, maktabgacha ta'lim muassasalari 5211 tadan 8104 taga, bolalarni qamrab olish darajasi 27,7 foizdan 52 foizga oshgani diqqatga molik.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik jarayon sodda, yosh guruhlariga mos va rang-barang bo'lishi lozim. Ta'lim-tarbiyaviy ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirilishi maktabgacha ta'lim muassasalaridagi pedagogik jarayonni, har bir faoliyat turini to'g'ri tashkil etishga bog'liq bo'ladi. Mashg'ulotlarda bolalarning dunyoqarashlarini har tomonlama, ham jismoniy, ham ma'naviy, ham ruhiy shakllantirish va rivojlantirish masalalarini asosiy maqsad sifatida belgilab olish hozirgi pedagoglar oldida turgan asosiy vazifalardan sanaladi.

Ushbu vazifalarni amalga oshirishga pedagog-tarbiyachilarga davlat tashkilotlari tomonidan yetarli darajada moddiy-texnik va uslubiy-metodik yordamlar ko'rsatilmoqda. Masalan, 2018yildan tatbiq qilinayotgan yangi maktabgacha ta'lim sohasi uchun "Ilk qadam" dasturi davlat talablariga asoslangan va respublikadagi barcha maktabgacha ta'lim muassasalari yangi dastur bilan tanishtirilgan. Davlat va dastur talablarini o'zida jamlagan hujjatlar paketi barcha mintaqalardagi MTMLarga yetkazilgan. Bundan tashqari, O'zbekistonda birinchi marta hammaga mavzuiy rejalashtirish dasturlari tarqatilgan.

“Ilk qadam” dasturining asosiy vazifalari:

- maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi, ta'lim-tarbiyasi mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilash;
- milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida bolalarga ta'lim-tarbiya berish, rivojlantirishning samarali shakllari va usullarini joriy etish;
- ta'lim-tarbiya jarayoniga pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;
- kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlashdan iborat.

Umuman olganda, davlat talablarida kichik va maktab yoshigacha bo‘lgan bolalarni besh yo‘nalishda rivojlantirish kerakligi ko‘rsatilgan.

Bolalarni rivojlantirishning asosiy sohasi	Kichik rivojlanish sohalari
1. Jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzining shakllanishi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ yirik motorika ➤ mayda motorika ➤ sensomotorika ➤ sog‘lom turmush tarzi va xavfsizlik
2. Ijtimoiy-hissiy rivojlanish	<ul style="list-style-type: none"> ➤ “Men” konsepsiyasi ➤ hissiyotlar va ularni boshqarish ➤ ijtimoiylashuv, ➤ kattalar va tengdoshlar bilan muloqot
3. Nutq, muloqot, o‘qish va yozish malakalari	<ul style="list-style-type: none"> ➤ nutq va til ➤ o‘qish malakalari ➤ qo‘l barmoqlari mayda motorikasi
4. Bilish jarayonining rivojlanishi	<ul style="list-style-type: none"> ➤ intellektual-anglash malakalari ➤ elementar matematik malakalar ➤ tadqiqiy-bilish va samarali reflektiv faoliyat
5. Ijodiy rivojlanish	<ul style="list-style-type: none"> ➤ dunyoni badiiy tasavvur etish ➤ badiiy-ijodiy qobiliyatlar

Bu besh yo‘nalishni rivojlantirib, bola 4 kompetensiyaga:

- «Jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzini shakllantirish» sohasi

kompetensiyalariga

- «Ijtimoiy-hissiy rivojlanish» sohasi kompetensiyalariga
- «Nutq, muloqot, o‘qish va yozish malakalari» sohasi kompetensiyalariga
- «Bilish jarayonining rivojlanishi» sohasi kompetensiyalariga
- «Ijodiy rivojlanish» sohasi kompetensiyalariga ega bo‘ladi, ya’ni

ular 1-sinfga chiqishga motivatsiya oladilar va maktab ta’limiga tayyor bo‘ladilar.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimida qator islohotlar o‘tkazilmoqda, ularning bari bolalar va pedagoglar manfaatlari yo‘lida xizmat qilishiga, shuningdek maktabgacha ta’lim sifatini yaxshilashga qaratilgan.

Yangi dasturda barcha narsaning asosi ijtimoiy yondashuvdir, ya’ni diqqat markazida - bola va uning manfaatlari. Pedagog ota-ona, pedagogik tarkib, bolaning o‘zi va albatta, jamiyat hamda davlat kabi ijtimoiy hamkorlar bilan bir ijtimoiy muhitni tashkil etishi lozim. Dastur asosida bilim olish jarayonini o‘yinlar orqali rivojlantirish yotadi. Bolalarda ilm olish, ijod, ijtimoiy yo‘nalish kabi tushunchalar rivojlanadi, sog‘lom hayot tarzi tarbiyalanadi va ular ijtimoiy muhitda o‘zlarini qanday tutish kerakligini tushuna boshlashadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni qiziquvchan, harakatchan, tashabbuskor, erkin fikrlovchi, kuzatuvchan, sog‘lom qilib tarbiyalash ota-onalar va tarbiyachilar oldida turgan muhim vazifa sanaladi. Mashg‘ulotlarni ilg‘or pedagogik texnologiyalarga asoslangan holda zamon talablariga xos, bolalarni har tomonlama faollashtiruvchi usullar-interfaol metodlar orqali tashkil etish juda yaxshi samara beruvchi omil sanaladi.

Tarbiyachi tomonidan mashg‘ulotlar davomida qo‘llaniladigan interfaol metodlar bolalarning qiziqishlarini oshirish bilan bir qatorda ularning ehtiyojlarini qondiradigan darajada tashkil etilishi maktabgacha ta’limning sifatini oshiruvchi muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

6. Mirziyoyev Sh.M. 2017-2020-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari tog'risidagi qaror. T.: 2016 y. 26 dekabr.
7. Maktabgacha ta'lim muassasasining "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. T.: 2018 y.
8. Otavaliyeva U. Bola tarbiyasida bog'cha va oila hamkorligi. T.: 1994 y.
9. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. T.:Tafakkur bo'stoni. 2013 y.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ

*Бух МТИ Ижтимоий фанлар кафедраси доценти
М.Т.Воҳидова,*

Бух МТИ "ҚМКТ" кафедраси ўқитувчиси У.Т.Мирзаев

Аннотация : Ушбу мақолада ҳозирги кунда мактабгача таълимда янги педагогик технологиялардан оқилона фойдаланиш тарбияни таълимга боғлаш, ҳар иккисини тузлиши ва мазмуни жиҳатдан яхлитлаштиришига, тарбияланувчи фаолиятини мужассамлаштиришига, мустақил фикрлашга йўллаш учун қулай шароит яратиши ёртилган.

Таянч сўзлар: тарбия, педагогик технология, таълим, интерфаол методлар, инновацион таълим, инновацион фаолият, ижтимоий онг.

Аннотация: В статье раскрыта, что рациональное использование новых педагогических технологий в дошкольном образовании сегодня создает благоприятные условия для увязки образования с образованием, интеграции как по структуре, так и по содержанию, интеграции деятельности учащихся, направления их к самостоятельному мышлению.

Ключевые слова: воспитание, педагогическая технология, образование, интерактивные методы, инновационное

образование, инновационная деятельность, общественное сознание.

Annotation: *In the state of disclosure, that rational use of new pedagogical technologies in preschool education today creates favorable conditions for the formation of education with education, integration as a structure, as well as the content, integration of activities deyatelshiyen deyatel.*

Key words: *education, pedagogical technology, education, interactive methods, innovative education, innovative activity, public consciousness.*

Тарбия – муайян, аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида шахсни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, хулқ-атвори ва дунёқарашини таркиб топтириш жараёнидир. Бошқачароқ талқин этилганда, тарбия ёш авлодни муайян мақсад йўлида ҳар томонлама вояга етказиш, унда ижтимоий онг ва хулқ-атвори таркиб топтиришга йўналтирилган фаолият ҳисобланади.

Таълим жараёнида интерфаол методлар, инновацион педагогик ва ахборот технологияларидан фойдаланиб, таълимнинг самарадорлигини оширишга бўлган қизиқиш, эътибор ҳамда талаб кундан-кунга кучайиб бормоқда.

Таълим-тарбия жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланишнинг аҳамиятли томони, шахсни ривожлантирувчи таълимни амалга ошириш имкониятининг кенглигидир.

Замонавий технологиялар қўлланилганда педагоглар эгаллаётган билимларни ўзлари қидириб топишларига, мустақил ўрганиб, таҳлил қилишларига, ҳатто хулосаларни ҳам ўзлари келтириб чиқаришларига қаратилган. Педагог бу жараёнда шахс ва жамоанинг ривожланиши, шаклланиши, билим олиши ва тарбияланишига шароит яратади.

Таълим тизимининг ҳозирги кундаги ривожланиш босқичида унинг биринчи бўғини ҳисобланган мактабгача таълимда жадал ўзгаришлар юз бермоқда ва улар қуйидагиларда намоён бўлмоқда: мактабгача таълим муассасалари фаолиятининг ҳуқуқий-меъёрий асоси такомиллашмоқда;

мактабгача таълим муассасалари молиявий-хўжалик фаолиятининг янги турларига ўтмоқда; нодавлат мактабгача таълим муассасалари тармоғи кенгаймоқда; таълимнинг илғор технологиялари жорий этилмоқда; ходимлар малака ошириш тизими такомиллашмоқда; қисқа муддатли гуруҳлар асосида мактабгача таълим муассасаларининг муқобил шакллари жорий этилмоқда. Молия институтлари иштирокида инвестицион лойиҳалар амалга оширилмоқда, мактабгача таълим муассасаларида инновацион ва тажриба-синов ишлари сезиларли даражада кучаймоқда

Ҳозирги кунда мактабгача таълимда янги педагогик технологиялардан оқилна фойдаланиш тарбияни таълимга боғлаш, ҳар иккисини тузилиши ва мазмуни жиҳатдан яхлитлаштиришга, тарбияланувчи фаолиятини мужассамлаштиришга, мустақил фикрлашга йўллаш учун қулай шароит яратади. Педагогик технология асосида ўтказилган машғулотлар ёш авлодни мустақил фикрлайдиган, маънан етук, баркамол шахсларга айлантиради. Шунинг учун ҳам таълим муассасаларидаги таълим-тарбия жараёнида замонавий ўқитиш услублари - интерфаол услублар, инновацион технологияларнинг аҳамияти ва ўрни бекиёсдир. Инновация (инглизча инновацион - янгилик киритиш) - тизимнинг ички тузилишини ўзгартириш демакдир. Инновациялар долзарб аҳамиятли бўлиб, бир тизимда шаклланган янгича ёндашувлардир.

Педагогик технология таълимга тизимли ёндашув асосида тадбиқ этилади ҳамда тарбияланувчининг ёши, руҳияти, дунёқараши, билими, фаоллик даражаси, таълим-тарбиянинг мақсади, йўналиши, мазмуни, шакллари, усуллари эътиборга олинади. Педагогнинг бу жараён ташкилотчиси, ижодкор сифатидаги фаолияти асосини унинг билими ва маҳоратини, техник воситалардан фойдаланиб, боланинг қизиқиш ва интилувчанлигига таъсир кўрсатиш, болани фаоллаштиришга хизмат қилувчи усулларни қўллаб, кафолатланган самараларга эришиш қобилияти ташкил этади.

Замон шиддат билан ўзгариб борар экан, таълим соҳаси ҳам у билан баробар ўзгаради ва ўқитувчидан ўз фаолиятини ўзгартиришни талаб этади. Педагогнинг асосий вазифаси фақат таълим бериш эмас, балки бошқарувчиликдан ҳам

иборат бўлиб, у таълим жараёнини тўғри ташкил қилиши ва бошқариши, таълим-тарбия жараёнига янгиликларни узлуксиз кирита олиши яъни инновацион фаолият юритиши талаб этилади.

Инновацион фаолият-педагогни ҳаракатга келтирувчи, изланувчанлигини оширувчи, олға бошловчи, таракқий эттирувчи кучдир.

Инновацион фаолият узлуксиз равишда янгиликлар асосида фаолият юритишдир. У узоқ вақт давомида шаклланади ва такомиллашиб боради. Мактабгача таълим ташкилотида инновацион жараённи ташкил этиш ва бошқаришда асосий шахс бу ташкилот раҳбари ҳисобланади. Ташкилот раҳбарининг вазифаси инновацион жараённи режалаштириш, ташкил этиш, бошқариш ва назорат қилиш ҳамда педагоглар ўртасидаги рақобатбардошликни таъминлашдан иборат.

Педагог томонидан қадриятлар орасида йўналишини аниқлаш унинг касбий файлиятини белгилайди. Шахсга ёндошув педагог ва болага ўзини шахс сифатида ҳис қилишига, уларнинг имкониятларини аниқлаш ва намоён этишга, ўзини англаб етишга, жамият томонидан амалга оширилиши мумкин бўлган ўз-ўзини англаш, ўз-ўзига ишониш ва ўзини кашф қилиш усулларига имкон яратади. Педагог томонидан қадриятлар орасида йўналишини аниқлаш унинг касбий фаолиятини белгилайди. Шахсга ёндошув педагог ва болага ўзини шахс сифатида ҳис қилишига, уларнинг имкониятларини аниқлаш ва намоён этишга, ўзини англаб етишга, жамият томонидан амалга оширилиши мумкин бўлган ўз-ўзини англаш, ўз-ўзига ишониш ва ўзини кашф қилиш усулларига имкон яратади.

Таълим муассасасида болани ривожлантириш муаммоси педагогнинг таълим-тарбиядаги ролини кўриб чиқишни тақозо этади, яъни педагог боланинг шахсий салоҳиятини очишда унинг оиладаги шароитини инобатга олган ҳолда тарбиялашнинг замонавий илмий маълумотларини қўллаши лозим.

Биз биламизки, инновацион жараёнларни бошқариш ўзига хос муаммодир. Бу жараёнда раҳбарнинг ташаббускорлик фаолияти, бошқарувчилик қобилияти алоҳида ўрин эгаллайди.

Бу каби инновацион фаолиятни нутқ ўстириш қисқа ўқув машғулотларида, жисмоний машқларни такрорий бажариш жараёнида, мусиқий билим бериш ва бадий адабиёт, сюжетли ўйинлар, атрофимиздаги олам билан таништириш, нутқни ривожлантириш, элементар математика, апликациялар яшаш, расм чизишни ўрганиш вақтида қўллаш ижобий самара беради.

Мактабгача таълим ташкилотларида инновацион фаолиятни ташкил этиш орқали боланинг индивидуал эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда унинг ҳар томонлама баркамол ривожланиши учун қулай шарт-шароитлар яратилади. Бола бу фаолият орқали берилаётган билимларни тез ўзлаштиради. Боланинг асосий фаолият тури ўйин бўлиб, инновацион фаолиятни ўйин билан бирга кўрсатиш ва бажариш унинг хотирасида узоқ вақтгача сақланиб қолади. Хотиранинг логик, ҳаракат ва эмоционал тури ҳам яхши ривожланади. Ўйин орқали болага таълим бериш ва ривожлантириш, инновацион фаолиятга мослаштириш мумкин. Бунда боланинг ижодий ривожланиши яққол номоён бўлади. Келажакда болада иккинчи тилга бўлган қизиқиши ортади ва шу тил ҳақидаги қисқа тасаввурлари пайдо бўлади.

Хулоса сифатида таъкидлаш лозимки, келажакимиз эгалари бўлмиш ёш авлодни замон талаблари даражасида ўқитиш келажакда баркамол инсон, мустақил фикрловчи шахс сифатида тарбиялашдек мураккаб масалаларни муваффақиятли ҳал этиш кўп жиҳатдан ўқитувчининг касбий маҳорати, билимдонлиги, ижодкорлиги, педагогик ва ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланиб ўқув-тарбия жараёнини ташкил этиши ва бошқаришига боғлиқдир.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Sh.M.Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. T; 2016 y.
- 2.Sh.M.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak”. T; 2017 y.

3. Bolalarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi konsepsiyasi. – Toshkent: Rahbar, 1998. –15 b.
4. Uzbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2018.
5. “Ilk kadam ” davlat o'quv dasturi. Tuzuvchilar: Toshkent, 2018.

“ ILK QADAM ” DAVLAT O'QUV DASTURINI AMALIYOTDA TATBIQ ETISHDA MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASI TARBIYACHISINING O'RNINI

*Buxoro shahar maktabgacha ta'lim bo'limiga qarashli 6-
maktabgacha talim tashkiloti direktori Shahnoza Baxronova*

Annotatsiya: *Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari boshlang'ich poydevor hisoblangan maktabgacha ta'limning asosiy pedagogi hisoblanadi. Maqolada “ Ilk qadam ” davlat dasturi asosida tarbiyachining ish vazifasi va malaka talablari ko'rsatib berilgan.*

Kalit so'zlar: *o'quv dasturi, tarbiyachi, kasb -hunar, ijtimoiy siyosiy, vazifa, malaka talablari.*

Аннотация: *Воспитатели дошкольного образования-это начальные воспитатели дошкольного образования, которое является его основной базой. В статье описаны обязанности и квалификационные требования педагога на основе государственной программы «Первый шаг».*

Ключевые слова: *учебный план, педагог, профессия, социально-политическая, задача, квалификационные требования.*

Annotattion: *Preschool educators are primary educators of preschool education, which is its main base. The article describes the responsibilities and skills of a teacher based on the state program "First Step"*

Key words: *curriculum, teacher, profession, socio-political, task, qualification requirements.*

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”, O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risidagi qonun, milliy tajribaning

tahlili ta`lim tizimida yuksak umumiy kasb-hunar madaniyatiga, iqtisodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyosiy hayotga mustaqil ravishda mo`ljalni to`g`ri ola bilish mahoratiga ega bo`lgan istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo`naltirilgandir. Har qanday mamlakatning kuchi uning fuqarolarining ma`naviy yetukligi, intellektual salohiyatiga egaligi bilan belgilanadi.

Fuqarolarning ma`naviy yetukligi, intellektual salohiyati esa ta`lim tizimining mazmuni, shaxsning har tomonlama shakllanishi uchun xizmat qiluvchi moddiy va ma`naviy shart- sharoitlarning mavjudligi, jamiyatda qaror topgan ijtimoiy sog`lom muxit darajasi, ijtimoiy munosabatlar mazmuni, shuningdek, aholining xususiyatlari, ahloqiy qarashlari va hayotiy e`tiqodlari asosida shakllantiriladi.

O`zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash Milliy modelining asosiy tarkibiy qismining 3-bandida belgilangan uzluksiz ta`limning ilk bosqichidagi maktabgacha ta`lim murg`ak bolaning sog`lom xar tomonlama kamol topib shakllanishini ta`minlaydi. Unda o`qishga intilish hissini uyg`otadi, uni muntazam ta`lim olishga tayyorlaydi hamda bola olti-etti yoshga yetguncha davlat va nodavlat maktabgacha ta`lim muassasalari va oilalarda tarbiyalanadi.

Keyingi yillarda maktabgacha ta`lim muassasalarining yangi tarmoqlari shakllanib bormoqda. Bu o`rinda xonadon bog`chasi hamda bolalar bog`chasi, boshlang`ich maktab majmualarini misol keltirish mumkin.

Maktabgacha ta`lim muassasalari bolalariga tasviriy san`at, musiqa, til va kompyuter savodxonligini o`rgatuvchi guruxlar tashkil etilmoqda. Bu kabi harakatlar maktabgacha ta`lim yoshidagi bolalarning Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi talablari asosida ma`naviy-ahloqiy tarbiyalashga xizmat qiladi.

Shaxsni tarbiyalash ishi nihoyatda murakkab jarayon bo`lib, ushbu faoliyat bilan shug`ullanuvchi pedagog-tarbiyachilar zimmasiga katta mas`uliyat yuklaydi. Mazkur holat yosh avlod ta`lim-tarbiyasi, uning tashkil etilishi, mazmuni nafaqat shaxs kamoloti, balki jamiyat taraqqiyotini ham belgilashda muhim ahamiyatga ega ekanligini anglatadi. O`zbekiston Respublikasida pedagog-tarbiyachilarning ma`naviy qiyofasi,

aqliy salohiyati hamda kasbiy mahoratiga nisbatan jiddiy talablar qo'yilmoqda.

“Tarbiyachi ustoz bo'lishi uchun boshqalarning aql-idrokini o'stirish, ma'rifat ziyosidan bahramand qilish, haqiqiy vatanparvar, haqiqiy fuqaro etish uchun, eng avvalo tarbiyachining o'zi shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday buyuk farzandlarga ega bo'lishi kerak“. Yuqorida qayd etilgan fikrlar bugungi kun pedagogik tarbiyachisi shaxsiga nisbatan qo'yiladigan talablar mazmunini anglatadi.

Tarbiyachi pedagogik, psixologik va mutaxassislik yo'nalishlari bo'yicha maxsus ma'lumot, kasbiy tayyorgarlik, yuksak axloqiy fazilatlarga ega hamda ta'lim muassasalarida faoliyat ko'rsatuvchi shaxs sanaladi. Bizning nazarimizda zamonaviy pedagog-tarbiyachi shaxsiga quyidagi fazilatlar bo'lishi shart.

Pedagog-tarbiyachi jamiyat ijtimoiy hayotida ro'y berayotgan o'zgarishlar, olib borilayotgan ijtimoiy islohotlar mohiyatini chuqur anglab olishi hamda bu borada tarbiyalanuvchilarga to'g'ri asosli ma'lumotlarni bera olishi.

1.Zamonaviy tarbiyachining ilm-fan texnika va texnologiya yangiliklari va yutuqlaridan xabardor bo'lishi.

2.Tarbiyachi o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqur, puxta bilimga ega bo'lishi, o'z ustida tinimsiz ishlashi.

3.Tarbiyachi pedagogik va psixologik fanlari asoslarini puxta bilishi, ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda faoliyat tashkil etishi.

4.Tarbiyachi ta'lim-tarbiya jarayonida eng samarali shakl, metod va vositalardan unumli foydalana olish imkoniyatiga ega bo'lmog'i.

5.Tarbiyachi ijodkor, tashabbuskor va tashkilotchilik qobiliyatiga ega bo'lishi.

6.Tarbiyachi yuksak darajada pedagogik mahorat, chunonchi kommunikativlik layoqat pedagogik texnika, nutq, yuz, oyoq-qo'l va gavda qo'l harakatlari, mimika, pantomimika, koidalarini chuqur o'zlashtirib olishga erishishi.

7.Tarbiyachi nutq madaniyatiga ega bo'lishi, uning nutqi quyidagi xususiyatlarni o'zida aks ettira olishi:

- a) nutqning to'g'riligi;
- b) nutqning aniqligi;
- v) nutqning ifodaliligi;
- g) nutqning sofligi (uning turli sheva so'zlaridan holi bo'lib, faqat adabiy tilda ifoda etilishi);
- d) nutqning ravonligi;
- j) nutqning boyligi (hikmatli so'zlar, ibora va maqollar hamda ko'chirma gaplardan o'rinida va samarali foydalana olish).

8. Tarbiyachi kiyinish madaniyati (sodda, ozoda, bejirim kiyinishi), ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchining diqqatini tez jalb qiluvchi turli xil bezaklardan foydalanmasligi fasl, yosh, gavda tuzilishi, yuz qiyofasi, hatto soch surati va turmagiga muvofiq ravishda kiyinishi o'zlashtirishga erishishi.

9. Tarbiyachi shaxsiy hayotda ham atrofdagilarga o'rnak bo'la olishi.

10. Tarbiyachi shaxsining mazkur talablarga muvofiq keluvchi qiyofasi uning tarbiyalanuvchi hamkasblar hamda ota-onalar o'rtasida obro'-e'tibor qozonishini ta'minlaydi.

11. Tarbiyachi yosh avlodni xalqimizning munosib farzandlari qilib tarbiyalashdek faxrli ish bilan birga masuliyatli vazifani bajaradi.

12. Tarbiyachining siyosiy yetukligi bolalarnish tarbiyalash sifati uchun xalq hamda jamiyat oldidagi o'z masuliyatini anglashga, malum tarzda vazifalarini hal etishga ijodiy yondashishi, o'z mahoratini doimo takomillashtirib borishi, hamkasblarining ishiga ko'maklashishga yordam beradi.

Demak, tarbiyachi avvalo bilimli bo'lishi, o'zi yashab turgan o'lka hayotini, tarixini bilishi, tabiat va jamiyat qonunlarini tushunishi, ijtimoiy faol bo'lishi, umumiy va maktabgacha tarbiya pedagogikasi, bolalar ruhiyati va fiziologiyasini egallashi va bolalarni yosh xususiyatlari uni bilib olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sh.M. Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. T; 2016 y.

2.Sh.M.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak”. T; 2017 y.

3.Bolalarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi konsepsiyasi. – Toshkent: Rahbar, 1998. –15 b.

4. O’zbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo’yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2018.

5. “Ilk qadam ” davlat ukuv dasturi. Tuzuvchilar: Toshkent,2018.

BADIIY ASARLARNI SAHNALASHTIRISH TURLARI

Бухоро МТБ га қарашли 80-мактабгача таълим ташкилоти директори Астанова Зебинисо

Annotatsiya: *Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalar uchun badiiy asarlarni sahnalashtirib namoyish etish juda qiziqarli jarayon hisoblanadi. Maqolada sahnalashtiriladigan o’yinlar va badiiy asarlar mazmuni, tarbiyaviy ahamiyati to’g’risida ma’lumot berilgan.*

Калит сўзлар: *персонаж, эмоционал, ижодий ўйинлар, саҳналаштирилган ўйинлар, сюжетлар, театр-китоблар, қуриш-ясаиш ўйинлар.*

Аннотация: *В дошкольных учреждениях постановка детских произведений искусства - очень интересный процесс. В статье представлена информация о содержании и образовательной ценности постановочных пьес и произведений искусства.*

Ключевые слова: *персонаж, эмоциональные, творческие игры, постановочные игры, сюжеты, театральные книги, строительные игры.*

Annotation: *In preschool institutions, staging children's works of art is a very interesting process. The article provides information on the content and educational value of staged plays and works of art.*

Key words: *character, emotional, creative games, staged games, plots, theatrical books, building games*

Sahnalashtirish o‘yinlari, bu bolalarning mustaqil ijodiy o‘yin turi bo‘lib, unda badiiy asar va hikoyalar bolalar tomonidan rollarga bo‘lib ijro etiladi. Bu o‘yinlar bolalarda iroda, intizom va o‘z xatti-harakatlarini boshqara olish, boshqalarning harakatlari bilan hisoblashish kabi ijobiy ma’naviy xislatlarni shakllantiradi.

Sahnalashtirish o‘yinlarida bolalar o‘yin jarayoniga kirib boradilar, voqea va ertak qahramonlarining ichki hayotiga bevosita aloqador bo‘lgan qahramonlik, jasurlik, mehribonlik, jonbozlik, jonkuyarlik kabi ijobiy fazilatlarni o‘zlarida yaqqol namoyon qiladilar. Bu jarayonda bolalarning nutq faolligi, lug‘at boyligi, dunyoqarashi kengayib boradi.

Sahnalashtirish uchun badiiy asar, ertaklar tanlash katta yoshdagilardan bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, istaklarini hisobga olishni talab etadi.

Adabiy asarlarni tanlashda quyidagi talablar qo‘yiladi:

1. Mazmunining g‘oyaviy-ma’naviy barkamolligi.
2. Badiiy jihatdan mazmundorligi.
3. Asardagi qatnashchi va rollarning soni (qancha ko‘p bo‘lsa, asar shuncha ahamiyatlidir).
4. Mazmuni yaxshi bo‘lishi bilan birga, unda harakat turlarining ham ko‘p bo‘lishi.
5. Ifodali o‘qishga mos bo‘lishi.
6. Mazmuni qiziqarli, hayot bilan bog‘langan bo‘lmog‘i zarur.

Bolalar xalq ertaklarini sahnalashtirishni yaxshi ko‘radilar. Masalan, «Sholg‘om», «Zumrad va Qimmat», «Bo‘g‘irsoq» va boshqalar. Bolalar boshqa xalq ertaklarini ham turli usullarda (qo‘g‘irchoq, soya, soyateatriorqali) sahnalashtirishga ehtiyoj sezadilar.

Badiiy asarni eslab qolishlari uchun uni qayta qo‘yib berish, sahnada ko‘rsatish, rasmlar namoyish etish, didaktik o‘yinlardan foydalaniladi.

Sahnalashtirish o‘yinlari qiziqarli o‘tishi va uzoq vaqt davom etishi uchun kerakli jihozlar tayyorlanishi va unga to‘g‘ri rahbarlik qilinishi kerak. Kattalar o‘yin rejissyori rolini amalga oshira borib, bolalarning xatti-harakatlari, qobiliyatlari, intilishlarini hisobga olib boradilar o‘yinda faol ishtirok etgan bolalarni alohida rag‘batlantirilib, kelgusida qaysi asarlarni sahnalashtirish kerakligini aniqlaydilar.

Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini yanada takomillashtirishda qurilish materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlarning roli kattadir. Pedagoglardan Z.V. Lishtvan, V.G. Nechaeva o'z tadqiqotlarida qurish-yasash o'yinlarining o'ziga xos tomonlari va ahamiyatini yoritib berganlar. Bolalar nashriyotlari badiiy asarlarni sahnalashtirish uchun xalq ertaklariga siluetlar, teatr-kitoblar, panorama-kitoblar kabi turli ko'rinishdagi ko'rgazmali qo'llanmalarni chop etmoqdalar.

2. Sahnalashtirilgan o'yinlar. Sahnalashtirilgan o'yinlar ijodiy o'yinlar sarasiga kiradi. Unga ijodiy o'yinning quyidagi asosiy: niyatning mavjudligi, roli va mavjud harakatlar, hayol qilingan vaziyatning va boshqa elementlarning uyg'unligi, bolalarning mustaqillik va o'z-o'zini uyushtira olish jihatlari xos. Sahnalashtirilgan o'yin badiiy asar asosida ko'riladi: o'yin syujeti, rollar, qahramonlarning xatti-harakatlari, ularning nutqi asar matniga ko'ra belgilanadi.

Sahnalashtirilgan o'yin bolalarning eshitgan asar yoki ertagidan olgan tasavvurlarini mustaqil ifodalash hamda mashq qilish imkonini beradi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom, o'z harakatlarini boshqalarning harakatiga muvofiq amalga oshirish kabi sifatlarni tarbiyalashda samarali vosita hisoblanadi. Sahnalashtirish bolalarni qayta so'zlashga o'rgatish usullaridan biridir. Ba'zi bolalarda badiiy asardan olingan parchani qayta so'zlab berishga xohish ham qiziqish ham bo'lmaydi, ammo unga o'yin usuli kiritilishi bilan bola asardagi rolga kirib, o'sha asar mazmunini juda yaxshi aytib berishga harakat qiladi.

Bunday o'yinda bola o'zini o'sha asardagi qahramon o'rnida his etib, uning sezgi, kechinmalari dunyosiga chuqurroq kirib boradi. Badiiy asarlarni qahramonlar tilida so'zlab berish boladagi hayolni rivojlantirishga yordam beradi va asar qahramonida mavjud bo'lgan ijobiy sifatlarni egallashga intiladi. Sahnalashtirilgan o'yinda badiiy asarning g'oyaviy mazmuni bolalar tomonidan chuqurroq anglab olinadi.

Sahnalashtirilgan o'yinlar bolalar biror ertak yoki hikoya syujeti asosida ma'lum bir rolni bajarishiga, o'yin jarayonidagi personajlarning aytadigan so'zlarining yod olinishiga asoslangan bo'lib, bolalarda iroda, intizom, o'z harakatlarini boshqalarning harakatiga muvofiq amalga oshirish kabi sifatlarni tarbiyalashda

samarali vosita sanaladi. Sahnalashtirilgan o'yinlarni tashkil etish quyidagi bosqichlarni o'z ichiga qamrab oladi:

I bosqich. Sahnalashtirish uchun badiiy asarni tanlash. Badiiy asarni tanlashda quyidagi talablarga rioya qilish kerak: 1) ertak yoki hikoyada qatnashuvchilar soni ko'p bo'lishi kerak; 2) asarning nafaqat mazmuni, balki unda harakatlarning ham turfa xil bo'lishiga e'tibor qaratish lozim; 3) asar ifodali o'qishga mos bo'lishi kerak; 4) asar mazmuni qiziqarli va emotsional bo'lishi zarur; 5) asar bolalarning yoshiga mos kelishi lozim.

II bosqich. Sahnalashtirish uchun tanlangan ertak yoki hikoyaning mazmunini o'qib berish.

III bosqich. Asarni bolalar tomonidan eslab qolinishiga erishish: qayta o'qib berish, har bir bolaning aytadigan gaplari ustida individual ish olib borish, rasmlar namoyish etish.

IV bosqich. O'yin qiziqarli o'tishi va uzoq davom etishi uchun o'yinga kerakli materiallar, kiyimlar tayyorlash hamda rahbarlikni to'g'ri amalga oshirish.

3. Badiiy asarni sahnalashtirib ko'rsatish usullari.

Sahnalashtirilgan o'yinlar bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda oddiydan murakkabga qarab yo'naltirib borilishi maqsadga muvofiq. Masalan, o'rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlansa, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg'ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi.

Ertak va hikoyalarni bolalar ko'pincha o'zlarining ijodiy rolli o'yinlarida sahnalashtiradilar, bu o'yinlarda tulki, sichqon, xo'roz, quyon kabi personajlarni o'yinlarda aks ettiradilar. Yozuvchilarning badiiy asarlarini ham bolalar sevib sahnalashtiradilar. Bolalar bilan suhbatlasha turib, tarbiyachi hikoya yoki ertak qahramonlarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qiladi. Har xil she'r, ertak qahramonlarining o'ziga xos xususiyatlari mana shunday o'rganiladi.

Guruhda shu yoshli bolalarga xos bo'lgan ertaklar, hikoyalar ularga tanish bo'lib qolgandan keyingina sahnalashtirish boshlanadi. «Sholg'om», «Bo'g'irsoq» kabi ertaklar sahnalashtiriladi. Tayyorlov guruhida bu ish davom ettiriladi. Sahnalashtirish uchun ertaklargina olinmasdan, badiiy asarlar, xususan, she'rlar ham olinadi. Masalan, tarbiyachi o'rta guruh

uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlaydi, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg'ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi.

Tarbiyachi bajarilgan ishning hisobini olib boradi. Bolalarga qaysi asar yoqqanini, ular ko'proq qanday asarni sahnalashtirishni yoqtirishlarini, qaysi bola topshirilgan rolni yaxshi ijro eta olganini, rollarni ijro etishda bolalarda qanday qiyinchiliklar vujudga kelganini yozib boradi. Mana shu asosda bo'lg'usi sahnalashtiriladigan o'yinlar jonlantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

4. Ж.Йўлдошев. –Педагогик технология асослари. Т: –Педагог, 2004.
5. Болаларни мактабга тайёрлашда ноанъанавий ўйинлардан фойдаланиш. Т.: РТМ. 2004.
6. Бола шахсини ривожлантиришнинг долзарб муаммолари, Халқаро илмий-амалий анжуманининг тезис ва мақолалар тўплами. 3-5 апрел, Т.:2008
4.Ўзбекистон Республикасида илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари .Т.: 2018.
5. “ Илк кадам ” Давлат ўқув дастури. Т.: 2018.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА ТАБИАТ БИЛАН ТАНИШТИРИШ ФАОЛИЯТЛАРИДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ Нодира Розикова- Бухоро шаҳар 13-мактабгача таълим ташкилоти директори

Аннотация: *Мактабгача таълимда замонавий ва илгор педагогик технологиялардан фойдаланиш ва уни ҳаётга татбиқ этиш тўғрисида маълумот берилади. Мақолада фаолиятлар жараёнида турли хил методларнинг мазмуни ёритиб берилган.*

Ключевые слова: *учебный план, педагог, профессия, социально-политическая, задача, квалификационные требования.*

Key words: *curriculum, teacher, profession, socio-political, task, qualification requirements*

Калит сўзлар : *нодавлат, кичик гуруҳлар, фармон, ҳужжат, давра суҳбати.*

Ключевые слова: *неправительственная организация, малые группы, указ,*

документ, круглый стол.

Key words: *non-governmental organization, small groups, decree, document, round table.*

Мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш, моддий- техника базасини мустаҳкамлаш, мактабгача таълим муассасалари тармоғини кенгайтириш, малакали педагог кадрлар билан таъминлаш, болаларни мактаб таълимига тайёрлаш даражасини тубдан яхшилаш, таълим-тарбия жараёнига замонавий таълим дастурлари ва технологияларини татбиқ этиш, болаларни ҳар томонлама интеллектуал, ахлоқий, эстетик ва жисмоний ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш мақсадида “2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2707-сонли қарори (29.12.2016 й.) “Нодавлат таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3276 - сонли қарори (15.09.2017й). “Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3261-сонли қарори (09.09.2017 й) “Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3305-сонли қарори (30.09.2017 й.) “Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора- тадбирлари тўғрисида” ПФ-5198-сонли Фармони (30.09.2017 й.) қабул қилинди.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи

Таълим олувчиларни фаоллаштириш мақсадида уларни кичик гуруҳларга ажратган ҳолда ўқув

материалини ўрганиш ёки берилган топшириқни бажаришга қаратилган дарсдаги ижодий иш.

Ушбу метод қўлланилганда таълим олувчи кичик гуруҳларда ишлаб, дарсда фаол иштирок этиш ҳуқуқига, бошловчи ролида бўлишга, бир- биридан ўрганишга ва турли нуқтаи-назарларни кадрлаш имконига эга бўлади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методи қўлланилганда таълим берувчи бошқа интерфаол методларга қараганда вақтни тежаш имкониятига эга бўлади.

Кичик гуруҳларда ишлаш методининг тузилмаси

Кичик гуруҳларда ишлаш методининг босқичлари қуйидагилардан

иборат:

1. Фаолият йўналиши аниқланади. Мавзу бўйича бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади.
2. Кичик гуруҳлар белгиланади. Таълим олувчилар гуруҳларга 3-6 кишидан бўлинишлари мумкин.
3. Кичик гуруҳлар топшириқни бажаришга киришадилар.
4. Таълим берувчи томонидан аниқ кўрсатмалар берилади ва йўналтириб турилади.
5. Кичик гуруҳлар тақдимот қиладилар.
6. Бажарилган топшириқлар муҳокама ва таҳлил қилинади.
7. Кичик гуруҳлар баҳоланади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг афзаллиги:

- ўқитиш мазмунининг яхши ўзлаштиришга олиб келади;
- мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашишига олиб келади;
- вақтни тежаш имконияти мавжуд;
- барча таълим олувчилар жалб этилади;
- ўз-ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг камчиликлари:

- баъзи кичик гуруҳларда кучсиз таълим олувчилар бўлганлиги

сабабли кучли таълим олувчиларнинг ҳам паст баҳо олиш эҳтимоли бор;

- барча таълим олувчиларни назорат қилиш имконияти паст бўлади;
- гуруҳлараро ўзаро салбий рақобатлар пайдо бўлиб қолиши мумкин;
- гуруҳ ичида ўзаро низо пайдо бўлиши мумкин.

“Баҳс-мунозара” методи.

Бирор мавзу бўйича таълим олувчилар билан ўзаро баҳс, фикр

алмашинув тарзида ўтказиладиган ўқитиш методидир.

Ҳар қандай мавзу ва муаммолар мавжуд билимлар ва тажрибалар

асосида муҳокама қилиниши назарда тутилган ҳолда ушбу метод қўлланилади. Баҳс-мунозарани бошқариб бориш вазифасини таълим олувчиларнинг бирига топшириши ёки таълим берувчининг ўзи олиб бориши мумкин. Баҳс-мунозарани эркин ҳолатда олиб бориш ва ҳар бир таълим олувчини мунозарага жалб этишга ҳаракат қилиш лозим. Ушбу метод олиб борилаётганда таълим олувчилар орасида пайдо бўладиган низоларни дарҳол бартараф этишга ҳаракат қилиш керак.

“Баҳс-мунозара” методини ўтказишда қуйидаги қоидаларга амал қилиш

керак:

- барча таълим олувчилар иштирок этиши учун имконият яратиш;
- “ўнг қўл” қоидаси (қўлини кўтариб, руҳсат олгандан сўнг сўзлаш)га риоя қилиш;
- фикр-ғояларни тинглаш маданияти;
- билдирилган фикр-ғояларнинг такрорланмаслиги;
- бир-бирларига ўзаро ҳурмат.

Қуйида “Баҳс-мунозара” методини ўтказиш тузилмаси берилган.

Баҳс-мунозара” методининг тузилмаси

“Баҳс-мунозара” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат:

1.Таълим берувчи мунозара мавзусини танлайди ва шунга доир

саволлар ишлаб чиқади.

2.Таълим берувчи таълим олувчиларга муаммо бўйича савол беради ва уларни мунозарага таклиф этади.

3.Таълим берувчи берилган саволга билдирилган жавобларни, яъни турли ғоя ва фикрларни ёзиб боради ёки бу вазифани бажариш учун таълим олувчилардан бирини котиб этиб тайинлайди. Бу босқичда таълим берувчи таълим олувчиларга ўз фикрларини эркин билдиришларига шароит яратиб беради.

4.Таълим берувчи таълим олувчилар билан биргаликда билдирилган фикр ва ғояларни гуруҳларга ажратади, умумлаштиради ва таҳлил қилади.

5.Таҳлил натижасида қўйилган муаммонинг энг мақбул ечими танланади

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1.Sh.M.Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. T; 2016 y.

2.Sh.M.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak”. T; 2017 y.

3.Bolalarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi konsepsiyasi. – Toshkent: Rahbar, 1998. –15 b.

4. Uzbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo’yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2018.

5. “Ilk kadam ” davlat o’kuv dasturi. Tuzuvchilar: Toshkent,2018.

**“ИЛК ҚАДАМ” ДАСТУРИГА МУВОФИҚ
ТАЙЁРЛАНГАН МАТЕМАТИКАДАН
МАВЗУЛАШТИРИЛГАН ЭЛЕКТРОН
ҚЎЛЛАНМАЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ**

*БухДУ доценти Жумаев Жўра,
Амалий математика ва ахборот технологиялари
мутахассислиги 2-босқич магистранти Халикова Умида*

Аннотация: мақолада мактабгача ёшдаги болаларнинг билим фаоллиги, дунёқараши ва мотивациясини оширувчи замонавий ўқув жараёни воситаси сифатида математикадан яратилган электрон қўлланманинг имкониятлари баён этилади.

Калит сўзлар: ахборот-коммуникацион технологиялар, жамиятни ахборотлаштириш, мактабгача таълим, компьютер, рақамли технология, электрон қўлланма, қозғоли кўргазма, анимацион видеоролик.

Аннотация: в статье описывается электронное пособие по математике как инструмент усиливающий познавательной деятельности, мировоззрению и мотивацию детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, информатизация общества, дошкольное образование, компьютер, цифровая технология, электронное пособие, бумажная выставка, анимационный видеоролик.

Annotation: *the article describes an electronic mathematics textbook as a tool that enhances cognitive activity, worldview and motivation of preschool children.*

Keywords: *information and communication technology, informatization of society, preschool education, computer, digital technology, electronic manual, paper exhibition, animation video.*

Ўзбекистон бугунги кунда ривожланган давлатлар қатори рақамли даврга ўтмоқда, биз бундай ўзгаришларни аксарият ҳолларда ишлаб чиқариш соҳаларида, савдо соҳасида, мактаб тизимида (онлайн мактаб, kundalik.uz платформаси), олий таълимда (moodle тизими) ва бошқа соҳаларда яққол кўрмоқдамиз.

Ҳозирги кунда айрим мактабгача таълим муассасаларида ҳам рақамли доскалар, компьютерлар, проекторлар ва бошқа оргтехника воситалари пайдо бўлмоқда ва тарбиячилар улардан турли машғулотларни ўтказишда фойдаланмоқдалар. Замонавий болалар рақамли медиа маҳсулотларини, рақамли тасвирларни жуда катта қизиқиш билан қабул қилмоқдалар, уларнинг таъсирида қоғозли кўрғазмалар уларда медиа маҳсулотларга нисбатан унча таассурот қолдирмаяпти. Юқорида айтиб ўтилган ҳолатлар тобора оммалашиб бораётганлигини гувоҳи бўляпмиз/2,3/.

Аммо мактабгача таълимни бутунлай рақамлаштириш мумкин эмас, аммо таълимнинг ажралмас қисми сифатида рақамли технологиялардан фойдаланиш юқори натижаларни бермоқда.

Ўқув жараёнига рақамли технологияларнинг жорий этилиши - бу замон талаби ва улардан оқилона фойдаланиш тарбиячи ва ота-оналар зиммасидадир. Унутмаслик керакки, кичик ва ўрта гуруҳ ёшидаги болаларнинг телевизион кўрсатувлар ва видео фильмларни узлуксиз кўриш вақти 20 дақиқадан, катта ва тайёрлов гуруҳларида эса 30 дақиқадан ошмаслиги керак/4/.

Мактабгача ёшдаги болаларнинг билим фаоллигини ошириш воситаси сифатида ахборот технологияларидан фойдаланиш муаммоси долзарб масала бўлиб турган ва юртимизнинг мактабгача таълим тизимини модернизация қилиш, жамиятни ахборотлаштиришни ривожлантириш, мактабгача

ёшдаги болаларни тарбиялаш ва ўқитиш сифатини яхшилаш учун ижтимоий эҳтиёжлар, замонавий жамият шароитлари етарли даражада ривожланган вақтда бу борада тўғри йўл-йўриқ кўрсатадиган услубий асослар етарли эмас. Ушбу муаммони инобатга олган ҳолда биз мактабгача таълим тизимининг “Илк қадам” давлат дастури асосида мактабгача ёшдаги болаларнинг элементар математик кўникмаларини ривожлантирувчи электрон қўлланма лойиҳасини тайёрладик. Бу қўлланма элементар математика машғулоти учун мўлжалланган бўлиб турли ёш гуруҳларига ажратилган, ёш гуруҳларининг “Илк қадам” дастури талабларига ва вақтмеерларига асосан мавзулаштирилган мавзунини ёритувчи видео роликлар тўплами ҳамда мантиқий ривожлантирувчи кичик компьютер ўйинларидан иборат.

Дастурда ҳар бир ёш гуруҳининг талаблари инобатга олинган ҳолда, компьютердан фойдаланиш вақт регламенти ҳам инобатга олинган. Ушбу лойиҳа Adobe Flash, Crazy Talk Animator ва бошқа график дастурлардан фойдаланган ҳолда тайёрланган, у такомиллаштирилиб борилмоқда ва энг асосийси ўзбек тилида. Ҳозирги кунда бизда рус ва инглиз тилида тайёрланган электрон ривожлантирувчи дастурлар мавжуд, аммо улар ҳам “Илк қадам” дастури талабларига жавоб бермайди, бизнинг минталитетимизга мос келмайди.

5-7 ёшли болаларнинг эгаллаши зарур бўлган “элементар математик кўникмалари” ни ўзлаштиришга мўлжалланган ўзбек тилидаги видео роликларни, ривожлантирувчи компьютер ўйинларини, дидактик материалларни ва тарбиячилар учун мўлжалланган электрон услубий қўлланма учун асос бўлган дастурга Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлиги ҳузуридаги интеллектуал мулк агентлиги томонидан №DGU 08018 рақамли гувоҳнома олинди.

Яратилган дастурни амалда синовдан ўтказиш ва натижасини ўрганиш мақсадида Бухоро вилоят Когон шаҳар ва Когон туман МТМ тарбиячилари иштирокида “МТМ тарбиячилари компьютер саводхонлигини ошириш” мавзусида семинар-тренинглар ўтказилиб тарбиячиларга дастурдан фойдаланиш йўриқномалари тушунтирилди. Ўтказилган синов-тажриба машғулоти рақамлининг натижалари умумлаштирилмоқда.

Давлат талабларига мос равишда бола психологиясининг ёш жиҳатларини ва ўзига хосликларини инобатга олган ҳолда яратилган электрон манбалар, таълимий эртақлар, босқичли ўйинлар, ўқув-услубий анимацион видеороликлар жуда самарали воситалар ҳисобланади. Машғулотлар анъанавий усулларда ташкил қилинишидан фарқли равишда рақамли технологиялардан фойдаланиб инновацион усулларда, электрон манбалар асосида ташкил этилса, болага берилаётган билим ва кўникмаларга нисбатан қизиқишнинг уйғонишига, диққатини ўзига жалб қилиб ва хотирасида узок вақт сақланишига хизмат қилади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, хулоса қилиш мумкинки, ахборот технологиялари бир қатор янги имкониятлар эшикларини очади. Замонавий педагогик рақамли технологиялардан тўғри фойдаланиш мактабгача ёшдаги болаларнинг ютуқларини кафолатлайди ва кейинчалик мактабда мувофақиятли ўқишини кафолатлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бурлаков М. В. Adobe Flash CS3. Самоучитель.-М. «Диалектика», 2007-624 с.
2. Грошева И.В., Евстафьева Л.Г., Махмудова Д.Т, Пак С.В. “Илк қадам” Мактабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастури. Тошкент-2018й. Kutubxona.adi.uz.
3. Комарова И.И. Будущее дошкольного образования в эпоху цифровизации // Современное дошкольное образование. 2018. № 8 (90). С 16–25.
4. Никитина, Е.Ю. Обновление содержания образовательного процесса на основе компьютерных технологий в процессе изобразительной деятельности детей дошкольного возраста[Текст] / Е.Ю. Никитина, Н.В. Бутенко // Вестник Челяб. гос. пед. университета. – 2013. –№8. – С.100–110.

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР НУТҚИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ТАСНИФИ

*Низомий номидаги ТДПУ мактабгача таълим йўналиши
магистранти Н.А.Эрҳанова*

Аннотация: мактабгача таълим ташиқилотида тарбияланувчиларнинг мактаб таълимига тайёрланишида асосий ва етакчи ўрин тутувчи жиҳат бу коммуникатив кўникмаларни шакллантиришидир. Бунда нутқ ўстириши жараёнига инновацион таълим технологияларини татбиқ этиши муҳимдир. Мақолада болалар нутқини ўстиришида қўлланиладиган самарали усулларнинг афзалликлари ўрганилган.

Калит сўзлар: инновацион технологиялар, нутқни ривожлантириши, мактабгача ёш, коммуникатив компетенция.

Аннотация: основным и ведущим аспектом подготовки учащихся к школьному образованию при организации дошкольного образования является формирование этих коммуникативных навыков. При этом важно применять инновационные образовательные технологии в процессе развития речи. В статье исследуются преимущества эффективных методик развития речи детей.

Ключевые слова: коммуникатив компетенция, инновационные технологии, развитие речи, дошкольный возраст, коммуникативная компетентность.

Annotation: the main and leading aspect of preparing students for school education in the organization of preschool education is the formation of these communication skills. At the same time, it is important to apply innovative educational technologies in the process of speech development. The article examines the advantages of effective methods for the development of children's speech.

Key words: communicative competence, innovative technologies, speech development, preschool age, communicative competence.

Мактабгача ёшдаги болалар нутқини ривожлантириш “Илк қадам” Давлат ўқув дастурида

белгиланган болаларга таълим беришда компетенциявий ёндашувнинг муҳим қисми саналади. 6-7 ёшли боланинг умумий муҳим компетенциялари сифатида биринчи навбатда, коммуникатив компетенция, яъни мулоқот воситаларидан турли вазиятларда фойдалана билиш кўникмасини шакллантириш белгиланган. Демак, тарбияланувчиларнинг ўйин, билиш ва ижтимоий компетенцияси қаторида мулоқот компетенцияси асосий ўринни эгаллайди. Шундай экан, МТТда ҳар бир таълимий фаолият мазмунида боланинг нутқини ўстириш ва мулоқотчанлик кўникмаларини шакллантириш асосий вазифа ҳисобланади.

Бола янги билимларни ўйинлар ва дидактик воситалар асосида ўзлаштирганида самарадорлик юқори бўлади. Яъни бадиий адабиётни оддий ўқиб беришдан кўра инновацион таълим технологияларини қўллаган ҳолда фаолиятга татбиқ этиш ҳар бир боланинг нутқини ривожлантириш жараёнини таъминлайди, тезлаштиради ва шу билан таълим сифатини оширишга ёрдам беради. Бунинг учун мактабгача ёшдаги болалар нутқини ривожлантиришнинг янги технологияларини ишлаб чиқиш ва жараёнда фаол қўллаш талаб этилади.

Мактабгача ёшдаги болалар нутқини шакллантириш муҳим ва қийин вазифадир. Ушбу муаммони муваффақиятли ҳал қилиш ҳам болаларни яқинлашиб келаётган мактабга тайёрлаш учун, ҳам бошқалар билан қулай мулоқот қилиш учун зарурдир. Болалар нутқини ривожлантириш бўйича юртимиз ва МДҲ давлатлари педагоглари қатор изланишлар олиб боришганки, хусусан, Р. Иноғомова, Л. Мўминова, В. Гербова, М.Конин, Г. Лямина, О. Ушаковаларнинг педагогик хазинасидан фойдаланиб МТТда нутқ ўстириш ишларини мазмунли ташкил этиш мумкин.

Инновацион технологиялар – бу педагогик фаолият натижасига самарали эришишни таъминлайдиган тарбиячи ва тарбияланувчилар ўртасидаги ўзаро таълимий муносабатларнинг янги усуллари ва услубларидир. Бундай таълимий муҳит замонавий шароитларда боланинг шахсий ривожланишидаги динамик ўзгаришлар туфайли ижобий натижага эришишга қаратилган таълимий усуллар, методлар,

воситаларни ўз ичига олади. Айнан МТТда нутқ ўстириш жараёнида бадий адабиётнинг ўрни бекиёслигини эътироф этган ҳолда, бадий асарларни янги технологиялар воситасида болаларга ўргатишнинг самарадорлиги юқори эканлигини кузатдик.

Мактабгача ёшдаги болалар нутқини ривожлантириш кўп жиҳатдан қуйидагиларнинг тўғри ҳал этиш билан боғлиқ:

– нутқни ривожлантиришга доир дидактик материаллар таркибига ота-оналар, тарбиячининг маълум мақсадга қаратилган нутқи, болаларга ўқиб ёки айтиб бериладиган эртак, шеър, кўшиқлар, ҳикоялар мунтазам киритилиши;

– таълимнинг дидактик материалларни фойдаланадиган тарзда замонавий ташкил этилиши;

– таълимий ўйинларда болаларнинг фаол нутқий мулоқотда бўлишини таъминлаш.

Бугунги кунда мактабгача таълим ташкилоти тарбиячиси болаларнинг нутқ қобилиятини шакллантиришда қуйидаги қийинчиликларга дуч келмоқда:

– ҳар бир боланинг индивидуал қобилиятларини аниқлаш ва мос равишда ривожлантириш;

– ҳамкорликка асосланган таълим муносабатларида болани фаоллаштириш;

– нутқий қобилияти яширин болалар билан олиб бориладиган алоҳида ўйинли вазиятлар яратиш.

Шундай қилиб, анъанавий равишда бадий асарларни ўқиб беришдан кўра инновацион шаклда бадий асар билан таништиришнинг амалий афзалликларини таснифлаймиз.

Мактабгача ёшдаги болалар учун анъанавий таълимий фаолият тарбиячининг ҳикоя қилиб бериши, ўқиб бериши ва такрорлатган ҳолда ёд олдиришини тан олади. Аммо тажриба шуни кўрсатадики, болалар тарбиячининг ҳикоясини кичик ўзгаришлар билан такрорлайдилар, ҳикоялар камбағал сўзлар воситасида талқин қилинади холос. Шунинг учун, ҳикояни ўқиб бериш жарайни ниҳоясига етгач, болалардан қайта ҳикоя қилиб бериш эмас, шу ҳикоя асосидаги аралаш картинкаларни магнитли доскага ўз ўрнига кўра териб чиқишини талаб этадиган “Расмларнинг ўрнини топ” ўйини болаларни фаол нутқий вазиятга ундайди. Улар воқеалар

кетма-кетлигига кўра расмларни излаб топиш жараёнида нафақат нутқи балки, диққати, кузатувчанлиги, мантиқий фикрлаши ривожланади. Ўзлари ҳосил қилаётган ҳикоя композициясини кузатиш тарбияланувчиларни фаоллаштиради ва янги сўзлар билан тасвирлашга уринади. Ушбу фаолият болаларни зерикишдан ҳимоя қилади, бутун гуруҳни қайта ҳикоя қилдиришга имкон бўлмаган тақдирда, бу усул воситасида барча болалар иш жараёнига жалб этилади. Айниқса тарбиячи асосий ижрочи ролидан кузатувчи даражасига статусини ўзгартириши болаларга эркинлик беради. Педагогнинг ижрочи-болалар хатти-ҳаракатларини рағбатлантириши эса нутқий фаолликка йўл очади.

Шу каби инновацион технологияларни танлашда қуйидаги талабларга эътибор қаратиш керак:

– технологияни ўқиб бериш эмас, балки болаларнинг мулоқот қобилиятини ривожлантиришга, нутқ маданиятини тарбиялашга йўналтириш;

– ҳар бир бола учун унинг ёши ва индивидуал хусусиятларини инобатга олган ҳолда ҳар хил фаолият турларида фаол нутқ амалиётини ташкил этиш.

Шундан келиб чиқиб, мактабгача ёшдаги болаларнинг изчил нутқини шакллантириш ва фаоллаштириш учун анъанавий усул ва методлар билан бир қаторда қуйидаги инновацион технологиялар қўлланилади:

1. Визуал моделлаштириш технологияси.

2. АКТ технологиялари.

1. Мактабгача ёшдаги болаларни ўқитишда визуал моделлаштириш самаралидир. Ушбу усул ёрдамида тарбиячи ва бола соддалаштирилган схематик тасвирлар – белгилар, белгилар ёрдамида объектлар, ҳодисалар, ҳаракатлар, тушунчалар, эпизодларни тасвирлайдилар. Визуал моделлаштириш болаларга турли хил билимларни етказиш усули сифатида ажралиб туради. Шунингдек уларнинг ақлий ва нутқ қобилиятларини ривожлантириш воситаси сифатида муваффақиятли ишлатилади. Юқорида келтирганимиз “Расмларнинг ўрнини топ” ўйини визуал моделлаштиришга мисол бўла олади.

2. Психологларнинг таъкидлашича, болаларга компьютерда, катта экранда намойиш этиладиган ҳар қандай янги маълумот жозибали ҳисобланади. Замонавий болалар баъзида маълумотларни оддий эшитганидан кўра компьютер технологиялари воситасида тезроқ ўрганадилар. Биргина мисол, эшитган ҳикояси персонажларини ёдидан кўтарилиши мумкин, лекин мультфильм қаҳрамонларини узоқ муддат эслаб қолади. Шунинг учун бугунги кунда мактабгача таълимда АКТдан фойдаланиш зарурати аниқ. Нутқни ривожлантириш учун таълимий жараёнда АКТдан фойдаланиш жуда кенг имкониятларни тақдим қилади. Хусусан, электрон ресурслар ёрдамида бадиий асар матнини эшитиш болаларга монотонли ҳикоядан кўра таъсирлироқдир. Чунки электрон ресурсда музика қўшиш ва қушлар, сув, шамол овози каби воситалардан фойдаланиш матн самарадорлигини таъминлайди. АКТ асосида тингланган матнларга ҳам болалар ҳозиржавоблик ва қизиқиш билан жавоб беради.

Нутқни ривожлантиришнинг асосий вазифалари – сўз бойлигини бойитиш ва фаоллаштириш, нутқнинг грамматик тузилишини шакллантириш, изчил нутққа ўргатиш мактабгача ёш даврида ҳал қилинишини инобатга оладиган бўлсак, ижодий таълим технологияларига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Хусусан, нутқ ўстириш фаоллик марказини бадиий қўлланмаларга ва дидактик материалларга бой тарзда жиҳозлашга эътибор бериш керак. Болалар нутқининг барча қирраларини ривожлантиришга йўналтирилган мавзуга мос сюжетли расмлар тўпламлари, саҳналаштиришга мўлжалланган ўйинчоқлар тўпламларидан, босма дидактик ўйинлардан ташкил топган методик банкни яратиш тарбиячи зиммасидадир. Бадиий адабиёт билан таништириш нутқни ривожлантиришда муҳим рол ўйнашини эътироф этган ҳолда, гуруҳларда китоблар бурчаклари ва "Ақлли китоблар тоқчаси" ташкил этилиши муҳим. Чунки тарбияланувчилар бундай материаллар билан бевосита янги таассуротлар, билим, кўникмалар билан танишади. Диалогик, ҳиссий жиҳатдан бой нутқи шаклланиши учун қулай муҳитда бўлади. Бадиий асарлар воситасида болаларнинг нутқи ва тафаккури ривожланар экан, бир пайтнинг ўзида боғланишли

диалогга киришади, фикрларини баён этишга киришади. Бу болага завқ ва қувонч бағишлайди, бу туйғулар нутқни фаол идрок этишни рағбатлантирадиган ва мустақил нутқ фаолиятини яратадиган энг кучли воситадир. Буни амалиётда кузатганимизда ўйинлар ва самарали таълим технологиялари асосида нутқ ўстириш машғулотлари ўтказилганида болаларнинг фаоллиги, фикрларини дадил асосда баён қилгани, жараёнда зерикаш билмаганлиги, луғатида янги сўзларни қўллаганлиги, қизиқишлари туфайли янги маълумотларни ўзлаштиришга иштиёқ уйғонганлиги маълум бўлди. Бу эса МТТда болаларни мактаб таълимига тайёрлашда умумий муҳим компетенцияларни шакллантиришнинг асосий ва зарур талабидир.

Мана шуларни инобатга олган олган хулоса қилиш мумкинки, мактабгача таълим ташкилотларида олиб бориладиган нутқ ўстириш таълимий фаолият жараёни ва нутқ ўстириш фаоллик марказидаги жараёнлар замонавий технологияларни қўллаган ҳолда олиб борилиши зарур. Чунки мактабгача таълим ташкилоти ишига инновацияларни киритиш мактабгача таълим тизимини такомиллаштириш ва ислоҳ қилишнинг энг муҳим шартидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Илк қадам” мактабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастури, 2018 й.
2. Григорьева А.А. Качество дошкольного образования: интеграция науки и практики, 2018.
3. Гербова В.В. Развитие речи в деткком саду, “Мозаика-синтез”, 2010.
4. Макарова Н.Ш. «Речевое развитие детей 2-8 лет. Методики. Учебно-игровые материалы», 2018

**МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР АҚЛИЙ
ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ВА
КРЕАТИВ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШДА
ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ЎЙИНЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ**

ГулДУ Педагогика ва психология кафедраси ўқитувчиси

*Д.С.Носирова, Мактабгача таълим йўналиши
магистранти М.М.Файзиева*

Annatatsiya: *ushbu maqolada maktabdagi yoshdagi bolalarni kreativ fikrlashda ishtirok etishda juda katta ahamiyatga ega bo'lgan intellektual o'yinlarning ahamiyati va bolalari bilan tashkil qilinadigan yetakchi haqiqat fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *aqliy qobiliyat, kreativ fikrlash, intellekt, o'yin, rahbarlik.*

Аннотация: *в статье обсуждается важность интеллектуальных игр с дошкольниками в обучении их творческому мышлению и способы их организации с детьми.*

Ключевые слова: *умственные способности, творческое мышление, интеллект, игра, лидерство.*

Annotation: *the article discusses the importance of intellectual games with preschoolers in teaching them creative thinking and how to organize them with children.*

Keywords: *mental ability, creative thinking, intellect, play, leadership.*

Тарихнинг барча даврларида бола тарбияси энг муҳим вазифалардан бири бўлиб келган. Келажагини ўйлаган давлат борки, бу масалага безътибор бўлмаган. Ҳозирги давлатимиз томонидан илгари сурилаётган ислоҳатлар шундан далолат беради. Дунёга машҳур Гарвард университети олимлари одамни бахтли қилувчи 12 та кўникма ва малакаларни аниқлаганлар. Шундай малакалардан бири, муаммоларни эвристик методлар билан еча олишдир. Мактабгача таълим тизимидаги таълим-тарбия жараёни болаларни қобилиятли, лаёқатли ва ижодкор, ҳар томонлама ривожланган шахс этиб шакллантиришга қаратилган. Давлат мактабгача ёшдаги болаларни маънан мукамал ва интеллектуал ривожланган шахс сифатида тарбиялашни назарда тутди. Бу каби талаблар тизимда фаолият юритаётган педагоглар олдига улкан вазифаларни қўяди. Ҳар бир бола ноёб шахс.

Педагоглар боланинг ана шу ноёблигини ҳисобга олган ҳолда, таълим- тарбия жараёнини ташкил этишлари ва турли жумбоқ ва муаммоли вазиятларни топқирлик йўли билан бартараф этишга ўргатиб боришлари талаб этилади. Бизларга маълумки, мактабгача ёшдаги болаларнинг асосий фаолияти ўйин ҳисобланади. Фаолият турлари бўйича ўйинлар ҳаракатга доир, меҳнатга доир, ижтимоий, психологик ва интеллектуал ўйинлардан иборат. Мактабгача ёшдаги болаларни мактаб таълимига тайёрлашда ақлий жиҳатдан тарбиялаш муҳимдир. Бу жиҳатда интеллектуал ўйинлардан фойдаланиш яхши самара беради. Интеллектуал ўйинларни куннинг биринчи ярмидаги машғулотлар вақтида ва куннинг иккинчи ярмида болалар билан яқка ишлаш вақтида қўллаш мумкин. Интеллектуал ўйинлар қоидали ўйинлар туркумига мансуб бўлиб, унда маълум қоидалар акс этади. Интеллектуал ўйинларнинг ўзи уч асосий турга ажратилади: буюмлар билан ташкил этиладиган ўйинлар, стол устида ўйналадиган ўйинлар, оғзаки сўз ўйинларидир. Ҳозирги пайтда болалар ўртасида компьютер ва электрон ўйинларни ўйнаш ҳам кенг тарқалган. Буюмлар билан ташкил этиладиган ўйинларда педагог буюмларнинг хусусиятлари билан таништириб, уларнинг бир-биридан фарқ қиладиган белгиларини топиш ва айтиб бериш каби топшириқларини қўяди. Бу топшириқларда болалар, тузиш, тахлаш, қисмлаш, қисмлардан бутун ҳосил қилиш, таснифлаш, турли шакллардан янги шаклларни ҳосил қилиш каби амалларни бажариш орқали муаммо ечимини топишга ўрганади. Шу орқали мактаб таълими учун зарур бўлган қобилиятлардан ақлий ва сенсор қобилиятлари ривожланади. Буюмлар билан ўйналадиган ўйинларга кичик ёшдаги болалар учун “Дарчани беркит”, “Мосини топ”, “Иккита бир хил буюмни топ”, “Бўлақлардан бутун ҳосил қил”, мактабгача ёшдаги болалар учун “ Фарқини топ” ,”Қонуниятни давом эттир” каби ўйинлар мисол бўлади. Стол усти ўйинларига “Таёқчадан геометрик шакллар яса”, “Таёқчали бошқотирма”, “Лабиринт”,”Ребуслар”, ”Қўлни узмай давом эттир”, ”Тўртинчиси ортиқча”,”Ниманинг жойи ўзгарди”, “ Бу ерда нима кам”, “Кимга нечта” каби ўйинлар. Оғзаки сўз ўйинларидан “ Бу қачон бўлади”, “Фикрни давом

эттир”, “Қарама-қаршисини айт”, “Мантиқий бошқотирма”, “Топқир –топағон”, “Эсла ва айт” каби ўйинлар.

Интеллектуал ўйинлар ақлни ривожлантириш воситаси бўлиб, ундаги вазифалар турли-тумандир. Ўйинларда болаларнинг топқирлиги, зийраклиги, кузатувчанлиги, тезкор фикрлаш, мулоҳаза юритиш каби тафаккур сифатлари ривожланиб боради. Бола олдига қўйилган топшириқ ва жумбоқлар фикрлашга берилган топшириққа ижодий ёндошишни талаб этади. Натижада болада ўйлаш, таҳлил қилиш, умумлаштиришга бўлган эҳтиёж содир бўлади ва фаоллик амалга ошади. Ўйинлар давомида болалардан бекаму-кўст топшириқ жавобини кутманг. Болаларнинг хато қилишлари табиий ҳол. Бу хатоликни эътиборсиз қолдириш ҳам мумкин эмас, хатоликка фожия сифатида қараш ҳам мумкин эмас. Хатолик қилишдан тушкунликка тушмаслик ва камчиликларни ўз вақтида тузатишга ўргатиб бориш керак. Болага шундай шароит яратиб бериш керакки, у ўзини кучли, моҳир, уддабурон, омадли деб ҳис қилсин. Ўйин давомида мустақил қарор қабул қилишга қўйиб бериш, катта муаммоларни кичик бўлақларга бўлиб ҳал этиш, мустақил ҳал қилиш истагини қўллаб-қувватлаш зарур. Интеллектуал ўйинлар оддий ўқув топшириқларига ўхшаб кетсада, улар билим олишнинг энг самарали усулидир. Бу ўйинларда турли вазиятлар билан боғлиқ бўлган қобилиятлар ривожланади. Мактабгача кичик ёшдаги болаларга интеллектуал ўйинлар ўйин тарзида берилади ва ривожлантирувчи ўйинчоқлардан фойдаланилади. Катта ва тайёрлов гуруҳ ёшидаги болаларга ўқув топшириғи тарзида берилади. Айни шу даврда болаларга берилган маълумотлар тарқоқ эмас, тизимли ва изчил, оддийдан мураккабга қараб бериб борилса, болаларда билим захираси тўлиқ шаклланади.

Интеллектуал ўйинлар орқали берилган топшириқлар қизиқарли бўлиши, унинг натижаси учун қизиқиши керак. Болага берилган ҳар қандай топшириқни бола англаши учун унга тўлиқ тушунча беришни талаб этади. Интеллектуал ўйинлардаги топшириқлар болалардан ақлий зўриқишни талаб этади. Шунини эътиборга олиб, ташкил этилган ўйинларда болаларнинг ёш имкониятлари ҳисобга олиниши

зарур. Масалан, бошқотирмалар, ребуслар, лабиринтлар шулар жумласидандир. Интеллектуал ўйинларнинг қайси тури бўлишидан қатъий назар, улар маълум тизим асосида ташкил этилса мақсадга мувофиқ бўлади. Булар ўйинларнинг дидактик мақсади, ўйин қоидаси, ўйин характери кабилардан иборат. Интеллектуал ўйинларни ташкил этишда педагог боланинг билиш компетенциялари қай даражада эканлигини билиши керак. Шундагина бола учун танланган ўйинларга мақсад қўя олади. Ўйин қоидаси ўйин ҳаракатларини бошқариш билан фарқланади. Ўйинлардаги ҳаракатлар педагогнинг мақсадига кўра ўзгариши ва болалар ақлий қобилиятларига кўра ривожланиб боради. Ўйинлар пайтида бола ёрдам сўрамаса, унинг ишларига аралашмаган маъқул. Уларга “Ҳаммаси жойида”, “Сен буни бажара оласан”, “Ишларинг зўр кетяпти” каби ундовлар уларда ўзига бўлган ишонч ҳиссини оширади. Албатта, бола томонидан ҳар бир қўлга киритилган мувофақият унинг учун катта аҳамият касб этади. Буни эътиборга олган ҳолда, ҳар бир қўлга киритилган мувоффақиятлар катталар ва педагоглар томонидан муносиб баҳоланиши ва рағбатлантириб борилиши лозим. Натижада болада янги марраларни эгаллаш истаги пайдо бўлади.

Интеллектуал ўйинлар ҳар томонлама ривожлантирувчи характерга эга бўлиб, ўйинлардаги топшириқлар кўлами кенгдир. Ўйинларнинг мураккаблик даражаси аста-секинлик билан ортиб бориши натижасида, болаларнинг мустақил равишда такомиллашувига, ижодий қобилиятларини ривожланишига тезкор ва креатив фикрлашга ўргатиб борилади. Болаларни креатив фикрлашга ўргатишда, математик ўйинлар гуруҳига кирувчи геометрик шакллар иштирокидаги “Танграм”, “Сеҳрли доира”, “Ветнамча ўйин”, “Колумбия тухуми” каби ўйинлардан фойдаланиш мумкин. Педагог томонидан берилаётган топшириқларни болалар бошдан-оёқ такрорлаб ўтирмайди, балки ундан қандайдир элементларни оладилар ва ўзларининг ғояларини қўшимча қиладилар. Шу ўйинлар орқали нафақат болаларда кузатувчанликни, тезкор фикрлашни, муаммоларга ижодий ёндошиб, ижобий ечим топишга ўрганади.

Ҳозирги замонавий техника асрида кўпчилик педагоглар ва ота-оналар компьютер ва электрон ўйинларни ҳам

тафаккурни ривожланиши учун фойдали деб ҳисоблайди. Бу фикр тўғри бўлишига қарамай, уларнинг салбий жиҳатлари ҳам бор. Олимларимизнинг фикрича, электрон ўйинларни кўп ўйнаш, мия фаолиятини сусайтириб, мияга қон қуйилиши ва мия хужайраларининг нобуд бўлишига сабаб бўлади. Натижада болада зийракликни пасайтиради. Биз педагоглар ота-оналарга электрон ўйинлардан кўра, интеллектуал ўйинларнинг афзал томонларини тушунтиришимиз, уларни ташкил этиш учун бор имкониятлардан самарали фойдаланишимиз зарур.

Зеро, барчамизнинг асосий мақсадимиз ўсиб келаётган ёш авлодни ҳар томонлама ривожлантириб, таълимнинг кейинги босқичига мувоффақиятли тайёрлашдан иборатдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари” Мактабгача таълим вазирлиги ва БМТнинг Болалар жамғармаси ЮНИСЕФнинг техник кўмагида яратилган ва нашр этилган. Тошкент. 2018 йил.
2. Х.Ахмедова ва бошқалар. “Болага йўналтирилган таълим дастурларини ташкил этиш” Тошкент. 2012 йил
3. А.Қодиров ва бошқалар. “Бахтли бола маънавияти” Тошкент. “Сано-стандарт” нашрети. 2018 йил.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA AXLOQIY MUNOSABATLARNI TARBIYALASHDA OILA HAMKORLIGI

*Ta`lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha talim) 1-
bosqich magistri Toirova Aziza*

Аннотация: *ushbu maqolada maktabgach yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashda oila hamkorligi va oilada olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmuni yoritib berilgan.*

Калит so‘zlar: *bolalar, oila, tarbiya, ota –ona, barkamol, jamiyat, axloq, ma’naviyat.*

Аннотация : *в статье раскрыто содержание семейного сотрудничества и воспитательной работы в семье в нравственном воспитании дошкольников.*

Ключевые слова: *дети, семья, воспитание, родители, гармоничное, общество, мораль, духовность.*

Annotation: *the article reveals the content of family cooperation and educational work in the family in the moral education of preschoolers.*

Key words: *children, family, education, parents, society, morality, spirituality, harmonious.*

Maktabgacha ta’lim sohasi uzluksiz ta’lim tizimining birlamchi bo‘g‘ini hisoblanib, u har tomonlama sog‘lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g‘oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining ta’lim-tarbiyasi masalasi davlatimiz, hamda yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev e’tiborida turgan dolzarb masalalaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida 2017 yil 16-avgust kuni bo‘lib o‘tgan yig‘ilishda maktabgacha ta’lim tizimini tarkibiy jihatdan tubdan isloh qilish, mazkur muassasalarga bolalarni to‘la qamrab olish bo‘yicha muhim vazifalar qo‘yilgan edi. Bu boradagi tahlillar natijasida qisqa vaqtda uchta yirik hujjat — O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 9-sentabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3261-sonli Qarori, 30-sentabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5198-

sonli Farmoni hamda “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi – faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi PQ-3305-sonli Qarori imzolangan. Mazkur sohani takomillashtirish maqsadida qabul qilingan dasturda maktabgacha ta’lim sohasi uzluksiz ta’lim tizimining birlamchi bo‘g‘ini sifatida, bu jarayonda maktabgacha ta’lim muassasalarining bolalar huquqiy savodxonligini shakllantirishdagi o‘rni hamda, respublikada ta’lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishi ekanligi ta’kidlangan. Barkamol inson tarbiyasini tashkil etish azal-azaldan xalqimizning ezgu orzusi, ijtimoiy jamiyatning muhim talabi va asosiy maqsadi, millat ma’naviyatining uzviy bir qismi bo‘lib kelgan. Har bir oila farzandlarining barkamol ulg‘ayib o‘sishi uchun oila, mahalla va maktabgacha ta’lim muassasasi hamkorligida ma’suldirlar. Oilada bola tarbiyasi uchun ota-onaning mas’uliyati alohida e’tiborga molik hisoblanadi. Bola tarbiyasini ona qornidan boshlash maqsadga muvofiq bo‘ladi. Ushbu fikrni bir qator Sharq mutafakkirlari ham ta’kidlab o‘tishgan. Bolani tarbiyalash uchun, avvalo, ota-onaning o‘zi tarbiyalangan bo‘lishi kerak. Faqatgina ham jismonan, ham ma’nan sog‘lom ota-onadan sog‘lom farzand dunyoga keladi. «Sog‘lom avlod deganda, shaxsan men, eng avvalo sog‘lom naslni, nafaqat jismonan baquvvat shu bilan birga ruhi-fikri sog‘lom, imon-e’tiqodi butun, bilimli, ma’naviyati yuksak, mard va jasur, vatanparvar avlodni tushunaman» deb ta’kidlaganlar. Ushbu fikrni har bir ota-ona, pedagog, tarbiyachilar tushunib yetmog‘i va o‘ziga shior qilib olmog‘i lozim. Farzand tug‘ilgan kundan boshlab dastlab oila muhitida tarbiyalanadi. Bu davrda bolani to‘g‘ri ovqatlantirish, to‘g‘ri parvarish qilish juda muhim. Bir yoshgacha bo‘lgan davrda bola o‘ziga yaqin kishilarni ko‘rganda xursand bo‘ladi, rangdor o‘yinchoqlarni xush ko‘radi. Bu davrda bolani alla, ma’noli erkalashlar, chiroyli o‘yinchoqlar orqali tarbiyalab borish lozim. 1 yoshdan 3 yoshgacha bo‘lgan bolalar esa turli o‘yinchoqlarni o‘ynay boshlaydilar, asta-sekin nutqi rivojlana boshlaydi. Bu davrda bolalar o‘yin orqali bir-birlari bilan aloqa bog‘laydilar, tasavvur, fikrlash jarayoni shakllanadi. Bu vaqtdan boshlab bolalarga do‘stlik, inoqlik, o‘zaro hurmat, bir-biriga yordam tushunchalarini sodda qilib tushuntirib borish ahamiyatlidir. Bolalar bu davrda eshitgan

narsasini takrorlashga urinadilar, shu sababli bu davrda kattalarning ma'noli so'zlashuvi, yurish-turishi, odobi, o'zaro ahilligi, mehribonligi bola ruhiyatiga ta'sir etadi. Ota-ona yoki tarbiyachilarning bolalarni sevishi, ularning xatti-harakatiga ziyraklik va mehribonlik bilan munosabatda bo'lishi, bolaning sog'lom o'sishiga, odob-axloqli bo'lishiga olib keladi. Bolani lozim bo'lganda maqtash, diqqatini ijobiy faoliyatga tortish, yomon ishlardan ehtiyot bo'lishini uqtirish, axloqsiz so'z va gaplardan uzoqroqda bo'lishini ta'minlash, o'rtoqlari bilan urishmaslik yo'llarini o'rgatish – ularga axloqiy tarbiya berishda ijobiy ta'sir hisoblanadi.

Darhaqiqat, oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash kelajagimiz garovidir. Shuning uchun ham bolalarda yoshligidanoq milliy urf-odatlar, udumlar, an'analar va axloqiy madaniyati haqidagi tushunchalarni shakllantirish, oilaga bog'liq. Bolaning pok va sof sadoqat, ma'naviy jihatdan yuksak bo'lib o'sishi, oiladagi mustahkam, tinch va totuvligiga bog'liq. Chunki, unda tarbiyalanayotgan yosh avlod ham ma'naviy jihatdan yetuk, sog'lom, mustaqil fikrli komil inson bo'lib voyaga yetadi. Albatta, bolaning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi oila totuvligi, uning davomiyligi oila a'zolarining ruhiyatiga o'zligini qanchalik darajada anglaganligida, o'z mustaqil fikriga, dunyoqarashiga, chinakam insoniy fazilatlarga ega bo'lgandagina to'laligicha ta'minlanadi.

Oilada mehr-muhabbatning ustuvorligi bolada ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning asosini tashkil etadi. Biroq oila, o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra, har bir farzand uchun o'ziga xos xarakterli xususiyatlarga ega. Bunda o'zaro hurmat va qattiq tartib, oila a'zolarining o'z burchlari, bir-biriga nisbatan ezgulik, mehr-oqibat, yaxshi va munosib tarzda yashash, oilasining, qarindosh-urug'lari va yaqin odamlarining, qo'shnilarining omon-essonligi to'g'risida g'amxo'rlik qilish bolani ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda muhim o'rin tutadi.

Xullas, insonning dastlab oila sharoitida shakllanib yetiladigan barkamol kamoloti yuksak ma'naviyatli jamiyat barpo etishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

6. Yusupova.P. Maktabgacha pedagogika Toshkent “O’qituvchi” 1993 yil
7. Rahmonqulova N., Matnazarova O’. Pedagogika nazariyasi va tarixi (o’quv qo’llanma). T.: “O’zbekiston Respublikasi faylasuflari milliy jamg’armasi”. 2010.
8. Hasanboyev J va boshqalar.Pedagogika. (Pedagogika nazariyasi va tarixi). (darslik). T.: 2011.
9. Pedagogika tarixi. (darslik). Hoshimov K. T.: A.Navoiy nomidagi O’zbekiston Milliy k/si.
10. Po’latova R.M. Maxsus pedagogika. Oligofrenopedagogika. (darslik). T.: G’.G’ulom nomidagi tabalar uyi. 2005. 224 bet.

MAKTABGACHA TA’LIM MUASSASALARIDA DIDAKTIK O’YINLAR

*Qayumova Guljahon,
Samadova Adiba,*

BuxDU Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 1-bosqich talabalari

Annotatsiya. maktabgacha yosh – bu bolalarning hayotidagi o’yin davri. Bu yoshda bola har bir narsani o’yin orqali bilishga harakat qiladi. Mazkur maqolada o’yinning bola hayotidagi o’rni, MTTlarida didaktik o’yinlar kabi masalalar tahlil etilgan.

Kalit so’zlar: o’yin, o’yin turlari, didktik o’yinlar, maktabgacha yoshdagi davr, mashg’ulot, bolalar nutqini o’stirish.

Аннотация. дошкольное учреждение - это игровой период в жизни детей. В этом возрасте ребенок пытается научиться всему через игру. В статье анализируется роль игры в жизни детей, дидактических игр в ДОУ.

Ключевые слова: игры, виды игр, дидактические игры, дошкольное учреждение, уроки, развитие речи детей.

Annotation. preschool is a play period in children's lives. At this age, the child tries to learn everything through play. This article

analyzes the role of play in children's lives, didactic games in PEO.

Keywords: *games, types of games, didactic games, preschool, lessons, children's speech development.*

O'yin – bu real olamni, tabiatni, borliqni, kattalarni bolalarcha tasavvur qilishdir. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim olishlariga keng imkoniyatlar ochib beradi. Didaktik o'yinlarda bilish jarayoni o'yinlar bilan bevosita bog'lanib ketadi. O'yin orqali, shu jumladan didaktik o'yin o'ynash orqali bola bevosita bilim olishga kirishadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berishda o'yinlardan foydalanish masalalari bo'yicha ko'pgina pedagog va psixolog olimlar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan.

O'yin o'ynash jarayonida bolalarning tasavvurlari va bilimlari yanada kengayadi, bola ongida shakllangan tushunchalar va tasavvurlar aniqlashtiriladi. O'yinda u yoki bu rolni bajarish uchun bolada birinchi navbatda o'yin harakatlarini amalga oshirish to'g'risidagi dastlabki tasavvurlar shakllanadi. O'yin nafaqat bolada shakllangan bilim va tasavvurlarni mustahkamlaydi, balki bolaning faol bilish jarayonining o'ziga xos shakli sifatida namoyon bo'ladi. O'yin jarayonida bola tarbiyachi rahbarligida yangi bilimlarga ega bo'ladi, bu esa o'z navbatida bolaning maktabga tayyorlash jarayoniga zamin vazifasini bajaradi.

Didaktik o'yinlar mazmuni, tashkil etilish shakli, ta'limiy vazifalariga ko'ra turli tumandir. Didaktik o'yin – maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishda kattalar tomonidan qo'llaniladigan faoliyatlardan biridir. U orqali bola shaxs sifatida rivojlanadi, keyingi o'qishi, mehnat qilishi, kommunikativ faoliyati bilan bog'liq bo'lgan ruhiy hissiyotlari shakllanadi, chunki maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyatini o'yin tashkil qiladi, o'yin bola ta'lim – tarbiyasining asosiy vositasidir. Bola tarbiyasida o'yinning ahamiyatiga katta e'tibor qaratgan M. Montessori o'yin ta'limiy bo'lishi lozimligini, aks holda bu o'yin bolaning rivojlanishiga hech qanday ta'siri bo'lmagan “bo'sh o'yin” bo'lib qolishini e'tirof etgan. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi bilan uzoq yillar ilmiy izlanishlar olib borgan olima N.P.Anikeyeva didaktik o'yinlarga yangicha yondashadi. Uning fikricha, didaktik o'yinlar bolalar bilan olib boriladigan ta'lim –

tarbiyaning asosiy komponentlaridan biridir. Didaktik o'yinlarning samaradorligi birinchi navbatda ularning bolaning qiziqishlariga mos kelishi, bolaga quvonch bag'ishlashi, bu o'yinlarda bola o'zini erkin tutishi, o'zining faolligini ko'rsatish imkoniyatini berishi lozimligini e'tirof etadi. Masalan, bolalarda ilk matematik tasavvurlarni shakllantirishga yo'naltirilgan didaktik o'yinlar bolalarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu o'yinlar yordamida bola predmetlarni bir-biri bilan qiyoslash, ularni belgilari bo'yicha guruhlashga va uncha qiyin bo'lmagan misollarni yechishga o'rganadi. Bolalarni nutqini o'stirishda ham didaktik o'yinlar alohida ahamiyat kasb etadi. O'yin davomida bola o'zining harakatlarini sharhlaydi, bu topshiriqni qanday bajarganini yoki bu muammoli vaziyatdan qanday chiqib ketganligini gapirib beradi, o'zidan kattaning savoliga javob beradi, o'z tengdoshlari bilan muloqat qiladi.

Har xil so'z o'yinlari nutqning rivojlanishiga yordam beradi. Nutqqa oid didaktik o'yinlar so'z boyligini boyitish, nutqning grammatik tuzilishini shakllantirish, tovush madaniyatini tarbiyalash, monolog va dialogik nutq ko'nikmalarini rivojlantirish kabi bolalar nutqini rivojlantirishning asosiy muammolarini hal qilishga yordam beradi. Didaktik o'yinlar tufayli bola mustaqilligi rivojlanadi, boshlangan ishni oxirigacha yetkazish qobiliyati shakllanadi, o'zini tuta bilish, jamoada o'zaro ta'sir o'tkazish, ular o'zaro yordam berish hissi rivojlantiriladi (musobaqa o'yinlari, ular olishlari mumkin bo'lgan stol o'yinlari, o'yinlarda bir nechta bolalarning ishtiroki, masalan, "Rasmni yig'ish", "Lotto", "Domino" va boshqalar). O'yinlarda mag'lubiyat va g'alabani munosib qabul qilish xususiyati ham shakllanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, didaktik o'yin – bolani aqliy jihatdan tarbiyalashning muhim vositasi hisoblanadi. Ta'limiy o'yinlar bolalarda ruhiy bilish jarayonlarini, fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi. Didaktik o'yinlarning muhim jihati bolalarning fikrlash faolligini, mustaqilligini va nutqini rivojlantirishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Kayumova N.M. "Maktabgacha pedagogika". TDPU nashriyoti T.: 2013.
2. Sodiqova Sh.A. "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur sarchashmalari" T.:2013

3. I.T.Turdiyeva. Qo`g`irchoq boshqarish teatri. O`quv qo`llanma. Toshkent, 2013.
4. Xasanboeva O.U. va boshq. Maktabgacha ta`lim pedagogikasi. T.: Ilm-ziyo.2012

КОПИНГ-РЕСУРСЫ ЛИЧНОСТИ И АДАПТАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ

Остонов Жасур Шопиржонович,

Преподаватель БухГУ, кафедры психологии

***Аннотация:** В данной статье мы поговорим о специфических социально-психологических особенностях совладающего поведения у подростков.*

***Ключевые слова и понятия:** стресс, совладание, диагностические процессы, психические процессы, номинальная шкала, динамика результатов.*

***Аннотация:** Ушбу мақолада ўсмирлардаги копинг хулқ-атворнинг ўзига хос ижтимоий-психологик хусусиятлари ҳақида сўз боради.*

***Таянч сўзлар:** стресс, копинг, диагностик жараёнлар, руҳий жараёнлар, номинал шкала, натижалар динамикаси.*

***Abstract:** In this article we will talk about the specific socio-psychological features of coping behavior in adolescents.*

***Keywords:** stress, coping, diagnostic processes, mental processes, nominal scale, dynamics of results.*

В связи с повышением темпа жизни, скорости изменения социально-экономических условий, а также ростом эмоциональных, информационных нагрузок и требований к психическим ресурсам человека остро встает проблема адаптации к условиям личностно-средового взаимодействия, профилактики стресса и поддержания необходимого для успешной деятельности уровня психического и физического здоровья. Сложная многоуровневая система организации жизнедеятельности человека обеспечивает широкие возможности для приспособления к изменяющимся условиям. Способность к адаптации является неотъемлемой характеристикой человека и отражает гибкость и

относительную устойчивость биопсихосоциальной системы. Однако стресс, особенно длительно существующий, может привести к постепенному истощению адаптационных ресурсов личности и, как следствие, к нарушению психической адаптации, к срыву функциональных систем жизнедеятельности и развитию расстройств в психической и соматической сфере различной степени выраженности.

При столкновении со стрессовым событием происходит «развивающийся, динамический процесс когнитивной оценки, переоценки, совладания и эмоциональной переработки». Это подчеркивание процессуального характера копинга, однако, не означает, что на паттерн когнитивной оценки и совладания, усвоенный индивидом, не могут влиять диспозиционные факторы, но Лазарус и Фолкман полагают, что диспозиционные типологии, обсуждавшиеся выше, «грубо упрощают сложные паттерны совладания».

Таким образом, в теории копинга Р. Лазаруса, копинг выступает как *динамический процесс*, который определяется субъективностью переживания ситуации и многими другими факторами. Психологическое преодоление определяется как когнитивные и поведенческие усилия личности, направленные на снижение влияния стресса. В рамках его модели психологическая адаптация обеспечивается посредством *личностно-средового взаимодействия*, в процессе которого проявляются индивидуальные тенденции, актуализирующиеся в стрессовых ситуациях на когнитивном, эмоциональном и поведенческом уровнях организации личности (копинг-поведение).

По мнению R.S. Lazarus и S. Folkman, взаимодействие среды и личности регулируется двумя ключевыми процессами: *когнитивной оценкой* и *копингом*. Понятие когнитивной оценки является центральным для подхода Лазаруса к преодолению стресса. Многое, по мнению авторов, зависит от когнитивной интерпретации стрессора. Авторы выделяют следующие стадии когнитивной оценки: первичная и вторичная. Первичная оценка стрессорного воздействия (*primary appraisal*) заключается в вопросе – «что это значит для меня лично?». Стресс воспринимается и оценивается в таких субъективных параметрах, как масштаб угрозы или

повреждения, которые приписываются событию, или оценка масштабов его влияния. За восприятием и оценкой стрессора следуют нагрузочные эмоции (злость, страх, подавленность, надежда большей или меньшей интенсивности). Вторичная когнитивная оценка (*secondary appraisal*) – это оценка собственных ресурсов и возможностей решить проблему, выражается в постановке следующего вопроса: «что я могу сделать?». Далее включаются более сложные процессы регуляции поведения: цели, ценности и нравственные установки. В результате личность сознательно выбирает и инициирует действия по преодолению стрессового события. Стадии оценки могут происходить независимо и синхронно. Lazarus полагает, что **характер оценки является важным фактором, детерминирующим тип совладания со стрессором и процесс совладания.**

Сходные взгляды высказывают и другие авторы, в рамках которых излагается точка зрения о том, что индивидуальная когнитивная оценка определяет *количество стресса*, генерированного событием или ситуацией. Первый шаг в процессе когнитивной оценки представлен «поляризующим фильтром», который может усилить или ослабить значимость события. Одни и те же события жизни могут иметь различную стрессовую нагрузку в зависимости от их субъективной оценки. Замечание о том, что качество и интенсивность эмоциональной реакции на событие определяется когнитивной оценкой и может изменяться в результате переоценки, было высказано ранее также R.S. Lazarus (1966). После когнитивной оценки ситуации индивид приступает к разработке механизмов преодоления стресса, т. е. собственно к копингу. В случае неуспешного копинга стрессор сохраняется и возникает необходимость дальнейших попыток совладания. Структуру копинг-процесса можно представить следующим образом: восприятие стресса – когнитивная оценка – возникновение эмоций – выработка стратегий преодоления – оценка результата действий.

Список литературы:

1. Ананьев Б.Г., Палей И.М. О психологической структуре личности / Б.Г. Ананьев, И.М. Палей // Проблемы личности. – М., 2009.
2. Бассин Ф.В. Проблема бессознательного в неосознаваемых формах высшей нервной деятельности / Ф.В. Бассин. – М.: Медицина, 2008. – 468 с.
3. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Д.А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива психологии / Под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М.: Смысл, 1997. – С. 156-176.
4. Selye H. The stress of life / H. Selye. – N.Y., 1999. – 216 p.

4-ШУЪБА: МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ СОҲАСИДА ПЕДАГОГЛАР КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ВА БОЛАЛАРНИ МАКТАБ ТАЪЛИМИГА ТАЙЁРЛАШ

СУТЬ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ.

БухГУ, заведующий кафедрой дошкольного образования,

*Доцент, кандидат
педагогических наук*

Хасанова Гульноз Косимовна

Давранова Г. Н., магистр (БухГУ)

Аннотация: В статье анализируются внедрение инновационных педагогических технологий в дошкольных образовательных учреждениях и их сущность.

Ключевые слова: традиционность, инновация, инновационные педагогические технологии, современный дошкольник.

Abstract: The article analyzes the introduction of innovative pedagogical technologies in preschool educational institutions and their nature.

Key words: tradition, innovation, innovative pedagogical technologies, modern preschooler.

Основная цель дошкольного образования - воспитание подрастающего поколения, соответствующего уровню образования развитых стран. Поэтому наша задача сейчас - применять инновационные педагогические технологии развитых стран в соответствии с нашим менталитетом в дошкольных образовательных учреждениях и развивать новые.

В последние годы внедрение новых педагогических технологий в дошкольное образование привело к значительным изменениям в образовании. Педагог должен проявить творческий подход, прежде чем применять новые педагогические технологии к учащимся. Творческому педагогу необходимо уметь найти путь к сердцу каждого ребенка индивидуально, использовать новые методы и

педагогические технологии, чтобы вовлечь их в занятия, соответствующие их характеру и темпераменту.

Использование инновационных педагогических технологий в дошкольном образовании:

- ✚ Способствует повышению эффективности обучения;
- ✚ Повышение квалификации педагогов;
- ✚ Применение педагогического опыта;
- ✚ Систематизация педагогических практик;
- ✚ Использование компьютерной техники;
- ✚ Здоровье детей;
- ✚ Укрепление здоровья детей;
- ✚ Способствует повышению качества образования и воспитания.

Времена меняются быстро. Все эти изменения коснутся и дошкольных учреждений. Одно из требований времени - организация экспериментальной деятельности в дошкольном образовании. Такое обучение используется во всех развитых странах: Южная Корея, Китайская Народная Республика, Япония, США, Германия.

Цель использования экспериментальной деятельности в детских дошкольных организациях:

- ✚ Формирование базовых компетенций у дошкольников;
- ✚ Научить детей мыслить как исследователя, изобретателя с дошкольного возраста;
- ✚ Формирование у детей дошкольного возраста изобретательских, исследовательских навыков;

Как можно развлечь детей без дорогих сложных игрушек? Как эффективно организовать детский день? Как организовать вид экспериментальной деятельности? На эти вопросы мы ответим ниже.

В дошкольных группах необходимо создать условия для того, чтобы каждый ребенок мог самостоятельно работать, самовыражаться и участвовать в экспериментах. Потому что благодаря таким занятиям ребенок учится ясно мыслить.

При использовании экспериментальной деятельности в дошкольном образовании педагог может использовать следующие виды приемов:

- ✚ Разговор;
- ✚ Отслеживание;
- ✚ Моделирование;

Во время экспериментальной деятельности необходимо объяснить детям преимущества, конечно же, недостатки эксперимента. Ребенок внимательно наблюдает за этим событием. Анализирует. Сразу запоминает и исполняет для членов семьи дома. Преимущество экспериментальной деятельности состоит в том, что дети получают реалистичное понимание различных аспектов изучаемого объекта, включая размер, цвет, форму и свойства.

Во время экспериментального вида деятельности мозг ребенка выполняет следующие мыслительные операции:

- ✚ Анализы;
- ✚ Выполняет процесс синтеза;
- ✚ Сравнивает конкретное событие или объект с другим событием или объектом;
- ✚ Обобщает знания, полученные в предыдущей деятельности;
- ✚ Активность памяти детей развивается напрямую.

В одном задании знания ребенка укрепляются. Во время вида экспериментальной деятельности может положительно сказаться на психических и физиологических характеристиках детей, таких как обогащение памяти, развитие, концентрация внимания, повышение активности, развитие активности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белкина Валентина Николаевна – психология раннего и дошкольного возраста. Учебное пособие. Гриф УМО по педагогическому образованию. – “Феникс”, 2015. (17п.л.)
2. Белкина Валентина Николаевна – детская психология взаимодействие со сверстниками. Учебное пособие. Гриф УМО по педагогическому образованию. – “Феникс”, 2012. (17п.л.)
3. Белкина Валентина Николаевна – методика преподавания. Учебное пособие.
4. Социальная сеть работников образования – nsportal.ru

5. Социальная сеть работников образования –
doshkolonok.ru

СПОРТЧИЛАРДА ПСИХОЛОГИК МУҲОФАЗАНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

БухДУ Психология кафедраси доценти А.М.Назаров

Таянч сўзлар: *психологик муҳофаза, ирода, методология, механизм, индивидуал, компонент, адекват, малака, барқарорлик, адаптация, қобилият, психоаналитик, феномен, стратегия.*

Ушбу мақолада спортчиларнинг психологик ҳимоя механизмининг ижтимоий-психологик хусусиятлари ҳамда фаолият самарадорлигини ошириш йўллари тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Ключевые слова и понятия: *психологическая защита, сила воли, методология, механизм, индивид, компонент, адекватность, квалификация, устойчивость, обожание, способность, психоаналитический, феномен, стратегия*

В данной статье высказываются замечания по созданию методики обеспечения совершенствования личности через развитие физических и психических возможностей спортсменов.

Keywords: *psychological defense, willpower, methodology, mechanism, individual, component, adequacy, qualification, stability, adoration, ability, psychoanalytic, phenomenon, strategy.*

In this article, comments are made on the creation of a method for ensuring the improvement of the individual through the development of physical and mental capabilities of athletes.

Жахонда ёшлар муаммолари деярли барча мамлакатлар учун умумий масаладир. Ёшлар мавзуси бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеяси 72-сессиясида шундай деди: “Бугунги дунё ёшлари – сон жиҳатидан бутун инсоният тарихидаги энг йирик авлоддир, чунки улар 2 миллиард кишини ташкил

этмоқда. Сайёрамизнинг эртанги куни, фаровонлиги фарзандларимиз қандай инсон бўлиб камолга етиши билан боғлиқ⁴.

Юртимизда жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш, оммалаштириш ҳамда уни умуммиллий ҳаракатга айлантириш инсонлар саломатлигини мустаҳкамлаш, ёш авлоднинг баркамол вояга етишида муҳим омил ҳисобланади. Шу боис юртимизда жисмоний тарбия ҳамда спортга давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан бири сифатида алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўзбек спортчиларининг халқаро майдонларда юксак натижаларга эришиб келаётганларининг муҳим омилларидан бири бу талаба-ёшлар ўртасида оммавий спортга алоҳида эътибор берилиши натижасидир. Шу нуқтаи назардан спортни оммалаштириш ижтимоий соҳанинг муҳим йўналишларидан бири этиб белгиланган. Бугунги кунда спортчиларнинг жисмоний-руҳий имкониятлари ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Шунини, алоҳида таъкидлаш жоизки, спортчилар ўзларининг психологик имкониятлари, ютуқлари, камчилиликлари ҳақида етарли маълумотга эга бўлсалар, бу уларнинг мусобақага тайёргарлик кўриш ва мусобақа жараёнида учрайдиган ҳар қандай муваффақиятсизликларни бартараф этишга, ўз имкониятларидан кўпроқ фойдаланиш имконини беради. Бошқа мутахассислар қаторида психологлар ҳам спортчиларда мавжуд психологик муаммоларни ўрганиб келмоқда. Шу нуқтаи назардан, спортчи шахсини шакллантириш масаласи психологиянинг, айниқса спорт психологиясининг долзарб муаммоларидан бири эканлигини кўрсатади. Жисмоний тарбия ва спорт давлатимизда таълимнинг ажралмас қисми ҳисобланади. Спортчиларда психологик муҳофаза механизмларини ўрганиш, муҳофаза билан боғлиқ илмий асосларни ишлаб чиқиш ва шу орқали спортчиларда психологик муҳофаза шакллантириш муҳим аҳамиятга эга.

Психология нуқтаи назардан спортчининг психологик ҳимояси - спорт фаолиятининг экстремал шароитларида

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 19 сентябрь куни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқи.

спортчининг онги ва хулқ-атворини руҳий жиҳатдан ўз-ўзини тартибга солиш механизмлари ва усуллари тизимдир. Психологик ҳимоянинг мақсади спортчиларда "Ментушунчаси"нинг яхлитлигини унинг мусобақалардаги муваффақиятсизлик, кўрқиш, хавотирланиш ёки ноаниқликнинг салбий психологик жароҳатлардан ҳимоя қилади. Индивидуал психологик ҳимоя спортчининг муваффақиятга эришишга тайёргарлик ҳолатини шакллантириш ва уни амалга оширишнинг субъектив механизми ҳисобланади. Спортчиларни индивидуал психологик ҳимоя қилиш хусусиятларини ўрганиш зарурияти замонавий талабларидан келиб чиқиб, мутахассислар малакали спортчиларни масъулиятли мусобақаларга индивидуаллаштирилган ҳолда тайёрлаш усулларига қаратди. Психологик ҳимоя бу ҳодисага хос бўлган психологик қонуниятларга эга бўлган индивидуал субъектив ҳодиса бўлиб ҳисобланади.

Спортчиларда психологик ҳимояни ўрганиш спортчининг барқарор руҳий ҳолатини таъминлаши, кўрқув ҳис-туйғуларини олдини олиши ёки бостириши учун қандай ҳис-туйғуларни бошдан кечиришини тушунтиришга ва руҳий барқарорлик ҳиссини бошдан кечиришга имкон беради. Психологик жиҳатдан спортчи шахсининг ривожланишида психологик ҳимоя қандай рол ўйнаши, уни қийинлаштириши ёки унинг кейинги такомиллашувига ҳисса қўшишини билиб олиш зарур. Муайян шароитларда психологик ҳимоя спортчига фойдали ёки салбий ҳодиса сифатида ҳаракат қилиши мумкинлигини тушуниш психиканинг ривожланишига тўсқинлик қилади, спортчиларни масъулиятли мусобақаларга психологик тайёрлашда янги муаммоларни келтириб чиқаради. Агар айрим ҳолларда психологик ҳимоя ижобий, ҳимоя, адаптив вазифани бажарса, бошқаларида эса спортчи шахсининг ривожланишига тўсқинлик қилса, буни нафақат психолог, балки мураббий, спорт мутахассиси ҳам билиши керак.

Мазкур муаммо психолог олимлар томонидан спортчиларни тайёрлаш соҳасидаги замонавий тадқиқот амалиётида спортчиларни психологик ҳимоя қилиш муаммоси тизимли ўрганилмаган. Психологик ҳимоя

спортчиларнинг фаоллиги натижасида юзага келадиган психологик ҳимоя ҳодисасидир. Психологик ҳимоя шахснинг онгини фикрлардан ҳимоя қилувчи ҳар қандай фаолиятнинг муҳим индивидуал психологик механизми кўп функцияли характерга эга бўлиб, спорт фаолияти мотивациясига киради ва инсоннинг "Мен-тушунчаси" яхлитлигига таҳдид солувчи рақобатнинг экстремал вазиятларида фаоллашади. Спортчиларда психологик ҳимоянинг индивидуал хусусиятларининг намоён бўлишига уларнинг когнитив соҳаси жинси, ёши, индивидуал психологик сифатлари ва ҳолатлари таъсир кўрсатади, улар рақобат стрессининг субъектив муҳим ва ҳиссий тажрибали омилларини сезганларида спортчилар тафаккурининг мазмунини белгилайди.

Спортчиларда психологик ҳимоянинг шаклланиш даражаси, барқарорлиги, мослашувчанлиги, ўзгарувчанлиги ва самарадорлиги уларнинг муваффақиятга эришиш ёки мусобақаларда муваффақиятсизликка учрамасликка интилишдаги спортчилик ва тактик фикрлаш қобилиятлари билан боғлиқдир. Ақлий ҳимоя турлари ва механизмларининг типик ва индивидуаллашган кўринишлари билан характерланадиган рақобат фаолиятининг индивидуал психологик ва спорт омиллари турли ихтисосликлар бўйича малакали спортчиларнинг индивидуал психологик ҳимоясини намоён этишнинг ўзига хос хусусиятларига сезиларли таъсир кўрсатади. Спортчиларнинг фикрлари бўйича психологик ҳимояни шакллантириш ва ривожлантириш уларнинг спортдаги карерасида жуда муҳимлиги ва зарурлигини таъкидлашган. Нафақат спорт мусобақаларига тайёргарлик кўриш пайтида, балки спортчилар шахсий ҳаётида ҳам психологик ҳимоянинг зарурлигини таъкидлашган. Спортчиларда психологик ҳимоянинг қиёсий таҳлили ҳимоянинг ҳар хил турларидан фойдаланишдаги гендер фарқларини очиб берилган. Эркакларда турли хил психологик ҳимоя турлари ўртасидаги муносабатларнинг тузилиши, интенсивлиги ва катталиги аёлларга нисбатан кучлироқ ва юқори эканлиги тадқиқот жараёнида аниқланди.

Шундай қилиб, психологик ҳимоя реал вазиятнинг когнитив ва таъсир этувчи компонентларини изчил ўзгартириш йўллариининг комбинацияси сифатида белгиланиши мумкин. Бу ўзгаришларга руҳий жараёнларнинг кечишининг индивидуал хусусиятларидан келиб чиқиб эришилади. Психологик ҳимоя механизмлари онтогенетик ривожланиш ва ўрганиш маҳсулидир. Улар ижтимоий-психологик мослашувнинг ўзига хос воситаси сифатида ривожланади ва шахснинг тажрибаси унга ўз тажрибасининг эҳтимолий салбий оқибатлари ҳақида сигнал берган ҳолларда турли ҳиссиётларни енгиш учун мўлжалланган.

Психологик муҳофаза механизмлари онтогенезда шаклланиш вақтига ва ҳақиқий фаолиятда онгнинг иштирокига қараб мураккаблик мезонига кўра фарқ қилади. Шу билан бирга ҳаётнинг қийинчиликларини енгиш учун зарур бўлган турли хил ҳимоя механизмларини ишлаб чиқишга олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Штроо В.А. Исследование групповых защитных механизмов / В.А.Штроо // Психологический журнал. 2001. - № 1.
2. Юрзова Н.В. Исследование зависимости защитных механизмов от типа и характера акцентуаций / Н.В. Юрзова // Психолого-педагогические проблемы личностного развития. СПб.: Вестник БПА, вып. 38, 2001.

ТИББИЁТ ХОДИМЛАРИНИ ТИББИЁТ ДЕОНТОЛОГИЯСИ АСОСИДА ПСИХОЛОГИК ТАЙЁРГАРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ- ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ

*Собирова Дилафруз “Психология” кафедраси доценти,
Халқаро Психология Фанлари Академияси мухбир аъзоси*
Таянч сўзлар: *Диентология, социал-психологик, ижтимоий
механизм, ижтимоий идентификация, компетентлик,
касбий этикет.*

Ушбу мақолада тиббиёт ходимларини тиббиёт деонтологияси асосида психологик тайёргарлигини оширишнинг ижтимоий-психологик асослари ҳақидаги илмий мулоҳазалар баён этилган. Шунингдек тиббиёт ходимларининг социал-психологик компетентлигига таъсир этувчи омиллар ҳамда механизмлар кўрсатиб ўтилган.

Ключевые слова и понятия: *Деонтология, социально-психологическая, социологическая, социальная идентичность, компетентность, профессиональная этика.*

В данной статье излагаются научные соображения о социально-психологических основах повышения психологической подготовки медицинских кадров на основе медицинской деонтологии. Также упоминаются факторы, влияющие на социально-психологическую компетентность медицинского персонала.

Keywords: *Dontology, socio-psychological, sociological, social identity, competence, professional ethics.*

This article presents scientific considerations on the socio-psychological foundations of improving the psychological training of medical personnel on the basis of medical deontology. Factors affecting the socio-psychological competence of medical personnel are also mentioned.

Мустақил Ўзбекистонимизда деонтологиянинг шаклланишига буюк алломаларимиз Хоразмий, Фарғоний, Исмоил ал Бухорий, Ат-Термизий, Абу Наср Фаробий, Абу Али ибн Сино, Абу Райхон Беруний, Исмоил Журжоний, Марғиноний, Замахшарий, Махмуд Кошғарий ва бошқа буюк олимларимиз ўзларининг яратган нодир асарлари билан катта таъсир кўрсатишди. Айниқса Абу Али ибн Сино тиббиёт соҳасидаги ўлмас асарлари билан Ўрта Осиёда тиббиётнинг шаклланишига ўзининг бебаҳо хиссасини кўшган. Абу Али ибн Сино яхшиликка олиб борувчи ахлоқ, коидаларини ривожлантиришга ёрдам берувчи тадбирлар орқали тарбияни изчил амалга ошириш мумкинлигини алоҳида кайд этади. Абу Али ибн Синонинг таъкидлашича, «Энг муҳим ахлокий бойлик адолатдир». Ахлокий тушунчалар ақлга, билимга асосланиши лозим. Лекин инсон канчалик билимдон ва олим бўлмасин ахлокий тамойилларга таянмаса, у одобсизлик ва ёмонликка йул кўяди. Ибн Сино ўзининг «Куш тили» асарида

иккиюзламачилик, Ёлғончи-лик, хоинлик каби иллатларни қоралайди. Инсон устидан ҳар қандай зуравонликни қоралайди. Ибн Синонинг ёзишича, инсонниинг энг яхши фазилатларидан бири ўзининг ёмон ахлокий иллатларини англаб, уларни йўқотишга интилишидир. Унинг яхши хислатлари ичида бошқаларга эътибор ва ғамхурлик билан муносабатда бўлиш алохида ўрин тутади. Кимки ўз ахлокини тарбиялаш учун ўз олдига кўйган вазифасини бажариб, ўз хулқини тузатишга интилса, унга ҳеч нарса кўрқинчли эмас. Кимки ўз хатосини тузата олсагина, у бошқаларнинг тарбияси ҳақда ғамхурлик қила олиши мумкин.

Тиббиёт деонтологиясининг асосий вазифалари куйидагилардан иборат:

- тиббиёт ходимлари хулқ-атворининг даволаш самарадорлигини имкони борича оширишга қаратилган таъминловларини ўрганиш.
- тиббий хизматдаги ноқулай омилларга, ҳамшира ва врач фаолиятидаги зиддиятларга, патологик кўринишларга барҳам бериш.
- тиббиёт ходимлари билан беморлар ўртасида ўрнатиладиган ўзаро муносабатлар тизимини ўрганиш;
- замонавий тиббиёт ва бемор талабига жавоб бермайдиган тиббиёт хизматининг зарарли омилларини тугатиш.

Тиббиёт ходими беморлар билан, ўз касбдошлари билан мулоқотда сабр-чидамли, самимий хушмуомалада бўлиши, касбдошларига меҳрибон бўлиши лозим.

Бозор иқтисодиёти шароитида хусусий тиббий муассасалар пайдо бўла бошлади. Бу муассасалар беморларга пуллик хизмат кўрсатадилар. Хусусий тиббий муассасаларда хизмат қиладиган тиббиёт ходимлари фаолиятида деонтология масаласи айниқса долзарб ҳисобланади. Чунки уларга бирламчи мурожаат қилган киши ушбу даргоҳ, унда хизмат кўрсатувчи ходимлар тўғрисида ўз фикр-мулоҳазаларини, баҳоларини беришади. Шунинг учун ҳам уларнинг фаолиятида хушмуомалалик муҳим ўрин эгаллайди. Хушмуомала— ички маданиятнинг ифодаланиш шакли, одамлар билан муомала *килиш* шаклидир. Унинг негизини кишининг ўз кадр кимматини билиши ва Бошқаларии ҳурмат

қилиш хисси ташкил этади. Хушмуомала бошқа одамлар билан муносабатда ва оғирвазмин бўлишда, ўз иззатнафсини тия билишда, бошқаларнинг майл ва истакларига қарши чиқишлик, балки ҳурмат билан қарашда ифодаланади.

Одоб-хулқ-атворнинг шартли равишда қабул қилинган қонидаси бўлиб, у одамнинг жамоат орасида ўзини тута билишидан далолат беради. Бўларга онгли равишда амал қилган одам бошқаларни ҳурмат қила олади. Уларнинг истак хошишини тушуна олади. Одоб-хулқ-атвор борасидаги меъёрни хис қилиш демакдир. Бу хулқ,-атвор меъёри кишилар билан муносабатда зийрак, эҳтиёткор ва эътиборли бўлишга, фақат ўз нуқтаи назаридангина иш кўриб қолмай, балки бошқа одамларнинг фикрини ҳисобга олиб иш кўришга асосланади.

Тиббиёт ходими фаолиятидаги камчиликлардан бири бу тиббиёт ходимининг ўз вазифаларини механик бажаришидир. Бунда тиббиёт ходими ўзи билганча беморни парвариш қилиш билан шуғулланиб, *ҳарорат* ўлчаш, инъекция қилиш, дори моддаларни таркатиш каби вазифаларни бажаради холос. Улар беморга психологик нуқтаи назардан эътибор бермайди. Унинг бемор билан мулоқоти доираси чегараланиб қолади. Бу эса тиббиёт ходимлари билан бемор ўртасида совуқ, муносабатлар юзага келишига сабаб бўлади. Натижада тиббиёт ходимининг кўнгил сўрашни билмаслиги, эътиборсизлиги беморларнинг шикоят қилишларигача бориб етади. Хозирги замон тиббиётига «тиббиёт ходими социал-психологик компетентлиги» тушунчаси кириб келди. Агар бу жараён таҳлил қилинадиган бўлса, унинг ҳар бир босқичи бемор билан тиббиёт ходими ўртасидаги муносабатга бориб тақалади. Кўпгина ҳолларда тиббиёт ходимлари бу фазилатга эга бўлмайдилар ва бемор сирини бошқа беморларга етказдилар. Натижада бундай тиббиёт ходимларига бўлган ишонч йўқолади. Беморларга ҳурмат билан муносабат қилиш, уларга намунали хизмат кўрсатиш бемор билан тиббиёт ходими ўртасидаги муносабатни янада яхшилайдди. Бунда беморни тушуниш, унга эътибор билан қараш ҳам ўзаро ишончни мустаҳкамлайди. Бунда беморнинг ақлий ривожланганлиги, билимдонлиги ва шахсий фазилатларини тиббиёт ходими иш жараёнида ўрганиб бориши муҳимдир.

Шундагина ҳар бир беморга индивидуал ёндошиш мумкин бўлади. Тиббиёт амалиётида турли тавсифдаги тиббиёт ходимларини учратиш мумкин.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, соғлиқни сақлаш тизимида фаолият кўрсатаётган тиббиёт ходимлари учун қуйидаги амалий тавсиялар тақдим этилади.

1. Суҳбат жараёнида суҳбатдошнинг ҳиссиёти, унинг кечинмаларини тушунишга қийналиш ҳолатлари безовта қилган шароитларда биринчи галда кузатувчанлик хусусиятини шакллантиришга мақсадга мувофиқ. Бунинг учун кинофильмларни томоша қилиб, унинг қаҳрамонлари тўғрисидаги тавсифини бошқа томошабинлар билан солиштириш орқали эришиши мумкин.

2. Новербал хатти-ҳаракатларни баҳолаш учун ҳам худди шу сингари фаолиятни амалга ошириши ва фильмни овозсиз томоша қилиб, қаҳрамоннинг хатти-ҳаракатини баҳолаши муҳимдир.

3. Тиббиёт ходимлари ўртасида мулоқотмандлик, шахснинг экапрессив ва новербал хатти-ҳаракатлари, муомала жараёнида ўз фикрларини назорат қилиши ва суҳбатдошнинг тинглашга доир социал тренинг ташкил этиши мақсадга мувофиқ.

4. Тиббиёт ходимларига социал малакалар, социал перцепция ва суҳбатдошга таъсир кўрсатиш ҳамда бошқаришга доир психологик маърифат машғулотларини ташкил этиш муҳимдир. Юқоридагиларга асосланиб, мазкур бобда баён этилган илмий мушоҳадаларни умумлаштирган ҳолда тиббиёт ходимлари социал-психологик компетентликни ривожлантириш дастури ва уни тиббиёт ходимлари касбий фаолияти самарадорлига таъсири масаласини тадқиқ қилиш бўйича қуйидагилар аниқланди:

Тиббиёт ходимларининг социал-психологик компетентлигини ривожлантириш аниқ назарий асосланган ва амалий режалаштирилган дастурга зарурат сезади. Социал-психологик компетентликнинг ривожлантириш дастури учун методологик асос сифатида хизмат қилувчи дастурларга таяниш мақсадга мувофиқ.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

РЎЙХАТИ

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект пресс 2000.
2. Баратов Ш.Р. Социально-психологические основы создания психологической службы в Узбекистане: Автореф. дис. ... докт. психол. наук. – Ташкент. 1998. – 37 с.
3. Венгер А.Л. Психологическое консультирование и диагностика/ Практическое руководство. – М.: Генезис, 2001. – 160 с.
4. Гамезо М.В., Домашенко И.Н. Атлас по психологии. – М.: «Просвещение», 1986. – 112 с.
5. Каримова В.М. Ижтимоий психология. Дарслик. – Т., 2012. –172 б
6. Собирова Д.А. Социал интеллект: назария ва амалиёт/ Монография Тошкент.: “Фан”, 2013. – 160 б.

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМДА ИҚТИСОДИЙ МАДАНИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ТАРБИЯЧИНИНГ РОЛИ

*Maktabgacha ta'lim kafedراسи o'qituvchisi,
Phd Jalilov.Z.B*

*Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari
Hojiqurbonova.M.Q., Hasanova.N.Sh.*

Annotasiya : maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlarida iqtisodiy madaniyatni shakllantirishda tarbiyachining roli va iqtisodiy bilim berish bilan birgalikda iqtisodiy madaniyatni ham shakllantirish muhimligi ta'kidlab o'tilgan.

Kalit so'zlar: matematik tasavvurlar, iqtisodiy madaniyat, bozor munosabatlari, tadbirkorlik, iqtisodiy xislat, iqtisodiy faoliyat.

Аннотация: в статье подчеркивается роль педагога в формировании экономической культуры в дошкольных образовательных организациях и самостоятельность формирования экономической культуры в совокупности с предоставлением экономических знаний.

Ключевые слова: математические разделы, экономическая культура, рыночные отношения, предпринимательство, экономическая характер, хозяйственная деятельность

Annotation: *the article emphasizes the role of the teacher in the formation of economic culture in preschool educational organizations and the independence of the formation of economic culture in conjunction with the provision of economic knowledge.*

Keywords: *mathematical sections, economic culture, market relations, entrepreneurship, economic character, economic activity*

Barchamizga ma'lumki har qanday davlatning qay darajada rivojlanganligi uning iqtisodiy rivojlanish o'rnini bilan bevosita bog'liq hisoblanadi. Iqtisodiy rivojlanish o'rnini esa o'sha davlatda yashovchi fuqarolarning iqtisodiy madaniyat darajalari belgilab beradi. Iqtisodiy madaniyat haqida qisqacha to'xtalib o'tadigan bo'lsak; iqtisodiy madaniyat—bu vosita. Odamlar iqtisodiy faoliyat va xatti- harakatlar jarayonida bir -biri bilan aloqa qilishlari va shu bilan jamiyatda va butun dunyoda sodir bo'layotgan iqtisodiy hodisalar va jarayonlarning mohiyatini tushinishlari mumkin bo'lgan «til». Bundan ko'rinib turibdiki, iqtisodiy madaniyatning jamiyat va davlat taraqqiyotida va iqtisodiyotning turli bosqichlarida ta'siri sezilarli va sermazmundordir. Shu o'rinda o'tmishga nazar tashlaydigan bo'lsak kommunistik mafkura ostidagi sobiq sovet tuzimi davrida insonlarda mehnatga haq to'lash orqali boqimandalik mafkurasini, shaxs manfaatini jamoa manfaatiga bo'ysundirish, rasmiy buyuruqbozlik kabi harakatlar oqibatida shaxsning iqtisodiy tashabbuskorligi barham topdi.

Mustaqillikka erishilgan so'ng iqtisodiy sohalarda yuksak o'sish darajalariga erishildi. Hozirgi kunda esa davlatimiz iqtisodiyotini yanada rivojlantirish maqsadida qator ishlar olib borilmoqda. Xususan, 26.03.2020-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev «Iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirishga oid davlat siyosatini tubdan yangilash chora -tadbirlari to'g'risida»gi 5975-sonli farmoni, «Har bir oila – tadbirkor» dasturi hamda «Har bir oila – tadbirkor dasturini amalga oshirish to'g'risida» gi PQ 3777-sonli qaror va boshqalar ishlab chiqildi. Bundan tashqari Prezidentimiz 2020-yilni «Ilm – ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish» yili

deb e'lon qilganlari ham iqtisodiyotga katta e'tibor qaratilganidan dalolatdir.

Maktabgacha ta'lim tizimida iqtisodiy madaniyatni shakllantirib bormoqlik, bu- kelajak avlodni yuksak iqtisodiy bilimlarni o'zlashtirishida mustahkam poydevor vazifasini ham o'taydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim olayotgan bolalarga iqtisodiy bilim berish va uni takomillashtirish uchun eng avvalo tarbiyachi pedagoglarning iqtisodiyot va iqtisodiy madaniyat haqida yuksak va metodik bilimlarga ega bo'lmog'ligi kerak. Eng avvalo, yosh kadrlar bolalarga qanday qilib iqtisodiy bilim iqtisodiy tarbiya berish va iqtisodiy xislatlarni (tejamkorlik, tashabbuskorlik, ijtimoiy faollik, yarativchanlik, ishchanlik, mehnatsevarlik va boshqalar)ni shakllantirish va rivojlantirish haqidagi bilim va metodik usullarni qo'llash to'g'risida bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirib, malakalarini oshirib bormoqliklari zarur.

Maktabgacha ta'lim tizimidan boshlab bolalarga davlat iqtisodiyotining qay turi yaxshi rivojlangan va qaysi iqtisodiy faoliyat hozirgi kunda rivojlanayotganini tizimli o'rganib bolalarni shu yo'nalishlarda tarbiyalab borish kelajakda sifatli kadrlarni yetishishida va davlatning keyingi iqtisodiy bosqichlarida bilimli va malakali, yangicha qarashdagi yoshlarni yetishib chiqishida ham katta hissa qo'shadi.

Iqtisodiyot bevosita matematika fani bilan aloqador bo'lib, bunda maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga matematik tasavvurlarini shakllantirish ham ustuvor harakatlardan biri hisoblanadi. Matematik bilimlarni bolaga o'rgatayotganda eskicha va takrorlanib kelayotgan metod va metodikalarni qo'llashlari, bolada zerikish va bu fanga bo'lgan qiziqishlarini susyatirishi mumkin. Hozirgi kunda bolalarga yangicha usuldagi metodlarni qo'llash va shu bilan bir qatorda matematik tushunchalarni hosil qilishda bolalar o'yin faoliyati orqali o'qitish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati ham o'yin hisoblanadi. Bu kabi harakatlar bolada matematik salohiyatni hosil qilishda katta yordam beradi. Bolalarning barchasiga albatta harakatli o'yinlar yoqishi tayin. Ularning shu harakatlarini ham iqtisodiy madaniyatni shakllantirishga yo'naltirish mumkin. Buni misol tariqasida ko'rib chiqadigan bo'lsak:

Iqtisodiyot, albatta, bozor munosabatlari bilan aloqador. Bu barchamizga ma'lum, bolalarga matematik tasavvurlarini hosil qilish faoliyati davomida «Men savdogarman», «Men xaridorman», «Biz bozordamiz» mavzusi ostida o'yin tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Bunda bolalar ikki guruhga ajralishadi va navbat bilan biri savdogar sotuvchi va biri xaridor istemolchi bo'lib ular o'rtasidagi o'zaro savdo muhiti va aloqalarini yuzaga keltirish orqali o'zaro savdo jarayonida bir-biri bilan bo'ladigan munosabat madaniyatni shakllantirish mumkin. Bu kabi o'yinlarda tarbiyachining roli sezilarli hisoblanadi. Shu birgina o'yin faoliyati davomida matematik tasavvurlarini va shu bilan bir qatorda bolada savdo aloqalarida muomala madaniyatini shakllantirsa ham bo'ladi. Bundan tashqari bolalarda savdo - sotiq va tadbirkorlikka bo'lgan qiziqishini ham oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, barcha say-harakatlar bir maqsad ostida olib borilmoqda. Bu davlatning iqtisodiy tomondan rivojlanishi, kelajakda tashabbuskor, tadbirkor yangi inovatsion qarashlarga ega bo'lgan yosh avlodning ósib shakllanib borishini ko'zda tutmoqda. Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning «Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz» asarlarida: «Hozirgi kunda bizning oldimizda ana shu erishilgan yutuqlarimizni yanada mustahkamlab, xalqimizning hayot darajasi va sifatini yanada oshirishdek yangi ulkan vazifalar turibdi va bu vazifalarni bugungi globallashuv davrida dunyoda iqtisodiy inqiroz, qarama-qarshilik va nosog'lom raqobat, xomashyo resurslarining narxi pasayib borayotgan keskin va murakkab bir shaoritda amalga óshirishimizga to'g'ri kelmoqda»deb aytib ótganlar. Bundan ko'rinib turibdiku iqtisodiyot va aholini yashash tarzini yaxshilash maqsadida o'sib kelayotgan yosh avlod va kadrlar yanada bilimli va iqtisodiy salohiyatga ega bo'lmoqliklari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev «Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz» asari.
2. «Maktabgacha pedagogika» fanidan o'quv-uslubiy majmua. Termiz – 2018-yil

3. «Madaniyatshunoslik asoslari» oliy o'quv yurtlari talabalari uchun qo'llanma. Toshkent – 2006-yil
4. O'z.ME. Birinchi jild. Toshkent – 2000-yil

**BO`LG`USI MAKTABGACHA TA`LIM
TARBIYACHISINI INNOVASION FAOLIYATGA
TAYYORLASH - MUHIM PEDAGOGIK MUAMMO
SIFATIDA**

*BuxDU, Maktabgacha ta`lim kafedراسi katta o`qituvchi
G.U.Umarova*

Zaynulloyeva Gulhayo 14-IMT-18 guruh talabasi

Аннотация. В статье рассматриваются возможности подготовки дошкольных воспитателей к инновационной деятельности - проблемы и пути решения в процессе коренного создания новых форм воспитательной работы.

Abstract. The article discusses the possibilities of training preschool educators for innovative activities - problems and solutions in the process of radical creation of new forms of educational work.

Ключевые слова: информационная культура, цифровые средства, информационная образовательная среда.

Keywords: information culture, digital tools, information educational environment.

Ma`lumki, bugun barcha davlatlar ta`limga imkon qadar ko`p yangilik kiritishga intilmoqda. Bugungi yangiliklar ularga uyushgan, rejali, ommaviy yondashuvni talab etadi. Yangiliklar kelajak uchun uzoq muddatli investitsiyalardir. Novatorlikka qiziqish uyg`otish, yangilik yaratishga intiluvchan shaxsni tarbiyalash uchun ta`limning o`zi yangiliklarga boy bo`lishi, unda ijodkorlik ruxi va muhiti hukm surishi lozim. Ta`lim xuddi global jamoatchilik tizimining asosi sifatida jamiyatda bo`layotgan barcha o`zgarishlarni hisobga olishi, shuningdek, o`zining tuzilishi va faoliyat mazmunini o`zgartirishi kerak bo`ladi. Ta`lim ham jamoatchilik vazifasini bajaruvchi sifatida jamiyatdagi o`zgarishlar bilan uyg`un bo`lishi va jamiyatdagi o`zgarish va rivojlanishga o`z ta`sirini o`tkaza olishi lozim. Biroq jamiyat va ta`lim o`rtasidagi munosabat murakkab shaklga ega bo`lib, yuqori

darajadagi jo`shqinlik bilan tavsiflanadi. Ana shu asosdan kelib chiqib aytish mumkinki, ta`limdagi o`zgarishlar faqatgina natija sifatida emas, balki jamiyatning kelgusidagi o`ziga xos rivojlanishi sharti tarzida yuzaga chiqadi. Shu sababli dastlab ustuvor tushunchalarni aniqlashga e`tibor qaratildi va ular quyidagilar ekanligi aniqlandi: innovatsiya, innovatsion jarayon, innovatsion faoliyat, innovatsion salohiyat.

"Innovatsiya" tushunchasi lotin tilidan olingan bo`lib (in-ga, novus-yangi), "yangilanish", "o`zlashtirish", "qandaydir yangilikni kiritish", "yangini joriy qilish", "yangilik kiritish" ma`nolarini beradi. O`z navbatida "yangi" so`zi ushbu tushunchaning asosiy yadrosini tashkil etadi. Odatda? yangilanish tushunchasi ta`limda ko`p xollarda o`zgartirish tushunchasi bilan sinonimdir. Agar ushbu o`zgartirish keng qamrovli bo`lsa va butun ta`lim tizimini o`zgartirsa, unda "isloxot" tushunchasi bilan izoxlanadi. Lekin barcha o`zgarishlarni yangilik deb qarash to`g`ri bo`lmaydi. Chunki yangilik o`zida avval boshidanoq qo`yilgan vazifalarning yangilanishini maqsad qilib qo`yadi.

Boshlang`ich sinf o`qituvchisi pedagogik izlanishiga nisbatan qo`yiladigan eng muxim talablar quyidagilardan iboratdir: -o`quv-tarbiya ishining yangi shakllarini tubdan yaratish jarayonida namoyoí bo`lishi; - o`qituvchi ijodiy faoliyatining istalgan turida mavjud bo`lishi va bir vaqtda uning barcha turlari xususiyatini aks ettirish; - tabiat va jamiyat ob`ektlarini tubdan yangi xossalarda namoyon etish vositasi, ya`ni, o`qitishning predmetli (moddiy) muxitini aniqlashtirish ishi bo`lib, unda tabiiy predmetlilikning yangi shakllarini rivojlantirish, ishlab chiqish mexanizmini yangidan to`la mujassamlashtirish, ya`ie pedagog ijodiy izlanishining barcha qarama-qarshiliklarini o`zida aniqlashtirishi lozim.

Pedagogik izlanishga nisbatan qo`yiladigan eng muxim talablar quyidagilardan iboratdir: -o`quv-tarbiya ishining yangi shakllarini tubdan yaratish jarayonida namoyon bo`lishi; - o`qituvchi ijodiy faoliyatining istalgan turida mavjud bo`lishi va bir vaqtda uning barcha turlari xususiyatini aks ettirish; - tabiaò va jamiyat ob`ektlarini tubdan yangi xossalarda namoyon etish vositasi, ya`ni, o`qitishning predmetli (moddiy) muxitini aniqlashtirish ishi bo`lib, unda tabiiy predmetlilikning yangi shakllarini rivojlantirish, ishlab chiqish mexanizmini yangidan

to`la mujassamlashtirish, ya`ni pedagog ijodiy izlanishining barcha qarama-qarshiliklarini o`zida aniqlashtirishi lozim.

SHunday qilib, pedagogik izlanishga qo`yilgan yuqoridagi talablar va ularning tasniflarini taxlil etish shuni qayd etishga imkon berdiki, pedagog ijodiy ishining predmetli fenomeni yangilikni ishlab chiqishning ijtimoiy gnoseologik (mantiqiy-psixologik) mexanizmi ma`nosida yoki boshqacha aytganda, o`quv-tarbiya jarayonining ob`ektlarini yangi sifatlarda aniqlashda aynan bo`lishi lozim. Bu mexanizm mazmunidagi eng asosiy narsa pedagogik izlanishning istalgan turiga va uning bosqichlari (bo`g`inlari, stadiyalari) ga nisbatan umumiyliigi va tuzilishi jixatdan yaxlitligi bo`lib, uning buzilishi esa ob`ektlarni yangi mohiyatda ochishni ta`minlash qobiliyatining yo`qolishiga olib keladi. Yangiliklar jamiyat maxsuli bo`lib, ularning miqdori, turlari, tabiati va jadalligi ko`pgina omil va shartlarga bog`liq. Keyingi yillarda gumanitar fanlar, shu jumladan, pedagogika fani rivojiga xam qator mamlakatlarda innovatsiya (yangilik) nuqtai nazardan aloxida e`tibor berilmoqda. Tarixiy taraqqiyot shundan saboq beradiki, ta`limiy islox jamiyatda olib borilayotgan ijtimoiy isloxotning tarkibiy qismi. Boshqacha aytganda, jamiyatda ro`y berayotgan etakchi innovatsion jarayonlar ta`limda ham o`z aksini topadi. Ta`limda "innovatsiya" tushunchasi texnikaviy va boshqa fan soxalaridagi kabi keng yoritilmaganligini hisobga olgan xolda, mazkur tushuncha pedagogik kategoriya sifatida tavsiflandi. SHu nuqtai nazardan qaraganda pedagogik ijodiyot masalalari o`quv-tarbiya ishi innovatsion jarayonlarning komponenti sifatida qaraldi. Bugungi kunda tarkib topgan ta`limning eng muhim elementlari qadimdan shakllanib kelgan va hozirda xam o`zining axamiyatini yo`qotmagan. Ta`lim maqsadi, mazmuni, shakllari, uslub va vositalari pedagogikada ta`lim jarayonlarini taxlil qilish uchun qo`llaniladigan an`anaviy kategoriyalar xisoblanadi. Aynan o`sha kategoriyalar ma`lum bir predmet, mutaxassislik yoki ixtisoslik bo`yicha o`quv tarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi pedagog faoliyatining predmeti sifatida yuzaga chiqadi. Qayd etilgan pedagogik kategoriyalarni maqsadga muvofiq ravishda yo`naltiruvchi pedagogik va o`quv faoliyatining qonuniyat va mezonlari tizimlashtiruvchi omil vazifasini bajaradi.

Ta`lim jarayonini kuzatish boshlang`ich sinf o`qituvchilari keng qo`llaydigan interfaol metodlar juda kamchilikni tashkil etishini ko`rsatadi. Bunday metodlar sifatida klaster, B-B-B chizmasi, aqliy xujum, "Baliq skeleti" chizmasi, "Qanday? diagrammasi" kabilarni aytib o`tish mumkin;

Boshlang`ich sinf o`qituvchilari interfaol metodlarni qo`llashda metodik qoidalarga to`liq rioya etishlarè lozim. Boshqacha aytganda, interfaol metodlar fanning o`ziga xos xususiyati, mavzuning maqsad va vazifalari, o`quvchilarning yosh xususiyatlari, mashg`ulot shakli, auditoriyada maqbul shart-sharoitnã mavjudligi kabi jixatlarni aniq hisobga olgan holda qo`llash lozim. Oddiy bir misol: o`qituvchilar deyarlè xar bir mashg`ulotida klaster metodini qo`llaydi. Eng qizig`i, mazkur metod orqali o`quv maqsadiga erishish mumkin yoki mumkin emasligidan qat`iy nazar undan foydalanish xolati ko`p uchraydi. Bundan tashqari, uch-to`rt doirani chizish orqali tarmoqlar xosil qilish xam mumkin emas. Mazkur metod o`quvchilarning ma`lum bir narsa-hodisa, jarayon yoki tushunchaga oid fikrlarini umumlashtirish, ularni tizimlashtirish maqsadida qo`llaniladi. Ta`lim texnologiyalarini yaratish uchun professor-o`qituvchilar o`quv maqsadlarini pedagogik vazifalarga aylantirish, uni kutiladigan natijaga mos xolda aniqlash ko`nikmasiga ega bo`lishlari lozim. Barcha mashg`ulotlarning texnologik ishlanmalarini yaratish jarayonida identiv o`quv maqsadlarini vazifalarga aylantirish uchun bir xil fe`l turkumidagi so`zlar (ma`lumot berish, ochib berish, yoritib berish, izoxlash kabilar)dan foydalanish o`rinli bo`lmaydi. Buning uchun professor-o`qituvchilar Klaster metodini amaliyotda qo`llash ko`nikma va malakalariga ega bo`lishlari talab etiladi. Identiv o`quv maqsadlarini o`quv vazifalariga aylantirish ko`nikmasiga ega bo`lmasdan turib, mashg`ulot jarayonini muvafaqqiyatli loyixalashga erishish mumkin emas.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати :

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури», Тошкент, 1997 й.
2. Мавлонова Р.А., Тўраев О.Т., Ҳоликбердиев К.М. - «Педагогика» Т., «Ўқитувчи» - 2008.

3. Н.Н.Азизходжаева “Педагогик технологиялар ” Т., 2007 йил
4. Педагогик технологиялар Муаллифлар гуруҳи Т., 2008 йил / Т.:ОЎМКХТРМ, 300 бет.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YINLARNING AHAMIYATI

Buxoro davlat universiteti, Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi N.N.Hamroyeva, 14-2MT-20 guruh talabasi Z.N. Fayzullayeva

***Annotatsiya:** maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola nutqini rivojlantirish maktabgacha ta'lim tizimining asosiy vazifasidir. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda oila, bog'cha va o'yinlarning ahamiyati haqida so'z boradi.*

***Kalit so'zlar:** bolalar nutqini o'stirish, bolalar o'yinlari, tafakkurning rivojlanishi.*

***Аннотация:** развитие речи детей в дошкольном образовании - ключевая задача системы дошкольного образования. В статье обсуждается значение семьи, детского сада и игр в развитии речи дошкольников.*

***Ключевые слова:** развитие речи детей, детские игры, развитие мышления.
речь.*

***Annotation:** the development of children's speech in preschool education is a key task of the preschool education system. This article discusses the importance of family, kindergarten and games in the development of speech in preschool children.*

***Keywords:** children's speech development, children's games, development of thinking.*

Bolalarning o'yin jarayoni psixik bilish jarayonlarini rivojlantirish, irodasi, hissiyoti va qiziqishlari, ta'sirchanligini oshirish, bola shaxsini shakllantirish, atrof- muhitda bo'layotgan voqea hodisalarga nisbattan qiziqish uyg'otishga yordam beradi. Bog'cha yoshidagi bolalarning o'yin faoliyati masalasi asrlar

davomida juda ko'p olimlarning diqqatini o'ziga jalb qilib kelmoqda. Bog'cha yoshidagi bolalar o'zlarining o'yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olg'a qarab borayotgan sermazmun hayotimizning hamma tomonlarini aks ettirishga intiladilar. Bolalarning o'yinlari orqali ularda ijtimoiy foydali, yuksak insoniylik xislatlarini tarbiyalash mumkin. Biz bolalarning o'yin faoliyatlarini tashqaridan kuzatsak, o'yin jarayonida ularning barcha shaxsiy xislatlarini yaqqol namoyon bo'lishini ko'ramiz. Shuning uchun bolalarning o'yin faoliyatlari ularning individual ravishda o'rganish uchun juda qulay vositadir.

Ma'lumki, bolalarning asosiy vaqtlari o'yin orqali o'tadi o'yin maktabgacha yoshdagi bolalar har tomonlama rivojlanishining muhim vositasi hisoblanadi. Qolaversa, bolalar nutqini o'stirishda ham o'yinning ahamiyati nihoyatda kattadir. O'yin jarayonida bola shaxsi faoliyat sub'ekti sifatida shakllana boshlaydi. Tafakkur esa bolaning bog'cha yoshida juda tez rivojlana boshlaydi. Buning sababi birinchidan, bog'cha yoshidagi bolalarda turmush tajribasining nisbatan ko'payishi, ikkinchidan, bu davrda bolalar nutqining yaxshi o'sgan bo'lishi, uchinchidan esa, bog'cha yoshidagi bolalarning juda ko'p erkin mustaqil harakatkar qilish imkoniyatiga ega bo'lishidadir. Bog'cha yoshidagi bolalarda har sohaga doir savollarning tug'ilishi ular tafakkurining faollashayotganligidan darak beradi. Bola o'z savollarga javob topa olmasa yoki kattalar uning savoliga ahamiyat bermasalar undagi qiziquvchanlik susaya boshlaydi. Nima yomonligini qanday harakat to'g'ri-yu, qanday harakat noto'g'riligini aniqlashga intilishadi. Bu ishda bolalarga hamisha yordam berish kerak, ularning bunday harakatlarini qo'llab quvvatlash lozim. Bolalar bog'chada asosan syujetli va rollarga bo'linib o'ynaydigan o'yinlarni o'ynaydilar. Rollarga bo'linib o'ynaydigan o'yinlarda bolalar tevarak atrof- muhitdagi narsalarni aks ettiradilar. Ular o'zlarining turli o'yinlarida kattalarning oilaviy hayot sharoitiga doir hodisalarni, mehnat faoliyatlarini, yirik tarixiy hodisalarni, kishilar orasidagi muloqot munosabatlarni, urf- odatlar, bayramlarni aks ettiradi. Aynan ana shu syujetli-rolli o'yinlar bolalar nutqini o'stirishda alohida ahamiyatga ega, chunki sujetli rolli o'yinlar dialoglardan iborat bo'ladi. Dialog esa bevosita nutq bilan bog'liqdir.

Maktabgacha bo'lgan davrda bolalik lingvistlarni shunisi bilan jalb qiladiki, bunda o'ganilayotgan predmet (bola nutqi) lingvistik jihatdan ko'p qirrali va qiziqarlidir. Bolalar nutqini rivojlantirishning metodik masalalarining ishonchli tarzda psixologik lingvistik asoslashda zamonaviy pedagogik tadqiqotlarga xos jihatlar hisoblanadi. Bolalarga ona tilini o'rgatish va ularning nutqini rivojlanishiga doir ishlar maktabgacha tarbiya muassasasidagi ta'lim- tarbiya ishlari ichida alohida o'rin tutadi. Ushbu ishning maqsadi quyidagi quyidagilardan iborat:

- bolalarga nutqiy muloqotning muhim shakli – og'zaki nutqni adabiy tili me'yorlariga muvofiq holda egallashni to'liq ko'rinishda, tushunish va faol nutqqa kirishisgni o'rgatish.
- lug'atni boyitish mustahkamlash va faollastirish;
- nutqning gramatik to'g'riligini takomillashtirish;
- savod o'rganishga tayyorlash.

Ilk yoshda nutqni rivojlantirish ikki yo'nalish bo'yicha olib boriladi: bola nutqini takomillashtirish va uning o'z faol nutqini shakllantirish. Odatda faol nutq 2-2,5 yoshlarga kelib paydo bo'ladi. Bolaning o'z yaqinlari bo'lgan kattalar bilan muloqotga ehtiyoj nutqni o'z vaqtida va to'g'ri rivojlantirishning hal qiluvchi sharti hisoblanadi. Kommunikativ funksiya nutqning birlamchi vazifasidir. Nutq tug'ma qobiliyat emas, balki hayot davomida bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishi bilan parallel ravishda shakllanib boradi. Ana shu shakllanishda bolalar o'yinlari ham asosiy o'rin egallaydi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, bolalar hayotida o'yinlarning ahamiyati juda ko'p qirrali faoliyat bo'lib, unda kattalarga mansub bo'lgan mehnat ham, turli narsalar haqida tafakkur qilish, dam olish va xursandchilik manbalari ham mujassamlangandir, ya'ni mana shu jarayonlarning barchasi o'yin faoliyati davomida aniq bo'ladi. Qolaversa, o'yin bola nutqin o'stirishning asosiy va zaruriy vositalaridan biridir. Bola bilishga tashnaligidan atrofdagi o'zining haddi sig'adigan narsalari bilangina emas, balki kattalar uchun mansub bo'lgan o'zining kuchi ham yetmaydigan, haddi sig'maydigan narsalar bilan ham amaliy munosabatda bo'lishga intiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qodirova F.R. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi ruhiy omillari; T.: "ISTIQLOL", 2016 y.
2. Voxidov M.V. Maktabgacha tarbiya psixologiyasi. T., "O'qituvchi", 1994 yil
3. G'aybullayeva M., D. G'aybullayeva bir yoshdan uch yoshgacha bo'lgan bolalar tarbiyasi, T., Ilm-ziyo nashriyoti, 2006 yil.
4. Nishonova Z.T. "Bolalar psixologiyasi" o'quv qo'llanma. – T., 2008 yil

BOLALARNING SO'ZLASHUV NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARNING ROLI

*BuxDU o'qituvchisi N.N.Hamroyeva,
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
1-bosqich talabasi N.Farmonova*

***Annotatsiya:** Didaktik o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'lim va tarbiya vositasi sifatida keng qo'llaniladi. Didaktik o'yin ta'lim bilan bevosita bog'liq bo'lib unga yordam beradi. Didaktik o'yin bu maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning yosh va imkoniyatlariga mos keladigan metoddir. Maqolada nutqni o'stirishga oid didktik o'yinlar haqida so'z boradi.*

***Kalit so'lar:** Maktabgacha ta'lim tashkiloti, nutq, didaktik o'yinlar.*

***Аннотация:** Дидактические игры широко используются как средство обучения и воспитания дошкольников. Дидактические игры имеют прямое отношение к обучению и помогают ему. Дидактические игры это метод, соответствующий возрасту и возможностям дошкольников.*

***Ключевые слова:** Дошкольное образование, речь, дидактические игры.*

***Annotation:** Didactic games are widely used as a means of education and upbringing of preschool children. Didactic games are directly related to education and help it. Didactic games are a*

method of preschool education that suits the age and capabilities of children.

Key words: *Preschool education organization, speech, didactic games.*

Bugungi kunda umuman o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyat turi ekanligi barchamizga ma'lum. Shu sababli, didaktik o'yinlar ta'lim-tarbiya sifatida keng qo'llanilmoqda. Bolalar o'yinining tartibli, davomli, uyushqoqli va aniq maqsadga qaratilgan holda tashkil etilishi, o'tkazilishi va muayyan natija bilan yakunlanishi tarbiyaviy jihatdan katta ahamiyatga ega bo'lib, bolalarda tashkilotchilik va tashabbuskorlik sifatlarini tarbiyalaydi, boshlangan ishini oxiriga yetkazish ko'nikmalarini paydo qiladi, ularning irodali bo'lib o'sishlariga yordam beradi, ruhiy, aqliy rivojlantiradi. V.A.Suxomlinskiy ta'biri bilan aytganda; "o'yinda bolalar oldida olam ochiladi: shaxsning ijodiy qobiliyatlari namoyon bo'ladi".

Didaktik o'yinni amalga oshirishda har doim g'oyaviylik prinsipiga asoslanish kerak. Didaktik o'yin tarbiyaning vazifasi hamda maqsadlariga muvofiq kelishi lozim. Didaktik o'yinlar bolalarni birgalikda o'ynab, o'z manfaatlari bilan uyg'unlashtira olishi, bir-biriga ko'maklashish va o'rtog'ining muvoffaqiyatidan xursand bo'lishi kabi yaxshi munosabatlarning tarkib topishiga yordam beradi. O'yinlar shaxsning sofdillik, rostgo'ylik kabi ijobiy hislatlari shakllanishiga imkon beradi. Loto, domino kabi ko'pgina o'yinlardan (bolalarning o'zlashtirishiga qarab) mustaqil ravishda foydalaniladi va bu o'yinlar tashkilotchilik qobiliyatini o'stirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Didaktik o'yin bolalarning amaliy faoliyati hisoblanadi, chunki unda bolalar mashg'ulotlarda olgan bilimlaridan foydalanadilar. Shu nuqtai nazardan qaraganda, didaktik o'yin bolalarning aqlily faoliyatini kuchaytiradi, olgan bilimlaridan har xil usulda foydalanishlari uchun hayotiy sharoit yaratib beradi. Bunday o'yinlarga kichik bolalar uchun "Rangiga qarab top", "Shakliga qarab top", "Mazasiga qarab top" kabi o'yinlarni misol tariqasida keltirish mumkin. Katta guruh bolalari uchun "Ishchilar nimalar va qanday ishlarni bilishadi", "Dehqonlar nimalarni yetishtirishadi", "Kim ko'proq narsaning nomini ayta oladi" va boshqa o'yinlarni ko'rsatish mumkin.

Didaktik o'yinlar bolalarni tevarak-atrof to'g'risidagi bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, o'z shaxsiy tajribalari va mashg'ulotlarda olgan bilimlarini amalda qo'llay bilishga o'rgatadi, ulardagi fikrlash qobiliyatlarini, ijodiy kuchlarni, sensor jararayonni rivojlantiradi, olgan bilimlarini tartibga soladi. Didaktik o'yinlar ta'lim jarayonini yengilroq va qiziqarliroq qiladi. Bolalar yoshlariga mos, qiziqarli faoliyat orqali o'yinda amalga oshiriladigan aqliy tarbiya vazifasini juda oson va yaxshi o'zlashtiradilar. Didaktik o'yinlar ba'zi bolalarning aqliy faoliyatidagi turli-tuman qiyinchilikni yengishga birdan bir zarur vosita hisoblanadi.

Didaktik o'yinning mazmuni "Bolajon" tayanch dasturida bayon qilingan va quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- buyumlar, ularni nomi, rangi, shakil, hajmi, sifati va ishlatilishi to'g'risida bilimlar berish;
- mehnatning har xil turlari va uning kishilar hayotidagi roli to'g'risidagi bilimlar;
- tabiat voqealar, narsalar, buyumlar, yil fasllari to'g'risidagi bilimlar;

2. dastlabki matematik tushunchalar: son-sanoq, kattalik, shakl, vaqt va fazoviy tushunchalar berish;

Didaktik o'yinlar, ularning ta'lim-tarbiya vazifasi, mazmuni, turlari, bolalar ta'lim muassasasining ta'lim -tarbiya dasturida har bir yosh guruhlari bo'yicha ajratib berilgan. Didaktik o'yinlarni quyidagi turlarga bo'lish mumkin:

3. Narsa va o'yinchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlar.
4. Stol ustiga qo'yib o'ynaladigan o'yinlar.
5. Og'zaki didaktik o'yinlar.

Xulosa qilib aytish mumkinki, didaktik o'yin bolalarni ijtimoiy hayotdagi muloqotga o'rgatadi, savol-javoblarning intonatsion xususiyatlarini egallash imkoniyatlarini beradi. Mashg'ulotlarda bolalarning o'yin faoliyat turlarini tez-tez almashtirib turish, ularning toliqishini oldini olishda zo'r didaktik vositadir. Mashg'ulot davomida turli didaktik o'yinlardan o'rinli foydalanish bolalarning ruhiy holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar faolligi oshadi, so'z boyligi ortadi, taqdim etilayotgan bilimlarni yuqori samara bilan egallashiga imkon yaratadi. O'yin bolalarning zerikishiga sabab bo'lmasligi lozim. Buning uchun o'yinni rivojlantirish, takomillashtirish hamda o'yinda

qo'yiladigan talablar mazmunini o'zgartirib turish kerak. O'yin vaziyatni tanlash, o'yinga rahbarlik qilayotgan tarbiyachining mahorati va qiziqishiga bog'liqdir. Bola o'ynar ekan, u nimadir o'rganishi haqida o'ylab o'tirmaydi, lekin o'yin jarayonida nimanidir o'rganishini unutmaslik kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

B Mirjalolova L. Bolalarni gapirtirib o'ynaladigan o'yinlarga nutqiy jihatdan tayyorlash. T.:2005.

2. Mingalimova M.R. Bolalarni o'yin faoliyati orqali maktab ta'limiga tayyorlash. "Maktabgacha ta'lim mazmunini takomillashtirish muammolari, yechimlari va istiqbollari" mavzusidagi ilmiy va ilmiy-uslubiy maqolalar to'plami/.T.:2012.

4. D.Abdurazzoqova. "Ham o'ynaymiz, ham o'ylaymiz" .T.:2008.

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA AQLIY TARBIYA BERISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

BuxDU Maktabgacha ta'lim kafedrasida o'qituvchisi

G.Sh.Raxmonova,

14-IMT-20 guruh talabalari

Ergasheva Shaxrizoda, Sharipova Shaxzoda

Annotasiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda aqliy kompetensiyalarni rivojlantirish zaruriyati, usullari, va ularni ma'naviy, axloqiy, madaniy, siyosiy, huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy yetuk mustaqil fikrlovchi barkamol avlod qilib voyaga yetkazish, bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlovchi xilma-xil vositalar, metodlarni, kerakli shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: aqliy, ma'naviy, axloqiy, iqtisodiy, barkamol avlod, metod, vosita, qobiliyat, aqliy rivojlanish.

Аннотация: В статье обсуждаются необходимость и методы развития интеллектуальных компетенций у дошкольников и их развития в духовно, морально, культурно, политически, юридически, экономически, социально зрелое, независимое мыслящее поколение, многообразие, обеспечивающее умственное развитие детей, включает в себя разнообразные средства, методы и создание

необходимых условий для интеллектуального развития детей.

Ключевые слова: *умственное, духовное, нравственное, экономическое, гармонично развитое поколение, метод, средства, способности, умственное развитие.*

Abstract: *The article discusses the need and methods for the development of intellectual competencies in preschoolers and their development in spiritually, morally, culturally, politically, legally, economically, socially mature, independent thinking generation, the diversity that ensures the mental development of children includes a variety of means, methods and creating the necessary conditions for the intellectual development of children.*

Key words: *mental, spiritual, moral, economic, harmoniously developed generation, method, means, abilities, mental development.*

Yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxs qilib tarbiyalash jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan obyektiv zaruratdir. Aqliy tarbiya ijtimoiy tarbiyaning eng muhim jihatlaridan biri. Aqliy tarbiya bu aqlni rivojlantirish maqsadida yosh avlodga muntazam va maqsad asosida pedagogik ta'sir ko'rsatishdir. Demak, aql keng ma'noda sezish va idrok etishdan boshlab to tafakkur va xayolni o'z ichiga oladigan bilish jarayonlari yig'indisi bo'lib, u yosh avlodning insoniyat to'plagan bilimlar, ko'nikma va malakalar, me'yorlar, qoidalar va boshqalarda ro'y beradi. Bu holat kattalar tomonidan amalga oshiriladi va bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlovchi xilma-xil vositalar, metodlarni, kerakli shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni aqliy tarbiyalash bolalarning fikrlash faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan kattalarning ma'lum maqsad asosidagi ta'sir etishdir. U bolalarga tevarak-atrofdagi olam haqida bilimlar berishni, ularni tizimlashtirishni, bolalarda bilishga qiziqish uyg'otish, aqliy malaka va ko'nikmalarni tarkib toptirishni, bilim qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyaning roli, ayniqsa, kattadir. Chunki aql his-tuyg'ular va idrok etishdan tortib, fikrlash va tasavvur etishgacha bo'lgan jarayonlar yig'indisidir. Aqliy rivojlanish fikrning kengligida voqealarni har xil bog'lanishlarda, munosabatlarda ko'ra bilish, umumiyashtirish qobiliyatida

namoyon bo'ladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishi faoliyat jarayonida, dastlab muomalada bo'lish, narsalar bilan bajariladigan faoliyat natijasida, keyin esa o'quv, mehnat, samarali faoliyatlar: rasm chizish, loy va plastilindan buyumlar yasash, applikatsiya, ko'rish - yasash jarayonida amalga oshirib boriladi. Bolaning aqliy rivojlanishga ta'lim va tarbiya samarali ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga aqliy tarbiya berishni to'g'ri tashkil etish uchun ularning aqliy rivojlanish qonuniyatlari va imkoniyatlarini bilish kerak. Aqliy tarbiyaning vazifasi uning mazmuni, metodi va tashkil etilishiga qarab belgilanadi. Pedagogika va psixologiya fani aqliy tarbiya berish vazifalarini samarali hal etishda, bir tomondan, bolaning imkoniyatlaridan unumli foydalanish ikkinchi tomondan, bola organizmning umumiy charchashiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan ortiqcha toliqtirish bo'lmasligi yo'llarini topish uchun maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishi qonuniyatlari va imkoniyatlarini o'rganish bilan shug'ullanadi.

Keyingi yillarda olib borilgan psixologik- pedagogik tadqiqotlarning natijalari maktabgacha tarbiya yoshi davrida bolalarning aqliy rivojlanishida juda katta imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatdi. Bularning hammasi maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga beriladigan bilim, malaka va ko'nikmalar mazmunini yanada chuqurlashtirish, hajmini kengaytirish maqsadga muvofiq ekanligidan dalolatdir. Maktabgacha tarbiya yoshining oxiriga kelib, bolalar tevarak-atrof to'g'risida kattagina hajmdagi eng oddiy bilim va tushunchalarga ega bo'ladilar, asosiy fikrlash jarayonlarini egallab oladilar. Faqat yaxshi tashkil etilgan faoliyat jarayonidagina to'laqonli aqliy rivojlanish ro'y beradi, shuning uchun o'qituvchi va tarbiyachilarning asosiy vazifasi — bolaga muayyan maqsadni ko'zlab tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish uchun kerakli sharoit yaratishdir.

Bola har doim buyumlar hamda hodisalar orasida bo'ladi, doimo biror narsa bilan tanishadi, nimanidir bilib oladi, ushlab ko'radi, hidlaydi, tortib ko'radi, nimagadir quloq soladi. Shu tariqa asta-sekin dunyoni bilib boradi. Bola sezgi tufayligina tevarak-atrofdagi narsalar to'g'risida bilim, tajriba to'plab boradi. Idrok esa ancha murakkab jarayon bo'lib, sezgilar asosida hosil bo'ladi, olmani qo'lida ushlab ko'rib, qarab chiqib va yeb ko'rib,

uni yaxlit bir buyum, ayni bir vaqtda dumaloq, qizargan, xushbo'y, mazali va xk. tarzda idrok qiladi. Aqliy tarbiya bolalarni mustaqil bilish qobiliyatlarini, aqliy mehnat madaniyatini, aqliy bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantiradi. Bilimni tasavvurlar va tushunchalar, qoidalar, qonuniyatlar, sistemalar shaklidagi turli fanlarning mazmuni tashkil etadi. Aqliy tarbiyaning vazifasi bolalarda voqea va hodisalarni to'la aks ettiradigan yuksak darajadagi umumlashtirilgan bilimlar tizimini shakllantirishdan iboratdir. Bilim dunyoqarashning asosini tashkil etadi. Aqliy faoliyatni rivojlantirish bilim hajmi va xususiyatiga bog'liq. Aqliy faoliyatni rivojlantirish esa psixik jarayonlarni sezgi va idrok etish, taassurot, xotira, fikrlash, tasavvur va nutqni shakllantirishni ham bildiradi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar o'zlariga tushunarli bo'lgan ijtimoiy voqea va hodisalar, kishilarning mehnati, umumxalq bayramlari, respublikamizda yashaydigan ba'zi xalqlar hayoti bilan tanishtiriladi. Bu tadbirlar ularda jamiyatimiz ijtimoiy hayotiga qiziqish uyg'otish, Vatanga muhabbat tuyg'usi va baynalmilalchilik asoslarini shakllantirishga yordam beradi. Aqliy ta'lim- maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning bilish qobiliyatini muntazam va rejali ravishda rivojlantirib borish, bolalar bog'chasi dasturida belgilangan eng oddiy bilimlar tizimi bilan qurollantirish, malaka va ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda aqliy tarbiya berishda ta'lim yetakchi rol o'ynaydi. Chunki ta'lim jarayonida aqliy tarbiyaga doir hamma masalalar hal etiladi. Ta'lim bolalarga izchillik bilan bilim berishni, bu bilimlarni aniqlash va tizimlashtirish, bilish jarayonlari, tafakkur faolligini rivojlantirishni nazarda tutadi. Ta'lim kuzatuvchanlik, qiziquvchanlik va sinchkovlik, ziyraklik, tanqidiylik kabi sifatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida bolalarda o'quv faoliyati asoslari hosil qilinadi, maktabda muvaffaqiyatli o'qishi uchun muhim shart-sharoitlar yaratiladi. Hayot ta'limning ikki xil yo'l bilan amalga oshirilishini taqozo etmoqda. Birinchi yo'l bolalarning bilim, malaka ko'nikmalarini kattalar bilan o'zaro munosabatda bo'lish orqali egallab borishidir. Bu muomala, mehnat faoliyati va shu kabilar bilan belgilanadi. Ammo bu yo'l bilan egallagan bilim va malakalar bolaga hayotning turli sohalarida mustaqil qatnashish uchun imkoniyat yaratmaydi. Ta'limning ikkinchi yo'li maxsus

tayyorgarligi bor kishilarning maxsus o'quv muassasalarida bolalarni kerakli bilim, malaka va ko'nikmalar bilan rejali ravishda qurollantirib borishidir. Bunday yo'l bilan ta'lim berishdan maqsad yosh avlodni zamonaviy ishlab chiqarish, jamiyatning ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayotida faol qatnashish uchun zarur bo'lgan fan yutuqlari bilan tanishtirishdir. Barcha olim-u fozillar, shoir-u yozuvchilar o'z davrining nufuzli ta'lim maskanlarida o'qish bilan hurmat- e'tibor topganlar. Abu Nasr Forobiy, Mahmud Koshg'ariy, [Abu Rayxon Beruniy](#), Abduraxmon Jomiy, Mirzo Ulugbek, Alisher Navoiy, Ibn Sino, Abu Abdulloh Rudakiy, Abu Saidrasul Aziziy, Muxammad Sharif Sufizoda, Abdulqodir Shokiriy, Abdulla Avloniy va boshqalar mukammal ilm egallash orqali fanning barcha sohalarida buyuk kashfiyotlar va yangiliklar yaratganlar, shu bilan birga boshqalarni ham ilm egallashga chaqirganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev SH.M Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.-T., «O'zbekiston», 2017.-104 b.
2. Mirziyoyev SH.M “Milliy tarqqiyot yo'limizni qatiyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz”-O'zbekiston 2017y. 312 b.
3. Xasanboyeva.O.U.va boshqalar. “Maktabgacha ta'lim pedagogikasi”.T., «Ilm ziyo» 2006 y.
4. Sh.A.Sodiqova “Maktabgacha pedagogika”. “Tafakkur sarchashmalari” T.: 2013 y.
5. N.M.Kayumova “Maktabgacha pedagogika”. “TDPU” nashriyoti T.: 2013 y.
6. Xasanboyev J.Y. va boshqalar. Pedagogika. O'quv qo'llanma.- T., “Fan”.2006 y.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ ДЕТЯМ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Д.Ш.Мирзаева

Преподаватель кафедры «Дошкольного образования»

Рахматова Дилсора

Студент кафедры «Дошкольного образования»

Аннотация: в статье указывается на возрастающую потребность современной семьи психологической помощи при воспитании детей дошкольного возраста, организация которой требует глубокого и всестороннего осмысления. Анализируются теоретические подходы к организации психологической помощи семьям, дается краткая характеристика основных направлений:

психодиагностика, психологическое консультирование, психокоррекция. Акцентируется внимание на комплексном подходе к организации психологической помощи семье и ключевой роли психолога

Ключевые слова: *проблема, практика, навыки, сфера, интеллектуальная, мотивация, словесно-логическая, психологический*

Аннотация: *maqolada zamonaviy oilaning maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda psixologik yordamga bo'lgan ehtiyojining tobora ortib borayotganiga ishora qiladi, uni tashkil etish chuqur va har tomonlama tushunishni talab qiladi. Oilalarga psixologik yordamni tashkil etishning nazariy yondashuvlari tahlil qilinadi, asosiy yo'nalishlarining qisqacha tavsifi berilgan:*

psixodiagnostika, psixologik maslahat, psixokreksiya. E'tibor oilaga psixologik yordamni tashkil qilishning kompleks yondashuviga va psixologning asosiy roliga qaratilgan.

Калит со'злар: *muammo, amaliyot, ko'nikmalar, soha, intellektual, turtki, og'zaki-mantiqiy, psixologik*

Annotation: *the article points to the growing need of the modern family for psychological assistance in the upbringing of preschool children, the organization of which requires deep and*

comprehensive understanding. Theoretical approaches to the organization of psychological assistance to families are analyzed, a brief description of the main directions is given: psychodiagnostics, psychological counseling, psychocorrection. Attention is focused on an integrated approach to the organization of psychological assistance to the family and the key role of a psychologist

Key words: *problem, practice, skills, sphere, intellectual, motivation, verbal-logical, psychological*

Проблема готовности ребенка к школьному обучению рассматривается сегодня в первую очередь как психологическая: приоритет отдается уровню развития мотивационно-потребностной сферы, произвольности психических процессов, операциональных навыков, развитию тонкой моторики руки. Одна лишь интеллектуальная готовность к школе не обеспечивает успешного вхождения ребенка в учебную деятельность. Однако на практике работа со старшими дошкольниками, в первую очередь, сводится к обучению чтению, письму и счету, чтобы обеспечить им таким образом некоторую фору на первых этапах школьного обучения. Отчасти это спровоцировано и самой учебной программой современной школы: она составлена так, что на отработку начальных навыков письма, чтения и счета времени не отведено. Если ребенок приходит в школу неграмотным, он сразу же отстает от своих более продвинутых одноклассников просто потому, что так составлена программа начальной школы. Формирование же у ребенка соответствующей учебной мотивации, произвольности внимания, памяти, словесно-логического мышления, ориентировки на способ действия, операциональных навыков выступает при этом лишь как побочный продукт обучения: все это должно сформироваться само собой, по мере развития интеллектуальных навыков. Тем не менее это далеко не так.

Специальные исследования показывают, что дети, хорошо интеллектуально подготовленные к школе, зачастую плохо пишут, не выполняют правил ведения тетрадей, работы с дидактическим материалом и испытывают целый ряд других

трудностей учебного порядка. К сожалению, и у педагогов, и у родителей существует убеждение, что достижение ребенком определенного возраста или поступление в школу автоматически должно вести к возникновению и становлению указанных выше качеств. Обнаруживая у ребенка их отсутствие, мешающее ему хорошо учиться, взрослые начинают требовать от него «быть добросовестным, внимательным», забывая о том, что эти качества формируются на протяжении всего дошкольного детства и отсутствие их у шести-семилетнего ребенка свидетельствует о недостаточной развивающей работе с ним.

Можно выделить ряд показателей психологической незрелости ребенка, поступающего в школу:

-слабое речевое развитие детей; неразвитость тонкой моторики; неправильное формирование способов учебной работы;

-отсутствие у детей ориентировки на способ действия, слабое владение операциональными навыками;

-слабое развитие произвольного внимания, памяти; низкий уровень развития самоконтроля.

Слабое речевое развитие детей. Здесь выделяется два аспекта: ♦ отставание ребенка по сравнению с уровнем речевого развития других детей; ♦ формальное, неосознанное владение детьми смыслом различных слов, понятий. Ребенок пользуется ими, но на прямой вопрос, что означает данное слово, часто дает неправильный или приблизительный ответ. Особенно часто такое использование лексики наблюдается при заучивании стихотворений, пересказе текстов. Это связано с излишним упором на ускоренное вербальное (речевое) развитие ребенка, выступающее для взрослых показателем его интеллектуального развития.

Одной из основных задач практического психолога, работающего с детьми дошкольного возраста, является помощь родителям в преодолении их собственной неготовности «отпустить руку» ребенка и позволить ему войти в общество в наиболее мягкой и доступной для него форме.

Психолог, работающий в детском учреждении, старается помочь детям научиться жить среди других людей. Он проводит с ними игровые занятия, учит принимать и соблюдать правила, терпимо и уважительно относиться друг к другу, консультирует воспитателей и весь персонал детского сада. Но наиболее трудной оказывается работа с родителями, которым необходима психологическая поддержка в изменении их внутренней установки на право ребенка быть самостоятельным членом человеческого общества.

Психолог проводит психологическое обследование детей и на основе полученных результатов осуществляет развивающую и коррекционную работу. В дошкольном возрасте большинство психических функций находится в стадии формирования, поэтому больше внимания уделяется профилактической и развивающей работе.

С целью создания условий для полноценного психического развития ребенка психолог оказывает помощь детям, родителям и педагогам в период адаптации, составляет рекомендации по предупреждению эмоциональных перегрузок детей.

Список использованной литературы:

1. Шорыгина Т.А. Москва, 2006.
2. Васильева Н.Н., Новоторцева Н.В. Развивающие игры для дошкольников. Ярославль, «Академия Холдинг», 2002.
3. Николаева С.Н. Юный эколог. Москва, «Мозаика – Синтез», 2005.
4. Литвинова Л.С., Жиренко О.Е. Нравственно – экологическое воспитание. Москва, 2007.
5. Николаева С.Н. Экологическое воспитание младших дошкольников. Москва, «Мозаика – Синтез», 2004.
6. Волосникова, Т.В. Основы экологического воспитания дошкольников // Дошкольная педагогика. – 2005

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHI, TARBIYASI VA KAMOLOTI

Bux DU Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi:

I.H.Rajabova ,

Maktabgacha ta'lim talabasi S.B. To'xtayeva

Аннотация: *rivojlanish kishidagi jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jarayon bulib, u barcha tug'ma va egallangan miqdor va sifat o'zgarishlarini o'z ichiga oladi. Jismoniy rivojlanish bo'yicha o'sishi, vaznning kuchini ortishi, sezgi a'zolarini mukammallashuvi, harakatlarni to'g'ri boshqara bilish bilan bog'liqdir.*

Калит so'zlar: *tarbiya, bilim, rivojlanish, barkamol, bola, innovatsiya, shaxs, sifat, kadr, pedagog.*

Аннотация: *Концепция личностного развития. Развитие - это физический, умственный и социальный процесс в человеке, который включает в себя все врожденные и приобретенные количественные и качественные изменения.*

Ключевые слова: *воспитание, знания, развитие, компетентность, ребенок, новаторство, личность, качество, кадры, педагог.*

Annotation: *Growth in physical development, weight gain, improvement of sensory organs, the ability to control movements In spiritual development, the formation of psychological qualities and traits in a person, emotional will, significant changes take place in the process of cognition.*

Keywords: *upbringing, knowledge, development, competence, child, innovation, personality, quality, staff, educator.*

Shaxsni rivojlantirish haqida tushuncha. Rivojlanish kishidagi jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jarayon bulib, u barcha tug'ma va egallangan miqdor va sifat o'zgarishlarini uz ichiga oladi. Jismoniy rivojlanish buyicha o'sishi, vaznning kuchini ortishi, sezgi a'zolarini mukammallashuvi, xarakatlarni to'g'ri boshqara bilish bilan bog'liqdir. Shaxsning shakllanishi kishilik jamiyati tomonidan yaratilgan ijtimoiy-tarkibiy tajribani o'zlashtirish, ta'lim-tarbiya berish orqali amalga oshiriladi. Bu har xil faoliyatlarda yuzaga keladi. Bolalar egallashlari lozim bulgan mazmuni tanlash, uning egallab olishiga rahbarlik qilish kattlar

tomonidan ta'lim-tarbiya jarayonda amalga oshiriladi. Tarbiya va ta'limning mazmuni, vositalari, metodlari, bolaning rivojlanish jarayoni ularning yoshi bilan izohlanadi. Jumladan, kichik yoshdagi bolalar bilan ish olib borilganda ularning mustaqil hayotga butunlay moslashmaganligi hisobga olinadi. Keyingi yosh guruhlarda maktabgacha yoshdagi bolaning mustaqilligi, moslashishi ancha oshib boradi. Shunga muvofiq tarzda ta'lim-tarbiyaviy ishlarning vazifalari, mazmuni, vositalari o'zgaradi. Bolalarning maktabgacha yoshning oxiriga borib erishgan rivojlanish darajasi ular bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishini murakkablashtirish imkonini beradi.

Ijtimoiy-tarixiy tajribani uzlashtirish faol ish jarayonida yuz beradi. Faollik bolaga xos xususiyatdir. Tarbiya jarayonidagi faollik asosida faoliyatning har xir turlari shakllanadi. Ulardan asosiylari munosabatda bulish faoliyati, bilish, buyumlar bilan bo'ladigan faoliyat, o'yin, oddiy mehnat va o'quv faoliyatlaridir. Ta'lim-tarbiya orqali amalga oshiriladigan faoliyatlarni maktabgacha yoshdagi bolalar birdaniga o'zlashtirib olmaydigan, ularni bolalar tarbiyachi rahbarligida sekin-asta egallab boradilar.

Kattalar tomonidan tashkil etilgan muomala munosabatlarida, faoliyatlarda o'z-o'zini anglab olishning dastlabki shakllari shakllanadi. Mashhulotlardagi o'quv faoliyati orqali bolalar tevarak atrofidagi tabiat to'g'risidagi, ijtimoiy hayot, kishilar to'g'risidagi bilimlarni o'zlashtirib oladilar. Shuningdek ularning aqliy va amaliy bilimlari kengayib boradi. Agar ta'lim jarayonida 3-4 yoshli bolalar diqqati tabiat, kishilar to'g'risidagi konkret faktlarga qaratilsa, 5-6 yoshli bolalarga ta'lim berishda asosiy e'tibor muhim bog'liqliklar va munosabatlarga, ulardagi oddiy tushunchalarni shakllantirishga qaratiladi. Bular orqali bolalarda tushunarli tafakkur rivojlantiriladi. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun o'qish asosiy faoliyat bo'lib qoladi va bu faoliyatni bolalar ijtimoiy ahamiyatli faoliyat deb anglay boshlaydilar. Bola o'zini maktab o'quvchisi deb tushuna boshlaydi.

Demak, bolani tarbiyalashda, uning rivojlanishida faoliyat yetakchi rol o'ynaydi. Shuning uchun ta'lim-tarbiya muassasalarida va oilada bolaning hayotini u turli-tuman faoliyatlar bilan shug'ullana oladigan qilib tashkil etish kerak. Bunga albatta, bolalar faoliyatining mazmunini boyitib borish,

yangi bilim malakalarni singdirish mustaqilligini rivojlantirish bilan erishiladi.

Odam shaxsini shakllantirish bu tevarak-atrofdagi dunyoga, tabiatga, mehnatga, boshqa odamlarga va o'ziga munosabat sistemasini izchil o'zgartirish va murakkablashtirishdir. Bu uning butun hayoti davomida ro'y beradi. Bunda bolalik va o'smirlik yoshi ayniqsa muhimdir.

Odamning shaxs sifatida rivojlanishi uning jismoniy va ma'naviy kuchlari birligida har tomonlama va yaxlit amalga oshiriladi. Dunyoqarash, e'tiqod, ma'naviy sifatlar, his-tuyg'ular (burch, vijdon, mas'uliyat, muhabbat) madaniyati aniq tarixiy ijtimoiy sharoitda yaratiladi va shaxsning shakllanishiga ta'sir etadi.

Odamning rivojlanishi — bu miqdor va sifat o'zgarishi, eskining yo'q b'lishi va yangining vujudga kelishi jarayoni bo'lib, uning manbai va harakatlantiruvchi kuchlari shaxsning ham tabiiy, ham ijtimoiy tomonlarining ziddiyatli o'zaro aloqasida yashiringandir. Shaxsni shakllantirish tarbiya jarayonida ro'y beradi, inson tarbiyasi «uning xalq baxt-saodati yulidagi bunyodkorlik mehnatida, ijtimoiy hayotda, iqtisodiy va madaniy vazifalarini hal etishda amaliy ishtirokidan ajralmasdir». Shaxsni shakllantirishga uchta omil: tarbiya, ijtimoiy muhit va irsiyat nishonalari ta'sir kursatadi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M. Mirziyoyev Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. –T.: “O‘zbekiston”. – 2017.– 102b.
2. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. T.: O‘qituvchi. 2000y.
3. Xasanboeva O.U. vaboshq. Maktabgachata`limpedagogikasi. T.: Ilmziyo. 2006.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О ВРЕМЕНИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА

Расулова Лазиза , преподаватель кафедры Дошкольного образования Бухарского Государственного университета

Аннотация : в статье изложены актуальность и последовательность работы по развитию временных представлений у детей дошкольного возраста

Ключевые слова : пространства, сутка, неделя, месяц, год, модель времени.

Annotation: the article describes the relevance and sequence of work on the development of time representations in preschool children.

Keyword: Space, day, week, month, year, time model.

Аннотация : maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda vaqtni aks ettirishni rivojlantirish bo'yicha ishlarning dolzarbligi va ketma-ketligini tavsiflaydi

Kalit so'z: makon, kun, hafta, oy, yil, vaqt modeli.

Все, что происходит в жизни, совершается во времени и пространстве.

Время есть отражение вечного развития природы, общества, человека. Оно является регулятором не только различных видов деятельности, но и социальных отношений. Со временем мы сталкиваемся ежедневно: срывая листок календаря, ежеминутно следя за часами. Во времени живет и ребенок, поэтому необходимо формировать у детей представления о времени. Мы знакомим детей с окружающим миром, в котором все события протекают во времени.

Время и пространство — наиболее сложные категории для познания детьми дошкольного возраста. Они становятся доступны при использовании в педагогическом процессе современных технологий развития у детей пространственно-временных представлений.

Исходя из особенностей восприятия времени детьми дошкольного возраста, они конкретно определили, через какое объективное явление можно сформировать то или иное временное математическое понятие.

На основе таких явлений нами было создано многофункциональное дидактическое пособие «Модель времени», которое представляет собой 3 полусферы с полями в порядке увеличения.

Каждая полусфера разделена на определенное количество секторов:

сфера сутки – самая маленькая, разделена на 4 сектора (ночь, утро, день, вечер);

сфера неделя – больше по размеру, разделена на 7 секторов;

Самая большая полусфера – год, состоящий из 12 секторов – месяцев, разных по цвету.

К каждой полусфере имеются дополнения:

Сутки: карточки с изображением деятельности детей в разное время суток, картотека стихов и загадок, песен о времени суток, карточки с изображением часов (механических и электронных)

Месяц: карточки с календарными и обрядовыми праздниками по месяцам года.

Год: Цветные ленточки-лучи от каждого сектора, карточки с изображением характерных особенностей времени года (например, гриб, летящие птицы и др.), которые крепятся к ленточкам определенного времени года с помощью скрепок. Карточки с изображением разных времен года с названием и без.

Все материалы, используемые для изготовления данного пособия безопасны.

Пособие разработано с учетом трудностей, которые встречаются при ознакомлении детей со временем. Форма пособия (когда детали по принципу матрешки накрывают друг друга) позволяет детям наглядно увидеть, что неделя состоит из дней, месяц из недель, год-из месяцев. В процессе манипуляции с полусферами у детей складывается понятие о времени.

Технология строится на следующих принципах:

- Принцип доступности, который предполагает отбор таких фактов, явлений, которые понятны детям дошкольного возраста.
- Принцип последовательности предусматривает постепенное освоение временных представлений.
- Принцип наглядности - предусматривает подбор демонстрационного и раздаточного материала.
- Принцип эмоционального восприятия информации - позволяет использовать некоторые события, которые могли бы захватить детей и вызвать у них интерес.

Возможность использования следующих методов:

1. Словесный метод.

- Рассказ, беседы, чтение, объяснения, уточнения, пояснения, вопросы поискового характера, использование грамзаписей.

Этот метод способствует выражению своей точки зрения, развивает память, кругозор, речь, словарный запас.

2. Наглядный метод.

- а) Рассматривание сюжетных и предметных картинок, иллюстраций.
- б) Модель времени

Данный метод способствует развитию эмоционального отклика, яркому восприятию, умению выражать свои чувства и мысли.

3. Практический метод.

□ продуктивная деятельность (изготовление карточек: рисование, аппликация, а также лепка из соленого теста – объёмные фигуры).

4. Игровой метод.

□ Игровые ситуации

В результате интеграции разных видов детской деятельности происходит освоение временных представлений, и что радует, дети сами дополняют «Модель времени» деталями, которые изготовили сами.

Какие задания можно предложить детям? Это зависит от того, какую цель ставит педагог, учитывая возраст и детей и их возможности.

Например «Сутки» Все мы знаем, что знакомство со временем мы начинаем с понятия сутки ещё младшей группе. Сутки принято делить на 4 части. Такое деление, с одной стороны, связано с объективными изменениями в окружающей среде (положение солнца, появление и исчезновение луны и звёзд), а с другой – со сменой видов деятельности людей.

Игра «Когда это бывает?»

Цель: определение частей суток и их последовательности.

Педагог предлагает «детям» рассмотреть картинки с изображением видов деятельности, характерных для каждой части суток.

Вопрос: «Когда это бывает?»

Задание: Нужно выбрать те картинки, на которых нарисовано, что бывает в какой-либо из периодов суток (утром, днем, вечером или ночью) и расположить их в данный цветовой сектор.

Цвет служит показателем различных частей суток.

Игра «Разложи и назови по порядку»

Цель: закрепление последовательности частей суток.

Педагог говорит: «Я положу картинку, где нарисована ночь»

Вопрос: «Какие ты положишь по порядку потом?»

Также можно использовать загадки (педагог читает загадку, дети подбирают подходящую картинку и кладут её на соответствующий цветовой сектор).

Актуальность данного пособия в том, что «Модель времени» имеет развивающее, обучающее и воспитывающее значение. Его можно использовать практически в любых видах деятельности детей 3-7 лет.

Использованные литературные источники

1. Занятия по развитию ориентировки в пространстве у дошкольников с нарушением зрения. Методические рекомендации / [науч. ред. Л.А. Дружинина]. – Челябинск: АКЦИМ, изд-во Марины Волковой, 2008.

2. Михайлова З.А., Чеплашкина И.Н., Харько Т.Г. Предматематические игры для детей младшего дошкольного возраста: Учебно – методическое пособие. – СПб.: ООО «ИЗДАТЕЛЬСТВО «ДЕТСТВО – ПРЕСС», 2011.

3. Щербакова Е.И. Методика обучения математике в детском саду. Учеб. Пособие для студ. дошк. отд-ний и фак. сред. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2000г .

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ- ЭРТАНГИ КУНГА ЗАМИН

*Мактабгача таълим кафедраси ўқитувчиси Ҳамроева
Низора*

14-МТ-19 гуруҳ талабаси Шокирова Маржона

Аннотация: мақолада болаларга йўналтирилган таълимнинг ўзига хос хусусиятлари ва болаларнинг билим ривожланиши инновацион муҳитга қандай боғлиқлиги ҳақида мисоллар келтирилган.

Калит сўзлар: инновацион таълим, нутқ ва алоқа, ижтимоий-эмоционал, моторли, болаларга йўналтирилган таълим.

Аннотация: в статье рассматриваются особенности образования, ориентированного на личность ребенка, есть примеры того, как когнитивное развитие зависит от инновационной среды.

Ключевые слова: инновационное образование, речь и общение, социальноэмоциональное, моторика, образование ориентированное на личность ребенка

Annotation: the article provides examples of the specifics of child-centered learning and how cognitive development of children depends on the innovative environment.

Keywords: innovative education, speech and communication, social- emotional, motor, childcentered learning.

Бугунги кунда келажак пойдевори бўлган, ҳар жиҳатдан масъулиятли, маънавий етук, ахлоқан пок, бир сўз билан айтганда жамият тараққиёти учун муносиб ҳисса қўша оладиган ёшларни тарбиялаш муҳим аҳамият касб этмоқда. Айниқса, миллий таълим-тарбия жараёнини амалга ошириш борасидаги “Илк қадам” давлат дастури “Илк ва мактабгача ёшдаги болаларни ривожлантириш учун Давлат талаблари”га мувофиқ ишлаб чиқилган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат бўлиб, унда мактабгача таълим ташкилотининг мақсад ва вазифалари, ўқув-тарбиявий фаолиятининг асосий ғоялари ифодаланган, шунингдек, болаларнинг таълимнинг кейинги босқичига ўтишдаги асосий компетенциялари белгилаб берилган. Мактабгача таълим ёшидаги боланинг мактаб таълимига ўтиши ҳамиша унинг ҳаёти, ахлоқи, қизиқиш ва муносабатларида анчайин жиддий туб ўзгаришларни юзага чиқаради. Бугунги кунда болани бирор нарсага ўргатишгина эмас, унда ўз кучига ишончни орттириш, ўз ғоясини ҳимоя қилиш, мустақил равишда бир қарорга келиш кўникмасини шакллантириш ҳам муҳимдир. Шу ўринда, бола шахсига йўналтирилган таълим асосида ўз-ўзидан маълумки, шахс, унинг ўзига хослиги, ўша ўзига хосликдан келиб чиққан холда таълим-тарбия ишларини ташкил этиш ва ривожлантириш масаласи ётади. Шу билан бирга шахсга нафақат билим ва тарбия бериш, балки унинг турли ҳаётий вазиятларда онгли ва масъулиятли қарор қабул қила олиш малакасини ошириш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Бундай таълим шаклининг яна бир устунлиги бола шахси кимнингдир истак ва хоҳишига кўра эмас, ўз имкониятлари ва индивидуал хусусиятларига кўра шаклланади. Бола шахсига йўналтирилган таълимнинг ғоялари қуйидагиларда намоён бўлади: - таълим умуминсоний қадриятлардан келиб чиққан холда муайян жамият маънавияти билан мослашувга асосланади; - таълимнинг мақсади ўз “Мен”ига, шу билан бирга умуминсоний қадриятлар тизимига эга шахсни шакллантириш ва ривожлантириш; - шахс камолоти тўлақонли, яъни онг ва туйғулар, руҳ ва тан бирлиги тарзида амалга оширилади; - таълим жараёнида шахснинг барча

ҳуқуқлари, шу билан бирга таълим мазмунини танлаш ҳуқуқи ҳам ҳимояланади; - муассасада гуруҳ иши индивидуал иш билан биргаликда олиб борилади ва бунда бола фаолиятининг ўзига хос услуби шаклланишига алоҳида эътибор қаратилади; - таълим шахс фаолияти тури сифатида ички асосга эга, тарбиячи ва тарбияланувчининг тенг муносабатлари ва ҳамкорликда қарор қабул қилишларига таянади; - энг яхши таълим расмий бошқарувга эмас, балки меҳр, эътибор ва ҳамкорликка таянган таълимдир. Бола шахсига йўналтирилган таълимни мактабгача таълим муассасаларида ташкил этиш муҳим ва долзарб вазифа ҳисобланади. Чунки бола шахсининг шаклланиши, ижтимоийлашуви ва муҳим ҳаётӣ кўникма ва малакаларини ривожланиши айнан мактабгача таълим ёшига тўғри келади. Аввало муассасада бола шахсига йўналтирилган таълимни ривожлантирувчи муҳитни яратиш аҳамиятлидир. Муҳит мактабгача таълим муассасаларида болани ўраб турган, унинг ривожланишига таъсир кўрсатадиган ҳамма нарсаларни, шу жумладан, биноларнинг режалаштирилиши ва ўлчамлари, ҳовлидаги ўйин майдончаси, гуруҳдаги мебель, материаллар, жиҳозлар, ўйинчоқларни ўз ичига олади. Бола шахсига йўналтирилган таълимда мактабгача таълим муассасаси муҳитида болаларнинг когнитив (ақлий), нутқ ва мулоқотчанлик, ижтимоий-ҳиссий ҳамда жисмоний мотор ривожланишига шароит яратилишини таъминлаш жуда муҳимдир. Боланинг ривожланишига шароит нафақат гуруҳ хоналарида, балки муассаса ҳовлисида, йўлакларида, ўйин майдончаларида ҳам яратилган бўлиши шарт. Бола шахсини ривожлантиришга йўналтирилган ўқув муҳити таълим-тарбия жараёнида боланинг ёши, психологик, физиологик хусусиятларини тўлиқ ҳисобга олган ҳолда энг қулай шарт-шароитларни таъминлашга хизмат қилади. Бола шахсига йўналтирилган таълимни ташкил этишда тарбиячилар қуйидаги тамойилларга амал қилишлари керак бўлади:

- бола шахсининг ривожланиш қонуниятларини мукамал тушуниш; - ўйин ва таълимий фаолиятлар болаларни мунтазам кузатиш;

- боланинг қизиқиш ва эҳтиёжларига жавоб берадиган индивидуал ва гуруҳий ривожлантириш таълимий фаолиятларини режалаштириш;

- ўзгарувчан ва эгилувчан ўқув муҳитини яратиш;

- болаларни ҳурмат қилиш ва диққат билан уларнинг фикр, ғоя ва мақсадларига эътибор қаратиш;

- болалар ўз муаммолари ва ўзаро муаммоларини ўзлари ҳал этиб, бир-бирларига ҳурматда бўлишларига кўмаклашиш;

- болаларнинг тафаккур ва фикрлаш жараёнини ривожлантириш учун саволлар бериш; Бола шахсига йўналтирилган таълимни ташкил этиш учун амалий ёндашувда мазкур йўл йўриқларни инобатга олиш муҳим деб ҳисоблаймиз:

- бола шахсига йўналтирилган таълимда аввало шахснинг биологик эҳтиёж ва имкониятларини инобатга олиш зарур.

- бу ёш даврида болалар билимни ижтимоий муҳит билан ўзаро алоқага киришиш ва фаол ҳаётий тажрибалар ўтказиш орқали эгаллайдилар.

- тарбиячи боланинг ота-онаси ва тенгдошлари билан яхши ривожланишига тurtки бериши ва кейинчалик мустақил бўлишини таъминлаши, кўллаб қувватлаш, йўналтириш, билим олиш ҳамда ривожланишга чорлаши зарур.

- ташкил этилган ўйинлар болага кашф қилиш, тажриба ўтказиш ва мотивация уйғотиш имкониятини бериши керак.

- муассасадаги муҳит болаларнинг ўрганишга қизиқишларини оширадиган даражага етказилиши муҳимдир. Бунинг натижасида болаларнинг қизиқувчанлиги, эътибори ва ўзини бошқара олиши ривожланади.

Хулоса қилиб айтганда бола шахсига йўналтирилган таълимнинг устуворлиги шундаки, бунда шахснинг такомиллашувига илк болалик давриданок қадам қўйилади, шахс педагогик жараённинг объекти эмас, субъекти сифатида кўрилади, таълим тизимининг мақсади фақат шахс камолотига қаратилади, ҳамма бола бирдек истеъдодли дея қаралади ва олий инсоний қадриятлар ва сифатларни (меҳр-оқибат, инсонпарварлик, ўз кучига нисбатан ишонч, меҳнатсеварлик, изланувчанлик) шакллантириш имкониятлари очилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйилган Давлат талаблари. Тошкент. 2018.
2. “Илк қадам” мактабгача таълим ташкилотлари учун Давлат ўқув дастури. Тошкент. 2018.
3. Ишмухамедов Р.Ж. Юлдашев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. Тошкент “Ниҳол” нашриёти. 2016.
4. Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйилган Давлат талаблари ва “Илк қадам” Давлат ўқув дастурини жорий этиш бўйича тренерлар учун қўлланма. Тошкент.2019.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ЁШИДАГИ БОЛАЛАРНИ МИЛЛИЙ ОДОБ КЎНИКМАЛАРИ РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ

*Мактабгача таълим кафедраси ўқитувчиси С.Ниёзова,
14-2 МТ-17 талабаси Г.Рахматова*

***Аннотация:** мақолада мактабгача таълим ёшидаги болаларни миллий одоб кўникмалари руҳида тарбиялаш ҳақида фикр-мулоҳаза юритилган.*

***Калит сўзлар:** ахлоқий қадриятлар, маънавий бойлик, маънавият, маърифат, комил инсон, характер, шахсий фазилатлар, соғлом муҳит, муомала маданияти, мактабгача таълим.*

***Аннотация:** в статье рассматривается воспитание дошкольников в духе национального этикета.*

***Ключевые слова:** моральные ценности, духовное богатство, духовность, просвещение, совершенный человек, характер, личностные качества, здоровая среда, культура поведения, дошкольное образование.*

***Annotation:** the article discusses the education of preschool children in the spirit of national etiquette.*

Key words: *moral values, spiritual wealth, spirituality, enlightenment, perfect man, character, personal qualities, healthy environment, behavioral culture, preschool education.*

Таълим - дунёни ўзгартиришда бизга ёрдам берадиган энг муҳим воситадир.

Ш.М.Мирзиёев

Маънавият аждодларни авлодларга, ўтмишни бугунга, бугунни эса келажакка боғловчи кўприк вазифасини бажаради. У ота-боболаримиз тўплаган жамики яхши фазилатлар ва хислатлар, қадриятлар ва анъаналарнинг мажмуи, аждодларимиз тўплаган тарихий-ижтимоий тажриба ва барча қарашларни ўзида мужассам этади. Инсоннинг маърифий ва маънавий баркамолликка муносабатини ўзгартириб бориши натижасида педагогика фани халқ орасида ўз мавқеига ега бўлди. Шу тариқа инсонни тарбияловчи фан сифатида педагогика дунёвий фанлар тизими қаторидан алоҳида ўрин эгаллади. Унинг бош масаласи тарбиядир. Абдулла Авлоний тарбиячига алоҳида еътибор бериб: «Тарбия ё ҳаёт, ё мамот, ё нажот, ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат масаласидир» деган эди. Бола туғилган кундан бошлаб, уни мактабга боргунигача бўлган даврда ҳар томортлама етук, баркамол, миллий одоб руҳида тарбиялаш, миллий тарбиянинг замонавий таълим уйғунлигида олиб бориш бугунги куннинг энг долзарб масласидир. Мактабгача таълим ёшидаги болаларни миллий одоб кўникмаларини тарбиялашда, жамиятдаги воқеликлар билан уйғунлаштирган ҳолда ташкил этиш, ҳар бир машғулотнинг ўзаро уйғунлик, узвийлик ва мужассамлашган ҳолда олиб бориш мактабгача таълим ташкилотлари дидактикасининг бош масаласидир. Ҳар бир инсон бир олам бўлгани каби унинг ахлоқ одоби ҳам жуда мураккаб олам десак янглишмаймиз. Чунки шахснинг ички ва ташқи оламини ўрганиш, билиш, таҳлил қилиш ғоятда мураккаб, бу руҳият билан боғлиқ ҳолатдир. Ахлоқли, одобли комил инсонда одамийликнинг энг яхши хислатлари: меҳр-муҳаббат, раҳм шафқат, адолат-у диёнат, ҳаё-иффат, имон-эътиқод қабилар мужассам бўлади, айни пайтда шу хислатларнинг акси бебурд, ахлоқсиз кимсалар феълида кўринади. Ахлоқ мазмуни муайян қадрият, маънавият йўл-йўриқлари, хулқ-атвор меъёрлари ва инсонлараро муомала

маданиятини ўз ичига олади. Яхши ахлоқий тарбияга эга бўлган кишилар иймонли, эътиқодли бўладилар.

“Илк қадам” давлат дастурга мувофиқ соғлом маънавий тарбияси тизимини шартли равишда беш босқичга бўлиш мумкин:

- Биринчи босқич - насл тарбияси билан узвий боғланган, оилани ташкил этувчи эрхотиннинг соғломлиги, улар ўртасидаги маънавий, оилавий муҳитни соғломлаштиришни назарда тутди;

- Иккинчи босқич - бўлажак онанинг руҳий-маънавий олами мазмундорлигини ифода этади;

- Учинчи босқич - боланинг бир ёшдан олти ёшгача бўлган даврини ўз ичига олади. Характерининг шаклланиши, бир қатор ҳаётий тушунчалар даврида қарор топади. Бунда, шубҳасиз, асосий маъсулият ота-она зиммасига тушади, боланинг шахсий сифатлари шу даврда шаклланади;

- Тўртинчи босқич - болада, асосан дунёқараш ва эътиқод таркиб топа бошлайди. Бу даврда тарбиячиларнинг фаолияти ҳам баб-баравар иштирок этади;

-Бешинчи босқич - болада ахлоқий тушунчалар ва уларнинг амалий жиҳатларига қизиқиш ортади, бу даврда Ватанпарварлик ва халқпарварлик ғоялари таркиб топади. [3]

Ўзбек маърифатпарвари Абдулла Авлоний ахлоқий тарбияда болалар табиат ва жамият қонун-қоидаларини, табиий ҳодисаларини, уларнинг ўзаро узвийлигини билиш кераклиги, шундагина улар жамият ва халқ фаровонлиги учун хизмат қиладиган бўлиб етишишлари мумкинлиги ҳақида фикр билдиради. Демак, ана шу сифатларни мактабгача таълим ёшидаги болаларга мужассамлаштирган ҳолда тарбиялаш зарур. Мактабгача таълим ёшидаги болаларда дастлабки маънавий-ахлоқий тушунчаларни шакллантиришда қуйидаги сифатларни тарбиялашга эътибор қаратиш лозим. Мактабгача таълим ёшидаги болаларда миллий одоб кўникмаларини тарбиялашга қаратилган фаолиятларни ташкил этишда уларнинг ёши ва билиш даражасини инобатга олиш, болани вояга етгунига қадар бўлган даврдаги психологик хусусиятларини билиш ижобий натижага эришишга замин яратади. Мактабгача таълим

ёшидаги болаларда миллий одоб кўникмаларини шакллантиришда таълим мазмунини у ёки бу даражасини машғулот жараёнида қўллаш натижасида болаларнинг билиш имконияти кенгайди, ўқув дастурларини илмий тадқиқот натижаларига таянган ҳолда қайта кўриб чиқиш, такомиллаштириш учун қулай шарт-шароитлар туғилади. олани ота-оналар ва унинг мулоқот доирасига кирадиган бошқа катталар билан мулоқот қилиш жараёнида мактабгача тарбиячининг ахлоқий хатти-ҳаракатларининг дастлабки тажрибаси шаклланади. Маълумки, мулоқотга бўлган еҳтиёж инсоннинг енг муҳим ижтимоий эҳтиёжидир ва болани атрофидаги одамлар уни қондира оладиган зарурий манбадир. Мактабгача ёшдаги болаларни ахлоқий тарбиялашнинг муҳим хусусияти шундаки, уларнинг катталар билан алоқаси мазмуни педагогик жиҳатдан кадрли бўлиши керак, фақат бу ҳолда у болага зарур ахлоқий таъсир кўрсатиши мумкин. Мактабгача таълимдаги ахлоқий тарбия болалар жамиятида амалга оширилади, бу ерда ҳар бир бола учун ижобий тажриба ва болалар ва катталар билан муносабатларни чуқурлаштириш ва тўплаш имконияти шаклланади. Мактабгача таълим муассасаларида ахлоқий тарбиянинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат: ётоқхонанинг оддий қоидаларини бажариш, бошқалар ва яқинларингизга ғамхўрлик, дўстона ва эътиборли бўлиш орқали болалар ва катталар ўртасидаги инсоний муносабатлар; ўзини тутиш ва меҳнатсеварлик маданиятини тарбиялаш; болалар ўртасида жамоавий муносабатларни шакллантириш; ватанга муҳаббат туйғуларини тарбиялашдан иборат.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори 2019 йил 13 майдаги 391-сон.
2. Иброҳимов А, Жўраев Н, Султонов Х. “Ватан туйғуси ”Т. “Ўзбекистон”. 1996 йил. 111бет.
3. Б.Ғаниев ўзининг “Ёшлар тарбиясига маънавий янгилашишлар таъсирининг айрим масалалари” Халқ таълими № 2. 2017 й. 31-34 бетлар.

MAKTABGACHA TALIM TASHKILOTLARIDA TARBIYALANUVCHILARNI AQLIY TARBIYALASHDA TURLI XIL O'YINLARNING AHAMIYATI

*Jabborova Saodat, Buxoro davlat universiteti maktabgacha
ta'lim kafedrası o'qituvchisi*

Karimova Ozoda Nayim

BDU 14-4MT-20 guruh talabasi

Annotatsiya: *ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalashning mazmuni va mohiyati, bolalarni aqliy tarbiyalashda didaktik o'yinlarning ahamiyati va ularni tanlash shartlari xususida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha yoshdagi bolalar, aqliy tarbiya va ta'lim, didaktik o'yinlar, tarbiyachi.*

Аннотация: *В статье рассматриваются содержание и сущность умственного воспитания дошкольников, значение дидактических игр в умственном воспитании детей и условия их отбора.*

Ключевые слова: *дошкольники, умственное воспитание, дидактические игры, воспитатель.*

Annotation: *This article discusses the content and essence of mental education of preschool children, the importance of didactic games in the mental education of children and the conditions of their selection.*

Keywords: *preschool children, mental education, didactic games, educator.*

Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasi o'yin faoliyati orqali amalga oshadi. Kattalar tomonidan tashkil etiladigan maxsus o'yinlar bolalar o'zlashtirishi lozim bo'lgan turfa xil bilim, fikrlash jarayonlari, aqliy harakatlar bilan yakunlanadi. Bolalarni aqliy rivojlantirish maqsadida didaktik o'yinlar kattalar tomonidan yaratiladi. Unda o'yin elementlari qancha ko'p bo'lsa, bolalarga u shuncha quvonch bag'ishlaydi. Turli yosh guruhlari uchun turlicha elementlarga ega bo'lgan o'yinlar tashkil etiladi. Yosh guruhlari o'sib borgan sari o'yin qoidalari ham murakkablashtirib boriladi. Masalan, o'rta guruh uchun mo'ljallangan "Asalariga yordam ber" nomli didaktik o'yinidan foydalanish mumkin. Bu o'yinda bolalar asalarining turli yo'llar orqali gulga qanday yetib borishi mumkinligini aniqlaydilar va

shu orqali asalariga yordam beradilar. Ushbu didaktik o`yinimiz orqali bolalarda idrok, xayol, tasavvur kabi bilish jarayonlarini hamda barmoqlar mayda motorikasini rivojlantirishga yordam beradi. Bu labirintga o`xshab ketadi va bolalar qaysi yo`l bilan yurilsa nishonga yetib borish kerakligini aniqlashlari lozim bo`ladi. Bu orqali esa ularda chamalash kabi sifatlari shakllanib boradi. O`yin oxirida bola gulga —yetib borib, asalariga yordam berganda esa tarbiyachi tomonidan bola rag`batlantirib boriladi. Aytib o`tganidek, yosh guruhlariga qarab o`yin elementlari murakkablashib boradi. Bu o`yinda ikkita element aks ettirilgan bo`lib, keyinchalik bu elementlarni ko`paytirib borish maqsadga muvofiqdir. Masalan, katta guruh uchun mo`ljallangan - Ortiqchasini top nomli video o`yini esa o`yin elementlari ko`pligi bilan ajralib turadi. Bu didaktik o`yindan asosan, olingan bilimlarni mustahkamlashda foydalanish mumkin. Buning afzalligi shundaki, ushbu o`yinimizni bolalar jamoasi bilan ham o`tkazsa bo`ladi. Bu o`yin to`rt bosqichdan iborat: -mevalar ichidan ortiqchasini top; -jihozlar ichidan ortiqchasini top; O`yinning natijasini ikki nuqtayi nazardan: bolalar va tarbiyachi nuqtayi nazaridan baholash mumkin. Agar o`yin natijasini bolalar nuqtayi nazaridan baholaganda, unda bu o`yindan bolalar qanday ma`naviy va axloqiy ozuqa olganlarini hisobga olish lozim. Didaktik vazifalarni bajarish bolalardan ma`lum darajada zo`r berishni, ya`ni ularning aqliy faoliyatiga talabni kuchaytiradi. Tarbiyachi didaktik o`yin davomida bolalarni faqat narsalarning nomi va ular nimaga kerakligi bilan tanishtiribgina qolmay, balki shu narsalarning shakli, rangi katta – kichikligi, fazoda tutgan o`rni haqida ham tanishtiradi. Didaktik o`yinni bolalarning bergan takliflari va tashabbuskorliklariga qarab, o`yin jarayonida kutilmaganda kengaytirish, uning mazmunini boyitish mumkin, ya`ni yuqorida taqdim etilgan o`yinda ham bolalar topishi kerak bo`lgan narsalarga tarbiyachi tomonidan topishmoqlar bilan murojaat qilsa ham bo`ladi. Yoki bolalar savolga mos javobni topganlarida ham ushbu narsaga atalgan she`rlardan bilsalar va uni aytib bersalar o`yin jarayoni yana ham qiziqarli bo`ladi. Didaktik o`yinning natijasini tarbiyachi muhokama qilganda quyidagilarga e`tibor berishi lozim: qo`yilgan maqsadga erishildimi, belgilangan harakat bajarildimi, shu ko`zlangan nuqtayi nazardan ma`lum natijalarga erishildimi yoki yo`qmi.

O`yin natijasi didaktik o`yinning muayyan natijasi hisoblanadi, natija esa o`yinning finali hisoblanadi. Masalan, yuqoridagi ikkita o`yinda ham bolalar kerakli javoblarni topish, o`yinda berilgan topshiriqlarni bajarish, o`z bilimlarini namoyon qilish kabilar o`yinning natijasi bo`lib, ularni bolalar erishilgan muvaffaqiyat deb tushunadilar. Didaktik o`yinlarning o`tkaziladigan joyi ham ko`p jihatdan muhim ahamiyatga egadir. O`yinlar guruh xonasida, zalda, maydonchada, o`rmonda, dalada va boshqa joylarda o`tkazilishi mumkin. Bu o`yinning ta`sirchanligini, taassurotlarning har xilligini, bolalarning faolligini oshiradi. O`yin metodi didaktik vazifani tushunarliroq, ta`limni qiziqarli qilib tashkil etishga yordam beradi. O`yin metodi bolalarning ixtiyoriy diqqatlarini oshiradi, bola irodasini, ijodiy fikrini rivojlantiradi. Bola ijodiy o`yinda aqliy jihatdan tarbiyalanadi va rivojlanadi. Kichkintoylar o`ynaydigan sujetli o`yinlarning asosiy mazmuni - buyumlar bilan bajariladigan xilma-xil harakatlari tasvirlashdir. Bunday o`yinlar jarayonida bolalar buyumlardan foydalanish, ular bilan amallar bajarishning ijtimoiy mustahkamlangan usullarini o`zlashtirib oladilar. Bunda harakatlarni umumlashtirish va bolaning ongida ularni aniq bir buyumdan ajratish jarayoni ro`y beradi. Bolaning rivojlanishiga qarab, ularning ijodiy o`yinlari tobora rejali xususiyat kasb etadi: bolalar o`yinning mazmuni haqida, o`yinchoqlardan foydalanish va h.k.lar to`g`risida kelishib oladilar. Shu yo`l bilan o`yin davomida bolaning rivojlanishi uchun muhim bo`lgan tafakkurning rejalashtiruvchi vazifasi tarkib topadi. Bolaning aqliy tarbiyasida ijodiy o`yinlar bilan bir qatorda didaktik o`yinlar ham katta o`rin egallaydi. Bunday o`yinlar tayyor mazmunga va aniq qoidalarga ega. Juda ko`p xalq o`yinlari avloddan avlodga o`tib kelmoqda. Pedagoglar tomonidan ham ko`pgina o`yinlar ishlab chiqilgan. Didaktik o`yinlar deb nomlanishining o`zi ham bu o`yinlarning maqsadi bolalarni aqliy rivojlantirishdan iboratligini bildiradi. Binobarin, ular aqliy tarbiya vositasi deb qaraladi.

Shunday qilib, didaktik o`yin maktabgacha yoshdagi bolalarga aqliy ta`rbiya berish vositasi bo`lib, uni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi. bunday o`yinlarning o`yin faoliyati sifatidagi o`ziga xos xususiyati shundan iboratki, tarbiyachining bolalar bilan o`zaro munosabatlari o`yin tarzida bo`ladi. ko`pincha didaktik o`yinlar bolalarning bilimiga biror bir yangilik

kiritmaydi, ammo ularning o`z bilimlarini yangi sharoitda ishlata bilishga o`rgatadi yoki kichkintoylardan aqliy faoliyatning turli-tuman shakllarini namoyon qilishga jalb etadi. Bu esa bolalarni maktab ta`limiga sifatli tayyorlash garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O`zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo`yiladigan davlat talablari. T., 2018.
2. Maktabgacha ta`lim va tarbiya to`g`risidagi O`RQ-595, 16.12.2019.
3. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. T.: "Fan va texnologiya", 2012.

АМАЛИЁТЧИ ПСИХОЛОГЛАР ФАОЛИЯТИДА МАТЕМАТИК-СТАТИСТИК УСУЛЛАРНИ ҚЎЛЛАШДА КОМПЮТЕР ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ

*Рустамов Шавкат ,
Бухоро давлат университети,
психология кафедраси ўқитувчиси*

***Аннотация:** Ушбу мақолада амалиётчи психологларнинг касбий фаолиятида математик статистик усулларини қўллашда замонавий компьютер технологияларидан фойдаланишнинг ўзига хос ижтимоий-психологик хусусиятлари ҳақида сўз боради.*

***Таянч сўзлар:** ЭҲМ, компьютерлаштириш технологияси, диагностик натижалар, эксперимент, номинал шкала, натижалар динамикаси.*

***Аннотация:** В данной статье мы поговорим о специфических социально-психологических особенностях использования современных компьютерных технологий при применении математико-статистических методов в профессиональной деятельности практикующих психологов.*

***Ключевые слова и понятия:** технология компьютеризации, результаты диагностики, эксперимент, номинальная шкала, динамика результатов.*

***Abstract:** In this article, we will talk about the specific socio-psychological features of using modern computer technologies in the application of mathematical and statistical methods in the*

professional activities of practicing psychologists.

Keywords: *psychological defense, willpower, methodology, mechanism, individual, component, adequacy, qualification, stability, adoration, ability, psychoanalytic, phenomenon, strategy.*

Ҳозирги кунда шу нарса равшанки, "инсон-машина" ахборот тизимлари ва технологияларининг муваффақиятли фаолият юритиши компьютерлаштиришининг сифатини белгилаб беради.

Компютер дастурларини самарали фаолият юритиши ва аниқ соҳанинг объекти фаолияти соҳасида ўз касбий вазифаларини бажариш ва турли қарорларини қабул қилиш учун ЭҲМ дастурларнинг ривожланган воситаларидан фойдаланувчи мутахассислар билан ўзаро ҳамкорликни таъминлаш мақсадига эга. Мазкур масалани жорий этиш шундай тизимни яратишни таъминлайдики, у ўзининг техник, дастурий, ахборотли ташкил этувчилари, яъни ўзининг технологик асосларини доимий такомиллаштиришга ва амалга ошириладиган бошқарув вазифалари ҳамда ўзаро ҳамкорлик объектларининг турли-туманликларини кенгайтиришга содир бўлади.

Дастурлаш жараёнида ҳам тадқиқот объектининг асосий тизимини ташкил қилиш, ҳам маълумотларни таҳлил этиш тадбирларини ташкил қилиш такомиллаштирилади.

Кейинги ўн йилликларда психологик тадқиқотларда компьютерларни кенг қўллаш янада ривожланди. Психологик экспериментларда компьютерларнинг қўлланилиши анъанавий усулга қараганда бир қанча устунликларга эга. Уларга қуйидагилар киради:

- барча вазифаларни текширилувчиларга бир хил бериши;
- текширилувчининг жавобларини холис ва аниқ қайд қилиши;
- психологни машаққатли, бажарилиши оғир ишлардан (вазифаларни тақдим қилиш, текширилувчининг жавобларининг тўғрилигини текшириш, эксперимент баёнини олиб бориш, тест натижаларини қайта ишлаш) озод қилиши;

- экспериментал материалларни рандомизация қилиш (тасодифий кетма-кетликда тақдим қилиш);
- қисқа вақт оралиғида кенг масштабли психологик тадқиқотлар ўтказиш имконияти;
- олинган натижаларни қайта ишлаш ва умумлаштиришда ўта кучли математик аппаратдан фойдалана олиш имконияти;
- жуда кўп қўшимча маълумотларни (жавоб беришга кетган вақт, йўл қўйилган хатолар сони ва тоифаси, текширилувчининг кўрсатмага мурожати сони ва бошқ.) қайд қилиш имконияти;
- эксперимент ўтказишда юқори малакали ходимларнинг бўлиши талаб қилинмаслиги;
- диагностик натижаларни тез олиш, бу, айниқса, клиник ҳолатлар ва психологик маслаҳат бериш учун зарур;
- динамик ва кўп модалли қўзғатувчиларни тақдим қилиш. Замонавий компьютерларнинг экранида динамик (ўзгарувчан, ҳаракатдаги) объектларни акс эттириш мумкин. Стимуллар динамик, реал ҳаётдаги объектларнинг моделлари бўлиши мумкин. Шу билан бир вақтда таъсир полимодал – товуш, тасвирлар ва бошқа қўзғатувчиларни биргаликда бериш имкони пайдо бўлди;
- компьютер ёрдамида психолог олдин ўта мураккаб бўлган статистик методлардан фойдалана олади;
- тестга ўйин элементларини ва мотивацияни киритиш.
- тест натижаларини психолог учун таниш баён шаклида ёки турлитуман графиклар, жадваллар, профиллар, таҳлил қилинаётган танланманинг натижаларини умумлаштирилган, таққословчи гистограммалар, диаграммалар тарзида акс эттириш мумкинлиги;
- компьютерлаштирилган психодиагностиканинг мақтовга лойиқ яна бир томони автоматик тарзда кенг ва асосланган психодиагностик хулосани вербал кўринишда шакллантиришидир. Автоматик психодиагностик хулосанинг икки тури фарқланади. Биринчиси – текширилувчи учун мўлжалланган, иккинчиси эса психодиагност учун. Текширилувчи учун хулоса ҳаётий, тушунарли тилда, текширилувчига зарар келтирмайдиган шаклда берилади.

Замонавий компьютерлар тезлигининг юқорилиги, ишчи хотиранинг катталиги, доимий хотиранинг катталиги кенг тармоқли, оммавий экспериментлар ўтказиш, уларнинг натижаларини сақлаш ва қайта ишлаш жараёнида самарали воситага айланди. Компьютерларнинг ва уларга уланадиган периферик қуриламалар (принтер, сканер, видеокамера, микрофон ва бошқ.) техник имкониятларининг кенгайиши психодиагностик тадқиқотларни тармоқли тизимлар ва масофадан туриб ўтказиш, натижаларни юқори аниқликда қайта ишлаш имконини берди.

Адабиётлар рўйхати:

1. Главатских М.М. SPSS и Statistica: современные статистические анализы в психологических исследованиях. — Ижевск: ERGO, 2009. — 88 с.
2. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. СПб., 2004.

МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМДА RIVOJLANTIRUVCHI MUHITNI TASHKIL ETISH

Sanobar Rajabova –Buxoro shahar MTBga qarashli 58 MTT direktori

Annotatsiya : Maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining boshlang’ich bo’g’ini xisoblanadi. Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitning roli va muhimligi tug’risida ma’lumot berilgan.

Аннотация: Дошкольное образование является основным звеном в системе непрерывного образования. В статье обсуждается роль и значение развивающей среды в дошкольном образовании.

Annotation: Preschool education is the primary link in the system of continuing education. This article discusses the role and importance of the developmental environment in preschool education.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, uzluksiz ta'lim, muhit, rivojlanish, barkamol inson.

Ключевые слова: дошкольное образование, непрерывное образование, окружающая среда, развитие, гармоничный человек.

Keywords: preschool, continuing education, environment, development, harmonious person.

Maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining ta'lim-tarbiyasi masalasi davlatimiz, hamda yurtboshimiz Sh.M. Mirziyoyev e'tiborida turgan dolzarb masalalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida 2017 yil 16-avgust kuni bo'lib o'tgan yig'ilishda maktabgacha ta'lim tizimini tarkibiy jihatdan tubdan isloh qilish, mazkur muassasalarga bolalarni to'la qamrab olish bo'yicha muhim vazifalar qo'yilgan edi. Bu boradagi tahlillar natijasida qisqa vaqtda uchta yirik hujjat — O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 9-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli Qarori, 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5198-sonli Farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi – faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-3305-sonli Qarori imzolangan. Mazkur sohani takomillashtirish maqsadida qabul qilingan dasturda maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini sifatida, bu jarayonda maktabgacha ta'lim muassasalarining bolalar huquqiy savodxonligini shakllantirishdagi o'rni hamda, respublikada ta'lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishi ekanligi ta'kidlangan.

Barkamol inson tarbiyasini tashkil etish azal azaldan xalqimizning ezgu orzusi, ijtimoiy jamiyatning muhim talabi va asosiy maqsadi, millat ma'naviyatining uzviy bir qismi bo'lib kelgan. Har bir oila farzandlarining barkamol ulg'yib o'sishi uchun oila, mahalla va maktabgacha ta'lim muassasasi

hamkorligida ma'suldirlar. Oilada bola tarbisi uchun ota-onaning mas'uliyati alohida e'tiborga molik hisblanadi. Bola tarbiyasini ona qornidan boshlash maqsadga muvofiq bo'ladi. Ushbu fikrni bir qator Sharq mutafa fikirlari ham ta'kidlab o'tishgan. Bolani tarbiyalash uchun, avvalo ota-onaning o'zi tarbiyalangan bo'lishi kerak. Faqatgina ham jismonan, ham ma'nan sog'lom ota-onadan sog'lom farzand dunyoga keladi. «Sog'lom avlod deganda, shaxsan men, eng avvalo sog'lom naslni, nafaqat jismonan baquvvat shu bilan birga ruhi-fikri sog'lom, imon-e'tiqodi butun, bilimli, ma'naviyati yuksak, mard va jasur, vatanparvar avlodni tushunaman», deb ta'kidlaganlar.

Ushbu fikrni har bir ota-ona, pedagog, tarbiyachilar tushunib yetmog'i va o'ziga shior qilib olmog'i lozim. Farzand tug'ilgan kundan boshlab dastlab oila muhitida tarbiyalanadi. Bu davrda bolani to'g'ri ovqatlantirish, to'g'ri parvarish qilish juda muhim. Bir yoshgacha bo'lgan davrda bola o'ziga yaqin kishilarni ko'rganda xursand bo'ladi, rangdor o'yinchoqlarni xush ko'radi. Bu davrda bolani alla, ma'noli erkalashlar, chiroyli o'yinchoqlar orqali tarbiyalab borish lozim. 1 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan bolalar esa turli o'yinchoqlarni o'ynay boshlaydilar, asta-sekin nutqi rivojlana boshlaydi. Bu davrda bolalar o'yin orqali bir-birlari bilan aloqa bog'laydilar, tasavvur, fikrlash jarayoni shakllanadi. Bu vaqtdan boshlab bolalarga do'stlik, inoqlik, o'zaro hurmat, bir-biriga yordam tushunchalarini sodda qilib tushuntirib borish ahamiyatlidir.

Bolalar bu davrda eshitgan narsasini takrorlashga urinadilar, shu sababli bu davrda kattalarning ma'nili so'zlashuvi, yurish-turishi, odobi, o'zaro ahilligi, mehribonligi bola ruhiyatiga ta'sir etadi. Ota-ona yoki tarbiyachilarning bolalarni sevishi, ularning xatti-harakatiga ziyraklik va mehribonlik bilan munosabatda bo'lishi, bolaning sog'lom o'sishiga, odob-axloqli bo'lishiga olib keladi. Bolani lozim bo'lganda maqtash, diqqatini ijobiy faoliyatga tortish, yomon ishlardan ehtiyot bo'lishini uqtirish, axloqsiz so'z va gaplardan uzoqroqda bo'lishini ta'minlash, o'rtoqlari bilan urishmaslik yo'llarini o'rgatish – ularga axloqiy tarbiya berishda ijobiy ta'sir hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda bolalarning o'ziga xos belgilarga ega bo'lgan yoshga doir

xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahmiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining ko'rgazmali-rivojlantiruvchi muhiti mazmuni madaniy-tarixiy qadriyatlar: milliy va mintaqaviy an'analar; tabiat, iqlimdan kelib chiquvchi xususiyatlarga mos bo'lishi lozim; muhit mazmuni birlamchi dunyoqarash asoslarini shakllantirish, bolaning muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuviga yordam berishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.Sh.M.Mirziyoyev “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. T; 2016 y.

2.Sh.M.Mirziyoyev “Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak”. T; 2017 y.

3.Bolalarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi konsepsiyasi. – Toshkent: Rahbar, 1998. –15 b.

4. Uzbekiston Respublikasida ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. Toshkent – 2018.

5. “Ilk kadam ” davlat ukuv dasturi. Tuzuvchilar: Toshkent,2018.

ЎСМИРЛАРДА СУИЦИДАЛ ХУЛҚ ШАКЛЛАНИШИНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК САБАБЛАРИ

Ахмадов Назиржон

БухДУ Психология мутахассислиги 2-босқич магистранти

Аннотация: Ушбу мақолада шахслараро муносабатларда ўсмирлар пазисиеси, ҳамда уларда кечадиган турли хил психологик ва физиологик ҳолатлар, ўсмирларда кечадиган девиант хулқ атворлар айниқса суицидал ҳолатларнини юзага келиш сабаблари олиш ҳақида ёритилган.

Аннотация: В этой статье обсуждается положение подростков в межличностных отношениях, а также различные психологические и физиологические состояния, которые в них возникают, девиантное поведение, возникающее у подростков, особенно причины суицидального поведения.

Annotation: This article discusses the position of adolescents in interpersonal relationships, as well as the various psychological and physiological conditions that occur in them, deviant behaviors that occur in adolescents, especially the causes of suicidal behavior.

Таянч сўзлар: психологик муҳофаза, ирода, ўз жонига қасд қилиш, механизм, психологик иқлим, ички таъсирлар, малака, барқарорлик, адаптация, қобилият, психоаналитик, ташиқи таъсирлар.

Ключевые слова: психологическая защита, воля, суицид, механизм, психологический климат, внутренние влияния, квалификация, устойчивость, адаптация, способности, психоаналитика, внешние воздействия.

Key words: psychological defense, will, suicide, mechanism, psychological climate, internal influences, qualifications, stability, adaptation, abilities, psychoanalyst, external influences.

Бугунги давр информацион ахборот технологиялари даври бўлиб унда инсон ва унга ижтимоий психологик таъсир этувчи омиллар тизими тобора ортиб бормоқда. Бунда, инсон қудрати ва унинг имкониятлари янада ортиши натижасида, одам ўзини–ўзи йўқ қилиб юбориш даражасига бориб етди.

Ўз жонига қасд қилиш ёки суицид бир тарафлама ҳаракат бўлиб, унда охирига етказилмаган ҳолатлар ҳам кузатилади. Эҳтиётсизлик оқибатида ёки ўзини билмай, англамай содир қилинган ҳолат – ўз жонига қасд қилиш (суицид) жараёни деб ҳисобланмайди. Балки, бахтсиз ходиса тоифасига киритилади.

Бинобарин қадимги япон Самурайларида асир тушишдан кўра ўзини–ўзи ўлдириш алоҳида шараф ҳисобланган, ёки қадимги Миср маликаси Клеопатрия ҳам Рим истилосидан кейин ўлимни афзал билган, ёки араб

истилочиларига босқинига қарши курашган Муқанна ва бошқа шахсларнинг ҳаётини алоҳида мисол тариқасида келтириш мумкин.

Суицид ҳолатларини қайд қилиб борувчи дунёдаги энг катта институт Швецияда жойлашган бўлиб, унинг ҳисоб-китобларига кўра Марказий Европа давлатлари бу борада пешқадам эканлигини таъкидлашмоқда.

Ҳозиргача ўтказилган тадқиқотлар натижасига кўра шахс суицид ҳақидаги ўз режаларини топишга «калитлар» ва огоҳлантиришлар беради. Ўз жонига қасд қилишни ўйлаганларнинг 10 тадан 8 таси атрофдагиларга бу ҳақда доимо билдиришга ҳаракат қилиб боришган.

Суицидларнинг асосий фоизи кучли депрессив ҳолатда содир этилади. Депрессив ҳолатда бўлган инсонлар вазиятни назорат қилиш ва ушлаб туриш мақсадида спиртли ичимликлардан ёки бўлмаса турли наркотик моддалардан фойдаланишади. Ушбу воситалар шахсда воқеликни бузиб идрок этишга олиб келади. Суицид ўсмирлар келажаги учун жиддий муаммо бўлиб келмоқда. Ишлаб турган психологик таъминот тизими туфайли, келтирилган маълумотларда ўсмирлар ўртасида ўз жонига қасд қилиш миқдори камайишига эришилди. Маълумотлар тадқиқи шуни кўрсатмоқдаки, суицид ҳодисаларининг олдини олиш, ўсмирлар ҳаёти ва соғлигини сақлаш бўйича фаолият сифатини ошириш учун, суицидал хавфни объектив диагностика қилиш муаммосининг ечимини топиш лозим бўлади.

Умуман суицидал хулқ-атвор ва суицидал хавф омиллари бир қатор мамлакатимиз ва чет эл олимлари томонидан тадқиқ қилиниб келинмоқда. Ушбу масалаларга бағишланган илмий мушоҳадалар: А.Г. Амбрумова (1978, 1980, 1983 ва ҳ.) ; В.Ф. Войцех (2000, 2004,2007); Е.М. Вроно (1983, 1986, 1989, 1998); Э. Дюркгейм (1897); М. Фарбер (1968); Ю.Г. Касперович (2001, 2004); К. Меннингер (1938); В.А. Тихоненко (1978, 1980,1992); З. Фрейд (1910); Э. Шнейдман (1976); А.В. Боевой (2004); Д.И. Шустов (2004); Р.В. Бисалиев (2005); Н.В. Верешагина (2005); А.Р. Коршунова (2005); А.С. Калашникова (2008) ва б., ўзбек олимларидан Э.Ғозиев, В.Каримова, Н.Сафаев, З.Нишанова,

Ғ.Шоумаров, Б.Умаров, Р.Самаров, Э.Усмонов,
Е.Агзамоваларнинг тадқиқотларида ўз ифодасини топган.

Суицид ёхуд ўз жонига қасд қилиш асрлар давомида жиддий ижтимоий муаммо бўлиб келган. XX аср бошида А.Ф. Кони таъкидлагандек, “ўз жонига қасд қилиш якка ҳодиса бўлмасдан, балки яхлит ижтимоий ҳодисага айланиб қолиб, ушбу вазиятни чуқур ўрганиш ва унга қарши самарали кураш олиб боришни талаб қилмоқда”

Ўз жонига қасд қилиш муаммоси (суицид) аутоагрессиянинг сўнгги намоёниши сифатида жамият ривожланишининг тарихи давомида мавжуд бўлган. Аммо ҳозирги вақтгача суицидал хулқ-атворнинг табиатини изоҳлаб берувчи бирорта яхлит назария яратилмаган. Суицид феноменини изоҳлаб берувчи ва сабабларни изоҳловчи турли қарашлар мавжуд. Кўпгина назарий концепциялар ўртасида асосий фарқларни ажратиш олиш мумкин: биологик, психопатологик, психологик ва ижтимоий.

Бу муаммоларнинг асосида ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий, тиббий омилларидан кўра кўпроқ психологик омиллар: одамларнинг шахсий хусусиятлари, қадриятлари, уларнинг дунёқараши, эътиқоди, ҳаётга бўлган муносабати, улар учун ҳаётнинг мазмуни, ўз-ўзини баҳолаши, ўзига ва атрофидагиларга бўлган муносабати билан характери кабилар ётади.

Шунингдек, суициддек нохуш ҳодисаларнинг сабабини аввало шу ҳодисаларни содир этаётган шахснинг ўзидан, унинг рухий оламидан қидириш лозим (“ички дунёси”, “қадриятлар тизими” ҳамда у яшаётган оила ва жамоадаги “психологик иқлим”). Агар, бир томондан, оила мустаҳкам бўлиб, унда ижобий муҳит ҳукм сурса, оила тинч, ўзаро муносабатлар муваффақиятли бўлса, бир сўз билан айтганда инсон оилада ўз бахтини топиб, ҳар куни ишонч билан ўз уйи остонасини ҳатлаб кўчага чиқса, оиласида уни кутаётганлар борлиги ҳис қилиб яшаса, иккинчи томондан, ўсмир ўзи ёқтирган машғулот билан шуғулланса, у ўқийдиган жамоада ижобий психологик иқлим ҳукм суриб, дўстлари орасида ўз ўрнини топган бўлса, унинг устозлари ҳам, синфдошлари ҳам, уни яхши кўриб, ўқишда ва кундалик ҳаётда керакли инсон деб қабул қилсалар (ёки ҳеч бўлмаганда ўсмир ўзи

шундай деб ҳисобласа), суицид деган ҳодиса бундай одам учун ёт, у суицидни ҳатто хаёлига ҳам келтирмайди. Профессор А.Амбрумова томонидан “Суицид бу – шахснинг ижтимоий ва психологик жиҳатдан ўзи бошидан кечираётган микроижтимоий келишмовчиликларга мослаша олмаслиги” деб таърифланади.

Суицид феномени кўп ҳолларда шахснинг психологик кризис ҳолатлари билан боғлиқ бўлиб, бу ҳолатлар шахсга тааллуқли бўлган қандайдир психик травма берувчи ҳодисалар билан изоҳланади. Бу ҳодисанинг тезлиги ва таъсир кучи шу қадар аҳамият касб этадики, бутун ҳаёти давомида тўплаган тажрибалари ҳам шахсга айнан шу вазиятдан чиқишнинг бошқа йўли борлигини кўрсатмайди. Бундай психологик инқироз кутилмаган кучли аффект натижасида пайдо бўлади.

Суицид типологияси.

1. Ички таъсирлар
2. Ташқи таъсирлар

Аммо ўсмирдаги пассив ички руҳий босим узоқ вақт давомида тўпланиб бориши ҳам мумкин. Улар бири иккинчиси пайдо бўлишига сабаб бўлади. Ички эзилиш безовталиқни, безовталиқ эса умидсизликка ўрин алмашиб беради. Ўсмир ўзига бўлган ишончни йўқотиб боради, вазиятдан чиқиш умиди йўқолади, ўзига бўлган муносабати ёмонлашади. Ташқи таъсирлар ички ишончсизлик билан бирлашиб, ҳаёт ўз қимматини йўқотади. Бу суициддан олдинги ҳолат ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Амбрумова А.Г. Непатологические ситуационные реакции в суицидологической практике // Научные и организационные проблемы суицидологии. -М., 1983. С. 40-52.
2. Баротов Ш.Р. Из опыта внедрения концепции психологической службы в Узбекистане // Психология. –Бухоро, 2020. №1. – С. 6-14 с.
3. Верещагина Н. В. Суицидальное поведение при психических расстройствах. С. 146-147.

КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИК СИФАТЛАРИ ВА ШАХС ТИПЛАРИ

*БухДУ таянч докторанти
Ф.ФГанжиев*

Аннотация: Ушбу мақола касбий компетенлигининг сифатлари ва шахс типлари амалий жиҳатдан ўрганилиши назарда тутилган. Мақола мазмунида касбий компетентлик сифатлари концептуал асосда таҳлил этилган.

Калим сўзлар: Компетентлик, ижтимоий компетентлик, технологик компетентлик, интроверсия, экстраверт, фаолият турлари.

Аннотация: Данная статья предусматривает практическое изучение качеств профессиональной компетентности и типов личности. Содержанию статьи на согласованной основе анализируются признаки профессиональной компетентности.

Ключевые слова: Компетентно, компетентно, технологически компетентно, интровертно, экстравертно, слоистые типы социально.

Annotation: This article provides for a practical study of the qualities of professional competency and personality types. In the content of the article, the attributes of professional competence are analyzed on a concerted basis.

Key words: Competently, competently, technology competently, introverted, extrovert, foliate types socially.

“Компетентлик” (ингл. “компетенсе” – “қобилият”) – фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, махорат ва иқтидорни намоён эта олиш. “Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига психологик илмий изланишлар натижасида кириб келган. Психологик нуқтаи назардан компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, қутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгаликни англатади. Э.Зеер, Д.Заводчиковлар “компетент” атамасига

мутахассиснинг ўз фаолиятини самарали ташкил қилишга қаратилган хатти-ҳаракатлар йиғиндиси деб қарашади. Огаё штати университети олимлари компетентлик тушунчасини шахснинг маълум соҳада самарали ишлаши учун керак бўлган кўникма ва малакалар тўплами деб ҳисоблайдилар.

Қуйида касбий компетентлик негизида акс этувчи сифатларнинг

моҳияти қисқача ёритилади.

1. Ижтимоий компетентлик – ижтимоий муносабатларда фаоллик кўрсатиш кўникма, малакаларига эгалик, касбий фаолиятда субъектлар билан мулоқотга кириша олиш. 2. Махсус компетентлик – касбий-педагогик фаолиятни ташкил этишга тайёрланиш, касбий-педагогик вазифаларни оқилона ҳал қилиш, фаолияти натижаларини реал баҳолаш, БКМни изчил ривожлантириб бориш бўлиб, ушбу компетентлик негизида психологик, методик, информацион, креатив, инновацион ва коммуникатив компетентлик кўзга ташланади. Улар ўзида қуйидаги мазмунни ифодалайди: 1) психологик компетентлик – педагогик жараёнда соғлом психологик муҳитни ярата олиш, талабалар ва таълим жараёнининг бошқа иштирокчилари билан ижобий мулоқотни ташкил этиш, турли салбий психологик зиддиятларни ўз вақтида англай олиш ва бартараф эта олиш. 2) методик компетентлик – педагогик жараёни методик жиҳатдан оқилона ташкил этиш, таълим ёки тарбиявий фаолият шакллари тўғри белгилаш, метод ва воситаларни мақсадга мувофиқ танлай олиш, методларни самарали қўллаш олиш, воситаларни муваффақиятли қўллаш. 3) информацион компетентлик – ахборот муҳитида зарур, муҳим, керакли, фойдали маълумотларни излаш, йиғиш, саралаш, қайта ишлаш ва улардан мақсадли, ўринли, самарали фойдаланиш. 4) креатив компетентлик – педагогик фаолиятга танқидий, ижодий ёндашиш, ўзининг ижодкорлик малакаларига эгалигини намойиш эта олиш. 5) инновацион компетентлик – педагогик жараёни такомиллаштириш, таълим сифатини яхшилаш, тарбия жараёнининг самарадорлигини оширишга доир янги ғояларни илгари суриш, уларни амалиётга самарали татбиқ этиш. 6) коммуникатив компетентлик – таълим жараёнининг барча иштирокчилари, жумладан, талабалар билан самимий

мулоқотда бўлиш, уларни тинглай билиш, уларга ижобий таъсир кўрсата олиш.

3. Шахсий компетентлик – изчил равишда касбий ўсишга эришиш,

малака даражасини ошириб бориш, касбий фаолиятда ўз ички имкониятларини намоён қилиш.

4. Технологик компетентлик – касбий-педагогик БКМни бойитадиган илғор технологияларни ўзлаштириш, замонавий восита, техника ва технологиялардан фойдалана олиш.

5. Экстремал компетентлик – фақулотда вазиятлар (табиий офатлар, технологик жараён ишдан чиққан)да, педагогик низолар юзага келганда оқилона қарор қабул қилиш, тўғри ҳаракатланиш малакасига эгалик.

Мактабгача таълим муассасаси тарбиячилари касбий компетенлигини белгилашда шахс типлари муҳим аҳамият касб этади. Зеро, мактабгача таълим муассасаси тарбиячилари касбий фаолияти маълум даражадаги шахслик хусусиятлари билан уйғунлашувни тақозо этади. С – «ичкаридан ташқарига йўналтирилган» деган маънони англатиб, бу типга мойил шахслар кўпроқ одамлар ичида бўлишни ёқтиришади, ўз кечинмаларини кўпроқ атрофдагилар билан баҳам кўради. Мулоқотга киришувчан, танишлар доираси кенг. Баъзи ҳолларда уларда жиддийлик етишмайди. Одамларнинг тез ишончини қозона олади ва шунингдек, тез хафа қилишга ҳам мойил. **Интроверсия** – «ташқаридан ичкарига йўналтирилган» деган маънони англатиб, бу типга хос шахслар оғир, вазмин, кўнгли нозик, бепарво, дўстлик қоидаларига қатъий амал қиладиган, мулоқот доиралар чекланган, тортинчоқ, кўпроқ ўзларининг ички дунёлари билан банд ва ёлғизликни ёқтирадиган. Таърифдан кўринаяптики, бу типга мансуб шахслар социал алоқаларда, шахслараро муносабатни ижобий ташкил этадиган, ижтимоий муҳитга тез мослаша оладиган инсонлар эканлигини пайқаш мумкин. Мактабгача таълим муассасаси тарбиячиларининг шахслик типларини аниқлашда Г.Ю.Айзенкнинг «Экстрове́рсия - интроверсия ва невротизмни аниқлаш» сўровномаси бўйича олинган эмпирик маълумотларнинг статистик қийматларини қуйидаги («1.1-жадвал) жадвал асосида талқин қилиш мумкин.

Мактабгача таълим муассасаси тарбиячилари шахс типларининг умумий қийматлари

1.1-жадвал

	Шк ала лар	X	y
Ю.Айзенк методикаси асосида	Экст рове рт	16, 59	0 , 9 3
	Инт рове рт	10, 9	0 , 5 5
	Нев роти зм	12, 61	0 , 5 4
	Сох тали к	2,7 1	0 , 9 4

Сўровнома натижаларини амалга қабул қилиш учун респондентларнинг жавоби холислигини аниқлаш «сохталик» шкаласи кўрсаткичлари ҳам инобатга олинди. Сўровнома талабларига кўра мазкур шкала қиймати тест меъёридан кичик, яъни меъёрга кўра 5 балл атрофидаги қиймат холисликка эга. Умумий ҳолатда таҳлил қилинган мактабгача таълим муассасаси тарбиячиларининг экстроверсия типига мансублар меъёрдаги ҳолатда экан (16,59). Бу мактабгача таълим муассасаси тарбиячиларининг экстровертликка мансублари мулоқотманд, инсонлар орасида бўлишни ёқтирадиган, фаол, ўз туйғуларини очиқ ифода эта олади, вазиятларга тез мослашувчан эканликларидан далолат бермоқда. Шунингдек, ушбу типдагиларнинг социал тажрибаларни ўзлаштиришга хайрихоҳликларини сўровноманинг натижаларидан билиб олиш мумкин. Ушбу натижага кўра уларнинг невротизм шкаласи қиймати (12,61)

шахснинг асаб тизимида зўриқишлар учраб туриши ва уни бошқариш имкониятига эга эканликларини кўрсатмоқда. Тадқиқотимизда интроверт типига мансуб мактабгача таълим муассасаси тарбиячиларининг қийматлари (10,9) уларнинг анча вазмин, асаб тизимини бошқариш имкониятига эгаликларидан далолат беради. Аммо, бизнинг мақсадимиз мактабгача таълим муассасаси тарбиячиларининг шахс типларини эмас, балки муайян типнинг касбий компетентлик шаклланишидаги таъсирини аниқлашдан иборат эди. Шунинг учун натижаларни шахс типи ва касбий компетентлик муносабатларини мактабгача таълим муассасаси тарбиячиларининг фаолият турлари асосида ёритилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ш.Ж. Усмонова Талабалар касбий шаклланишида интеллект динамикаси: Псих. фан ном. ... дис. – Т.: ТДПУ, 2011. – 124 б.
2. Л.Б.Филонов Социальная психология личности.: «Наука», 1979.- 296 с.
3. Е.В. Хлыстова Особенности социально-перцептивных процессов подростков с интеллектуальной недостаточностью: Дис. ... канд. псих. наук. – Шадринск: ШГПУ, 2002. – 233 с.
4. М.А. Холодная Когнитивные стили: О природе индивидуального ума. – СПб.: «Питер», 2004 – 296 с.

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING МАТЕМАТИК ТАСАВВУРИНИ ВА DUNYOQARASHINI KENGAYTIRISH USULLARI VA VOSITALARI

*BuxDU maktabgacha ta'lim
mutaxassisligi*

2-bosqich magistranti

Davranova G.N.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda erta yoshdan boshlab matematik tasavvurlarni boyitish, ularning dunyoqarashini kengaytirish, mashg'ulot jarayonida matematik tushunchalar bilan tanishtirishda interfaol usullardan

foydalanish, ularni zamon bilan hamnafas yashash ruhida tarbiyalash haqidagi fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: matematik tasavvurlar, raqamli iqtisodiyot, matematik ong, zamonaviy maktabgacha ta'lim, tenglik va tengsizlik, didaktik materiallar, geometrik shakllar, taqqoslash, hisoblash.

Аннотация: В данной статье изложены мнения детей дошкольного возраста об обогащении математических представлений с раннего возраста, расширению их мировоззрения, использовании интерактивных методов в ознакомлении с математическими понятиями в процессе занятий, воспитании их в духе современной жизни.

Ключевые слова: математические воображения, цифровая экономика, математическое сознание, современное дошкольное образование, равенство и неравенство, дидактические материалы, геометрические фигуры, сравнение, расчет.

Annotation: this article describes ideas about enriching mathematical imagination in preschool children from an early age, expanding their worldview, using interactive methods in introducing mathematical concepts in the process of training, educating them in the spirit of living together with the Times.

Keywords: mathematical imagination, digital economy, mathematical consciousness, modern preschool education, equality and inequality, didactic materials, geometrical forms, comparison, calculation.

Zamon shiddat bilan o'zgarib borayotgan bugungi kunda yurtimiz o'ziga xos rivojlanish, yangilanish, yuksalish yo'lidan bormoqda. Davlatimizning iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlash uchun ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'rifiy sohalarda tarkibiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu iqtisod sohasi bo'ladimi yoki ma'naviyatmi, butun dunyo bunday holatni ijobiy baholab, O'zbekistonni o'ziga xos yo'ldan odimlab borayotganligini e'tirof etmoqda. Bularning barchasining zamirida yuksak ma'naviyatli, aql-idrokli, zamon bilan hamnafas yashaydigan, ijod qiladigan, kelajagimiz egalari bo'lmish zukko bolalarni, yoshlarni tarbiyalash, ularning har sohada

dunyoqarashini shakllantirish, yoshligidan atrof-olam haqidagi va matematik tasavvurlarini boyitish masalasi yotadi.

Shu bois Yurtboshimiz Sh. M. Mirziyoyev tomonlaridan 2020-yilning “Ilm-ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” deb nomlanishi buning isboti bo’ldi. Yoshlarda matematika faniga qiziqishni kuchaytirish, iqtidorli bolalarni seleksiya qilib, ixtisoslashtirilgan maktablar va keyinchalik oliy ta’lim muassasalariga qamrab olish ishlarini to’g’ri tashkil qilish kerakligi, bu fan bo’yicha o’quv-chi, talaba va o’qituvchilar o’rtasida turli tanlovlar o’tkazib, g’oliblarni munosib rag’batlantirish, olimpiada tizimini takomillashtirgan holda sovrindorlarga beriladigan mukofotlarni ko’paytirish muhimligi, o’qitish sifatini yangi bosqichga ko’tarish, matematika fanidan bilimlarni baholash bo’yicha milliy sertifikatlash tizimini joriy etish zarurligi maqsad qilib olindi.

Davlatimiz rahbari o’z murojaatnomalarida ta’kidlaganlaridek, “Matematika hamma aniq fanlarga asos. Bu fanni yaxshi bilgan bola aqlli, keng tafakkurli bo’lib o’sadi, istalgan sohada muvaffaqiyatli ishlab ketadi. Bolalar uchun mazkur fandan oddiy va tushunarli tilda yozilgan ommabop darslik va o’quv qo’llanmalari yaratish, matematik ongini, kerak bo’lsa, bog’chadan boshlab shakllantirish lozim”. Maktabgacha yosh davri – bolalar dunyoqarashi rivojlanishidagi muhim bosqich bo’lib hisoblanadi, bu davrda ularning fiziologik, psixologik, jismoniy, ruhiy, ma’naviy, axloqiy, aqliy jihatdan rivojlanadi va shu bilan birgalikda insonlarga mehr oqibatli bo’lish, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat qilish kabi bir qator insoniy fazilatlarini tarbiyalashga zamin yaratiladi. Shu boisdan maktabgacha tarbiya muassasalarida mazkur maqsadlarga ko’ra qator ishlarni olib borish, shu jumladan, turli didaktik o’yin texnologiyalaridan foydalanish va boshqa vositalar orqali bolalarning elementar matematik tasavvurlarini shakllantirish, ularni har tomonlama barkamol, jismonan sog’lom, aqlan yetuk, ruhan tetik qilib tarbiyalash-da muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta’lim yosh avlodga ta’lim-tarbiya berishning poydevori hisoblanadi. Shuning uchun bizning asosiy vazifamiz maktab yoshigacha bo’lgan bolalarni bilimga undash, faollikka chaqirish, amaliy faoliyatning har bir turida matematika tushunchalarning muhimligini ko’rsatish, fikrlashga o’rgatishdan

iboratdir. De-mak, zamonaviy maktabgacha ta'lim oldida bolalarga yoshligidan boshlab mustaqil, faol matematik tushunchalarni rivojlantirish vazifasi turibdi.

Bolalarga matematikadan ta'lim berish va maktabgacha ta'limdagi o'quv-tarbiya jarayonini takomillashtirishning maqsadlaridan biri - bu bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirishdir. Ulardagi matematik bilim hayotdan ajralmagan holda dunyoni chuqurroq, to'laroq o'rganishga imkon yaratadi. Kichik guruh bolalarini o'qitish ko'rsatmali amaliy tusda olib boriladi. Bola yangi bilimlarni tarbiyachining harakatini kuzatayotganida, uning tushuntirish va ko'rsatmalarini tinglab turganida hamda didaktik material bilan o'zi ishlagan vaqtda bevosita idrok etish asosida o'zlashtiradi. Mashg'ulotlar ko'pincha o'yin elementlari — to'satdan o'yinchoqlar, buyumlar paydo bo'lishi, „mehmonlar“ kelib qolishi va boshqalar bilan boshlanadi. Bunday vaziyat kichkintoylarni qiziqtiradi va faollashtiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda boshlang'ich matematik tasavvurlarni shakllantirish jarayonida pedagog turli xil o'qitish usullaridan foydalanadi:

- amaliy
- ko'rgazmali
- og'zaki
- o'yin tarzida.

Metodlarni tanlashda bir qator omillar hisobga olinadi: ushbu bosqichda hal qilinishi kerak bo'lgan dastur vazifalari, bolalarning yoshi va individual xususiyat-lari, zarur didaktik vositalarning mavjudligi va boshqalar. Tarbiyachi usul va metodlarni to'g'ri tanlash, ulardan har bir holatda oqilona foydalanish uchun quyidagilarga e'tibor qaratishi lozim:

- boshlang'ich matematik tasavvurlarni muvaffaqiyatli shakllantirish va nutqda aks ettirish;

- tenglik va tengsizlikning munosabatlarini (soni, hajmi, shakli bo'yicha), ketma-ket bog'liqlik (o'lchamning kamayishi yoki ko'payishi, sonning ko'payishi) munosabatlarini idrok qilish va ta'kidlash, tahlil qilinadigan obyektlarning umumiy xususiyati sifatida miqdori, shakli, o'lchamlarini ajratib ko'rsatish, o'zaro bog'liqlik-gini aniqlash.

- bolalarni o'rganilgan amaliy harakatlar usullarini (masalan, taqqoslash, hisoblash, o'lchash orqali) yangi sharoitlarda qo'llashga yo'naltirish va bu vaziyatda muhim belgilarni, xususiyatlarni, munosabatlarni aniqlash, uning amaliy usullarini mustaqil izlash. Masalan, o'yin sharoitida ketma-ketlikni, o'zgaruvchan belgilarning naqshini, umumiy xususiyatlarini aniqlash.

Boshlang'ich matematik tasavvurlarni shakllantirishda yetakchi usul amaliy usul hisoblanadi. Uning mohiyati obyektlar yoki ularning o'rnini bosuvchi narsalar (rasmlar, grafik chizmalar, modellar va boshqalar) bilan qat'iy belgilangan harakatlar usullarini o'zlashtirishga qaratilgan bolalarning amaliy faoliyatini tashkil etishdir. Boshlang'ich matematik tasavvurlarni shakllantirishda amaliy uslubning o'ziga xos xususiyatlari:

- turli amaliy harakatlarni amalga oshirish;
- didaktik materialdan keng foydalanish;
- didaktik material bilan amaliy harakatlarning o'zaro bog'liqligi;
- eng oddiy shaklda hisoblash, o'lchash va hisoblash ko'nikmalarini rivojlantirish;
- shakllangan g'oyalar va o'rganilgan harakatlardan kundalik hayotda, o'yinda, ya'ni turli tadbirlarda keng foydalanish.

Ushbu metod topshiriq shaklida taqdim etilishi mumkin bo'lgan, tarqatma didaktik material asosida mustaqil ish sifatida bajariladigan maxsus mashqlarni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich matematik g'oyalarni shakllantirishda o'yin mustaqil ta'lim usuli sifatida namoyon bo'ladi. Biroq, bu amaliy faoliyatni o'zlashtirishda turli xil o'yinlarning alohida ahamiyatini hisobga olgan holda, barcha sonlarni, raqamlar qatorini, hisobni, guruhlashni, umumlashtirishni, taqqoslashni va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich matematik tasavvurlarni shakllantirish bo'yicha barcha didaktik o'yinlar bir necha guruhga bo'linadi:

1. Raqamlar va tartib sonlarga asoslangan o'yinlar
2. Vaqtga oid sayohat o'yinlari
3. Koinotda mo'ljalga olish o'yinlari
4. Geometrik shakllar bilan o'yinlar
5. Mantiqiy fikrlash o'yinlari

Bundan tashqari o'yinlar yordamida bolalar uchun ba'zi fazoviy tasavvurlar aniqlanadi, o'ng va chapni farqlash, narsalarni chapdan o'ngga qarab o'ng qo'l bilan ko'rsatish, yuqoridagi va pastki buyumlar, chapdan o'ngga iboralarini tushunish ko'nikmasi mustahkamlanadi. Bolalar figuralar — doira, kvadrat, uchburchakni sezish, harakat va ko'rish yo'li bilan tekshirib ko'rishni mashq qiladilar, ularni rang va hajmlaridagi farqlarga qarab o'rganadilar. Raqamlar va sanoq haqida tushunchalarga ega bo'lgandan so'ng bolalarga vaqtni bilish, hafta, yil, oy, sana kabi ma'lumotlar singdiriladi. Katta guruhlarda esa mantiqiy misol va masalalarga javob topish yo'llari turli xil usullar yordamida o'rgatiladi. Ana shunday sharoitda yangi bilimlar o'zaro bir-biriga uzviy bog'lanadi. Natijada ular kengayadi, umumlashadi va mustahkamlanadi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, shunday xulosa qilish mumkinki, bolalar-da matematik tushunchalarni shakllantirish tarbiyachi (pedagog) rahbarligida, maqsadli tashkil qilingan faoliyat jarayonida samarali rivojlanadi. Tarbiyachi (pedagog) rahbarligida ta'lim jarayonida umumiylashtirish, fikrlash, mantiqiy bog'lash bilimlari rivojlanadi va bu pedagogik jarayonda o'z aksini albatta topadi. Fan-texnika va hayotning zamonaviy rivojlanish darajasi maktabgacha ta'lim oldi-ga o'sib kelayotgan yosh avlodlarga ta'lim-tarbiya berish jarayonini uzluksiz tako-millashtirish vazifasini qo'yadi. Psixologlar, pedagoglar va metodistlar tajribali o'qituvchilar bilan birgalikda matonat bilan darsni tashkil etish yo'llari, shakllari hamda uslublarini izlashmoqda, bilim va ko'nikmalar sifatini ko'tarish sharoitlari ishlab chiqilmoqda. Ta'lim-tarbiya sifatini kuchaytirish talablarini qo'yayotganda yosh avlod bilan matonatli xizmat qilish muhimdir, maktabgacha ta'lim faqatgina aniq bilimlar hajmini belgilabgina qolmay, balki o'zlashtirilgan bilimlar, olingan natijalar asosida bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirishdan iboratdir.

Bunday mas'uliyatli vazifalarni bajarish uchun yurtimizda barcha sharoitlar muhayyo! Shu paytgacha yurtimiz farzandlari uchun axborot texnologiyalari, matematika, fizika, astronomiya, biologiya sohalarida chuqurlashtirib o'qitiladigan maxsus maktablar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, iqtidorli o'quvchilar uchun Prezident maktablari ochildi. Ilm-fanga e'tibor

kuchaytirildi. Fan doktorlari, nomzodlari, universitet o'qituvchilarining maoshlari oshirildi. Ularning ilm-fan bilan shug'ullanishlari uchun sharoitlar yaratilib, ilmiy loyihalar uchun ajratiladi-gan grant mablag'lari summalari bir necha baravarga ortdi. Bularning bari Prezidentimizning murojaatlaridan kelib chiqib oldimizga qo'yilgan vazifalarning bir qismi xolos. Vatanimiz va xalqimiz oldida oldimizga qo'yilgan vazifalarni amalga oshirishda yuzimiz hamisha yorug' bo'lsin!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 24-yanvardagi Oliy majlis palatalariga Murojaatnomasi.
2. Bikbayeva N.U va b. "Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda matematik tasavvurlarni rivojlantirish" T 1996.
3. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari, T.: "O'qituvchi", 2004.
4. Жикалкина Т. К. "Игровые и занимательные задания по Математике". М. Просвещение11, 19
5. Jumayev M. E. "Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi". Toshkent - „ILM ZIYO“ – 2005

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA O'YIN MASHG'ULOTLARI ORQALI IJODKORLIK VA TASAVVURNI SHAKLLANTIRISH

Buxoro davlat universiteti (Maktabgacha ta'lim kafedrası)1-bosqich magistranti D.Toyirova

***Annotatsiya:** ushbu maqolada bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimiga davlatimiz tomonidan berilayotgan e'tibor va imkoniyatlar, o'yin mashg'ulotlar jarayonida bolalar tasavvuri va ijodkorligini rivojlantirish, tarbiyachilar tomonidan qo'llanilayotgan pedagogik texnologiyalar batafsil o'z ifodasini topgan.*

***Kalit so'zlar:** ta'lim tarbiya , qadriyat, madaniy meros, milliy g'urur, mashg'ulot, tarbiyachi, pedagogik texnologiya, ta'lim jarayoni, o'yin, tasavvur, ijodkorlik, innovatsiya.*

Аннотация: в данной статье акцентируется внимание на том внимании и возможностях, которые сегодня предоставляет наше государство в системе дошкольного образования ,развитии у детей воображения и творческих способностей в процессе игры.

Ключевые слова: образование, ценность, культурное наследие, национальная гордость, подготовка, педагогическая технология, процесс изучения, игра, воображение, инновации.

Annotation: this article focuses on the attention and opportunities provided by our state in the preschool education system today, the development of children's imagination and creativity in the process of play.

Keywords: education, value, cultural heritage, national pride, training, educator, pedagogical technology, learning process, game, imagination, creativity, innovation.

Barchamizga ma'lumki maktabgacha ta'lim tizimi bolalarni xalqning boy, milliy madaniy tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida ma'naviy –axloqiy jihatdan tarbiyalash, ularda milliy g'urur, vatanparvarlik hislarini shakllantirish, o'qishga ,bilim olishga bo'lgan qiziqishi, jismoniy hamda ruhiy jihatdan sog'ligini ta'minlash, o'zining fikrini mustaqil , erkin ifodalashga o'rgatish kabi mas'uliyatli vazifalarni o'z zimmasiga oladi.

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Mutaxassis va pedagoglarning ilmiy xulosalariga ko'ra , inson o'z umri davomida oladigan barcha axborot va ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Ana shu dalilning o'zi bolalarimizning yetuk va barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishida bog'cha tarbiyasi qanchalik katta ekanini yaqqol ko'rsatib turibdi.

Bunga qo'shimcha isbot qidirib uzoqqa borishning hojati yo'q. Bog'cha tarbiyasini olgan bola bilan bog'cha bormagan bolani solishtirganda, ularning fikrlash darajasi, nutqi, tengdoshlari va kattalar bilan muloqotga kirishishi o'rtasida yer bilan osmoncha farq borligini sezish qiyin emas.

Shuning uchun ham maktabgacha ta'lim tizimini qayta ko'rib chiqish masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tarib,

davlatimiz rahbari tomonidan o'sib kelayotgan yosh avlodga sifatli ta'lim tarbiya berish masalalari borasida muhim poydevor qo'yildi. Respublikamiz Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarorining e'lon qilinishi sohada yangi tizim yaratilishiga zamin bo'lib xizmat qildi.

Mazkur Farmon va qarorga ko'ra, maktabgacha ta'lim tashkilotlari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish, moddiy texnik bazani mustahkamlash, ularni malakali pedagog –kadrlar bilan ta'minlash, MTTlarga bolalarni qamrab olishni oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Bu hech shubhasiz bolalarni har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunga kelib maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish va tubdan takomillashtirish borasida ishlab chiqilgan farmon va qarorlar nechog'lik amalda o'z ifodasini topayotganini tizimda amalga oshirilayotgan islohotlar buning yaqqol dalilidir. Jumladan, pedagog kadrlarni malakasini oshirish va qayta tayyorlash, moddiy texnik bazani yangilash, bog'chalarda bolalar qamrovini kengaytirish, rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rgangan holda ta'lim tarbiya jarayonini sifatli tashkil etish, bog'chalarda bolalarni sog'lom ovqatlantirish va ularga berilayotgan oziq-ovqat mahsulotlari sifatli bo'lishini ta'minlash uchun bir bolani ovqatlantirish uchun ajratilayotgan mablag' miqdorlarining oshirilishi, har bir maktabgacha ta'lim tashkilotlariga fermer va tadbirkorlik subyektlarining birlashtirilishi maktabgacha ta'lim tizimiga berilgan e'tiborning namunasidir.

Maktabgacha ta'lim tizimidagi o'zgarishlar, bolalarga sifatli ta'lim tarbiya berish haqida so'z borar ekan, mashg'ulotlar jarayonida bolalar tasavvuri va ongini rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar va o'yinlardan foydalanish, shu orqali bolada aqliy qobiliyat va ijodkorlikni rivojlantirish borasida fikr yuritish katta ahamiyatga ega. Chunonchi, mashg'ulotlar jarayonida amaliy o'yinlar, oddiy tajribalardan foydalanish bolalarda erkin, mustaqil fikr yuritishni, ijodkorlikni shakllanishida poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Psixologlarning ta'kidlashicha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda o'z o'rnini barqaror qilish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. Shu bilan bir qatorda bolada o'yin faoliyati orqali ijodkorlik qobiliyati shakllana boshlaydi. A.N.Leontev o'yinga shaxsning xayolotdagi amalga oshirib bo'lmaydigan qiziqishlari (manfaatlari)ni xayolan amalga oshirishdagi erkinligi sifatida qaraydi. O'yin faoliyati o'zining boshqa faoliyat turlaridan ajralib turadigan jihati shundaki,u mumkin qadar boy, faol xarakterga –“ijod maydoniga”ega bo'ladi. O'yin uchun hissiy ko'tarinkilik xosdir. U o'zaro kurash raqobatlashish va musobaqa shaklida bo'ladi. Shu bois ham bolaning asosiy faoliyati sanalgan o'yin faoliyati bolani har tomonlama rivojlanishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.Bola jismoniy, ruhiy, axloqiy, aqliy jihatdan aynan o'yin faoliyati jarayonida rivojlanib boradi. Shuningdek bolaning tasavvur olami ham o'yinlar orqali shakllanib boradi. Ayniqsa, bolani ijodiy fikrlashga undovchi o'yinlar: “Sehrli gilamcha”, “Osmon ostida”, “Bu kimning dumi” va h.k.lar Bolalarni yoshlikdanoq topqirlikka, zukkolikka, mustaqil fikr yuritishga o'rgatadi. Ijodiy o'yinlar ,ularning ahamiyati haqida so'z borar ekan drammalashtirilgan o'yinlar ham bolalarda katta qiziqish uyg'otibgina qolmay, balki o'ziga berilgan topshiriqqa mas'uliyat bilan yondashish, asarlar bilan tanishish orqali badiiy adabiyotni o'rganish, asar qahramonlari orqali axloqiy sifatlarni shakllantirish asarni rollarga bo'lib bajarib ko'rsatish orqali bolalarda ijodkorlik malakalari shakllanadi.

Bolalarda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishda, avvalambor tarbiyachining o'zida ham shu sifatlar shakllangan bo'lmog'i lozim. Shuni tan olib aytish kerakki, haliyam oramizda bog'chalarni ta'lim tarbiya maskani emas, balki bolalar ota-onasi ishda bo'lgan vaqtda ularga qarab turadigan muassasa sifatida qaraydigan tarbiyachilar ham yo'q emas. Vaholangki, tarbiyachilar Vatanimiz kelajagi uchun munosib farzandlarni tarbiyalashdek mashaqqatli va sharaflil vazifani o'z zimmasiga olgan kasb egalari. Shuning uchun ham barchamiz hamjihatlikda, o'z kasbimizga vijdonan yondashgan holda davlatimiz rahbari ishonchini oqlashga astoyidil harakat qilmog'imiz lozim. Shundagina biz o'z oldimizga qo'ygan maqsadimizga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Ilk qadam" Maktabgacha ta'lim muassasasining Davlat o'quv dasturi
Toshkent-2018 yil
2. "Maktabgacha ta'lim". Oynoma. 2019 yil N-3
3. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari. 2018 yil
4. Sh.A. Sodiqova "Maktabgacha pedagogika" Ilm Ziyo nashriyoti .T.: 2019.

PEDAGOG-TARBIYACHI NUTQIGA QO'YILADIGAN TALABLAR

Anoraxon OTAQO'ZIYEVA,

Mashhura BAHRONOVA,

BuxDU Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabalari

***Annotatsiya.** Muloqot davomida so'zlovchi va tinglovchi faoliyatida muttasil ravishda ruhiy va aqliy to'qnashuvlar sodir bo'lib turadi. Har ikki tomon tinglash va munosabat bildirish jarayonida ko'plab bosqichlarni bosib o'tadi. Nutq madaniyati ana shu bosqichlar haqida bahs yuritadi. Mazkur maqolada nutq madaniyati, tarbiyachi nutqi va unga qo'yiladigan talablar haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *nutq, muloqot, nutq madaniyati, tarbiyachi nutqi, madaniy nutq.*

Аннотация. *Во время общения между говорящим и слушателем возникают постоянные эмоциональные и психические конфликты. Обе стороны проходят много этапов в процессе слушания и общения. Эти этапы рассматриваются в культуре речи. В этой статье обсуждается культура речи, педагогическая речь и требования к ней.*

Ключевые слова: *речь, общение, культура речи, педагогическая речь, культурная речь.*

Annotation. *There is a constant conflict between the speaker and the listener during the conversation. Both sides go through many stages in the process of listening and communicating. Speech culture discusses these stages. This article discusses speech culture, educator speech, and the requirements for it.*

Keywords: *speech, communication, speech culture, educator speech, cultural speech.*

Nutqiy muloqot kishilarning o'zaro aloqaga kirishishidir. Tajriba shuni ko'rsatadiki, muomala odoibini saqlash nihoyatda og'ir va mas'uliyatli vazifa ekan. Garchi bu fazilatlar umuminsoniy va milliy qoidalar hisoblansa ham, har bir kishi uchun o'zligini ko'rsatuvchi alohida fazilat sifatida ham nomoyon bo'ladi. Shuning uchun bir vaziyatdagi muomala jarayoni boshqa bir vaziyatda qaytarilmasligi mumkin.

Muloqot jarayonida til va tildan tashqaridagi omillar (xulq, tafakkur) baravar ishtirok etadi. Muloqotning zarur sharti: yoshi, jinsi, jamiyatda tutgan mavqeidan qat'iy nazar suhbatdoshlar o'rtasidagi samimiy munosabat hurmat-ehtirom hisoblanadi. Mana shunday omillar bo'lgan joyda o'z shaxsini ustun qo'yish, mensimaslik, nutqni ortiqcha ovoz va harakatlar bilan ifoda etishga o'rin qolmaydi. Bunday paytlarda suhbat ijobiy yakunlanadi.

Jamiyatimizning har bir a'zosi, har qanday mutaxassis, zamon bilan hamqadam har qanday kadr, eng avvalo, o'z ona tilining sadoqatli sohibi bo'lmog'i lozim. Ona tiliga chinakam sohib bo'lmoqning bosh sharti esa uning tugaimas imkoniyatlarini tugal egallamoq, ya'ni fikrni mustaqil, ravon, go'zal va lo'nda ifoda eta olmoqdan

iborat nutqiy madaniyat malakalarini shakllantirmoqdir. Zotan, nutq madaniyati tildan bemalol va maqsadga o'ta muvofiq tarzda foydalana olishni ta'minlaydigan ko'nikma, malaka va bilimlarning jami demakdir. Nutqning ifodaliligi, xususan tarbiyachi nutqi ustida ishlashda og'zaki nutq uchun ifodalilikning intonatsion vositalaridan to'g'ri foydalanish muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun tarbiyachi o'z nutqida urg'ularni to'g'ri ishlatish, ovoz tempini va kuchini o'zgartirish bilan so'zlarning mazmunini ajratish, to'xtamlardan nutqda ovozni vaqtincha to'xtatish (o'rinli foydalanish, nutqda ovozning balandligi va kuchiga qarab harakati, nutq tempi, ma'lum vaqt ichida aytiladigan so'zlar miqdori), ovoz balandligini o'zgartirish ustida mashq qilish lozim. Intonatsiya nutqni jonli, jo'shqin qiladi, fikrni to'liq va tugallangan holda bayon etishga yordam beradi.

Har bir yosh guruhidagi bolalar, o'z tarbiyachilari bilan maishiy-xo'jalik, mehnat, o'yin faoliyatida muloqotda bo'ladilar. Tarbiyachi bolalar o'yinini tashkil etadi, badiiy asarlarni o'qib beradi yoki hikoya qiladi. Mana shu jarayonda tarbiyachi nutqining yaxshi tomonlari ham, nuqsonlari ham yaqqol namoyon bo'ladi va bu xususiyatlar tarbiyalanuvchilar nutqida o'z aksini topadi. Demak, bolalar bog'chasi tarbiyalanuvchilarining nutq xususiyatlari to'laligicha tarbiyachi nutqiga bog'liq. Doimo bolalarning diqqat markazida bo'lgan tarbiyachining nutqi bolalar uchun madaniy nutq namunasi hisoblanadi.

Tarbiyachi har doim o'z nutqiga tanqidiy nuqtayi nazardan qarashi, agar nutqida biror kamchilikni sezsa, uni darhol bartaraf etishga harakat qilishi lozim. Biroq u har doim ham o'z nutqidagi kamchilikni aniqlashga muvaffaq bo'lmaydi, chunki uning diqqati nutqining shakliga emas, balki mazmuniga qaratilgan bo'ladi. Bundan tashqari, uzoq vaqtgacha o'z nutqiga ehtiyotsizlik, e'tiborsizlik bilan qaraganligi tufayli, ayrim kamchiliklar nutqiga mustahkam o'rnashib qolishi va bu nuqson o'ziga mutlaqo sezilmasligi mumkin. Buning uchun tarbiyachi hamkasblarining ko'rsatmalariga amal qilishi va bu kamchilikni bartaraf etishga harakat qilishi kerak.

Tarbiyachi uchun namunali nutqni egallash —bu uning o'z kasb-koriga tayyorligini belgilovchi ko'rsatkich hisoblanadi.

Tarbiyachi o'z lug'atini, uning grammatik tomonini badiiy, ilmiy, maxsus va boshqa adabiyotlarni doimiy ravishda o'qib borish bilan

boyitadi va takomillashtiradi. Biroq tarbiyachi adabiyotlarni o'qish jarayonida uning mazmuniga, yangi so'zlarga ahamiyat beribgina qolmasdan, balki muallifning asar mazmunini ochishda tilning qaysi vositalaridan foydalanganligiga, qaysi so'z va grammatik shakllarni ishlatganligiga, materialni qay darajada bayon etganligiga ham e'tiborni qaratishi kerak.

Taniqli pedagog, bolalarni ona tiliga o'rgatish uslub va uslubiyotlarini ishlab chiqqan uslubiyotchi, maktabgacha tarbiya bo'yicha mashhur mutaxassis, professor Y.I.Tixeyeva tarbiyachi nutqiga yuksak baho berib, shunday degan edi: „Bog'chada bolalar beixtiyor taqlid qiladigan namuna tarbiyachi (bog'bon)ning tilidir, tarbiyachning tili bolalar tiliga g'oyat samarali va nihoyatda kuchli ta'sir ko'rsatadigan hamma narsalarni o'zida birlashtiradigan bo'lishi kerak. Bog'bonning tili bekam-u ko'st, adabiy ta'afzning har qanday nuqsonlaridan xoli bo'lishi lozim“.

Har bir tarbiyachi-pedagog nutqiga qo'yilgan talablarni juda yaxshi bilgan holda o'z nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etib borishi kerak.

Shunday qilib, tarbiyachi nutqidagi so'zlar aniq tanlansa, jummlalar grammatik tomondan to'g'ri bo'lsa, undagi fikrlar oddiy, aniq, ravshan bo'lsa, izchil ketma-ketlikda bayon etilsa, bolalarning yoshi va psixik xususiyatlari hisobga olinsa, bunday nutq bolalar tomonidan osonlik bilan idrok qilinadi va ular uchun tushunarli bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Qodirova F.R. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi ruhiy omillari; T.: "ISTIQLOL", 2016 y.
2. Shodiyeva S.Q. "O'rta guruh bolalari nutqini o'stirish". O'quv qo'llanma T.: "O'qituvchi"1993y.
3. Язык и речь. Тезисы докладов. Тбилиси. 1971.
4. O'qituvchi nutq madaniyati. <https://hozir.org/oqituvchi-nutqi-madaniyati.html>

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

BuxDU Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Iroda Hotamova

Annotatsiya: *Muloqot faqat insonlarga xos bo'lgan jarayondir. Nutqiy muloqot esa inson kamolotida asosiy o'rinni egallaydigan omillardan biridir. Mazkur maqolada nutqiy muloqot va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish omillari, bu borada tarbiyachilar oldida turgan vazifalar haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *muloqot, nutq, bola nutqi, bolalar nutqini rivojlantirish.*

Аннотация: *Общение - это человеческий процесс. Вербальное общение - один из важнейших факторов человеческого развития. В этой статье рассматриваются факторы, способствующие развитию речи и речи у детей дошкольного возраста, а также проблемы, с которыми сталкиваются педагоги в этом отношении.*

Ключевые слова: *общение, речь, детская речь, развитие речи детей.*

Annotation: *Communication is a human process. Verbal communication is one of the most important factors in human development. This article discusses the factors that contribute to the development of speech and speech in preschool children, as well as the challenges facing educators in this regard.*

Keywords: *communication, speech, children's speech, children's speech development.*

Shaxslararo o'zaro munosabatlarni yoki guruh ichidagi o'zaro ta'sirni o'rganishning asosiy maqsadi turli xil ijtimoiy omillarni, ushbu guruhga kirgan shaxslarning turli xil ta'sirlarini chuqur o'rganishdir. Agar odamlar o'rtasida hech qanday aloqa bo'lmasa, unda insoniyat hamjamiyati qo'shma to'laqonli faoliyatni amalga oshira olmaydi, chunki ular o'rtasidagi to'g'ri tushunishga erishilmaydi. Masalan, o'qituvchi talabalarga ta'lim bera olishi uchun avvalo muloqotga kirishishi kerak. Kishilarda faoliyat jarayonida bir-birlariga nimanidir aytish istagi tug'iladi. Muloqot - odamlar o'rtasida birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog'lanishlar rivojlanishining ko'p qirrali

jarayonidir. Nutqiy muloqot esa axborot uzatishga, ma'lumotlar almashinishiga asoslangan faoliyat turidir.

Maktabgacha bo'lgan davr bola hayotida ulkan muvaffaqiyatlar uchun poydevor vazifasini o'taydi. Bu davrda avvalo bola nutqiga e'tibor berilishi kerak. Maktabgacha yoshda nutqni rivojlantirish (ona tilini egallash) o'z tabiatiga ko'ra ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. U aqliy rivojlanish bilan uzviy bog'langan, chunki insonning rivojlangan tafakkuri – bu nutqiy, til, so'z-mantiqiy tafakkurdir. Nutqiy rivojlanish, tilni egallash va aqlni, bilishni rivojlantirish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tafakkurni rivojlantirish uchun tilning qanchalik muhim ahamiyatga egaligidan dalolat beradi. Shu bilan birga nutqiy (til) va intellektual rivojlanishdagi o'zaro bog'liqlikni teskari yo'nalishda – intellektdan tilga qarab ham ko'rib chiqish zarur. Bunday yondashuvni shartli ravishda intellektning til (lingvistik) funksiyasini tahlil qilish, ya'ni intellekt, fikrlash faoliyatining tilni egallashdagi ahamiyatini aniqlash sifatida ham belgilash mumkin. Bola uchun katta yoshli odam - bitmas-tuganmas ijobiy emotsiyalar, qiziqarli taassurotlar va borgan sayin so'z muhim ahamiyatga ega bo'lib boradigan o'yinlar manbai hisoblanadi. Kattalar bilan muloqotga kirishish, narsalar va o'yinochoqlarga egalik qilishga intilarkan, bola ushbu maqsadlarga erishish uchun so'zdan foydalanish haqidagi chaqiriqqa javob beradi, ba'zida o'zi tashabbus ko'rsatib, fikr bildiradi. Katta yoshli odam bola bilan dialogga kirishadi, bolaning bir so'zli fikrlarini grammatik jihatdan to'liq shakllantirilgan iboraga aylantirish orqali uning «kamchiliklarini tuzatadi». Demak, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda tarbiyachi, bolaning ota-onasi va oila a'zolari kabi “kata odam”lar alohida mas'uliyatga egadirlar. Bola o'z istak-xohishlari, hissiyotlari, fikrlarini ifodalash, kutilayotgan natijalarga erishish uchun so'zlardan foydalanadi. Biroq bola tomonidan foydalanilayotgan so'zlar fonetik jihatdan ancha nomukammal bo'lib, u keng qamrovli ma'nolarni anglatadi. So'z va predmetli harakatlarni qo'llash va ular bilan mos ravishda harakat qilish orqali katta yoshli odam bola bilan o'zaro bir-birini tushunishni va uning tilini boyitishni yo'lga qo'yadi.

Agar maktabgacha yoshdagi ya'ni 3–7 yoshdagi boladan berilgan topshiriqda nutqiy faoliyatning elementi bo'lmish so'z bilan muayyan amallarni bajarish talab etilsa, masalan, gap tarkibidan

soʻzlarni ajratib olish vazifasi berilsa, S. N. Karpovanning tadqiqoti koʻrsatishicha, bolada unga aytilgan gap belgilaydigan vaziyatga moʻljalga olishning ancha barqaror moyilligi kuzatiladi. Berilgan soʻz tarkibida nechta soʻz mavjud degan savolga bolalar gapni “boshdan oyoq” qaytadan takrorlaydi. Masalan, “Koptok yumalab ketdi” degan gap berilsa, bola bu gapda bitta soʻz “Koptok yumalab ketdi” degan soʻz borligini aytadi. Yaʼni bolalar soʻz bilan gap bitta narsa deb oʻylaydi.

S. N. Karpovanning tadqiqotlari shuni koʻrsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolada gap tarkibidan barcha turdagi soʻzlarni ajratib olish koʻnikmasini shakllantirish mumkin. Buning uchun ularga soʻzlarning mezonlarini, yaʼni soʻz tovushlarining majmuasidan iboratligini, soʻz doim muayyan mazmunga egaligini anglashi lozim. Albatta buning uchun bolaning yoshiga mos keluvchi usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shunday qilinganda, yoshidan qatʼiy nazar bolalarda soʻz haqida tasavvurlar paydo boʻladi.

Maktabgacha taʼlim yoshidagi bolalarni yuksak gʻoyaviylik ruhida tarbiyalash ularning ongiga xalq, millat, yurt, jamiyat manfaatlaridan yuqoriroq manfaat boʻlishi mumkin emasligini singdirish, ularni vatanga, xalqqa muhabbat ruhida va sadoqatli qilib tarbiyalash demakdir. Bunda esa, albatta, tarbiyachining oʻrni beqiyos va muhimdir. Shunday qilib, nutq maktabgacha yoshdagi bolalarning taraqqiy etishlarida katta oʻrin tutadi. Shuning uchun ham maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini oʻstirishda atrofdagi insonlarning, shuningdek tarbiyachilarning nutq madaniyati rivojlangan boʻlishi muhim sanaladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning eng muhim xususiyati nutqning rivojlanganligi hisoblanadi. Tarbiyachi tomonidan nutq oʻstirish toʻgʻri rejalashtirib borilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

Babayeva D. R. Nutq oʻstirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent, 2018. –334 b.

Nishonova Z., Alimova G. Bolalar psixologiyasi va uni oʻqitish metodikasi. –T.: “Oʻzbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamgʻarmasi”, 2006. — B. 68.

Qodirova F. R., Toshpoʻlatova Sh.Q., Qayumova N. M., Aʼzamova M. N. Maktabgacha pedagogika. –T.: “Tafakkur”, 2019. –B. 107.

1. Zokirova, S.M. (2016). About the congruent phenomenon in the contrastive

MAKTABGACHA TARBIYA YOSHIDAGI BOLALARDA SENSOR TARBIYANING AHAMIYATI

M.M.Ramazonova

BuxDu 4 kurs talabalari

Tayanch soʻzlar. *Sensor tarbiya, Montessori, maktabgacha tarbiya, buyumlar, qoʻl motorikasi, tevarak, atrof-olam, fazo tasavvuri.*

Ключевые слова. *Сенсорное образование, Монтессори, дошкольное образование, предметы, моторика рук, окружение, окружающая среда, пространственное воображение.*

Key words. *Sensory education, Montessori, preschool education, objects, hand motor skills, environment, environment, spatial imagination.*

Annotatsiya. *Sensor tarbiya bola hayotida muhim rol oʻynaydi. Ushbu maqolada esa maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda sensor tarbiyani rivojlantirish, uning ahamiyati haqida maʼlumot berilgan.*

Аннотации. *Сенсорное воспитание играет важную роль в жизни ребенка. В данной статье представлена информация о развитии сенсорного обучения дошкольников и его важности.*

Annotations. *Sensory education plays an important role in a child's life. This article provides information on the development of sensory learning in preschoolers and its importance.*

Tevak-atrofdan boʻlayotgan hodisalarda, masalan: ularning katta-kichikligi, shakli, tuzilishi, rangi, holatini ajrata bilish kabilar asosida ajratish bilish faoliyatining zarur shart-sharoiti hisoblanadi. Bola buyumlar, tabiat hodisalari, hayvonot va oʻsimliklar olami bilan tanishadi va ularni bilib oladi. Bu hodisalar bolaning oʻsib rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Narsalarning turli xil ranglari, shakllari, katta-kichikligi va fazodagi holatini koʻzi bilan koʻradi hamda eshitadi, ulardagi tovushlarni musiqa ovozigacha qiyoslaydi, ularning qattiq-

yumshoqligini, yengil-ogʻirligini, sovuq yoki issiqligini qoʻllari bilan sezadi.

“Sensor” soʻzi lotinchadan olingan boʻlib, uning maʼnosi “sensuz”- tuygʻu, sezgi, idrok maʼnolarini anglatadi. Sensor soʻzi rus tilidagi “sensorniy” soʻzidan oʻzbek tiliga kirib kelgan. Sensor tarbiya sezgi va idrokni biror maqsadga qaratilgan holda rivojlantirishdir. Borliqni bilish, avvalo, sezish va idrok qilishdan boshlanadi. Inson koʻrish, sezish va eshitish yordamida tevarak-atrofdagi narsa va hodisalar toʻgʻrisida bilimga ega boʻladi, Faqat shular asosidagina unda xotira, tafakkur, xayol kabi jarayonlar hosil boʻladi. Sezgi va idrok insonda qanchalik boy boʻlsa, insonning tevarak, atrof-olam haqidagi tasavvurlari shunchalik keng boʻladi. Bolalarning sensor madaniyati, unda sezgi va idrokning rivojlanish darajasi bilish faoliyatining muvaffaqiyati uchun muhim shart-sharoitdir.

Sensor tarbiyaning rolini ilk maktabgacha yoshdagi bolalik davrida baholash ancha qiyin. Chunki bu davrda bolaning hali fazo, tevarak-atrof haqidagi bilimlari yetarlicha boʻlmaydi. Lekin xuddi shu davrdan boshlab boladagi sezish va idrok qilish organlari ishlay boshlaydi hamda tevarak-atrof, hodisalarga boʻlgan qiziqishi ortib boradi. Ilk maktabgacha yoshdagi bolalar buyumlar oʻrtasidagi tafovutni ularning rangi, shakli, katta-kichikligi, gʻadir-budurligini, hidni, taomning mazasini ajrata biladi.

Sensor tarbiya asoschilaridan biri Mariya Montessori maktabgacha tarbiya pedagogikasining koʻzga koʻringan namoyondalaridan biri boʻlgan. M. Montessori sistemasi narsalarning katta-kichikligi, rangi, shaklini farqlashga oid mashqlar (koʻrish, sezish mashqlari), narsa va buyumlarning yuzalari xossalari, xususiyatlarini tafovut qilishga doir mashqlar, harorat, ogʻirlik, hamda tovushlarning baland-pastligini, hid va taʼmni farqlashga xos mashqlar oʻtkazishni oʻz ichiga oladi. Mashqlarni oʻtkazishda geometrik buyumlar, tayoqchalar, gʻoʻlalar, rangli qogʻoz varaqlari va shu kabilar material boʻlib xizmat qilishi mumkin. Bola shu narsalardan foydalanib, baʼzi bir narsalarning teshiklarini ularning shakli va katta-kichikligiga qarab tegishli narsalar bilan toʻldirishi, “narvoncha”, minoracha yasashi, ularni xillariga qarab ajratishi,

namunaga qarab tanlay olishi, bir-biriga o'xshashlarini alohida-alohida qilib to'plashi lozim" - degan fikrni kiritadi.

Bola tevarak-atrofdagi olamni, narsalarning xossalari va sifatlarini to'g'ri idrok qila olishi uchun kattalar unga zarur bo'lgan sensor harakatlarni, sensor ko'nikmalarni hayotda qo'llay olishni o'rganishlari zarur. Bola oldiga qo'yilgan narsaning namunasiga qarab joylashtiradi, esda qolgan narsaning tashqi qiyofasiga qarab harakat qiladi. Narsani ko'rish, ushlash orqali yoki tovushning baland-pastligini, ko'zi bilan ko'rib mo'ljallashga qilgan harakatlari muhim ahamiyatga ega. Bu esa o'z navbatida boladan aqliy fikrlashni, o'z aqliy faoliyatini tarbiyalab borishini, hayotdagi narsa va hodisalarning o'ziga xos belgi va xususiyatlarini kuzatib, uning inson hayoti va turmush tarsi bilan bog'liq chegaralarni aniqlab olishni, shuningdek, har bir narsa-hodisalarning hayotdagi o'rnini baholay bilishni tarbiyalab boradi. Shu tarzda bolaning axloqiy fazilatlari ham birga shakllanib boradi.

ADABIYOTLAR

1. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi-T.2018.
2. Yu.I.Fausek "Bolalar pedagogikasi" -T. Yangi asr avlodi 2008 y.

МУНДАРИЖА

№	Муаллиф (лар)	Мавзу	Бет
1	<i>О.Х.Хамидов</i>	Мактабгача таълим тизимини ривожлантириш-мамлакатимиз таълим тараққиётининг пойдевори	3
2	<i>Қ.Т.Олимов, З.А.Уматалиев</i>	Мактабгача таълим сифатини ошириш асосий йўналишлари	7
3	<i>Р.Г.Сафарова</i>	6-7 ёшли болаларда китобга муҳаббат ҳиссини тарбиялаш	10
4	<i>Қ.Р.Тўхсанов</i>	Мактабгача таълим соҳасида педагоглар касбий компетентлиги	14
5	<i>Гулнода Каримова</i>	Мактабгача таълим тизимининг сифат ва самарадорлигини оширишда янгича ёндашув	19

1-: ШУЪБА : МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБАЛАРНИ ҚЎЛЛАШ

Муаллиф (лар)	Мавзу	Бет
Г.Қ.Ҳасанова	Жаҳон мактабгача таълим ривожига Монтессори педагогикасининг аҳамияти	23
С.С.Авезов	ББолалар нутқини ўстиришда коммуникатив мулоқот ў ўрни	27
М.М.Нигматова	Мактабгача таълимда компетенциявий ёндашувлар	30

Г.А. Камилова	Мактабгача таълим-жамият тараққиётининг пойдевори	36
Н.О.Сафарова	Мактабгача ёшдаги болаларни мусиқа воситасида маънавий-ахлоқий тарбиялаш педагогик муаммо сифатида	41
З.Б.Жалилов, С.Рахмонова, Н.Азимова.	Мактабгача таълимда жисмоний тарбияни шакллантириш методлари	44
Н.Н.Хамроева	Атроф-олам билан таништириш машғулотларида мактабгача ёшдаги болаларда оилага нисбатан муносабатни тарбиялаш	49
М.Б.Шарипова, С. Жалолова	Мактабгача таълим тизимида миллий эпик дostonларимизни ўргатиш орқали ёш авлоднинг руҳий ва маънавий дунёсини бойитиш	52
Д.Эшова, Ш. Ибрагимова	Мактабгача ёшдаги болаларнинг ижодий қобилиятларини ўйин орқали ривожлантириш	56
Г.Эргашова, М.Шавкатова	Мактабгача та'лим соҳасида педагоглар касбий компетентлиги ва болаларни мактаб та'лимига тайyorlash.	60
Д.Мирзаева, В.Нуриддинова, Н.Турсунова	Особенности становления и развития педагогов дошкольного образования в современных условиях	64
Г.Курбонова	Мактабгача ёшдаги болаларни ҳар томонлама тарбиялашда замонавий ёндашувлар	68
Г.Атаева	Стратегии обучения : современные подходы к детям младшего возраста	73
Ш.Ҳайдарова	Мактабгача ёшдаги болаларни катталар меҳнати билан танширишда халқаро тажрибадаорадан фойдаланиш	77
М.Сатторов, С.Тураев	Таълим тизимида инновацион ёндашув.	80

2-Шуьба: Давлат ва нодавлат мактабгача таълим муассасаларини ташкил қилиш ва бошқарув тизимларини такомиллаштириш

Муаллиф(лар)	МАВЗУ	Бет
Г.Ҳасанова, З.Ашурова	Жаҳон мактабгача таълим ривожига WALDORF концепциясининг аҳамияти	85
М.Нигматова, Э.Қурбонова	Развития творческих способностей детей на занятиях изобразительной деятельности	88
Г.Камилова, Н Насимова, Н Жабборова	Мактабгача таълим ташкилотларида янги педагогик технологиялардан фойдаланиш	95
З.Жалилов, У.Жумаев	Мактабгача таълимнинг сифат ва самарадорлигини оширишда педагогик жараённинг ўзига хослиги	99
Г.Умарова, Н.Бегматова	Математик тасаввурларни шакллантиришда компьютерли машғулотларнинг диалог методидан фойдаланиш имкониятлари	110
Д.Эшова	Саҳналаштириш фаолияти жараёнида болаларда ижодий фаолликни шакллантириш	115

Г.Ниязова	Интерактивные образовательные технологии	119
А.Исмоилова	Болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг ўзига хос хусусиятлари ва оила билан ишлаш шакллари	125
М.Файзиева	Давлат ва нодавлат мактабгача таълим муассасаларини ташкил қилиш ва бошқариш тизимининг қонуний асослари	128
Г.Эргашова, Ш.Чоршанбиева	Мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида	134
Г.Рахмонова	Талабаларда маънавий-ахлоқий компетенцияларни ривожлантириш	137
Ф. Нуруллаев, Н.Икрамова	Педагогическая значимость использования интерактивных методов в системе дошкольного образования <i>ва</i>	143
Д.Ғафурова	Разностороннее развитие детей дошкольного возраста в театрализованной деятельности	146
М. Шарипова, С.Садиева	Мактабгача таълимда халқ достонларни ўргатиш орқали маданият, маърифат,	

	тарбия воситаси сифатида	151
Л.Ражабова, А.Бахронова	Мактабгача таълимда методик фанларини ўқитиш технологиясининг асосий тамойиллари	158
С.Жабборова, Г.Салимова	Мактабгача ёшдаги болаларни оилада тарбиялашда шарқона ва ғарбий қарашлар	164
З.Қурбонова	Мактабгача таълим ёшидаги бола шахсини ривожлантиришга йўналтирилган таълим технологиялари	168
М.Нигматова, М. Рамазонова, С.Қодирова	Олий ва мактабгача таълим муассасалари интеграциясининг асосий тенденциялари ва муаммолари	172
Ш.Остонов	Использование техник арт-терапии	178
Ф.Ҳазратов	Бўлажак география ўқитувчисининг геоахборот технологияларга асосланган ахборот маданиятини ошириш	183
С.Меҳмонова	Ёш авлод тарбиясида меҳнат тарбиясининг вазифалари	186

Л.Ражабова, Е.Саноева	Болаларни табиат билан таништиришнинг шарт-шароитлари	191
Д.Тўймуродова	Мактабгача таълим тизимини ривожлантиришнинг долзарб масалалари	198

3-Шубба: Ўзбекистон Республикасида илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари ва “ Илк кадам ” давлат дастурини амалиётга жорий этилиши

Муаллиф (лар)	Мавзу	Бет
Г.Исаева	Оилавий муносабатларни барқарор бўлишида ижтимоий-иқтисодий ҳолатнинг шаклланиши	203
Н.Адизова, Ш.Насиллоева, , Ҳ.Худойбердие ва	Тайёрлов гуруҳ болаларига эртак ўқиш усуллари	206
Н.Жумаев	Болалардаги агрессив хулқ атворидаги бузилишлар психокоррекцияси	210
Г.Ниязова, М.Курбанова, Ж.Сулаймоно в	Развитие творческих способностей у детей с синдромом Даун	213
М. Шарипова, М.Нозирова	Ёш авлодни маънавий-ахлоқий тарбиялашда халқ оғзаки ижодининг дидактик аҳамияти	218
М.Шарипова, Г.Ҳайдарова	Мактабгача ёшдаги бол халқ дostonлари асосида	

	тарбиялашнинг илмий-назарий асослари	222
Ирода Ражабова, Инобат Ражабова	Глобаллашув шароитида ёшлар тарбиясининг ўзига хос хусусиятлари	226
Ш.Низомова	Эпик асарларда сув ва олов образининг ифодаланиши	232
Г.Раҳмонова	Талабаларда маънавий-ахлоқий компетенцияларни ривожлантириш усуллари	236
С.Ниязова, Д.Абдурахмонова	Мактабгача ёшдаги болаларда тасвирий фаолият орқали ижодий қобилиятларни шакллантириш методикаси	241
М.Акрамова	Оила билан мактабгача таълим узвий боғлиқлигининг муҳим омиллари	246
З.Соҳибова	Тил-миллийлик мезони	250
М.Турдиева	Мактабгача ёшдаги болалар ривожланишида “Илк қадам” давлат ўқув дастурининг аҳамияти	253
М.Воҳидова, У. Мирзаев	Мактабгача таълимда янги педагогик технологиялардан	

	фойдаланишнинг аҳамияти	258
Ш.Бахронова	“Илк қадам ” давлат ўқув дастурини амалиётда татбиқ этишда мактабгача таълим муассасаси тарбиячисининг ўрни	263
З.Астанова	Бадий асарларни саҳналаштириш турлари	267
Н.Розиқова	Мактабгача таълимда табиат билан таништириш фаолиятларида янги педагогик технологиялардан фойдаланиш	271
У.Халикова	“ Илк қадам ” дастурига мос математикадан мавзулаштирилган электрон қўлланма	276
Н.Эрханова	Мактабгача ёшдаги болалар нутқини ривожлантиришдаги инновацион технологияларнинг таснифи	280
М Файзиева , Д.Носирова	Мактабгача ёшдаги болаларни ақлий қобилиятларини ривожлантиришда ва креатив фикрлашга ўргатишда интеллектуал ўйинларнинг аҳамияти	286

А.Тоирова	Мактабгача ёшдаги болаларда ахлоқий муносабатларни тарбиялашда оила ҳамкорлиги	291
Г.Қаюмова, А.Самадова	Мактабгача таълим муассасаларида дидактик ўйинлар	294
Ж.Остонов	Копинг-ресурсы личности и адаптационный потенциал	297

4-ШУЪБА: МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ СОҲАСИДА ПЕДАГОГЛАР КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ВА БОЛАЛАРНИ МАКТАБ ТАЪЛИМИГА ТАЙЁРЛАШ

Муаллиф (лар)	Мавзу	Бет
Г.Хасанова, Г.Давронова	Суть инновационных педагогических технологий в дошкольных образовательных организациях	301
А. Назаров	Спортчиларда психологик муҳофазанинг ижтимоий-психологик хусусиятлари	304
Д. Собирова	Тиббиёт ходимларини тиббиёт деонтологияси асосида психологик тайёргарлигини оширишнинг ижтимоий-психологик	309
З.Жалилов, М. Хожиқурбонова, Ш.Хасанова	Мактабгача таълимда иқтисодий маданиятни шакллантиришда тарбиячининг роли	313
Г.У.Умарова, Г.Зайнил лоева	Бўлгуси мактабгачатаълим тарбиячисини инновацион фаолиятга тайёрлаш муҳим педагогик муаммо сифатида	317

Н. Ҳамроева, З.Файзуллаева	Мактабгача ёшдаги болалар нутқини ривожлантиришда ўйинларнинг аҳамияти	321
Н.Ҳамроева, Н.Фармонова	Болаларни сўзлашув нутқини ривожлантиришда дидактик ўйинларнинг роли	324
Г.Раҳмонова, Ш.Эргашова. Ш.Шарипова	Мактабгача таълим ёшидаги болаларда ақлий тарбия бериш компетенцияларини ривожлантириш	327
Д.Мирзаева Д.Рахматова	Психологическая помощь детям дошкольного возраста	332
И.Ражабова, С.Тўхтаева	Мактабгача таълим ёшдаги болаларнинг ривожланиши, тарбияси ва камолоти.	336
Л.Расулова	Дидактические игры используемые для формирования представления о времени у детей младшего возраста	339
Н.А.Ҳамроева, М.Шокирова	Мактабгача таълим эртанги кунга замин	343
С.Ниёзова, Г.Раҳматова	Мактабгача ёшдаги болаларни миллий одоб кўникмалари руҳида тарбиялаш	347
С.Жабборова, О Каримова	Мактабгача таълим ташкилотларида тарбияланувчиларни ақлий тарбиялашда ўйинларнинг аҳамияти	351
Ш.Рустамов	Амалиётчи психологлар фаолиятида математик-статистик усулларни қўллашда компьютер технологияларидан фойдаланишнинг аҳамияти	354

С. Ражабова	Мактабгача таълимда ривожлантирувчи муҳитни ташкил этиш	357
Н.Ахмадов	Ўсмирларда суициал хулқ шаклланишининг ижтимоий- психологик сабаблари	360
Ф.Ганжиев	Касбий компетентлик сифатлари ва шахс типлари	365
Г.Давронова	Мактабгача ёшдаги болаларнинг математик тасаввурини ва дунёқарашини кенгайтириш усуллари ва воситалари	369
Д.Тоирова	“Мактабгача таълим ёшидаги болаларда ўйин машғулоти орқали ижодкорлик ва тасаввурни шакллантириш”.	375
А.Отақўзиева, М.Бахронова	Педагог-тарбиячи нутқига қўйиладиган талаблар	379
И.Ҳотамова	Мактабгача ёшдаги болалар нутқини ривожлантириш омиллари	383
М.Рамазонова	Мактабгача тарбия ёшидаги болаларда сенсор тарбиянинг аҳамияти	386

QAYDLAR UCHUN

**МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА
КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВЛАР :
ИСТИҚБОЛЛАР, МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР**
*(Республика масофавий илмий-амалий
анжумани)*

Адрес нашриёт